ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

anadolum eKampüs

anadolum eKampüs ve anadolu mobil

dilediğin yerden, dilediğin zaman, öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

- Takvim
- Duyurular
- Ders Kitabı (PDF)
- Epub
- Html5
- Video
- Canlı Ders
- Sesli Kitap
- Ünite Özeti
- Sesli Özet
- Sorularla Öğrenelim
- Alıştırma
- Deneme Sınavı
- İnfografik
- Etkileşimli İçerik
- Bilgilendirme Panosu
- Çıkmış Sınav Soruları
- Sınav Giriş Bilgisi
- Sınav Sonuçları
- Öğrenci Topluluklari

AOSDESTEK AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

aosdestek.anadolu.edu.tr

444 10 26

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum /Anadolu_Univ instagram.com/anadoluuniv

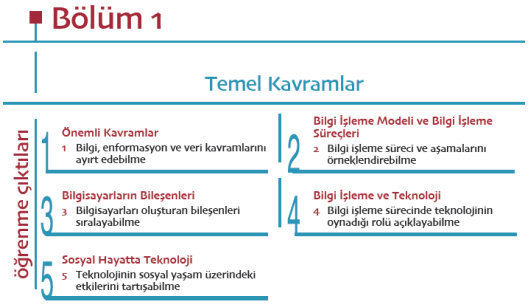
Bölüm 1
Temel Kavramlar
öğrenme çıktıları
1 Önemli Kavramlar
1 Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme
2 Bilgi İşleme Modeli ve Bilgi İşleme Süreçleri
2 Bilgi işleme süreci ve aşamalarını örneklendirebilme
3 Bilgisayarların Bileşenleri
3 Bilgisayarları oluşturan bileşenleri sıralayabilme
4 Bilgi İşleme ve Teknoloji
4 Bilgi işleme sürecinde teknolojinin oynadığı rolü açıklayabilme
5 Sosyal Hayatta Teknoloji
5 Teknolojinin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini tartışabilme

Öğrenme çıktıları

Bölüm içinde hangi bilgi, beceri ve yeterlikleri kazanacağınızı ifade eder.

ÖÇ 1 Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme
ÖÇ 2 Etkili bir sunum için dikkat edilmesi gereken hususları sıralayabilme
Bilgi Süreci

Bölüm Özeti

Bölümün kısa özetini gösterir.

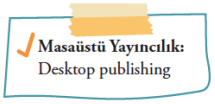

Tanım

Bölüm içinde geçen önemli kavramların tanımları verilir.

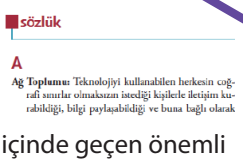
sözlük
A
Ağ Toplumu: Teknolojiyi kullanabilen herkesin coğrafi sınırlar olmaksızın istediği kişilerle iletişim kurabildiği, bilgi paylaşabildiği ve buna bağlı olarak

Sözlük

Bölüm içinde geçen önemli kavramlardan oluşan sözlük ünite sonunda paylaşılır.

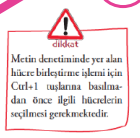
dikkat
Metin denetiminde yer alan hücre birleştirme işlemi için Ctrl+1 tuşlarına basılmadan önce ilgili hücrelerin seçilmesi gerekmektedir.

Dikkat

Konuya ilişkin önemli uyarıları gösterir.

Karekod

Bölüm içinde verilen karekodlar, mobil cihazlarınız aracılığıyla sizi ek kaynaklara, videolara veya web adreslerine ulaştırır.

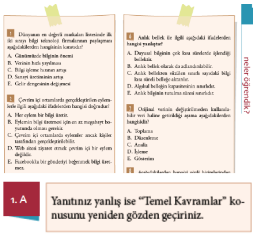

Neler Öğrendik ve Yanıt Anahtarı

Bölüm içeriğine ilişkin 10 adet çoktan seçmeli soru ve cevapları paylaşılır.

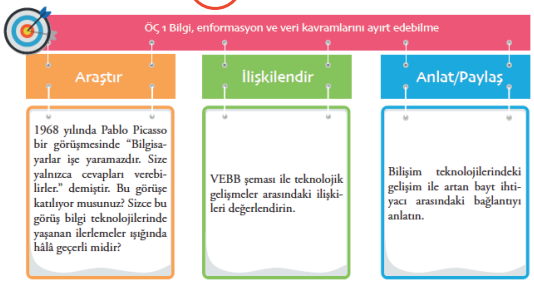
ÖÇ 1 Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme
Araştır
İlişkilendir
Anlat/Paylaş
1968 yılında Pablo Picasso bir görüşmesinde "Bilgisayarlar işe yaramazdır. Size yalnızca cevapları verebilirler." demiştir. Bu görüşe katılıyor musunuz? Sizce bu görüş bilgi teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler ışığında hâlâ geçerli midir?
VEBB şeması ile teknolojik gelişmeler arasındaki ilişkileri değerlendirin.
Bilişim teknolojilerindeki gelişim ile artan bayt ihtiyacı arasındaki bağlantıyı anlatın.

Öğrenme Çıktısı Tablosu

Araştır/İlişkilendir/Anlat-Paylaş

İlgili konuların altında cevaplayacağınız soruları, okuyabileceğiniz ek kaynakları ve konuyla ilgili yapabileceğiniz ekstra etkinlikleri gösterir.

Yaşamla İlişkilendir

Bölümün içeriğine uygun paylaşılan yaşama dair gerçek kesitler veya örnekleri gösterir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Bölüm içeriği ile ilişkili araştırmaların ve bilimsel çalışmaları gösterir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Uluslararası İlişkilere Giriş

Editörler

Prof.Dr. Emin Fuat KEYMAN

Dr.Öğr.Üyesi Betül YÜCE DURAL

Yazarlar

BÖLÜM 1, 2 Prof.Dr. Emin Fuat KEYMAN

BÖLÜM 3, 4, 5 Prof.Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI

BÖLÜM 6, 7, 8 Prof.Dr. Deniz VARDAR

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3653
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2481

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
"Uzaktan Öğretim" tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2017 by Anadolu University
All rights reserved
No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcısı
Prof.Dr. Halit Turgay Ünalan

Grafik Tasarım ve Kapak Düzeni
Prof.Dr. Halit Turgay Ünalan

Grafikerler
Ayşegül Dibek
Hilal Özcan
Gülşah Karabulut

Dizgi ve Yayıma Hazırlama
Süreyya Çelik
Beyhan Demircioğlu
Gözde Soysever
Murat Tambova
Yasin Özkır

ULUSLARARASI
İLİŞKİLERE GİRİŞ

E-ISBN
978-975-06-3313-3

Bu kitabın tüm hakları ANADOLU ÜNİVERSİTESİ'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Ocak 2019

3058-0-0-0-2302-V01

İçindekiler

BÖLÜM 1 Uluslararası İlişkilere Giriş

Giriş 3
Uluslararası İlişkilere Giriş 3
Kapsam, İçerik ve Aktörler 6
- Kapsam 6
- İçerik 8
- Aktörler 10

Uluslararası İlişkilere Temel Yaklaşımlar 14
- Realizm (Gerçekçilik) 14
- İdealizm (Kurumsalcılık) 14
- Dünya Sistemi 15
- İnşa Edici Yaklaşım 16
- Eleştirel Kuram 17

Küresel Çalkantı (Türbülans) 19
Küresel Güç Kayması 22
Çözümleme Süreci ve Birimi 24

BÖLÜM 2 Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler

Giriş 31
Küreselleşme Nedir? 31
Küresel Terör 35
Küresel Ekonomi 39
Küresel Adalet 44
Kültürün Küreselleşmesi – Ötekileştirilme .. 46
Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar 48
- Küresel Göç ve Mülteci Sorunu 48
- Küresel Isınma 51

Bölgeselleşme Olarak Küreselleşme 54

BÖLÜM 3 Uluslararası Sistem ve Devlet

Giriş 63
Modern Devlet Sisteminin Tarihsel Gelişimi 63
- Modern Devlet 65
- Uluslararası Sistemde Devletin Tanınması 66

17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Devlet ve Uluslararası Sistem 69
- 17. Yüzyılda Uluslararası Sistem 69
- Devrimler ve 18. ve 19. Yüzyılda Uluslararası Sistem 70
- Sömürgecilik, Emperyalizm ve Uluslararası Sistem 72

21. Yüzyılda "Westphalia Devlet Anlayışı"na Tehditler 76
- Küreselleşme Süreçleri ve Devlet 76
- Etno-Milliyetçi Ayrılıkçı Talepler ve Devlet 77
- Köktenci Dini Terör Hareketleri ve Devlet 78
- Kırılgan Ya da Çökmüş Devlet 79

BÖLÜM 4 Savaşlar ve 20. Yüzyıldan Günümüze Uluslararası Sistem

Giriş 89
I. Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)..... 89
- Cepheler 90
- Antlaşmalar 91
- I. Dünya Savaşı'nın Etkisi 92

II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)..... 95
- Savaş 96
- II. Dünya Savaşı'nın Etkisi 97
- Birleşmiş Milletler Örgütü-BM (United Nations-UN) 97

Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991) 99
- Dönemler 100
- Bloklar 102

21. Yüzyılda Uluslararası Sistem 105
- Değişen Dengeler ve Küresel Krizler .. 106
- Temel Meseleler 106

BÖLÜM 5 Uluslararası Ekonomik Düzen

Giriş 115
Uluslararası Politik Ekonomiye Temel Bakış Açıları 115
- Merkantilist Bakış Açısı 115
- Liberal Bakış Açısı 115
- Marksist Bakış Açısı 116

Bretton Woods Öncesi Uluslararası Ekonomik Düzen 119
- Klasik Altın Standardı Dönemi (1870-1914) 119
- Dünya Ekonomik Buhran Dönemi (1929-1933) 120

Bretton Woods Sistemi ve Liberal Ekonomik Düzen 124
- Uluslararası Para Fonu (IMF) 125
- Dünya Bankası 127

GATT ve DTÖ 128
- Bretton Woods Örgütlerine Yönelik Eleştiriler 130

Küresel Ekonomik Krizler ve Uluslararası Ekonomik Düzen 133
- 2008 Dünya Finans Krizi 133
- 2009 Euro Bölgesi Krizi 135

BÖLÜM 6 Uluslararası Örgütler – Barış ve Güvenlik

Giriş 145
Dünya Barışı ve Güvenliğini Sağlamayı Hedefleyen Uluslararası Örgütler 145
Birleşmiş Milletler Örgütü-Barış ve Güvenlik Arayışı 146
- Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Yapısı 148
- Birleşmiş Milletler Örgütü ve Kıbrıs Sorunu Örneği 150
- Birleşmiş Milletler Örgütü ve Filistin Sorunu Örneği 151
- Kolombiya Barış Sürecinde Birleşmiş Milletlerin Rolü Örneği 153

Uluslararası Ceza Mahkemesi – La Haye – Barış ve Adalet Arayışı 154
Nato-Barış ve Güvenlik Arayışı 156
- Nato'nun Askeri ve Sivil Yapısı 158
- Nato ve Yugoslavya-Kosova Krizi Örneği 159
- Nato ve Afganistan Sorunu Örneği 159

BÖLÜM 7 Uluslararası Bölgesel Örgütler

Giriş 167
Uluslararası Bölgesel Nitelikli Örgütler 167
Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine – Bölgesel Bütünleşme 168
- Avrupa Birliği'nin Kuruluş Aşamaları 168
- Avrupa Birliğinin İşleyiş Mekanizmaları 172
- Avrupa Birliği'nin Kurumları ve Organları 173

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 177
Uluslararası Bölgesel İşbirliği Örgütlerinden Örnekler 179
- ASEAN – Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği 179
- NAFTA- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması 181
- APEC- Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği ... 182

BÖLÜM 8 Uluslararası Hükümetler Dışı Örgütler

Giriş 191
Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Örgütleri (Kuruluşları) 191
- Uluslararası Af Örgütü - UAÖ 192
- Uluslararası Af Örgütü'nün Kurumsal Yapısı 193
- Greenpeace Örgütü (Yeşil Barış) 194

Çok Uluslu Sermaye - Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) 198
- Shell 199
- IBM 199
- GAFAM 201

Küreselleşme Karşıtı Hareketler 202

Önsöz

Uluslararası İlişkiler bölümünün değerli öğrencileri;

"Uluslararası İlişkiler", küreselleşen dünyamız içinde hızla gelişen, Siyaset Bilimi alanıyla ilişkili ve Sosyal Bilimler içinde de birçok bilim dalı ile bağlantılı çalışan bir bilim dalıdır. Uluslararası İlişkiler, dinamik, dünyamızın değişimine göre içeriği sürekli genişleyen, içerdiği konular, kavramlar ve yöntemlerle disiplinler arası niteliğe sahip bir bilimsel ve akademik çalışma alanına anlam verir. Ulus-devlet arası ilişkilerle birlikte ulus-üstü bölgesel ve küresel ilişkileri ve ulus-altı örgütleri de çalışma alanı içine alan, böylece çok boyutlu içeriğe sahip bir bilim dalıdır. Siyaset Bilimi gibi, Uluslararası İlişkiler bilim dalı da, yerel-ulusal-bölgesel-küresel sorunlarla ilgili üretilen politikalar ve politika önerileriyle ilgilenir. Uluslararası ilişkilerin, hem olgusal hem de normatif (değersel) boyutları ve bu boyutlarla ilgili felsefi-kuramsal çalışma alanları vardır.

Siz öğrencilerimize, bu ders ve uzaktan öğretime göre hazırlanmış bu ders kitabıyla Uluslararası İlişkiler' in içerdiği "konular", "sorunlar", "kurumlar", "kavramlar" ve "yaklaşımlar" ile ilgili temel bilgileri vermeyi amaçlıyoruz. Böylece sizlerin bu alanda uzman kişiler olabilmeniz için gereken asgari akademik altyapıyı size sunduğumuzu düşünüyoruz. Kitabımız, uluslararası ilişkilere yaklaşımları ve içerdiği konuları kapsayan analitik giriş bölümünden sonra, bugünün ve yarının dünyasında uluslararası ilişkileri anlamak için anahtar kavram olan "küreselleşme" ile başlıyor ve sonrasında uluslararası ilişkilerin tarihsel gelişimini, kurumsal yapısını ve sorunlarını çözümleyen bölümlerle ilerliyor. Son bölümde ise, son yıllarda giderek önem kazanan uluslararası örgütler, ulus-altı örgütlenmeler ve sivil toplum üzerinde yoğunlaşıyor.

Her derste olduğu gibi amacımız, sizlerin eleştirel-analitik çok yönlü bakış açısı kazanmanıza ve dünyada olan bitenleri yorumlayabilmenize katkıda bulunmaktır. Umarız bu katkıyı sizlere verebiliriz. Kitabımız sadece Uluslararası İlişkiler bölümünde okuyan uzaktan öğretim öğrencilerine değil, Uluslararası ilişkilere meraklı, bilgisini artırmak ve gelişmeleri takip etmek isteyen herkes için yol gösterici bir kaynak giriş kitabı niteliğindedir. Bu kitabın hazırlanma sürecinde çok kişinin emeği var. En başta, en doğru bilginin sizlere en doğru şekilde ulaşmasını sağlamak için yoğun araştırma ve çalışmalar sonucu ünitelerini hazırlayan yazarlarımıza, dizgi ve matbaa çalışanlarına ve kitabın hazırlanma sürecinde emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz. Şüphesiz çalışma içindeki hata ve eksikliklerden kaynaklanan sorumluluğun bizlerde olduğunu kabul ediyoruz. Umarız, ders kitabımızı severek okur, öğrenir ve kendinize uluslararası ilişkiler uzmanı olacağınız bir yol seçersiniz.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve çok taraflı terör saldırılarıyla ciddi güvenlik riskleri altında olan, sınırlarındaki devletlerin ulus ve devlet olma niteliklerini kaybettiği ve dört milyondan fazla evlerini terk etmek zorunda kalan mültecilere ev sahipliği yapan ülkemizde, uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti öğrenmemiz gereken çok önemli çalışma alanları olmuştur.

Hepinize başarılar diliyoruz, yolunuz açık olsun.

Editörler

Prof.Dr. Emin Fuat KEYMAN

Dr.Öğr.Üyesi Betül YÜCE DURAL

Bölüm 1

Uluslararası İlişkilere Giriş

Öğrenme çıktıları

1 Uluslararası İlişkilere Giriş

1 Uluslararası ilişkilerin anlamını ve konusunu kavrayabilme

2 Kavram, İçerik ve Aktörler

2 Uluslararası ilişkiler alanındaki kavramları, içeriklerini ve önemli aktörleri anlayabilme

3 Temel Yaklaşımlar

3 Uluslararası ilişkiler alanında var olan temel yaklaşımları öğrenme ve bu kavramların farklarını kavrayabilme

4 Küresel Çalkantı

4 Küresel kriz ve küresel çalkantı kavramlarını açıklayabilme

5 Küresel Güç Kayması

5 Güç kavramını, çeşitlerini ve küreselleşme ile olan ilişkisini kavrayabilme

6 Çözümleme Süreci ve Birimi

6 Uluslararası ilişkiler alanının ilgilendiği sorunların nasıl çözümleneceğini ve analiz edilebileceğini kavrayabilme

Anahtar Sözcükler: • Uluslararası İlişkiler • Ulus Devlet • Realizm İdealizm • Dünya Sistemi • İnşa Edici Yaklaşım • Eleştirel Kuram • Küresel Çalkantı • Küresel Güç Kayması

GİRİŞ

Giderek büyüyen, büyürken küçülen, ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkilerinin derinleştiği ve yaygınlaştığı ve her geçen gün biraz daha karmaşıklaşan bir dünyada yaşıyoruz. İkinci ünite de göreceğimiz gibi, yaşadığımız dünyayı "küreselleşen dünya" olarak tanımlayabiliriz. Küreselleşen dünyamızda, sorunlar, meydan okumalar, riskler küresel ölçekte etkiler ve sonuçlar yaratıyorlar ve küresel ölçekte geliştirilecek çözümleri gerekli kılıyorlar. Küreselleşen dünyamızda, özellikle iletişim, bilişim ve teknoloji alanlarında devrim niteliğinde gelişmeler yaşanıyor ve bu gelişmelerle dünyamız küçülüyor. Ama aynı zamanda, güvenlik, terör, ekonomi, iklim değişikliği, açlık, yoksulluk, su, gıda ve toprak gibi doğal kaynaklar alanlarında da dünyamızın büyük riskler altında olduğu kabul edilmektedir. Küreselleşen dünyamız, teknolojik gelişmelerle dünyanın geleceğini ve hepimizin yaşamını ciddi etkileyen risklerin eş zamanlı yaşandığı bir dünya olarak nitelendirilmektedir. Risklerin ve belirsizliğin giderek arttığı, yaygınlaştığı, derinleştiği, hızlı değişen ve aynı zamanda dönüşen bir dünyada yaşadığımız gerçeği ile yüz yüzeyiz.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERE GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızın gerek ülkelerin gerekse de dünyanın yönetimine etkilerini nasıl anlayacağız? Bu bağlamda, akademik ve bilimsel çalışmalar temelinde küreselleşen dünyamızı anlama ve açıklama çabasının çok önemli bir alanın, Uluslararası İlişkiler olduğunu görüyoruz. En genel anlamı içinde, uluslararası ilişkiler, dünyamızda ülke içi değil, ülkeler arası ilişkileri anlamaya çalışır, bunu yaparken, ağırlığı devletlerarası ilişkilere verir. Eğer Siyaset Bilimi bölümü, ülke içinde, devlet - toplum - birey ilişkilerini anlamaya çalışan bir bilim dalıysa, Uluslararası İlişkiler, devletlerarası ilişkileri anlamaya çalışan bir bilim dalıdır. Bu nedenle üniversitelerde, ayrı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler dersleri verilmekte, bazen de bu alanlarda ayrı bölümler olduğu görülmektedir.

Küreselleşen dünya, riskler ve potansiyeller temelinde yarattığı değişimle, devletlerarası ilişkilerin yanı sıra, bölgesel ve küresel ölçekte hareket eden devlet üstü örgütlenmelerle, yerel ve ulusal ölçekte hareket eden devlet altı örgütlenmelerin de uluslararası ilişkiler alanında giderek önem kazandığını gözlemliyoruz. Uluslararası İlişkiler, devletlerarası ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çalışırken, devlet üstü ve devlet altı örgütlenmeleri, gelişmeleri ve değişimleri de çözümleme sürecine sokan bir bilim dalıdır.

Bu noktada, hemen, uluslararası ilişkileri anlama ve açıklama sürecinde dikkate almamız gereken önemli üç noktanın altını çizelim:

Birincisi, devletleri hükümetler temsil ettiği için, bazen uluslararası ilişkiler **dış politika** ile karıştırılabilir. Şüphesiz ki, hükümetlerin başka hükümetlerle yaptığı anlaşmaları, ilişkileri, bazen savaşları içeren dış politika, uluslararası ilişkilerin çok önemli bir boyutudur ama kendisi değildir. Uluslararası ilişkiler, dış politikanın ötesinde, siyasi, ekonomik, kültürel ve bireysel boyutlarda, dünyayı anlama, devletlerin yapmış olduğu tercihleri ve kararları anlama ve bu temelde oluşan devletlerarası ilişkileri ve bu ilişkilerin tarihsel süreç içinde değişimini ya da sürekliliğini anlama çabasını içerir;

İkincisi, uluslararası ilişkiler, **uluslararası ekonomi** ve **uluslararası hukuk** alanlarını da içermektedir. Ticaretten yatırıma, çok geniş bir alanda, uluslararası ekonomi giderek önem kazanan bir alan olarak, ayrı dersler halinde verilmektedir. Bu nedenle de, bu bölümde uluslararası ekonomiye değinmekle birlikte, uluslararası ilişkilerden ağırlıklı olarak uluslararası politikayı anlayacağız. Uluslararası hukuk da ayrı bir ders olarak karşımıza çıkmakta, ancak uluslararası ilişkilerin önemli bir dalı olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu bölümde, bölgeselleşme ve Avrupa Birliği temelinde hukuk alanı önemli bir odak olmakla birlikte, uluslararası politika alanının temelini oluşturmaktadır.

> **Uluslararası Hukuk**: Başta bağımsız devletler olmak üzere, uluslararası toplum üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde uymak zorunda oldukları hukuk kurallarının tümüdür.

Üçüncü olarak, dünyamızın karmaşıklığı, son yıllarda devletler, ekonomiler, kültürler ve hatta günlük yaşam alanları arasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin artmasına anlam veren "küreselleşme" kavramını ortaya çıkartmıştır ve uluslararası ilişkiler de küreselleşmeden etkilenmiştir.

Ülkeler, gruplar ve bireyler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşme-

si ve hızlanması dünyamızı küçültürken, aynı zamanda coğrafi mesafeleri, iletişim ve bilişim alanlarında azaltmakta, diğer taraftan ciddi riskleri de ortaya çıkarmaya devam etmektedir. Küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz; bu saptama kabul görerek sıklıkla yapılmaktadır. Bu nedenle, küreselleşme ve uluslararası ilişkiler birbirlerine bağlantılı bir hal almış, hatta bazı kuramcılar, uluslararası yerine küresel, uluslararası politika, ekonomi, ya da kültür yerine; küresel politika, ekonomi ya da kültür tanımını kullanmayı önermişlerdir.

Bu bölümde ve özellikle ikinci ünitede, küreselleşme olgusunu kapsamlı bir biçimde inceleyeceğiz. Ama uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika terimlerini de kullanmaya devam edeceğiz. Küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz, ama ulus devletler önemlerini ve temel aktör olma konumlarını devam ettiriyorlar. Ulus devletler hâlâ hem siyaset biliminin hem de uluslararası ilişkilerin temel aktörü, ana odak noktasıdır.

dikkat

Ulus Devlet: İlk adımları Fransız Devrimi ile atılmış olan ulus devlet, belirlenmiş yasal sınırları olan, bu sınırlar içerisinde yaşayan tüm vatandaşların ortak dil, tarih, kültür ve değerleri paylaştığı, meşruiyetini bu sınırlar içerisinde yaşayan ulusun egemenliğinden alan devlet şeklidir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile ulus-devlet kavramı önem kazanmış olup, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra birçok yeni ulus devlet ortaya çıkmıştır. Ulus devlet kavramı uluslararası ilişkileri kavrama ve anlama açısından oldukça önemli bir olgudur.

Resim 1.1 Fransız İhtilali

Fransız Devrimi: En kısa tanımı ile Fransız İhtilali, 1789'da Fransa'daki mutlak monarşinin ayaklanma ile devrilmesi sonucu, cumhuriyet rejiminin kurulması olarak kabul edilmektedir. Fransız İhtilali sonucunda milliyetçilik akımlarının ortaya çıkması ve ulus devlet kavramının çıkış noktası olması bakımından uluslararası ilişkiler çerçevesinde en önemli olaylardan biri olarak kabul edilmektedir.

Aynı zamanda, uluslararası ilişkiler ile ulusal, ya da ulus içi ilişkileri ayırmamız gerekiyor. Bu ayrımı, Siyaset Bilimi, ulus içi ya da ulusal ilişkileri anlamaya çalışan bir bilim dalıdır, Uluslararası İlişkiler ise, ağırlıklı olarak ulus devletlerarası ilişkileri anlamaya çalışan bir bilim dalıdır diyerek yapmıştık. Şimdi bu ayrımı biraz derinleştirelim:

Ülke içinde devlet; merkezi, alansal ve kanun yapma ve uygulama hakkı ve yeteneğine sahip tek egemen otoritedir. **Devlet,** ülkesi içindeki ordusu ve polisiyle, diğer bir deyişle, silahlı güvenlik güç-

leriyle, ülke içi düzen ve güvenliği sağlayan, ülkesinin alansal bütünlüğünü güvence altına alan ve temelde savaşa bile gidebilen, hukuk ve yargı kurumlarıyla da düzeni ve güveni hukuk temelinde de gerçekleştiren bir kurumdur.

Ülke içinde gruplar ve bireyler, devletin egemenliğini ve ülke içi düzeni hukuk yoluyla korumasını ve gerekli olduğu zamanda hukuk kurallarına uygun bir biçimde güç kullanmasını kabul ederler. Devletin, diğer örgütlerden farklı olarak, uygulaması ve sınırları hukuk temelinde çizilmiş **"meşru güç kullanma kapasitesi ve hakkı"** vardır. Devletin güç kullanma kapasitesi ve hukuk temelinde işleyen bu "hak"kı, devletin gücü ve iktidarını, ekonomik ve kültürel güç ve iktidardan ya da ekonomik sınıfların ve kültürel aktörlerin güç kapasitesinden ayırmaktadır.

Birbirleriyle ilişki içinde yaşayan bireyler ve gruplar, ilişkilerinde, başta yaşamsal olmak üzere, güvenli olmalarının sağlanması ve düzenin korunması için, hukuk temelinde, devlete yasa yapma, uygulama, gerekirse güç kullanma kapasitesi ve hakkını verirler. Devlet, bu temelde, toplumsal ilişkilerde düzen ve güvenliğin sağlanmasını sağlayan, bunu yaparken de güç kullanma kapasitesi ve hakkını var sayan bir aktördür. Bu nedenle de, ulusal ya da ülke içi ilişkiler; **dikey** olarak örgütlenmiş, hem devlet egemenliği, hem de bu egemenliğin hukuksal sınırlarını belirleyen insan ve bireysel haklar ve özgürlükler ilişkisine dayanan ve bu ilişkinin anayasa tarafından düzenlendiği ilişkilerdir.

Siyaset Bilimi, ülke içinde, dikey ve belli bir merkezi olan örgütlenmiş ilişkilerle ilgilenir ve bu ilişkileri siyasal, ekonomik, kültürel, yargısal, kurumsal, vb. çok boyutlu olarak anlamaya ve çözümlemeye çalışır. Buna karşın, Uluslararası ilişkiler, farklı bir niteliktedir: Çünkü uluslararası ilişkiler alanında, devletlerarası ilişkiler alanında, başta Birleşmiş Milletler gibi küresel örgütler olmakla birlikte, devlet gibi güç kullanma kapasite ve hakkı olan bir örgüt, kurum ya da aktör yoktur. Uluslararası ilişkiler, merkezi ve dikey olarak değil; **yatay** olarak örgütlenmiş bir ilişkiler alanıdır. **Uluslararası İlişkiler**, devlet gibi bir merkezi güç odağı ve hukuksal yaptırım gücüne sahip kurumsal bir örgütlenmeyi içermeye, bu anlamda da merkezi otoritesi olmayan yatay ilişkiler ağını anlamaya ve açıklamaya çalışan bilim dalıdır.

Uluslararası İlişkiler, ulus devlet gibi, merkezi bir devletin, yaptırım gücüne sahip hukuksal yapıların, anayasal düzenin ve ulusal ordu ya da polis gibi bir güvenlik gücünün olmadığı bir alanda yaşanır. Dikey ve merkezi ulusal ilişkilerden farklı olarak, uluslararası ilişkiler, yatay ve merkezi olmayan bir ilişki biçimi olarak hareket eder. Şüphesiz ki, daha sonraki ünitelerde göreceğimiz gibi, uluslararası ilişkilerde lider olacak çok güçlü ülkeler; uluslararası ve bölgesel örgütler; devletlerin ve diğer aktörlerin uymasını beklediğimiz kurallar ve normlar vardır. Ama bunların hiç biri, ulus devletler gibi, yaptırım gücüne sahip merkezi kurumlar değildir. Bu da, hem uluslararası ilişkileri dinamik ve zevkli bir bilim ve akademik çalışma alanı haline getirir; hem de uluslararası ilişkilere bir muğlaklık ve belirsizlik kazandırır. Yine de, bu bölümde de yapacağımız gibi, uluslararası politikanın temel odak olduğu uluslararası ilişkilerden bahsetmek ve bu ilişkileri anlamaya çalışmak mümkündür.

Öğrenme Çıktısı

1 Uluslararası ilişkilerin anlamını ve konusunu kavrayabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika arasındaki ilişkiyi araştırınız.	Yatay ve dikey organizasyonları bakımından devlet ve uluslararası ilişkiler kavramlarını ilişkilendiriniz.	Uluslararası ilişkiler çerçevesinde "devlet"in önemi nedir? Anlatınız.

KAPSAM, İÇERİK VE AKTÖRLER

Kapsam

Uluslararası ilişkilerde merkezi otorite olmadığı için, devletler kendi ülkelerinin alansal güvenliğini korumayı genelde birinci plana çıkartırlar. Güvenlik, devletlerin birincil amaçlarının başında gelir. Bu nedenle de, uluslararası ilişkiler genelde devletlerarası güvenlik temelli güç ilişkileri olarak düşünülür. Devletler kendi ülkelerinin güvenliğini korumak için güçlerini arttırmak yoluna giderler, güç artırarak diğer devletlerin kendilerine olabilecek tehditlerini caydırmak, bu nedenle de, ağırlıklı olarak askeri güçlerini arttırmak isterler. Tarih boyunca bu mantık modern zamanları da içine alacak bir biçimde egemen olmuştur.

Uluslararası Güvenlik: Uluslararası güvenlik, uluslararası kuruluşların ve devletlerin karşılıklı güvenlik ve koruma sebebiyle ortaya koyduğu tüm önemleri içeren, oldukça geniş bir içeriği olan ve önemli bir kavramdır. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerin önemli bir alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern zamanlarda, 1648 yılında Avrupa devletleri arasında yapılan Westphalia (Vestfalya) Antlaşması, modern ve ulus devlet temelli uluslararası ilişkilerin başlangıcı olmuştur. O zamandan bugüne, uluslararası ilişkiler anlayışında, içeriğinde ve aktörlerinde değişiklikler olsa da güvenlik, temel amaç ve temel hareket tarzı olarak kalmıştır.

Güvenliğin temel amaç olması, uluslararası ilişkilerde güvenli bir ortamın sürekliliğini yaratmamıştır. Modern zamanlar, bir yandan teknolojik gelişmelere, demokrasinin yaygınlaşmasına ve ekonomik ilişkilerin giderek önem kazanmasına sahne olurken, diğer bir yandan da küresel ve ülkeler arası savaşlara, ülke işgallerine ve terör eylemlerine sahne olmuş, büyük insan trajedileri yaratmıştır. 1990'da Soğuk Savaş'ın bitiminden bugüne, özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırılarından bugüne, terör ve teröre karşı mücadele, güvenliğin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Son yıllarda yaşadığımız terör eylemleri, dünyanın farklı yerlerinde olmakta, sivil insanları hedef almakta ve korku toplumu yaratmayı amaçlamaktadır. Yaşadığımız küreselleşen dünya içinde terör çok önemli bir güvenlik sorunu ve riski oluşturmaktadır. Ülkemiz Türkiye'de terör sorunundan çok canı yanmış, masum insanlarını kaybetmiş, birden fazla terör örgütünün saldırılarına hedef olmuş bir ülkedir. Küreselleşme Ünitesi'nde etraflıca çözümleyeceğimiz gibi, küreselleşme süreci güvenlik alanını karmaşıklaştırmakta, savaşlar gibi terör olgusunu da bu alanın çok önemli bir boyutu konumuna getirmektedir. Devlet güvenliği kadar "insan güvenliği" de artık uluslararası ilişkiler içinde önemli bir sorun alanı ve çalışma konusu olmuştur.

Güvenlik gibi, ekonomik güç de uluslararası ilişkileri anlama ve açıklamanın çok önemli bir alanıdır. Ekonomik güç kazanma, başka ülkeleri ekonomik kaynaklar ve zenginlikler temelinde sömürme, ekonomiyi güç ve iktidarın önemli bir boyutu gibi kullanma, bu yolla ekonomik zenginlik, gelişim ve kontrol sağlama da uluslararası ilişkiler içinde çok önemli bir amaç ve boyut halini almıştır. Modern zamanlar içinde uluslararası ilişkiler tarihi bir açıdan da ekonomik kaynakların bulunması ve sömürülmesi olarak tanımlayabileceğimiz emperyalizm ve bu ilişkinin ülkelerin işgalini de kapsayan biçimine anlam veren sömürgecilik tarihidir. 1980'lerde ekonomide, bir taraftan refah devletinin zayıflaması, diğer taraftan serbest pazar ekonomisine geçiş ile birlikte başlayan ve özellikle 1990'lardan bugünü, dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası dünyada pekişen ekonomik güç ve iktidar ilişkilerine küreselleşme adını veriyoruz.

Serbest Pazar Ekonomisi: Serbest piyasa ekonomisi olarak bilinen bu gelişme, ekonomik faaliyetlerin rekabet şartları içerisinde serbestçe yapılabildiği, devlet müdahalesinin olmadığı, ekonomik sorunların çözümünün fiyat mekanizması ile gerçekleştiği ekonomik model olarak tanımlanmaktadır.

1648-1990 döneminde devletlerarası ilişkiler olarak yaşanan uluslararası ilişkilerde, ekonomik güç ve iktidar ilişkileri sömürgecilik ve emperyalizm olarak yaşanmıştır. 1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar, Batı ülkelerinin Doğu ve Güney ülkelerini işgal ettikleri uzun bir sömürgecilik tarihi yaşanmıştır. 1945'ten bugüne ve Birleşmiş Milletin Kuruluşu içinde, sömürgeciliğin bittiği,

eski sömürgelerin bağımsız ulus devletler konumunda birleşmiş Milletlere üye oldukları bir dönem başlamıştır. 1990'da Soğuk Savaşın bitimi ile 1980'lerde serbest pazara küresel ölçekte geçiş sürecinin başlaması birleşince, ekonomi alanına küreselleşme anlam ve şekil vermeye başlamıştır. Bugün küresel ekonomi de baş aktörlerden biri olan Çin, serbest pazar temelli ekonomik küreselleşmenin en önemli temsilcilerinden biri olmuştur.

Bununla birlikte, ekonomik ilişkilerin önemi, sadece emperyalizm ve sömürgeciliğe indirgenmemelidir. Ülkelerin ekonomik kalkınmalarında, dış ticaret, dış yatırım, dünya ekonomisinde rekabet gücüne sahip olmak ile girişimci ve yaratıcı ekonomik sınıflara ve sektörlere sahip olmak da çok önemli rol oynamaktadır. Bu temelde de, son dönemlerde **uluslararası ekonomi, uluslararası siyasal ekonomi** ve **uluslararası ticaret** uluslararası ilişkilerde önemli bir çalışma alanı oluşturmakta, bu alanlarda ayrı dersler ve yüksek lisans programları açılmaktadır. Dünyanın küreselleşen yapısında, artık güvenlik ile ekonominin birbirinden ayrılamayacağı ve bu iki olgunun, ülkelerin güçlerinin temeli olduğu düşüncesi yaygınlık ve kabul kazanmaktadır.

- **Uluslararası Ekonomi:** Bağımsız devletler, uluslararası örgüt ve kuruluşlar arasındaki ekonomik ilişkiler ile ekonomik uygulamalar bütününe denir.
- **Uluslararası Ticaret:** Uluslararası ticaret, ülkeler arasında uluslararası bölge ve sınırlar arasında yapılan, belirli anlaşmalar ve kurallar çerçevesinde sürdürülen, ülkelerin milli gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan, çok uluslu ticaret olarak tanımlanmaktadır.

Resim 1.2 Uluslararası Ticarette Deniz Ulaşım

Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ve bu savaş içinde yaşanan faşizm olgusunun yarattığı insan kayıpları, insan trajedisi ve yıkım, ekonomik kalkınmanın demokrasiyle birleşmesinin daha güvenli ve istikrarlı bir dünya yaratacağı düşüncesini güçlendirmiştir. Ülkeler ne kadar demokratikleşirse, ne kadar ekonomik olarak kalkınır ve ne kadar ekonomi temelinde birbirleriyle ilişkilerini arttırırlarsa o kadar savaştan kaçınırlar düşüncesi, II. Dünya Savaşı sonrası dünyada, demokrasiyi de faşizm ve totalitarizme karşı önemli bir konuma getirmiştir.

Her ne kadar, 1950 - 1990 arası dönemde uluslararası ilişkiler, Amerika / Batı dünyası ile Sovyetler Birliği / Doğu dünyası arasında Soğuk Savaş dönemini ve güvenliğin temel amaç olmasını içermişse de, o dönemden bugüne, demokrasi ve demokrasinin yaygınlaşması önemli bir amaç ve olgu olarak kalmıştır. Güvenlik ve ekonomik kalkınmanın yanında, demokrasi de, ülkelerin güçlenmesinin ve birbirleriyle barış içinde yaşamasının önemli bir boyutu olarak ele alınmıştır.

1990'da Sovyetler Birliği'nin çökmesi, bir taraftan Soğuk Savaş'ı bitirirken, diğer taraftan da bugün "kimlik siyaseti ve kimlik temelli çatışmalar" dediğimiz olgunun dünya ölçeğinde yaygınlaşmasını ortaya çıkarmıştır. Ruanda Soykırımı, Yugoslavya'nın bölünmesi ve yok olması, 11 Eylül 2001 terörü, 2003'te Irak'ın işgali ve bugünlerde yaşanan Arap Baharı süreci, kültürel kimlik temelli çatışmaları örneklerken, aynı zamanda kültür olgusunu ve kültürel kimliği uluslararası ilişkiler alanı içinde önemli bir çalışma alanı yapmıştır. Tüm bu yaşananlar, kültür olgusunu ve kültürel kimliği güvenlik, ekonomi, demokrasi gibi uluslararası ilişkilerin kurucu bir boyutu konumuna getirmiştir. 11 Eylül teröründen sonra, İslam karşıtı söylemlerin güçlenmesi, Batı ile İslam arasında çatışmanın kaçınılmaz olduğunu vurgulayan medeniyetler arası çatışma tezi ve son zamanlarda Türkiye, İspanya ve Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde geliştirilen medeniyetler arası ittifak ve diyalog çalışmaları da, kültür ve kültürel kimlik olgularının uluslararası ilişkiler içindeki önemini attırmıştır.

Uluslararası ilişkilerin kapsamı içindeki güvenlik, ekonomi, demokrasi ve kültür, bize bu alan içinde çok önemli ve belirleyici olan güç kavramını anlamamız için de ipuçları vermektedir. Uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika, merkezi otoritenin olmadığı bir ortamda ağırlıklı olarak güç ve caydırma eksenli ilişkileri içeriyorsa, güvenlik, ekonomi, demokrasi ve kültür olgularının gücün boyutlarını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Güç, en genel anlamı içinde, bir aktörün diğer aktöre bir şey yaptırma kapasitesidir. Bir aktör diğer aktörü yapacağı bir şeyden caydırabilir, ya da diğer aktöre kendi iradesinin dışında bir şeyi yaptırabilir, kabul ettirebilir. Güç iki türlü oluşturulabilir; askeri ve ekonomik kapasite artırımı yoluyla ki buna **sert güç** diyoruz, ya da diplomatik, kültürel ilişkiler ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesiyle güç yaşama geçirilebilir ki bu tür güce de **yumuşak güç** diyoruz.

Yumuşak gücün oluşmasında, bir ülkenin kültürel kimliği, demokrasisinin gelişimi, ekonomik dinamizmi ve girişimcilik - yaratıcılık kültürü, diplomasi alanındaki sorunları uzlaşma yoluyla çözme kapasitesi ve popüler kültürü önemli rol oynar. Örneğin, Türkiye'nin son yıllardaki aktif dış politikasında hem sert gücün hem de özellikle yumuşak gücün kullanıldığını görüyoruz.

Türkiye, sorun yaşayan ülkelere yaptığı insani yardımla, Mülteci sorununa ülkesinin kapılarını açarak ve misafirperverlik anlayışıyla yaklaşarak, sorunlara uzlaşma yoluyla çözüm alternatifini gerek uluslararası gerekse de bölgesel örgütlerde ve toplantılarda dile getirerek, yumuşak güç kullanımına örnek oluşturmaktadır. Ahlaki ve İnsani Yaklaşımı, Uluslararası İlişkiler alanında kullanmaktadır. Askeri ve ekonomik sert güç ile yumuşak gücü aynı anda kullanma ve bunu yaparken ahlaki-insani olma ilkesini ön plana çıkartma, Türkiye'nin uluslararası ilişkilere bakışında önemli bir yere sahip olmaktadır. Küreselleşen dünyamızın daha güvenli ve istikrarlı olmasında, Türkiye'nin bu duruşu küresel ölçekte dikkatle izlenmektedir.

İçerik

Uluslararası ilişkilerde giderek sert gücün yanında yumuşak gücün de önem kazanması, hatta daha etkili ve istenilir bir güç kapasitesi yaratması sürecini yaşıyoruz. Bu noktada, uluslararası ilişkilerin içeriğine ve aktörlerine geçebiliriz. Daha önce de değindiğimiz gibi, uluslararası ilişkiler, savaş ve barışın tarihidir. Savaşların dünya ölçeğinde yaşandığı, Irak ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi hâlâ da yaşanmaya devam ettiği bir tarih.

21. yüzyılın **terör ve savaşla** başlaması ve geleceğin de savaşla belirlenme riskinin var olması, savaş olgusunu, dün gibi bugün de, uluslararası ilişkilerin en önemli konusu yapmaktadır. II. Dünya Savaşı 1945 yılında bittiğinde, gerisinde sadece büyük bir siyasi, ekonomik, yaşam alanları ve doğanın yıkımı değil, yirmi milyon insanın yok olması temelinde büyük bir trajedi de bıraktı. Batı medeniyetinde, medeniyet tarihi içinde büyük bir barbarlık tarihi ya da dönemi yaşanmış oldu. Savaş sonrası dünya sisteminin temel amacı, savaşı engellemek, barışı ve istikrarı sağlamaktı. Ama bugün geldiğimiz noktada hâlâ savaşlar yaşanıyor, hâlâ barışın sağlanması ve güçlenmesi önünde önemli sorunlar var.

Bu bağlamda, ikinci önemli konu olarak, **barış inşası** ve **çatışmaların önlenmesi** ortaya çıkıyor. Hem ülkeler arası barışı, hem de ülke içinde başlayarak bölgesel ve küresel istikrarı tehdit eden çatışmaların çözümüne dayalı barışı inşa etmek, uluslararası ilişkiler içinde çok önemli bir konu. Özellikle 1990'dan bugüne, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, dünya siya-

seti çok önemli bir sorunla karşılaştı: kültürel kimlik temelli çatışmalar.

Ülkemizde de, çok boyutlu ve çok aktörlü "terör sorunu" olarak yaşanan, şimdiye kadar on binlerce insanın yaşamına mal olan çatışmalar, 1990'dan bugüne, özellikle son yıllarda, dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıktı ve yaygınlaştı. Yugoslavya tarihten silindi, Ruanda da soykırım yaşandı, 11 Eylül 2001 teröründen sonra, dünya medeniyetler arası çatışma ve İslam karşıtlığı - korkusu (Islamophobia) sorunlarıyla karşılaştı ve farklı bölgelerde insan trajedileri yaratan, etnik, dinsel, kültürel kimlik temelli çatışmalar yaşanmaya başlandı. Bu nedenle bugün barış konusu, sadece devletlerarası çatışmaların önlenmesini değil, aynı zamanda kimlik temelli çatışmalara uzlaşma yoluyla çözüm arayışlarını da içeriyor. Barışın inşası ve çatışmalara uzlaşma yoluyla çözüm, Uluslararası İlişkiler alanı içinde giderek önemli bir çalışma alanı oluşturuyor.

Üçüncü alan olarak, **ekonomi**yi göstermeliyiz. Uluslararası Ekonomi ve Uluslararası Siyasal Ekonomi çalışma alanlarının giderek artan önemi ve popülerliğinin gösterdiği gibi, ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme, ekonomik istikrar, insani kalkınma, çevrenin korunması, dış yatırım, işsizliğe ve yoksulluğa karşı mücadele ve uluslararası ticaret; tüm bunlar ekonomi alanının uluslararası ilişkiler içindeki önemini sergiliyorlar. Ekonomi, barışı inşa etmenin ve sürdürebilir kılmanın önemli bir verisi olarak kabul ediliyor.

Ülkeler arası ticaret ve yatırım ilişkilerinin, ülke içi ekonomik büyümenin ve insani kalkınmanın gelişmesi ve ekonomi temelinde ülkeler arasında ikili değil, çok taraflı karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin gelişmesi, ülkeler arası ve ülke içi barışın sağlanmasının ve sorunların uzlaşmayla çözümlenmesinin gerekli koşulu olarak görülüyor. Ülkeler birbirleriyle ne kadar, sadece ikili değil, çok taraflı ve karşılıklı ekonomik bağımlılık yaratacak ilişkilere girerlerse ve kendi içlerinde ekonomik kalkınma ve istikrar yaratırlarsa, dünya o kadar barış içinde yaşayabilir fikri sağlam temellere sahiptir. Bu saptama, ekonomi alanını uluslararası ilişkilerinin önemli kurucu ve tanımlayıcı boyutlarından biri yapıyor.

Dördüncü olarak, **liderlik** olgusunu söylemeliyiz. Uluslararası ilişkiler ağırlıklı olarak ulus devletler arası ilişkilere yoğunlaşmıştır. Bu ilişkiler içinde de iki önemli noktanın altını çizmeliyiz. Birincisi, ulus devletler farklı sert ve yumuşak güce sahipler, farklı ekonomik gelişme ve kalkınma düzeylerindeler ve farklı kültürel kimliklere ve geleneklere sahipler. İkincisi, ulus devletler birbirleriyle, daha önce vurguladığımız gibi, merkezi otoritesi olmayan bir alanda ilişkiye giriyorlar. Bu nedenle, uluslararası ilişkilerde ve uluslararası sistemde, düzen ve istikrar nasıl sağlanacak sorusu çok önemli oluyor ve liderlik bu sorunun somutlaştığı noktayı bize gösteriyor.

Modern zamanlarda, hem sert güce, hem de yumuşak güce, hem caydırıcılığa ve baskıya, hem de diğerlerinin rızasını alma kapasitelerine sahip olan otoriteler lider oluyor. Son iki lider olarak da, 1800'lü yıllardan 1945'e kadar, Büyük Britanya'yı, 1945'den bugüne de, Amerika Birleşik Devletleri'ni görüyoruz. 2000'li yıllarda Amerika'nın liderlik rolünde gerileme var mı ya da Asya ve özellikle Çin acaba yeni lider mi olacak sorusunu tartışıyoruz. Liderlerin güçlü olması ve baskı ya da egemenlik yerine, rıza ve yumuşak güç temelinde hareket etmeleri, uluslararası sistemde barış ve istikrarı yaratırken, liderlerin baskıyı arttırmaları gerilimlerin ve çatışmaların artmasına yol açabiliyor. Bu anlamda da, lider ne anlama gelir, nasıl kazanılır, neyi içerir, bir liderden başka bir lidere geçiş nasıl olabilir, vb. sorular, uluslararası ilişkiler çalışmalarının içine giriyor ve önemli bir çalışma alanını ortaya çıkartıyor.

Lider: Hem sert güce, hem de yumuşak güce; hem caydırıcılığa ve baskıya, hem de diğerlerinin rızasını alma kapasitesine sahip olan uluslararası otoritelere denir.

Beşinci ve son olarak, **demokrasi, insan hakları** ve **sosyal adalet** alanlarını gösterebiliriz. Ünlü felsefeci Immanuel Kant, "demokrasiler birbirleriyle savaşmaz" der. Kant'ın bu saptaması, uluslararası ilişkilere demokrasi konusunu önemli bir çalışma alanı olarak sokmuştur. Demokrasi olgusunun önemi, 1990'dan sonra, yani Soğuk Savaş sonrası dönemde kimlik temelli ve terör saldırıları nedeniyle yaşanan çatışmalar sonucunda, insan hakları sorusunun öneminin artmasıyla da daha merkezi konuma gelmiştir.

Güney Afrika'da ırkçı rejimin ve Yugoslavya'da Sırp milliyetçilerinin etnik milliyetçilik temelinde gerçekleştirdiği, Ruanda ve Somali'de yaşanan soykırım düzeyinde insan kıyımları, terör saldırıları, iç savaşlar, vb. çatışma alanları, insan güvenliğini,

insan haklarını, bu sorunları dikkate alan "ahlaki ve insani" duruşu uluslararası ilişkiler içinde önemli çalışma alanlarından biri konumuna getirmiştir. Küreselleşen dünyamızda ulus devletler, kendi ülkelerinde yaşayan insanların güvenliğini ve haklarını koruma temelinde üstlendiği sorumluluğu artık tam olarak yerine getirmemektedirler; terör saldırılarından ekonomik krize, açlıktan işsizliğe, iç savaşlardan günlük yaşamda yaşanan şiddet ulus devlet-güvenlik ilişkisini yeniden düşünmemizi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda da, devlet ve ulusal güvenlik gibi insan güvenliği alanının ve devlet egemenliği kadar insan hakları alanının giderek uluslararası ilişkiler içinde önemli ve tanımlayıcı unsur konumuna getirmektedir.

Benzer olarak, son yıllarda, ikinci ünitemizde göreceğimiz gibi, küreselleşme sürecinin olumsuz sonuçlarından biri olarak, yoksulluk ve işsizlik sorununun dünya ölçeğinde yaygınlaşması ve zenginler ile fakirler arasındaki gelir ve refah uçurumunun giderek artması, sosyal adaleti de insan hakları gibi önemli bir konu, sorun ve çalışma alanı hâline getirmiştir. Sosyal adalet sorunu, aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ile sosyal hareketleri, uluslararası ilişkilerin önemi artan aktörü konumuna getirmiştir. Sonuçta demokrasi, insan hakları ve sosyal adalet, Uluslararası İlişkiler alanı içinde yerlerini almıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM): Bu uluslararası mahkeme 1959 yılında, Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak kurulup, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleri ile güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla görevini sürdürmektedir.

Savaş, barış, güvenlik ve terör, ekonomi ve adalet, liderlik ve demokrasi, uluslararası ilişkilerin dinamik ve karmaşık yapısını tanımlayan önemli çalışma alanlarıdır. Bu alanlar, uluslararası ilişkilerin kapsamını da geliştirmiş, uluslararası ilişkiler ile ulusal, hatta ulus içi ilişkileri bağlantılı hale getirmiştir. Artık günümüz dünyasında, uluslararası ilişkiler ulusal ve ulus içi ilişkileri belirlerken ve bu alanlarda ciddi etkiler yaratırken, tersi de doğrudur; uluslararası ilişkiler de, ulusal ve ulus içi ilişkilerden etkilenmiştir. Bu karşılıklı ilişkiyi ve karşılıklı etkilenmeyi, uluslararası ilişkilerin aktörlerine baktığımız zaman da göreceğiz.

Aktörler

Uluslararası ilişkileri harekete geçiren en azından beş aktörden önem ve güç sırasına göre bahsedebiliriz: **ulus devlet, uluslararası örgütler, uluslararası şirketler, ulus devlet altı örgütler** ve sosyal hareketleri de içeren **sivil toplum**.

Birinci olarak, **ulus devlet**, uluslararası ilişkilerin ana ve hâlâ belirleyici aktörüdür. Tüm değişimlere rağmen uluslararası ilişkileri ağırlıklı olarak, ulus devletlerarası diplomasiden savaşa kadar uzanan alanda gerçekleşen ilişkiler olarak tanımlıyoruz. Ulus devlet, ülkenin alansal bütünlüğünü tanımlayan, yasa yapma ve uygulama kapasitesine ve hakkına sahip, merkezi otorite ve uluslararası toplumda tanınmış, kendi ülke sınırları içindeki yönetimine dıştan müdahale olmamasını anlamlandıran egemen otoritedir.

Egemenlik, ülke içinde bağımsız yönetim hakkı ve kapasitesi, ama aynı zamanda, uluslararası toplum tarafından da devletin tanınmasını simgeleyen hukuki bir statüdür. Örneğin, Türkiye uluslararası toplum tarafından egemenliği tanınmış bağımsız bir ulus devletken, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, kendi sınırları içinde egemenken, Türkiye tarafından tanınmış, ama uluslararası toplum tarafından hukuki olarak tanınmamış bir devlettir. Bu konular, uluslararası hukukun önemini ortaya koymaktadır. Devlet, alansal, merkezi ve egemen aktör konumuyla, uluslararası ilişkilerdeki ana aktör konumunu sürdürmektedir. Bununla birlikte, ikinci ve üçüncü ünitelerde göreceğimiz gibi, son yıllarda, Orta Doğu ve Afrika coğrafyalarında, iç savaşlar, işgaller, vb. nedenlerle, devletlerin egemenliklerini kaybettiklerini, ne kendi sınırları içindeki gelişmeleri, ne de sınırlarını kontrol etme yeteneklerini koruyabildiklerine şahit oluyoruz. Suriye, Irak, Libya, Sudan gibi ülkelerde, devletlerin, yasal düzeyde ulus devlet olarak kalmalarına rağmen, gerçeklikte, iç işlerini ve sınırlarını kontrol etme kapasitelerini yitirmiş "çökmüş devlet" konumuna düştüklerini söyleyebiliriz. Ulus devlet altı örgütlerin de, örneğin Hizbullah ve Hamas gibi örgütlerin güçleri, Lübnan ve Ürdün gibi devletlerin güçlerini aşabilmektedir. Artı olarak, 2017 yılının Eylül ve Ekim aylarında, Irak ve İspanya'da yaşanan ayrılıkçı referandumlar da, ulus devletin gücü üzerine tartışmalara yeni bir boyut katmıştır. Bu nedenle, ulus devlet uluslararası ilişkilerde en önemli aktör konumunu korumakla birlikte, bu konumun sürekliliği üzerine tartışmaların olduğunu da belirtmemiz gerekir.

İkinci olarak, **uluslararası örgütler;** devletler tarafından, güvenlik, mali, ticaret, vb. alanlarda düzenleyici kuralları ve normları yaşama geçirmek için kurulmuş platformlar, örgütsel yapılar olmakla birlikte, zaman içinde ulus devletler üzerinde etki yaratma kapasitesine ulaşmışlardır. Ağırlıkla 1945 sonrası dönemde kurulmuş ve bugüne kadar giderek çoğalan ve önemleri artan uluslararası örgütler, evrensel ve bölgesel nitelik taşıyabiliyorlar. Daha sonraki ünitelerde ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz gibi, Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi evrensel ölçekte, farklı coğrafi bölgelerden gelen devletleri içeren uluslararası örgütler varken, aynı zamanda Avrupa Birliği gibi bölgesel örgütlerin de önemleri giderek artıyor. Küreselleşme süreçleriyle birlikte, ulus devlet - uluslararası örgütler ilişkisi ve uluslararası örgütlerin dünya siyaseti içindeki rolü ve etkisi, popüler ve önemli bir çalışma alanı konumuna geliyor.

Uluslararası Örgütler: Bu örgütler, uluslararası ilişkiler literatüründe uluslararası kurallara ve üyelere sahip, çeşitli konularda uzmanlaşan ve bu konular üzerinde çalışmalarını sürdüren ve devletler tarafından desteklenen organizasyonlardır. Amaçları bakımından güvenlik, ekonomik, ticaret, sağlık gibi farklı alanlarda çalışan bu örgütler, evrensel bazda tanınmışlardır. Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü bu organizasyonlardan bazılarıdır.

Resim 1.3 Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

Kaynak: www.who.int

Uluslararası örgütler gibi, üçüncü olarak, **uluslararası şirketler** de uluslararası ilişkilerde önem kazanıyorlar. Ekonomi alanında hareket eden, ticari, mali ve hizmet sektörleri üzerinde odaklanmış, direkt ve dolaylı yatırım alanlarında yer alan uluslararası şirketler, uluslararası ekonominin taşıyıcı ekonomik aktörleridir. Uluslararası şirketler, ulusal ölçekte doğmakla birlikte, küresel ölçekte hareket eden ve ekonomik etkinliklerini sürdüren örgütlerdir. Apple®, IBM®, GOOGLE, SHELL®, BP®, vb. şirketler, uluslararası şirketlere örneklerdir. Bu örgütler, mali açıdan sadece az gelişmiş ülkeler değil, gelişmekte olan bazı ülkelerden daha fazla mali zenginliğe sahip olan ve bu temelde de ekonomik güç uygulayabilecek aktörlerdir.

Dördüncü olarak, özellikle son on yıldır güç ve önem kazanan, **devlet altı örgütler** üzerinde durmalıyız. Bu aktörler, sivil toplum gibi gözükmekle birlikte, sivil değerlerden uzak, amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet uygulayabilen örgütlerdir. Yerel çevresinden küresel ölçeğe etki, değişim ve dönüşüm yaratma kapasitesine sahip, bu anlamda aktör niteliği kazanmış iki örgüt tipinden bahsedebiliriz.

Uluslararası terörist örgütler ve özellikle Orta Doğu bölgesinde, son on yılda güç kazanmış, devlet altı hareket eden ama hem şiddet, hem siyasi parti, hem ordu, hem yardım örgütü olma gibi çok boyutlu faaliyet gösteren örgütlerdir. Bu örgütler, Orta Doğu bölgesinde, son on yılda yaşanan değişimlerle giderek güç kazandılar. Bu tür aktörlerin uluslararası ilişkilerde giderek çoğalacakları ve önem kazanacaklarını beklemek yanlış olmaz.

Başta DAEŞ ve El Kaide olmak üzere, ülkemizde de PKK, şiddet yoluyla etki yaratan terörist örgütlerdir. Bu örgütler, 11 Eylül 2001 yılında Amerika'ya yapılan terör saldırısı, 2003'de Amerika'nın Irak'ı işgali ve son yıllarda Suriye'de yaşanan iç savaşla, uluslararası ilişkiler ve özellikle güvenlik alanında önemli sorun ve risk yaratan aktörler konumuna geldiler. İkinci ünitede göreceğimiz gibi, terör, bir taraftan küreselleşirken, diğer taraftan, uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu haline geldi. Terör üzerine çalışmalar arttı, yaygınlaştı ve sistematikleşti. Terör nasıl anlaşılmalı; teröre karşı nasıl mücadele edilmeli; vb. sorular, uluslararası ilişkiler içinde bir çalışma alanı konumuna geldi.

Beşinci aktör olarak, küresel **sivil toplumu** gösterebiliriz. İnsan haklarından çevrenin korunmasına, yoksulluğa karşı mücadeleden barışın korunmasına, geniş bir yelpazede, küresel ölçekte hareket eden sivil toplum kuruluşlarının da görünürlüğünün ve öneminin arttığını gözlemliyoruz. Uluslararası Af Örgütü, Greenpeace ve Sınır Tanımayan Doktorlar gibi örgütler, uluslararası ilişkilerin, demokrasi, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri temelinde kurulmasını istiyorlar. Şiddete başvurmadan, devletlere bu yönde politikalar üretmeleri için aşağıdan yukarıya baskı yapmayı amaçlıyor-

lar ve daha adaletli ve demokratik bir küresel yönetim talep ediyorlar. Devlet güvenliğinden önce insanların güvenliliğinin gelmesini, insani ve adil bir yaşam istiyorlar. Bu taleplerini de, son yıllarda, "başka bir dünya, başka bir küreselleşme mümkün" sloganlarıyla dile getiriyorlar. Bu sloganın altında da, son yıllarda, küresel ölçekte yaygınlaşan "anti-küreselleşme" hareketini görüyoruz. Bu hareket şimdi, 2008'den bugüne yaşanan ekonomik kriz temelinde, gelişmiş ülkelerde ve Amerika'da eşitsizliklere, yoksulluğa ve zengin ile fakir arasındaki büyük uçuruma karşı sosyal hareketlerde ve tepkilerde kendini gösteriyor. Küresel sivil toplum, hem uluslararası ilişkiler alanı içinde çalışılan bir konu, hem de bu ilişkilerin aktörlerinden biridir.

Yaşamla İlişkilendir

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni dünya düzeninin kurulmasının parametrelerinin tartışıldığı Bretton Woods Konferansı'nın en önemli sonuçlarından biri de, Birleşmiş Milletlerin (BM) 1945 yılında kurulmasıydı. Finansta Uluslararası Para Fonu (IMF), kalkınmada Dünya Bankası'nın kurulmasının yanı sıra, BM de, barışa yönelik tehditleri önlemek, güvenliğe katkı vermek ve barışın sürdürülebilir olmasının öncülü görülen uluslararası ekonomik ve sosyal işbirliğini oluşturmak amacıyla kuruldu.

Barış ve güvenlik, ekonomik ve toplumsal kalkınma, çevre, uluslararası hukuk, insani yardım ve sağlık alanlarında faaliyet gösteren BM'nin, bugün 193 üyesi bulunuyor. BM, ana organları olan Genel Kurul, Güvenlik Konseyi (BMGK), Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK) ve diğer komiteleriyle üye ülkelere görüş sunabilecekleri, uluslararası işbirliği ve diyalogu artırıcı forumlar sunuyor. Bu yapıların yanı sıra Yönetim Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Genel Sekreterlik BM'nin diğer ana organları olarak işlev görüyorlar.

Daimi üyelerin veto hakkı BM'yi işlevsizleştiriyor, Bununla birlikte, BM'nin en fazla tartışılan organının, Güvenlik Konseyi olduğunu vurgulayalım. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesinde en önemli uluslararası forum olma niteliği taşıyan Güvenlik Konseyi, İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri olan beş daimi (ABD, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ve Fransa) ve 2 yıllık dönemler için seçilen 10 ülke olmak üzere 15 üyeden oluşuyor. Kurulduğu yıl BM'ye katılan Türkiye 1951-52, 1954-55, 1961 ve 2009-2010 yıllarında BMGK geçici üyeliğini yürüttü. Konsey'in karar alabilmesi için beş daimi üyenin oy kullanması şartı ile 9/15 oranı gerekiyor ve daimi üyeler mutlak veto yetkisine sahip.

Beş daimi üyenin veto hakkı, Güvenlik Konseyi'nin ve genelde BM'nin işlevsizleşmesinin, etkisizleşmesinin en önemli nedenlerinin başında geliyor. Bir üyenin vetosunun karar alma sürecini kilitlemesi, işlevsizleşme ve etkisizleşme sürecinin önemli bir nedeni. Hatta, beş üyeden üçünün (ABD, Britanya, Fransa) Batı'yı, ikisinin (Rusya, Çin) Avrasya'yı temsil etmesi, ya da bu alanlarda olması ve Batı-Avrasya arasında farklı, hatta zıt görüşlerin değişen koşullar içinde giderek artması, Güvenlik Konseyi'nin, beş üye değil, aslında birbirlerine zıt fikirde ve çıkarda olan "üç+iki üye"den oluştuğu fikrinin güç kazanmasını sağlıyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya, hızla değişen, dönüşen, küreselleşen bir dünya. Batı'dan Doğu'ya (Asya'ya) "gücün ve kapasitesinin kaydığı ve yaygınlaştığı"; Türkiye'nin de dahil olduğu "kilit ülke ve bölgesel güçler"in öneminin giderek arttığı; güvenlik ve ekonomik krizlerden açlık ve iklim değişikliğine kadar çok ciddi sorunların yaşandığı küreselleşen dünyada, güvenlik ve barış alanının beş ülkenin veto hakkına bırakılması kabul edilemez bir hatayı ortaya çıkartıyor.

BM krizlere yanıt veremiyor, 1995'te Bosna krizinde yaşanan trajediye yanıt vermede BM işlevsiz kaldı. 11 Eylül sonrası dünyada, işgal edilen ülkelerde yalana, sorunlara yanıt vermemesiyle bu durumun daha da derinleştiğini gördük. Bugün Suriye'de yaşanan ölümlere, mülteci akınına, yıkıma BM bir yanıt veremiyor. Ortadoğu ve Afrika'da yaşanan iç savaşlar ve çökmüş devlet sorunlarında, terör ve şiddet nedeniyle ya-

şanan insan trajedilerinde, BM'nin ve Güvenlik Konseyi'nin etkin ve etkili yanıtları ortaya çıkartamadığını görüyoruz.

Yaklaşık yirmi yıldır, BM, yaşanan insan trajedilerine çözüm olmada işlevsiz ve etkisiz bir örgüte dönüşmüş durumda. BM ve Güvenlik Konseyi'nin reform edilmesi, ertelenemez bir gereklilik, ama bu reform, BM'nin idari ve politik yapısı nedeniyle bir türlü hayata geçirilemiyor. İç savaşlar, terör, şiddet, bugün Suriye'de ve dünyanın farklı yerlerinde büyük katliamlara ve dramlara yol açıyor, insani güvenlik yerini "varlıksal güvensizliğe" (ontological/existantial insecurity) bırakıyor, ama BM ve Güvenlik Konseyi, vetolarla, karar vermedeki tıkanıklıklarla uğraşıyor.

Küresel güvenlik rejimi ihtiyacı, Bugünün küresel dünyası ve bu dünyanın yaşadığı kriz ve çalkantı ile BM ve Güvenlik Konseyi'nin yapısı arasındaki makas giderek açılıyor. Bu nedenle, Türkiye'nin, "Dünya Beşten Büyüktür" mesajı ve çağrısı, doğru ve yerinde bir çağrı. Beş ülkenin yanı sıra, bugünün küresel dünyasının, Türkiye de dahil, kilit aktörlerinin karar alma süreçlerinde daha etkin olduğu BM ve Güvenlik Konseyi'ne gereksinim içindeyiz. BM ve Güvenlik Konseyi reformu, bugünün küresel dünyasının içerdiği güvenlik sorunları içinde artık kaçınılmaz bir gereklilik.

Artık Soğuk Savaş'ın "iki kutuplu" ve bu savaşın temel aktörleri ve güç merkezleri olan ABD ve SSCB arasındaki "güç dengesi"ne dayalı bir dünyada yaşamıyoruz. Küreselleşen dünya çok kutuplu bir dünya; tek bir dünya liderinin olmadığı bir dünya; doğru, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi hala güçlü ve kapasiteli aktörler, ama onların dışındaki güçlü ve kilit aktörlerin de karar alma süreçlerinde etkin olduğu "küresel güvenlik rejimini"ne gereksinim içindeyiz. Devlet güvenliği kadar insan ve çevre güvenliğinin de önemli olduğu, farklı aktörlerin içinde etkin hareket ettiği ve katılımcı, hızlı karar alabilen bir güvenlik rejimi kurulmadıkça, barış ve güvenliğin sağlanması olanaklı gözükmüyor.

Risklerin ve belirsizliğin yüksek olduğu küresel dünyamızın güvenliği, aktörlerin çıkarlarına ve vetolarına bırakılmamalı. Her vetonun daha fazla insan katliamı ve trajedisi anlamına geldiği bugün, BM ve Güvenlik Konseyini reform etmek, ancak çoğulculuk, katılım ve ahlaki benlik ile mümkün olabilir.

Kaynak: "Dünya 'beş'ten büyüktür: BM'de reform gerekliliği", E. Fuat Keyman, Anadolu Ajansı, 28.09.2016

Öğrenme Çıktısı

2 Uluslararası İlişkiler alanındaki kavramları, içeriklerini ve önemli aktörleri anlayabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Devlet altı örgütlerin, terör örgütleri ve sivil toplum kuruluşları ile arasındaki farkları araştırınız.	İçerik bakımından uluslararası ilişkilerin konularını, aktörleri ile ilişkilendiriniz.	Uluslararası ilişkilerin içerik bakımından "barış" konusundaki önemi nedir? Anlatınız.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERE TEMEL YAKLAŞIMLAR

Uluslararası ilişkilerin kapsamı, içeriği ve aktörlerinin bağlantı noktası; bilgi ve yöntem temelli belli önermeler ve saptamalarla uluslararası ilişkileri anlama ve açıklama çabamıza katkı veren yaklaşımlardır. Uluslararası ilişkilere yaklaşımlar sayesinde, gelişmeleri, değişimi, olayları, sorunların çıkış nedenlerini, ya da çözüm olasılıklarını anlayabiliriz. Aktörler, bu yaklaşımlar temelinde, uluslararası ilişkilere anlam verirler, yorumlarlar ve politikalar üretirler. Bir anlamda, yaklaşımlar aktörlerin hareket tarzını, yorumlarını, dünyaya bakışını ve sorunlar ile süreçlere yanıt vermek için geliştirdikleri politikaları şekillendirirler. Yaklaşımları bilmek, aktörleri ve hareket tarzlarını anlamakta bize yardımcı olur. Yaklaşımlar, insanın doğası, dünyanın işleyişi, sorunların çıkışı ve çözümü üzerine bilgi ve yöntem temelinde saptamaları ve önerileri içerirler. Bu nedenle, yaklaşımlara uluslararası ilişkiler çalışmalarında "model" ya da "paradigma" da denilebilmektedir. Bir yaklaşımı benimseyerek uluslararası ilişkiler üzerine çalışanlar, "bilgi kuramsal topluluk" dediğimiz grupları oluştururlar. Yaklaşımlar, bu grupların üye sayılarının miktarına, yaygınlığına ve sürekliliğine bağlı olarak güç kazanırlar. Diğer bir değişle, sadece uluslararası ilişkilerin aktörleri arasında değil, yaklaşımları arasında da bir güç ilişkisi ve sınıflaması vardır. Aşağıda, bu yaklaşımları, uluslararası ilişkilere egemen yaklaşım olan Realizm ile başlayarak kısaca betimleyeceğiz.

Realizm (Gerçekçilik)

Özellikle II. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribat ve savaş öncesi savaş olasılığını engellemek için kurulan Milletler Cemiyeti'nin başarısız olması, devlet ve güç temelinde dünyayı yorumlayan Realizm ya da Gerçekçilik yaklaşımını uluslararası ilişkilerin egemen yaklaşımı yapmıştır. Gerçekçilik, uluslararası ilişkilerin temelini **uluslararası politika** olarak görür ve bu nedenle de, **güvenlik** gereksinimini ya da güvenlik sorununu bu ilişkilerin kurucu unsuru olarak tanımlar. Güvenlik gereksinimi, ekonomik kalkınmadan ya da kültürel ilişkilerden önce gelir ve bu gereksinimin karşılanmasını içeren uluslararası politika, uluslararası ekonomi ya da uluslararası kültürel ilişkilerden daha önemlidir. Realizm, bu anlamda bize, güvenlik eksenli bir uluslararası ilişkiler anlayışını sunar. Bu sunum içinde, Gerçekçilik veya Realizm, aşağıdaki noktaları içeren bir yapıda hareket eder:

1. Uluslararası ilişkiler, devletin merkezi otorite olduğu ulusal ilişkilerden farklı olarak, merkezi otoritesi olmayan bir ilişki biçimidir ve birincil düzeyde, devletlerarası ilişkiler tarzında hareket eder.
2. Devlet, uluslararası ilişkilerin ana aktörüdür ve özünde .üvenlik eksenli bir yaklaşıma sahiptir.
3. Merkezi otoritenin olmadığı bir ortamda ilişkiye giren devletler, özünde birbirlerine güvenmezler, birbirlerinin amaçları ve kararlarına şüpheyle yaklaşırlar ve bu nedenle de kendilerini ve ülkelerinin alansal bütünlüğünü korumak için güvenlik gereksinimini ön plana çıkarırlar.
4. Güvenlik bu bağlamda devletin temel çıkarı ve amacıdır. Devletler bu amaç için özellikle askeri güçlerini arttırma yoluna giderler. Güç, uluslararası ilişkileri, güç ilişkileri yapan bir kavramdır ve özünde diğer devletleri etkilemek ya da caydırmak için askeri güç kapasitesi olarak algılanmalıdır.
5. Güvenlik edinimi olarak tanımlanan devlet çıkarı, uluslararası ilişkilerin ana hareket tarzını tanımlar; uluslararası ilişkiler esas olarak çıkar temelli ilişkilerdir.
6. Uluslararası örgütler, uluslararası şirketler ve sivil toplum kuruluşları devlet çıkarından sonra gelir ve ikincil öneme sahiptirler.

Son yıllarda, özellikle küreselleşme süreçleriyle birlikte, Realizm ekonomik ilişkilere ve uluslararası örgütlere daha önem veren bir eğilime girse de, bu eğilim yukarıdaki noktaların geçerliliğini günün şartlarına göre güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

İdealizm (Kurumsalcılık)

Gerçekçilik ya da Realizm, hâlâ uluslararası ilişkilerde egemen konumunu korumaktadır. Bununla birlikte, devlet ve güvenlik eksenli hareket tarzı içinde gerek değişimi açıklamada, gerekse de uluslararası ilişkilerin giderek karmaşıklaşan yapısını anlamada sorunlar yaşamaktadır. Bu sorun alanlarından birisi, ekonominin giderek önem kazanması ve özellikle bu alanda uluslararası ve bölgesel örgütlerin güçlenmesidir. Bu gelişmeler, Gerçekçiliğin açıklama kapasitesine ciddi meydan okumaları ortaya çıkarmaktadır.

Bu noktada, İdealizm ya da Kurumsalcılık diyebileceğimiz yaklaşım önem kazanmaktadır.

İdealizm, hem uluslararası ilişkiler ile ulusal ilişkiler arasındaki, hem uluslararası politika ile uluslararası ekonomi ve uluslararası hukuk arasındaki, hem de güvenlik ile ekonomi arasındaki bağlantılar üzerine odaklanmakta ve yoğunlaşmaktadır. Bunu yaparken de, devletler kadar, evrensel ve bölgesel **uluslararası örgütler**e de önem vermektedir. İdealizme göre, bu **kurumlar** da devlet gibi uluslararası ilişkilerin önemli aktörleridir. İşte bu nedenle bu yaklaşıma "kurumsal yaklaşım" adını da verebiliriz. İdealizm, aşağıdaki noktalar temelinde hareket etmektedir:

1. Uluslararası ilişkilerde güvenlik, ekonomi ve barış, dayanışma, birlikte hareket etme, insan hakları gibi değerler birbirlerine etki ederler ve devletlerarası işbirliğini olanaklı hâle getirirler. Barış ve ekonomik refaha dayalı devletlerarası işbirliğinin ve güvenin sağlanması, uluslararası güvenliğin sağlanmasının ve sürdürülebilir kılınmasının ön koşuludur.
2. Devletlerarası işbirliğinin simgesi olan uluslararası örgütler, devletler tarafından kurulsalar da tarihsel süreç içinde, yarattıkları değerler ve davranış biçimleriyle, devletleri etkileme olanağına sahip olabilirler, olmuşlardır da. BM, IMF, DTÖ gibi evrensel örgütler ve AB ve benzeri bölgesel örgütler, güvenlik, ekonomi ve kültürel ilişkilerde işbirliği, birlikte hareket etme ve barış gibi değerler yaratarak, devletlerarası ilişkilerde güven ve istikrar yaratma kapasitesine sahip olabilirler.
3. Birbirlerine güvenmeyen ve şüpheyle yaklaşan devletler, uluslararası örgütlerin yarattığı platformlarda tartışarak, müzakere ederek ve pazarlık yaparak ortak paydalarda anlaşabilirler ve birbirlerine güvenebilirler. Uluslararası örgütler yoluyla ya da içinde devletlerarası işbirliği ve güven mümkündür.
4. Güvenlik devletin temel çıkarı olmakla birlikte, devletler işbirliği yoluyla da güvenliklerini güçlendirebilirler. İşbirliği yapma sürecinde, özellikle ekonomi alanında ama kültür alanında da başlayan işbirliği ilişkileri, güvenlik alanında da işbirliğine sebep olabilir. Bu nedenle de güvenlik ve ekonomi arasında bağlantı kurulmalıdır.
5. Uluslararası ilişkiler çıkar temelinde olduğu kadar işbirliği temelinde de hareket edebilecek ilişkilerdir. Bu da ancak uluslararası örgütlerin güçlenmesi ve etkinlik kazanmasıyla mümkün olabilir.
6. Güç, sadece askeri kapasiteyi değil, aynı zamanda ekonomi ve kültürü de içerir. Yalnızca mutlak değil, göreceli dir. Dolayısıyla, sadece sert değil, yumuşak güç mekanizmalarını da içerir. Aktörler arası ilişkilerde aktörler, işbirliği içinde göreceli güçlenirler. Uluslararası örgütler, göreceli güç ve yumuşak gücün daha etkin olarak kullanıldığı kurumsal platformlardır.

Dünya Sistemi

Realizm ve İdealizm, uluslararası sistemde daha çok düzen ve sürekliliğin sağlanmasını amaçlayan yaklaşımlardır. Uluslararası ilişkilere yaklaşırken de değişimi değil, düzeni ön plana çıkartırlar. Bu nedenle de, Realizm ve İdealizm, sistemdeki eşitsizlikleri, zengin ve fakir ülkeler ile insanlar arasındaki ekonomik kalkınmışlık ve refah farklılıklarını ve güç ile iktidar ilişkilerini eleştiren bir tarzda hareket etmezler. Aralarındaki farklılıklara rağmen, Realizm ve İdealizm, var olan sistemi ve düzeni koruyan hareket tarzları içinde benzeşirler. Dolayısıyla, her iki yaklaşım da, son kertede, var olan sistemden yararlanan güçlü ülkelerin çıkarlarını savundukları eleştirisiyle karşılaşır. Bu eleştiriyi dillendiren ve uluslararası ilişkilere değişim temelinde yaklaşan Dünya Sistemi yaklaşımı, bize uluslararası ilişkilerle ilgili farklı bir yorum ve açıklama getirir. Aşağıdaki noktalar, Dünya Sistemi yaklaşımının temel özelliklerini bize gösterir:

1. Uluslararası ilişkilerin bir merkezi vardır. Bu merkez de 16. yüzyıldan bugüne dünya sistemine anlam veren ve bu sistem içindeki güvenlikten, ekonomi ve kültüre; devletten, uluslararası örgütlere kadar tüm ilişkileri ve aktörleri belirleyen ve şekillendiren **kapitalizm**dir. Doğrudur, uluslararası ilişkilerin siyasi bir merkezi yoktur, ancak bu bir merkezin olmadığı anlamına da gelmez. Uluslararası ilişkiler, uluslararası sistem ve politika, ekonomik bir merkez, diğer bir deyişle, dünya kapitalist sistem tarafından şekillenmektedir.

2. Dünya kapitalist sistemi, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler, zenginler ile fakirler arsındaki eşitsiz sömürü ilişkisi tarafından şekillenmiştir. Sömürgecilik, emperyalizm ve küreselleşme, bu eşitsiz gelişme ve sömürü ilişkisinin farklı, ancak özü aynı biçimleridir.
3. Devletler ve uluslararası örgütler, bu kapitalist altyapının siyasi düzenleyicisi rolünü oynamaktadırlar ve güvenlik gereksinimi de bu eşitsiz gelişme ve sömürü ilişkisinden bağımsız değildir. Güvenlik, az gelişmiş ülkelerin ve fakirlerin doğal kaynaklarını ve iş gücünü sömürmeden bağımsız düşünülmemelidir. Çünkü devletler ve uluslararası örgütler var olan düzeni sürdürmek için çalıştıkça, özünde sömürü düzeninin hizmetinde çalışıyor olmaktadırlar.
4. Güç, bu anlamda, özünde ekonomik güçtür ve gücü elinde bulunduranlar zenginleştikçe, üzerinde güç uygulananlar, az gelişmiş, gelişmekte olan ya da fakir konumlarını sürdürmektedirler. İster sert, ister yumuşak olsun, güç, özünde sömürü ilişkisidir. Dünya Sistemi, bu anlamda, Amerika, Avrupa, Kanada gibi gelişmiş merkez ülkeler; Afrika, Orta Doğu, Güney Amerika ve Güney Asya gibi az gelişmiş çevre bölgeler, bir de Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Türkiye gibi gelişmekte olan orta büyüklükte ülkelerden oluşmaktadır.
5. Bu sistem ancak aşağıdan yukarıya; sınıflar, sivil toplum ve sosyal hareketlerin mücadeleleriyle dönüşebilir, daha adil ve insani hale gelebilir. Anti-küreselleşme hareketleri ve bu hareketlerin "Başka Bir Dünya Mümkün" sloganları, var olan sisteme direnmeyi ve dönüşüm talebini simgelemektedirler.

Dünya Sistemi yaklaşımı bize güçlü bir Realizm ve İdealizm eleştirisi sunmakla birlikte, tüm ilişkileri ve aktörleri ekonomiye indirgemekle, indirgemeci bir açıklama tarzını içermektedir. Ayrıca kültürel ilişkiler ile insan hak ve özgürlükleriyle ilgili değerleri göz ardı etme riskini de taşımaktadır. Dahası, uluslararası örgütlere yapmış olduğu eleştiriler güçlü ve inandırıcı olmakla birlikte; bu örgütlerin dünya sisteminin reformunda ve daha adil bir hareket tarzına sahip olmasında oynayabilecekleri olumlu rolleri göz ardı etmektedir.

İnşa Edici Yaklaşım

Son yıllarda, uluslararası ilişkiler alanında, BM ya da AB gibi uluslararası örgütlerin ve ulus içi ve küresel ölçekte hareket eden sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası ilişkilerde reform yaratabileceğine inanan ve reform yoluyla daha adil ve demokratik bir dünya yönetiminin inşa edilebileceğini öneren yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, Dünya Sistemine benzer eleştiriler yapsa da, sistemin, doğru normların devletler ve uluslararası örgütler tarafından içselleştirilmesi ve yaşama geçirilmesiyle düzeltilebileceğine inanmaktadır. Bu normların başında, insan hak ve özgürlükleri, demokrasi, hukukun üstünlüğü gelmektedir.

Devlet güvenliğini değil, insani güvenliği; devlet çıkarını değil, insan haklarını; devlet egemenliğini değil, demokratik, hukuk devletini savunan bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler içine **insan** ve i**nsani durum** unsurlarını sokmuştur. Normlara ve değerlere verdiği önem temelinde, adaletsiz ve eşit olmayan uluslararası sistemin daha adil ve demokratik olarak inşa edilebileceğine inancı içinde "İnşa Edici Yaklaşım" olarak çağrılan bu yaklaşım, aşağıdaki noktalar temelinde hareket etmektedir:

1. Uluslararası sistemin siyasi bir merkezi olmamakla birlikte bir merkezi vardır. Bu merkez de, doğa ile hayvan hak ve özgürlüklerini de içine alacak bir tarzda düşünülmesi gereken, insan hakları ve özgürlükleridir. İnsanın, hayvanların ve doğanın temel hakkı olan **yaşam hakkı**nı korumayı amaçlamayan bir sistem meşru değildir.
2. Devletler ve uluslararası örgütlerin temel amacı ve hareket tarzı insanca, adil ve demokratik bir yaşamı sağlamak olmalıdır. İnsan haklarının çiğnendiği; yoksulluğun ve temel gereksinimlerden (aş, barınak, temiz ortam ve sağlık gibi) yoksunluğun arttığı; çevrenin ve hayvanların yok edildiği; zengin ile fakir arasında refah ve gelir farkının uçurum niteliğini aldığı; savaş ve işgal yoluyla büyük ölçekte insan kıyımlarının yaşandığı ve insanların din, etnik kimlik, cinsiyet, renk ve kültür farklılığı temelinde dışlandığı ve ötekileştirildiği bugünkü sistem meşru bir sistem değildir. Bu sistem içinde güvenlik ve ekonomik gelişme çabası, sistemin meşruiyet sorununu çözmediği gibi derinleştirebilecektir.

3. Bu nedenle, sistemin, insan ve insani durumu öncül alan normlar ve değerler temelinde düzeltilmesi gerekmektedir. Devletin kendi ülkesi içindeki insanları ve haklarını korumak için çalışmaya zorlanması, devletlerarası ilişkilerin de bu yönde kurumsallaşması gerekmektedir. Devletler insanlarını korumak sorumluluğunu üstlenmek durumunda ve zorunluluğunda olmalıdırlar.
4. Eğer devlet bu sorumluluğu yerine getirmiyorsa ve aksine insan hakları ihlallerini yaratacak bir yönetim anlayışına sahip oluyorsa, uluslararası hukuk ve normlar temelinde, devlete yaptırım insani ya da askeri müdahale şeklinde uygulanabilir. Güney Afrika'da ırkçı rejimi engellemek, eski Yugoslavya'da, Bosna'da Sırp milliyetçilerinin uyguladıkları etnik kıyımı durdurmak için uygulanan ilk örnekte ekonomik ve diplomatik yaptırımlar, ikinci örnekteyse, NATO öncülüğünde askeri müdahale, insani müdahale örnekleridir.
5. Uluslararası ilişkilerde ve sistemin isleyişinde, meşru yönetim, rasyonel yönetim kadar önemli, hatta bugünün dünyasında daha öncüldür. Meşru yönetim ancak normların ve değerlerin kabulü, içselleştirilmesi ve yaşama geçirilmesiyle mümkün olabilir. Meşru yönetim sadece ahlaki olarak önemli değil, aynı zamanda da etkin ve iyi yönetimdir. Bu nedenle de **meşruiyet** kavramının, güç kavramı kadar, uluslararası ilişkilerde önemli olduğunu söyleyebiliriz.

İnşa Edici Yaklaşım, uluslararası ilişkiler alanına, barış ve insani müdahale gibi normlar; demokrasi, insan hak ve özgürlüklerinin korunması, yoksulluğa karşı mücadele gibi değerler ve meşruiyet kavramıyla önemli yenilikler getirmiştir. Dahası, güvenlik çalışmalarına insani güvenlik kavramını, ekonomik büyüme tartışmalarına insani kalkınma kavramını ve savaş çalışmalarına insani müdahale kavramını ekleyerek özgünlük kazanmıştır. Bununla birlikte, İnşa Edici Yaklaşıma savaş, işgal ve insan kıyımlarının engellenmesini sağlayacak kurumsal yapıların ve bağlayıcı kuralların nasıl oluşacağını açıklamada zayıf kaldığı ve insana önem verirken, farklılık temelli kimlik taleplerini ve direniş hareketlerini göz ardı ettiği eleştirileri de yapılmaktadır.

Eleştirel Kuram

Yukarıda sıraladığımız tüm yaklaşımlar, modern zamanlardaki uluslararası ilişkilerden çıkmıştır. Bu nedenle de, ya devlet ya ekonomi ya sömürü ya da insani değerler eksenli hareket etmektedirler. O zaman, uluslararası ilişkilerle modern zamanlara anlam veren Modernite arasındaki bağlantı nedir? **Modernite**, uluslararası ilişkilerin tarihsel bağlamıdır ve bu nedenle de, bu ilişkiler özünde Batı merkezli ve Batının dünyanın gerisine hâkimiyetini meşrulaştırmaya yarayan hatta bu hâkimiyetin sürmesine hizmet eden ilişkilerdir. Yukarıdaki yaklaşımlar da, özünde Batı merkezli (Avrupa, Amerika) kuramlardır. Bu öneriyi yapan Eleştirel Kuram, son dönemde önem kazanmıştır. Eleştirel Kuram, aşağıdaki noktaları öne sürer ve yukarıdaki yaklaşımlardan farklılaşır:

1. Uluslararası sistem, özünde Batı Modernitesinden çıkmış ve Batı'nın ürettiği bir sistemdir. Bu anlamda da merkezi vardır; bu merkez, siyasi düzeyde ulus devlet, ekonomik düzeyde serbest pazar, kültürel düzeyde de laik birey ve amaç - araç ilişkisine dayanan rasyonel akıldır. Uluslararası ilişkiler, siyasi ve ekonomik sömürgecilik ve emperyalizmden daha önce, Batı'nın dünyanın gerisine kültürel ve kimliksel üstünlüğü düşüncesi üzerine kurulmuştur. Uluslararası ilişkiler, Batı Modernitesinin dünya üzerinde kültürel egemenliği temelinde hareket eder ve Realizm ile İdealizm, bu kültürel egemenliği sürdürmeyi amaçlarken, dünya sistemi ve inşa edici yaklaşımlar bu kültürel egemenlikten yeterince kopamamışlardır.
2. Devlet ve uluslararası örgütler, gerek dünyayı yorumlayış, gerekse de dillendirdiği değerler temelinde Batı merkezli aktörlerdir. Evrensellik savları, özünde Batı merkezli bir tekelliği içermektedir. Modernleşme ile Batılılaşmanın eş anlamlı görülmesi ve tanımlanması, bu aktörlerin Batı merkezli niteliğini ortaya koymaktadır. Dünya Sistemi yaklaşımının ekonomi vurgusu ve İnşa Edici Yaklaşımının insan hakları ve insani durum vurguları çok önemli açılımlar yaratmakla birlikte, yeterince güçlü Batı Modernitesi eleştirisi yapmamaktadır.
3. Batı Modernitesi, kültürel ve bilimsel düzeyde, egemenlik anlayışı üzerine kurulur.

Bu bağlamda da Batı Modernitesinin Aydınlanma döneminden bugüne serüveni çok önemli teknolojik gelişmelerin, demokrasinin, insan haklarının ve hukuk sisteminin gelişme tarihi olmakla birlikte; aynı zamanda da insanın doğaya, erkeğin kadına, işverenin işçiye, gücü elinde bulunduranların toplumun farklı kesimlerine karşı egemenliklerini inşa etmeleri, dolayısıyla özne ile doğa, özne ile farklı kimlik ve devletle toplum / birey arasındaki egemenlik ilişkisinin de tarihidir. Bu nedenle de, Batı Modernitesi tarihi, eş zamanlı olarak, hem bir medeniyet tarihi, hem de savaşları, soykırımları, etnik ve dinsel kıyımları ve de doğanın katledilmesini içeren bir barbarlık tarihi olmuştur.

4. Bu ilişkisi, bize Batı Modernitesinin eleştirisini yapmadan, güç ve egemenlik kavramlarını anlayamayacağımız noktasına götürmektedir. Ulus devletler, uluslararası örgütler, hatta bazı sivil toplum kuruluşları söylemlerinde, sömürgeciliği, emperyalizmi eleştirirken bile Batı merkezci olabilmektedirler. İktidar, egemenlik ve güç; kültürel, kimliksel, hatta bilimsel düzeylerde üretilmektedir.
5. Batı Modernitesi eleştirisi, şüphesiz ki, eşitsiz ekonomik gelişme ve sömürü eleştirisini yapmalıdır, insan hak ve özgürlüklerini savunmalıdır ama aynı zamanda da, erkeğin kadına egemenliğini savunan patriarkal ideolojiye, insanın doğaya egemenliğini savunan ilerlemeci ideolojiye ve Batı'nın dünyanın gerisine egemenliğini savunan oryantalist ideolojiye de karşı çıkmalıdır. Batı Modernitesi, söz verdiği teknolojik ve ekonomik gelişmeyi sağlamış, ama gerek devlet - toplum / birey arasında, gerekse de Batı ile dünyanın gerisi arasında, özgürlük - eşitlik - adalet sözünü yerine getirememiştir. Sivil toplumun ve sosyal hareketlerin amacı, Batı Modernitesine eleştirel yaklaşırken, daha eşit, özgür ve adaletli bir dünya kurmak için çalışmak olmalıdır.

Bugün, Eleştirel yaklaşımın öneminin sadece akademik olarak değil, pratikte de geliştiğini görüyoruz. Anti-küresel hareketler, Arap Baharı ile Avrupa ve Amerika'da gelişen direniş ve eşitlik hareketleri, eleştirel yaklaşımın önemini göstermektedir.

Bununla birlikte, bu kısmı bitirirken şu noktanın altını çizmeliyiz; yukarıdaki yaklaşımların hepsi, belli konularda sorunlu olsalar da, bizim uluslararası ilişkileri anlama ve açıklama ufkumuzu geliştiren bir niteliğe sahiptir. Yöntemsel düzeyde tek bir yaklaşımı mutlak doğru kabul etmek yerine, hepsinden yararlanmalıyız. Güvenlik, işbirliği, eşitsiz gelişme, normlar ve değerler ile Batı Modernitesi eleştirisi ve eşitlik - özgürlük - adalet; tüm bunları uluslararası ilişkiler anlayışımızı genişletmek ve kapsamlaştırmak için kullanmalı ve çözümleme sürecine dâhil etmeliyiz. Bu kitap boyunca da, bu yaklaşımların ekolarını duyacağız.

Öğrenme Çıktısı

3 Uluslararası İlişkiler alanında var olan temel yaklaşımları öğrenme ve bu kavramların farklarını kavrayabilme

Araştır 3

İdealizm ve Realizm yaklaşımlarının "güvenlik" çerçevesindeki yorumları nelerdir? Araştırınız.

İlişkilendir

İnşa Edici Yaklaşım ve Dünya Sistemi yaklaşımlarının ana parametrelerini ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Eleştirel Kuram uluslararası ilişkileri nasıl yorumlamaktadır? Getirdiği en büyük eleştiri nedir? Anlatınız.

KÜRESEL ÇALKANTI (TÜRBÜLANS)

Küreselleşmeyi anlama ve açıklama için son yıllarda sıklıkla "kriz" saptaması da yapılmaktadır. 11 Eylül 2001 terör saldırısı ve sonrası 2003'de Irak'ın işgaliyle başlayan güvenlik sorunları; 2008'de Amerika'dan başlayarak dünyaya yayılan ve Avrupa ülkelerinde ciddi anlamda hissedilen ekonomik kriz; 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı sonrasında, Libya'dan başlayarak Suriye'de yaşanan iç savaşlar, vesayet savaşları, terör, şiddet, göç; Suriye, Irak, Libya, Yemen, Sudan ve benzeri devletlerde ortaya çıkan, devletin kendi iç işlerini ve sınırlarını kontrol etme kabiliyetinin zayıflamasına anlam veren "çökmüş devlet sorunu"; fakirlik ve işsizlik sorunlarının derinleşmesi; iklim değişikliği ve çevre kirliliği sorunu; enerji ve su, besin, toprak gibi doğal kaynaklarda azalma: tüm bu sorunların bir bütünü olarak, 21.yy'ın başından beri, küreselleşen dünyanın sadece karşılıklı bağımlılık ilişkileri temelinde değil, aynı zamanda "kriz", hatta, "çoklu ya da çok boyutlu krizler" tarafından şekillendiğini göstermektedir.

Küresel Çalkantı: Bir diğer söylemle küresel kriz, etkileri ve etki alanı bakımından oldukça geniş olan, içerisinde siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel vb. sebepler barındıran ve birbirleri ile sebep-sonuç ilişkisi olan problemler bütününe verilen addır.

Küreselleşmenin bugün karşılaştığı kriz, tek bir kaynaktan kaynaklanan ve şekillenen bir kriz olarak değil, fakat "çoklu kriz ya da çok boyutlu kriz" olarak görülmeli ve analiz edilmelidir. Küreselleşmenin çoklu krizi, farklı kaynaklardan beslenen, farklı alanlarda ortaya çıkan, ama eş zamanlı ve birlikte yaşanan çok boyutlu bir kriz durumunu tanımlamaktadır.

Uçak yolculuklarında yaşadığımız, eğer kemerlerimizi takmazsak ciddi sorunlar yaşayacağımız "türbülans", dolayısı ile "çalkantı" metaforunu kullanarak, küreselleşmenin çoklu krizini, "küresel türbülans" ya da "küresel çalkantı" olarak da nitelendirebiliriz. Yaşadığımız küreselleşen dünya bugün risklerin ve belirsizliklerin arttığı, geleceğe karşı güvensizliğin ciddi boyutlara ulaştığı bir çalkantı durumu yaşamaktadır.

2001 yılında küresel terör ile başlayan, 2008 yılında küresel ekonomik kriz ile yaygınlaşan, 2010'dan bugüne dünyanın farklı yerlerinde yaşanan terör saldırıları, iç savaşlarla derinleşen, küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle tüm insanlığın geleceğini büyük bir riske sokan ve bu çoklu kriz yaşanırken, eşitsizlik ve yoksulluk temelinde büyük bir adaletsizlik sorunu yaşayan küreselleşmenin çoklu ya da çok boyutlu krizi, yaşadığımız küreselleşen dünyayı, hızla yaygınlaşan ve derinleşen bir çalkantıya sokmuştur. Bu bağlamda, küresel çalkantının, ekonomik, güvenlik ve diğer alanlarda yakın gelecekte de süreceğini söyleyebiliriz.

Resim 1.4 Son 4 Yıldaki Küresel Çalkantıların Dolar-TL Paritesi Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Haberturk.com

Küreselleşme, bu temelde, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşma, derinleşme ve hızlanma süreçlerinin içinden geçtiği ve süreklilik gösteren çalkantı (türbülans) durumu olarak da tanımlanabilir. Küresel çalkantı, yarın ne olacağını bilmediğimiz; çok boyutlu risklerin arttığı; geleceğe karşı güvensizlik duygumuzun yaygınlaştığı ve derinleştiği bir küresel risk toplumunu ortaya çıkartmıştır.

"Risk + Belirsizlik + Güvensizlik = Küresel Çalkantı= Küresel Risk Toplumu" denklemini, bugünün ve yakın geleceğin küreselleşme sürecini anlama ve açıklamada kullanabiliriz.

Küresel Risk Toplumu: Genelde küresel ısınma, çevre kirlenmesi ve nükleer kazaların neden olduğu riskleri ifade eden, aynı zamanda teknoloji alanında kaydedilen gelişmeler sonucunda daha önceleri gözlemlenemeyen risklerin de ortaya çıkacağını niteleyen tanımlama.

Yaşamla İlişkilendir

Amerika: II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan dünya düzeninin hâlâ lideri, hegemonik konumdaki tek aktörü. Son 15 yıldır yaşanan güç kaybına ve başta Çin olmak üzere Türkiye, Rusya, Hindistan, Brezilya, vb. "Batı ve Gerisi" aktörlerin dünya siyasetinde güç kazanmasına ve önemli konuma gelmesine rağmen küresel düzeyde dünya liderliği konumu hâlâ Amerika'nın. Gelecek on yıl da Amerikan küresel lider konumu devam edecek.

Türkiye: Son on beş yıldır, ekonomik, siyasi, dış politika, kentleşme vb. alanlarda büyük bir dönüşüm süreci yaşayan, "bölgesel güç-kilit ülke" konumunda olan, küresel dünyanın önemli aktörlerinden biri; "Batı ve Gerisi" tartışmasının önemli referans noktası, ekonomik dinamizmi, dış politikada yumuşak ve sert gücü birlikte uygulamaya sokabilen, böylece "ahlaki realizm"i yapabilen bölgesel güç-kilit aktör.

Daha da önemlisi, Türkiye: "Batı ve Gerisi" tartışmasında Müslüman dünyanın İslam-sekülerlik, İslam-demokrasi, İslam-medeniyetler ittifakı ilişkisini kurabilen tek "seküler demokrasisi"; "Batı ve Gerisi" arasındaki gerek siyasi gerek coğrafi, gerekse de kültürel olarak en önemli 'köprü' konumundaki ülke; II. Dünya Savaşı sonrası yeni düzende; NATO, Avrupa Konseyi, vb. Batı kurumlarında üye olarak yer alan ülke; Batı'nın Doğu'ya açılan yüzü, Doğu'nun Batı ile bağlantı noktası...

Bu iki aktör arasındaki ilişkiler, bölgesel ve küresel barış, istikrar ve güvenlik için çok önemliyken, bugün Türkiye-Amerika ilişkilerinde çok boyutlu ve çok katmanlı bir kriz, bütün bir güvensizlik bunalımı yaşıyor. Dahası, bu krizin ve bunalımın çözümü de giderek zorlaşıyor. Türkiye-Amerika ilişkilerinde, son günlerde yaşamaya başladığımız 'vize krizi' ile birlikte, krizin daha da tırmandığını, karşılıklı güven bunalımının daha da derinleştiğini ve ülkelerin bölgesel ve küresel sorunlara yaklaşımındaki farklılığın daha da arttığını görüyoruz. Türkiye-Amerika ilişkileri, 1974 Kıbrıs krizinden çok daha kritik ve olumsuz sonuçları olabilecek aynı zamanda etki ve dönüştürücü gücü yüksek, çok boyutlu ve çok katmanlı bir krizle karşı karşıya.

NEDEN BU DURUMA GELİNDİ?

Türkiye - Amerika Krizi

İki ülke ilişkilerinde yaşadığımız çoklu kriz ya da büyük çalkantı, bir krizden değil, her biri çok önemli en az dört krizden ve krizin çözümünü zorlaştıran iki sorundan besleniyor:

1. 15 Temmuz darbe girişiminden bugüne giderek derinleşen ve Amerika'da FETÖ'ye muğlak bakış ve Fetullah Gülen'in iadesi temelinde yaşanan kriz: Amerika'da son bir buçuk yıldır ne FETÖ'ye karşı tavır, ne Gülen'in iadesi, ne de Türkiye ile empati kurma temelinde önemli bir adım atılmadı. Aksine, bu örgütün; Amerika'nın kilit kentlerindeki gücünde azalma olmadı; 15 Temmuz darbe girişimi içinde örgütün ve liderinin rolü üzerinde şüpheleri arttıracak propaganda etkinlikleri devam etti; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ve Türkiye'nin Batı içindeki olumsuz algısını yaygınlaşmasındaki etkisi güçlendi;
2. Bugün yönetme ve denetleme kapasiteleri bitmiş 'çökmüş devlet' niteliğinde olan Suriye ve Irak'ta DEAŞ'a karşı mücadelede Amerika'nın; Türkiye'nin

PKK'nın kolu olarak gördüğü PYD-YPG örgütleriyle yakın işbirliği ve müttefik ilişkisi temelinde çıkan kriz: Amerika'nın, PYD ve YPG'ye verdiği askeri, lojistik, siyasi destek Trump yönetiminde artarak devam ediyor. Türkiye'nin bütün itirazlarına rağmen, PYD ve YPG, dolayısıyla Kürt aktörler ile Amerika arasındaki ilişkinin, işlevsel-araçsal değil, "müttefiklik" boyutuna ulaştığını gözlemliyoruz. Gerek, Kuzey Irak'ta yapılan "Bağımsız Kürdistan referandumu", gerekse de Suriye Dışişleri Bakanlığı'ndan, Suriye'de Kürtlerin özerk bölge talebine 'soğuk bakmayız' açıklaması, Amerika-Kürtler arasındaki "bölgesel müttefiklik ilişkisi"nde önemli bir eşiğin daha aşıldığına işaret ediyor;

3. Amerika'da önce Rıza Sarraf'ın tutuklanmasıyla başlayan, bugün Eski Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın ve Halk Bankası eski genel müdürü ve yöneticilerinin tutuklanma kararı ile devam eden hukuki-siyasal kriz: Bu krize ek, Cumhurbaşkanı'nın bazı korumaları için Amerika'da çıkartılan tutuklama kararı var. Bu siyasi-hukuki kriz, Türkiye-Amerika ilişkilerinde ilk defa yaşanıyor. Bu noktada, Sn. Erdoğan'ın bu bağlamda yaptığı "Burnuma pis kokular geliyor" açıklamasının önemini aklımızda tutalım. Sarraf'ın tutuklanmasıyla başlayan kriz yayılarak ve derinleşerek devam edecek gözüküyor.
4. Amerika ve Türkiye'nin, birbirlerinin vatandaşlarına vize yasağı uygulamaya başlamasıyla ortaya çıkan 'vize krizi': Bu tür bir kriz ilişkilerde ilk defa yaşanıyor, insani boyut ilk defa ilişkilerdeki krizin bir boyutu haline getiriliyor. İki ülkenin insanları, öğrencileri, iş dünyası, kültür dünyası, bilim dünyası elçileri, turistleri, vb. sivil insanlar siyasi ve hukuki kriz ortamından ve güven bunalımından nasiplerini almış oluyorlar.
5. Bu dört krize ek, belki beşinci kriz olarak, Amerika ve Türkiye'nin Orta Doğu ve küreselleşen dünya bakışında ve yaklaşımda giderek artan farklılaşması ile ortaya çıkan 'vizyon ve siyaset krizi'nden söz etmeliyiz. Artık Türkiye ve Amerika arasındaki müttefiklik ilişkisinden bahsetmek pek mümkün değil; aksine, farklı ve zıt düşünen iki aktör, bölgesel ve küresel sorunlara ve gelişmelere bakışlarındaki makas giderek açılıyor, hatta birbirlerine zarar verici nitelik alıyor; ve,
6. Liderlere çok gereksinim duyulduğu böyle bir türbülans döneminde, ABD Başkanı Trump, daha önceki başkanlardan, örneğin Obama'dan farklı olarak Amerika içinde yargı, siyaset ve medya ile büyük sorunlar yaşıyor. Amerika kamuoyunda 'anti-Erdoğan görüşü' sürekli tekrarlanıyor. Liderler, çözümün değil, sorunun bir parçası olarak görülüyor. Türkiye'nin kendi çıkarı ve iyiliği için Trump'dan bekleyeceği hiç bir şey yok, hatta Trump, krizin derinleşmesine katkı veriyor. Liderlik krizinin, Türkiye-Amerika ilişkilerinde yaşanan gerilimin çözümünde olumsuz rol oynayacağını unutmayalım.

Her ne kadar tarihsel olarak hep krizli dönemler yaşanmış olsa bile, Türkiye-Amerika ilişkilerinde bu derecede ve çok boyutlu bir kriz daha önce yaşanmamıştı. İki aktör arasında bu derece bir güven sorunu olmamıştı. İki aktörün vizyonları ve çıkarları arasındaki makas bu kadar açılmamıştı. Türkiye-Amerika ilişkilerinde, sadece dış politika, askeri alan, siyasetin değil, yargının ve insani boyutun da dahil edildiği 'çoklu krizler dönemi' ya da 'büyük çalkantı dönemi'ni yaşıyoruz. Ve bu krizin Türkiye-Batı ilişkilerini de çok olumsuz etkilediğini vurgulayarak bitirelim.

Kaynak: "Türkiye-Amerika ilişkilerindeki krizi nasıl anlamalıyız?", E. Fuat Keyman, Karar, 12.10.2017

Öğrenme Çıktısı

4 Küresel risk ve küresel çalkantı kavramını açıklayabilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
"Küresel Çalkantı" nedir? Açıklayınız.	Küresel çalkantı ve küresel risk toplumu kavramlarını ilişkilendiriniz.	Küresel türbülans sonucunda karşılaştığımız önemli küresel problemler nelerdir? Anlatınız.

KÜRESEL GÜÇ KAYMASI

Bir taraftan karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin, diğer taraftan da çalkantı ve çoklu krizin eş zamanlı yaygınlaşmasını, derinleşmesini ve hızlanmasını içeren bugünün ve yarının küreselleşme süreci, aynı zamanda, uluslararası ilişkilerin üzerinde hem **aktör** hem de **güç-iktidar ilişkileri** temelinde ciddi etkiler de yaratmaktadır. Bu etkileri, farklı boyutları içinde, terör, ekonomi, adalet, mülteci sorunu, iklim değişikliği ve bölgeselleşme alanlarına bakarak çözümleyeceğiz. Bununla birlikte, ilk önce küreselleşme sürecinin modern zamanlarda uluslararası ilişkilerin özünü oluşturan güç ve iktidar ilişkileri üzerinde yarattığı değişikliği kısaca analiz etmek yararlı olacaktır.

Küreselleşme, gerek içerdiği karşılıklı bağımlılık ilişkileri, gerekse de karşılaştığı çoklu kriz temelinde, güç ve iktidarın alanında **"coğrafi kayma"** ve **"gücün farklılaşması"** süreçlerini ortaya çıkarmaktadır.

Coğrafi kayma, "güç" ve "iktidar" çerçevesinde, mekânsal ve kapasite/kullanım olarak;

a. Batı'dan (Amerika ve Avrupa) Doğu'ya (Asya) kaymasını;

b. Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya, Türkiye, Meksika, Malezya, Güney Afrika vb. "orta güçte ülkelerin" bölgesel ve küresel ölçekte giderek etkilerini arttırmalarını, "yükselen güçler" ve "gelişen pazarlar" niteliklerini kazanmalarını ve "bölgesel güç/kilit ülke" konumuna gelmelerini;

c. Uluslararası ilişkiler alanında, 17.yy'dan Soğuk Savaşın bitimine kadar egemen olan "Batı ve Gerisi" ve "Batı-Doğu Karşıtlığı" söylemlerinde ciddi bir kırılmayı, yer değiştirmeyi, diğer bir deyişle "Gerisi"nin ve "Doğu"nun güç ve iktidar kazanmasını ifade eden bir kavramdır.

Küreselleşme, küresel çalkantıya yanıt verme, aktörlerin güç ve iktidar ilişkilerindeki yerleri ve konumları temelinde, Batı'nın gerisine kaymayı ve farklılaşmayı ortaya çıkartmıştır. Güç ve iktidar kullanımında farklılaşma ise, küreselleşme süreciyle birlikte, artık sadece sert güç ve baskının değil, daha da önemli olarak yumuşak güç ve rıza yaratmanın önem kazanmasını anlamlandırmaktadır.

Güç, en genel anlamda, **"A'nın B'nin, B'nin aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi, yapmasını sağlaması"** ya da, **"A'nın B'nin, A'nın kendi çıkarına dönük karar almasını ve hareket etmesini sağlama kapasitesi"** olarak tanımlanabilir. Küreselleşme, bu tanımda bir değişiklik yaratmamıştır. Bununla birlikte, küreselleşme güç kapasitesi ve iktidar ilişkilerinde aşağıdaki farklılaşmaların güçlenmesine katkı vermektedir:

a. Bu tanıma uygun aktörlerin artık sadece Batı değil, Batı dışı ya da gerisi alanlardan da çıkması,

b. Artık sadece askeri güç, baskı ve sopayı simgeleyen "Sert Güç" olarak değil; aynı zamanda, diplomasi, uzlaşma, insani yardım, kimlik, ekonomik dinamizm, kamu diplomasisi, popüler kültür alanlarından beslenen ve rıza ve kazan-kazan ilkesini içeren "Yumuşak Güç" kavramının önem kazanması olarak sıralayabiliriz.

dikkat

Sert Güç ve Yumuşak Güç: Sert ve Yumuşak Güç kavramları ilk olarak Joseph Nye tarafından kullanılmıştır. Yumuşak Güç kavramı devletlerin birbiri üzerinde kendi çıkarlarını koruma amacıyla, güç veya zor kullanmadan, kültür, eğitim, yatırım, dış politika ve siyasi değerleri ve kurumları kullanarak, diğerlerine istediğini yaptırabilme kapasitesidir. Sert Güç ise devletlerin sahip oldukları ekonomik ve askeri kapasitelerini kullanarak, diğer ülkeler üzerinde baskı kurmaları ve bu şekilde bu devletleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorlaması durumudur.

Resim 1.5 Türkiye sınırında NATO tarafından konuşlandırılan Patriot füzeleri (Sert Güç Kullanımı)

Kaynak: http://www.aljazeera.com.tr/haber/natodan-patriot-fuzelerine-onay

Resim 1.6 Şevket Yalaz'a ait Yumuşak Güç kavramını betimleyen karikatürü

Küresel güç kayması ve farklılaşması, küreselleşme sürecinin önemli sonuçlarından biri olarak ele alınmalıdır. Bu noktada, küreselleşmenin, güç ve iktidar ilişkilerinin kayması ve farklılaşması sonucunda uluslararası ilişkiler üzerinde en genel düzeyde şu etkileri yarattığını söyleyebiliriz:

a. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte, güçler dengesine dayalı "iki kutuplu dünya" düzeni sona ermişti. 1990'da başlayıp 2001 ve 2008 yılları arasında devam eden, Amerika'nın çok güçlü olduğu "tek kutuplu dünya" tezi belli bir geçerlilik düzeyine sahipti. 2008'den itibaren, esasında 2001'de ilk belirtilerini veren, "çok kutuplu bir dünya" sisteminde yaşamaya başladık ve günümüzde de bu sistem geçerliliğini sürdürmektedir. Küreselleşen dünyanın çok kutuplu bir dünya olarak yaşanma olasılığı yüksek gözüküyor,

b. Amerika günümüzde de dünyanın, özellikle askeri güç ve teknoloji-bilgi ilişkisi temelinde en güçlü ülkesi olmasına rağmen, dünyanın küresel lideri ya da küresel egemeni olarak kabul edilemez. Bu bağlamda, bölgesel egemenlerin ve kilit aktörlerin giderek önem kazandığı bir dünyada yaşadığımızı kabul etmemiz gerekir. Ekonomi ve siyasi güçte Çin, Amerikan egemenliğine karşı önemli güç olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu noktada vurgulayalım ki, ülkemiz Türkiye de, önem kazanan ülkeler arasında yer alıyor. Türkiye, bölgesel güç ve kilit ülke olarak, bölgesel ve küresel sorunların çözümünde, istikrarın sağlanmasında önemli bir ülke olarak uluslararası camiada kabul görmektedir. Türkiye'nin, son yirmi yıldır bölgesel ve küresel ilişkilerdeki giderek artan önemini, bu alanda yaptığı katkıları ve yaşadığı sorunları çözümleme sürecinde, Türk dış politikasını küresel bağlamda anlamak ve açıklamak gerekir. Bu yapılırken de küresel güç kayması ve farklılaşması kavramlarının dikkate alınması gerektiğinin de önemini vurgulayalım;

c. Küreselleşme sürecinde, ulus devletlerin önemi devam ederken, ulus üstü bölgesel yapılanmalar kadar, ulus altı örgütler de önem kazanıyor. 1648 yılından bugüne ulus devletler ve devlet egemenliğinin ana kavramlar olduğunu gördük, ama son dönemde, Orta doğu ve Afrika coğrafyalarında, Irak ve Suriye'de olduğu gibi, devletlerin güçlerini kaybettiklerini ve çökmüş devlet niteliği kazandıklarını, bu sorundan da, DEAŞ ve PKK gibi terör örgütlerinin

beslendiğini görüyoruz. Küreselleşen dünyada, ulus devlet, sadece uluslararası ilişkilerde ana aktör değil, aynı zamanda, çökme, zayıflama, İspanya'daki Katalonya, Irak'taki Kuzey Irak örneklerinde olduğu gibi, referandum yoluyla parçalanma tehdidi yaşayan bir aktör niteliğini de taşıyor. Küreselleşmenin çoklu krizi devam ettikçe, ulus devletler, ulus altı örgütler ve ulus üstü bölgesel örgütlenmeler arasındaki ilişkiler de daha da karmaşıklaşarak devam edecektir.

Öğrenme Çıktısı

5 Güç kavramını, çeşitlerini ve küreselleşme ile olan ilişkisini kavrayabilme

Araştır 5	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Sert ve Yumuşak Güç kavramları ilk kim tarafından kullanılmıştır ve farkları nelerdir? Araştırınız.	Yumuşak Güç ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi açıklayınız.	Uluslararası sorunların çözümlenmesinde etkili olan aktörler nelerdir? Araştırınız.

ÇÖZÜMLEME SÜRECİ VE BİRİMİ

Bitirirken, son nokta olarak, uluslararası ilişkileri ve sistemi anlama, açıklama ve çözümlemede nasıl bir yol izleyeceğimiz ve hangi çözümleme birimi üzerinde yoğunlaşacağımız üzerinde duralım. Şu ana kadar yaptığımız açıklamalar içinde, devletin hâlâ ana aktör ve çözümleme birimi olduğunu söyleyebiliriz. Uluslararası ilişkiler hâlâ ağırlıklı olarak ulus devletler arası ilişkiler olarak şekilleniyor. Ama bunu söylemek, hiçbir şekilde, küreselleşmenin, uluslararası örgütlerin, devlet altı örgütlerin ve sivil toplum ve sosyal hareketlerin önemini görmemek anlamına gelmiyor.

Uluslararası ilişkiler bugün, küreselleşme süreçleri, uluslararası örgütler, ulus devletler, ulus devlet altı aktörler, sivil toplum ve sosyal hareketler arası etkileşim ve karşılıklı ilişkiler temelinde hareket ediyor. Devletler hâlâ ana aktörler ama üstte sıraladığımız aktörlerle etkileşim içinde hareket ediyorlar, bu aktörlerden etkileniyorlar ve bu aktörleri etkiliyorlar.

Bu karmaşık, çok boyutlu ve çok aktörlü yapısı içinde, bu kitap boyunca, tarihsel, kurumsal ve siyasal çözümleme yoluyla, uluslararası ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çalışacağız. Bundan sonraki ünitede bu girişime, küreselleşme üzerinde yoğunlaşarak başlayacağız.

Öğrenme Çıktısı

6 Uluslararası İlişkiler alanının ilgilendiği sorunların nasıl çözümleneceğini ve analiz edilebileceğini kavrayabilme

Araştır 6	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Uluslararası sorunların çözümlenmesinde etkili olan aktörler nelerdir? Araştırınız.	Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler kavramlarını ilişkilendiriniz.	Eleştirel Kuram uluslararası ilişkileri nasıl yorumlamaktadır? Getirdiği en büyük eleştiri nedir? Anlatınız.

1 Uluslararası ilişkilerin anlamını ve konusunu kavrayabilme

Uluslararası İlişkilere Giriş

En genel anlamı ile uluslararası ilişkiler, ülkeler arası ilişkileri anlamaya çalışan ve bunu yaparken de ağırlığı devletlerarası ilişkilere veren bilim dalıdır. Ulusal ya da ülke içi ilişkiler dikey örgütlenmiştir. Devlet egemenliği, insan ile bireysel hak ve özgürlükler ilişkisine dayanır ve bu ilişki anayasa tarafından düzenlenir. Ancak uluslararası ilişkiler, yatay olarak örgütlemiş, bir merkezi gücü olmayan ve yaptırım gücüne sahip hukuksal yapı içermeyen ilişkiler ağını çalışır. Yani uluslararası ilişkiler, ulus devlet gibi, merkezi bir devletin, yaptırım gücüne sahip hukuksal yapıların, anayasal düzenin ve ulusal ordu ya da polis gibi bir güvenlik gücünün olmadığı bir alanda yaşanır. Yine de uluslararası ilişkilerde lider olacak çok güçlü ülkeler; uluslararası ve bölgesel örgütler; devletlerin ve diğer aktörlerin uymasını beklediğimiz kurallar ve normlar vardır. Ancak bunların hiç biri, ulus devletler gibi yaptırım gücüne sahip merkezi kurumlar değildir. Bu durum da, hem uluslararası ilişkileri dinamik ve zevkli bir bilim ve akademik çalışma alanı haline getirir, hem de uluslararası ilişkilere bir muğlaklık ve belirsizlik kazandırır.

Uluslararası ilişkilerde merkezi otorite olmadığı için, devletler kendi ülkelerinin alansal güvenliğini korumayı genelde birinci plana çıkartmışlardır. Yani güvenlik devletlerin birincil amaçlarının başında gelir. Bu nedenle de, uluslararası ilişkiler genelde devletlerarası güvenlik temelli güç ilişkileri olarak düşünülür. Günümüzde uluslararası ilişkiler anlayışında, içeriğinde ve aktörlerinde yaşanan değişikliklere rağmen güvenlik temel amaç, temel hareket tarzı olarak kalmıştır. Ancak ekonomik güç kazanma, başka ülkeleri ekonomik kaynaklar ve zenginlikler temelinde sömürme, bu yolla ekonomik gelişim sağlama da uluslararası ilişkiler içinde çok önemli bir amaç ve boyut halini almıştır. Bugün, ülkelerin ekonomik kalkınmalarında dış ticaret, dış yatırım, dünya ekonomisinde rekabet gücüne sahip olmak ile girişimci ve yaratıcı ekonomik sınıflara ve sektörlere sahip olmak da çok önemli rol oynadığı için son dönemlerde uluslararası ekonomi, uluslararası siyasal ekonomi ve uluslararası ticaret de uluslararası ilişkilerde önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ve bu savaş içinde yaşanan faşizm olgusunun yarattığı insan kayıpları, insan trajedisi ve yıkım, ekonomik kalkınmanın demokrasiyle birleşmesinin daha güvenli ve istikrarlı bir dünya yaratacağı düşüncesini güçlendirmiştir. O günden bugüne, her ne kadar Soğuk Savaş dönemi güvenliğin temel amaç olmasını içermişse de, demokrasi ve demokrasinin yaygınlaşması da uluslararası ilişkilerde önemli bir amaç ve olgu olarak kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi aynı zamanda kimlik siyaseti ve kimlik temelli çatışmalar olgusunun dünya ölçeğinde yaygınlaşmasını da ortaya çıkarmıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında da uluslararası ilişkiler savaş, barış inşası ve çatışmaların önlenmesi, ekonomi, liderlik, demokrasi ve insan hakları ile sosyal adalet gibi konuları içeren bir yapıya kavuşmuştur.

Günümüzde, uluslararası ilişkilerin bu kapsam ve içeriğini harekete geçiren aktörler ise ulus devlet, uluslararası örgütler, uluslararası şirketler, ulus devlet altı örgütler ve sosyal hareketleri de içeren sivil toplum kuruluşları şeklinde sıralanmıştır.

2 Uluslararası ilişkiler alanındaki kavramları, içeriklerini ve önemli aktörleri anlayabilme

Kavram, İçerik ve Aktörler

Uluslararası ilişkilerin kapsamı, içeriği ve aktörlerinin bağlantı noktası; bilgi ve yöntem temelli saptamaları içeren uluslararası ilişkilere yaklaşımlardır. Aktörler, bu yaklaşımlar temelinde kapsama ve içeriğe anlam verirler, yorumlarlar ve politikalar üretirler.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

3 Uluslararası ilişkiler alanında var olan temel yaklaşımları öğrenme ve bu kavramların farklarını kavrayabilme

Temel Yaklaşımlar

Bu yaklaşımlar uluslararası ilişkileri güvenlik temelinde ele alan Realizm (Gerçekçilik), uluslararası örgütler ve işbirliği temelinde ele alan İdealizm (Kurumsalcılık), ekonomik ilişkiler temelinde ele alan Dünya Sistemi, insan hakları temelinde ele alan İnşa Edici Yaklaşım ve Batı Modernitesi eleştirisi ile eşitlik - özgürlük - adalet gibi kavramlar temelinde ele alan Eleştirel Kuram şeklinde sıralanmıştır.

Bu yaklaşımların hepsi belli konularda sorunlu olsalar da, bizlerin uluslararası ilişkileri anlama ve açıklama ufkumuzu geliştiren bir niteliğe sahiptir. Yöntemsel düzeyde, tek bir yaklaşımı mutlak doğru kabul etmek yerine, bizler bu yaklaşımların hepsinden bir şeyler öğrenmeliyiz. Güvenlik, işbirliği, eşitsiz gelişme, normlar ve değerler ile Batı Modernitesi eleştirisi ve eşitlik - özgürlük - adalet gibi kavramları uluslararası ilişkiler anlayışımızı genişletmek ve kapsamlaştırmak için kullanmalı ve uluslararası ilişkileri çözümleme sürecine dâhil etmeliyiz.

4 Küresel kriz ve küresel çalkantı kavramlarını açıklayabilme

Küresel Çalkantı

Kürelleşme, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşma, derinleşme ve hızlanma süreçlerinin içinden geçtiği ve süreklilik gösteren çalkantı (türbülans) durumu olarak da tanımlanabilir. Küresel çalkantı, yarın ne olacağını ya da ne olacağını bilmediğimiz; çok boyutlu risklerin arttığı; geleceğe karşı güvensizlik duygumuzun yaygınlaştığı ve derinleştiği bir küresel risk toplumunu ortaya çıkartmıştır. "Risk + Belirsizlik + Güvensizlik = Küresel Çalkantı= Küresel Risk Toplumu" denklemi, bugünün ve yakın geleceğin küreselleşme sürecini anlama ve açıklamada kullanabiliriz.

5 Güç kavramını, çeşitlerini ve küreselleşme ile olan ilişkisini kavrayabilme

Küresel Güç Kayması

Güç ve iktidar kullanımında farklılaşma ise, küreselleşeme süreciyle birlikte, artık sadece sert güç ve baskının değil, daha da önemli olarak yumuşak güç ve rıza yaratmanın önem kazanmasını anlamlandırmaktadır. Güç, en genel anlama, "A'nın B'nin, B'nin aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi, yapmasını sağlaması" ya da, "A'nın B'nin, A'nın kendi çıkarına dönük karar almasını ve hareket etmesini sağlama kapasitesi" olarak tanımlanabilir.

6 Uluslararası ilişkiler alanının ilgilendiği sorunların nasıl çözümleneceğini ve analiz edilebileceğini kavrayabilme

Çözümleme Süreci ve Birimi

Uluslararası ilişkiler alanının kapsamına giren sorunların çözümlenmesinde, öncellikle uluslararası ilişkilerin çok aktörlü yapısını göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bağlamda, sorunların çözümlenme sürecinde var olan tüm aktörlerin aktif katılımı büyük önem taşımaktadır. Bu aktörler, küreselleşme süreçleri, uluslararası örgütler, ulus devletler, ulus devlet altı aktörler, sivil toplum ve sosyal hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası sorunların temelinde yatan çok aktörlülük, bir sorun olarak algılanmamalı, bu durumdan faydalanıp kapsamlı çözümler üretmek için çabalanmalıdır.

1 Belirlenmiş yasal sınırları olan, bu sınırlar içerisinde yaşayan tüm vatandaşların ortak dil, tarih, kültür ve değerleri paylaştığı, meşruiyetini bu sınırlar içerisinde yaşayan ulusun egemenliğinden alan devlet şekline ne isim verilmektedir?

A. Tek Devlet
B. Ulus Devlet
C. Federal Devlet
D. Oligarşik Devlet
E. Laik Devlet

2 Başta bağımsız devletler olmak üzere, uluslararası toplum üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde uymak zorunda oldukları hukuk kurallarının tümüne verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

A. Uluslararası Zorunluluk
B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
C. Lahey Protokolü
D. Uluslararası Hukuk
E. Uluslararası Güç

3 Uluslararası ilişkilerin örgütlenme şekli ne biçimdedir?

A. Paralel
B. Dikey
C. Yatay
D. Çapraz
E. Toplu

4 İdealizm hangi aktörleri devlet gibi uluslararası ilişkilerin önemli aktörleri olarak değerlendirir?

A. Devlet Altı Örgütler
B. Terör Örgütleri
C. Uluslararası Örgüt ve Kurumlar
D. Sivil Toplum Örgütleri
E. Hepsi

5 Uluslararası ilişkiler literatüründe tanımlanan Realizm ve İdealizm kavramları hangi yönden benzerlik gösterirler?

A. Var olan düzeni ve sistemi koruma
B. Uluslararası ticareti koruma
C. Güvenliği ekseninde politikalar belirleme
D. Ülkenin çıkarları doğrultusunda diğerlerine zarar vermek dahil her istediğini yapmak
E. Uluslararası örgütleri siyasi aktör olarak gözetmeleri

6 "Uluslararası barışın korunması ve uluslararası işbirliği yapılması" gibi düşünceler aşağıdaki yaklaşımların hangisi tarafından önemli bulunmaktadır?

A. Realizm
B. İdealizm
C. Liberalizm
D. Komünizm
E. Eleştirel Kuram

7 Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum gibi gözükmekle birlikte, sivil değerlerden uzak, amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet uygulayabilen örgütler olarak tanımlanabilir?

A. Terör Örgütleri
B. Uluslararası Örgütler
C. Devlet Altı Örgütler
D. Sivil Toplum Örgütleri
E. Dünya Sağlık Örgütü

8 Aşağıdakilerden hangisi uluslararası ilişkiler içine insan ve insani durum unsurlarını sokan yaklaşımdır?

A. Realizm
B. İdealizm
C. Dünya sistemi
D. İnşa edici yaklaşım
E. Eleştirel kuram

9 Aşağıdakilerden hangisi eleştirel kurama göre uluslararası ilişkilerin merkezi niteliğindedir?

A. Güç ilişkileri
B. Rasyonel akıl
C. Kültürel değer
D. Güvenlik
E. Hiçbiri

10 Aşağıdakilerden hangisi içerik bakımından uluslararası ilişkiler kapsamında **değerlendirilemez?**

A. Barış inşası
B. Ekonomik ilişkiler
C. Uluslararası güvenlik
D. Sosyal adalet
E. Devlet-toplum-birey ilişkisi

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. B	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası İlişkilere Giriş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. B	Yanıtınız yanlış ise "Temel Yaklaşımlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası İlişkilere Giriş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise "Kavram, İçerik ve Aktörler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası İlişkilere Giriş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. D	Yanıtınız yanlış ise "Temel Yaklaşımlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise "Temel Yaklaşımlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. B	Yanıtınız yanlış ise "Temel Yaklaşımlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise "Temel Yaklaşımlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. E	Yanıtınız yanlış ise "Kavram, İçerik ve Aktörler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Devletleri hükümetler temsil ettiği için, bazen uluslararası ilişkiler dış politika ile karıştırılabilir. Şüphesiz ki, hükümetlerin başka hükümetlerle yaptığı anlaşmaları, ilişkileri, bazen savaşları içeren dış politika, uluslararası ilişkilerin çok önemli bir boyutudur ama kendisi değildir. Uluslararası ilişkiler, dış politikanın ötesinde, siyasi, ekonomik, kültürel ve bireysel boyutlarda dünyayı anlama, devletlerin yapmış olduğu tercihleri ve kararları anlama ve bu temelde oluşan devletlerarası ilişkileri ve bu ilişkilerin tarihsel süreç içinde değişimini ya da sürekliliğini anlama çabasını içerir.

Araştır 2

Devlet altı örgütler, sivil toplum gibi gözükmekle birlikte, sivil değerlerden uzak, amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet uygulayabilen örgütlerdir. Yerel çevresinden küresel ölçeğe etki, değişim ve dönüşüm yaratma kapasitesine sahip, bu anlamda aktör niteliği kazanmış olan devlet altı örgütler, özellikle Orta Doğu bölgesinde son on yılda güç kazanmış, hem şiddet, hem siyasi parti, hem ordu, hem yardım örgütü olma gibi çok boyutlu faaliyet gösteren örgütlerdir. Ancak şiddet uygulamaktan çekinmeyen, hatta şiddeti terör örgütleri gibi kendilerinin tanımlayıcı öğeleri olarak sıralayan bu örgütlere sadece terör örgütü olarak da yaklaşamayız. Çünkü bu örgütler, aynı zamanda siyasi parti olarak, yardım örgütü olarak ve özgürlük hareketi olarak çok boyutlu bir yapıda hareket ediyorlar.

Araştır 3

Realizme göre güvenlik ana sorundur. Bu bağlamda, devlet, uluslararası ilişkilerin ana aktörüdür ve özünde güvenlik eksenli bir yaklaşıma sahiptir. Merkezi otoritenin olmadığı bir ortamda ilişkiye giren devletler, özünde birbirlerine güvenmezler, birbirlerinin amaçları ve kararlarına şüpheyle yaklaşırlar ve bu nedenle de kendilerini ve ülkelerinin alansal bütünlüğünü korumak için güvenlik gereksinimini ön plana çıkarırlar.

İdealizme göre barış ve ekonomik refaha dayalı devletlerarası işbirliğinin ve güvenin sağlanması, uluslararası güvenliğin sağlanmasının ve sürdürülebilir kılınmasının ön koşuludur. Bu noktada, devletlerarası işbirliğinin simgesi olan uluslararası örgütler, yarattıkları değerler ve davranış biçimleriyle, devletleri etkileme olanağına sahiptirler. BM, IMF ya da AB gibi evrensel ya da bölgesel örgütler güvenlik, ekonomi ve kültürel ilişkilerde işbirliği, birlikte hareket etme ve barış gibi değerler yaratarak, devletlerarası ilişkilerde güven ve istikrar yaratma kapasitesine sahip olabilirler. Birbirlerine güvenmeyen ve şüpheyle yaklaşan devletler, uluslararası örgütlerin yarattığı platformlarda tartışarak, müzakere ve pazarlık ederek, ortak paydalarda anlaşabilirler ve birbirlerine güvenebilirler.

6 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

Küresel Çalkantı, etkileri ve etki alanı bakımından oldukça geniş olan, içerisinde siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel vb. sebepler barındıran ve birbirleri ile sebep-sonuç ilişkisi olan problemler bütününe verilen addır.

Araştır 5

Sert ve Yumuşak Güç kavramları ilk olarak **Joseph Nye** tarafından kullanılmıştır. **Yumuşak Güç** kavramı devletlerin birbiri üzerinde kendi çıkarlarını koruma amacıyla, güç veya zor kullanmadan, kültür, eğitim, yatırım, dış politika ve siyasi değerleri ve kurumları kullanarak, diğerlerine istediğini yaptırabilme kapasitesidir. **Sert Güç** ise devletlerin sahip oldukları ekonomik ve askeri kapasitelerini kullanarak, diğer ülkeler üzerinde baskı kurmaları ve bu şekilde bu devletleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorlaması durumudur.

Araştır 6

Uluslararası ilişkiler bugün, küreselleşme süreçleri, uluslararası örgütler, ulus devletler, ulus devlet altı aktörler, sivil toplum ve sosyal hareketler arası etkileşim ve karşılıklı ilişkiler temelinde hareket ediyor. Devletler hâlâ ana aktörler ama üstte sıraladığımız aktörlerle etkileşim içinde hareket ediyorlar, bu aktörlerden etkileniyorlar ve bu aktörleri etkiliyorlar. Bu bağlamda uluslararası sorunların anlaşılmasında bu çok aktörlü ortam göz önünde bulundurulmalı, çözüm çalışmalarında bu aktörlerin tamamının katkısına başvurulmalıdır.

Kaynakça

Sönmezoğlu, Faruk (2011). **Uluslararası İlişkilere Giriş**. (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Sönmezoğlu, Faruk (2005). **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi.** (4. Baskı). İstanbul: Filiz Kitapevi.

Keyman, E. Fuat (2000). **Küreselleşme, Devlet, Kimlik / Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**. İstanbul: Alfa

Kissenger, Henry (1998). **Diplomasi**. (Çev. İbrahim H. Kurt). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sönmezoğlu, Faruk (1996). **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**. (Der.). (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Baskı). İstanbul: Der Yayınları

Bölüm 2

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler

Öğrenme Çıktıları

Küreselleşme Nedir?
1 Tarihsel bir süreç olan küreselleşmeyi tanımlayıp günümüzde içerdiği olguları açıklayabilme

Küresel Terör
2 Küresel Terör kavramını ve bunun küreselleşme ile olan ilişkisini açıklayabilme

Küresel Ekonomi
3 Globalleşme ve ekonomi arasındaki ilişkiyi açıklayabilme, ekonomik küreselleşme kavramını kavrayabilme

Küresel Adalet
4 Küreselleşen dünyada küresel adalet kavramını kavrama ve sorunlarını açıklayabilme

Kültürün Küreselleşmesi: Ötekileştirme
5 Küreselleşme sürecinin kültür üzerindeki etkisini anlayabilme, bu sürecin oraya çıkardığı sonuçları açıklayabilme

Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar
6 Küreselleşmenin getirdiği sorunlardan göç ve mülteci kavramlarını; küresel boyuttaki önemlerini; küresel ısınma sorununu açıklayabilme

Bölgeselleşme Olarak Küreselleşme
7 Küreselleşme sonucu ortaya çıkan bölgeselleşme sürecinin dinamiklerini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Küreselleşme • Küreselleşmenin Çok Boyutlu Krizi • Küresel Terör • Küresel Ekonomi • Küresel Adalet • Kültürün Küreselleşmesi • Göç ve Mülteci • Küresel Isınma • Bölgeselleşme

GİRİŞ

Büyüyen ve gelişen dünyamızda karşılaştığımız sorunlar, ülkeler arası ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve kültürel iletişim gibi kavramlar da önem kazanmakta ve etki alanlarını arttırmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde karşılaştığımız uluslararası boyuttaki olayları ve sorunları anlamada, çözümlemede bir konsepte ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Özellikle uluslararası ilişkiler alanında bu konsept "küreselleşme" olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, sonuçları bakımından tüm dünyayı etkileyen ve tüm dünya tarafından önem verilen bir kavram olarak literatürde yer almıştır. Bu ünitede küreselleşme kavramını tanımladıktan sonra, küreselleşen dünyamızda karşılaştığımız küresel sorunlardan bahsedeceğiz.

KÜRESELLEŞME NEDİR?

Geçtiğimiz ünitede uluslararası ilişkilere temel yaklaşımları ve kavramları sıraladık. Bu yaklaşımlar ve kavramlar, uluslararası ilişkileri, dünya siyasetini, ve küreselleşen dünyamızın içinden geçtiği süreçleri anlamakta, kavramakta, ve açıklamakta bize yardımcı oluyorlar. Uluslararası ilişkilere temel yaklaşımlar, bizim, uluslararası ilişkiler öğrencileri olarak, küreselleşen dünyamızda uluslararası ilişkileri "anlama" ve "açıklama" çabamıza katkı vermeyi amaçlıyorlar.

Ancak, oldukça büyük bir hızla değişen ve dönüşen dünyamızda "küreselleşme" kavramını kendi içinde ve taşıdığı farklı boyutlar temelinde incelemeden günümüz uluslararası ilişkilerini tamamen kavrayıp anlamlandırabilmek neredeyse imkansızdır. Küreselleşme nedir, nasıl anlaşılmalı, nasıl açıklanmalıdır? Bu sorulara yanıt, dolayısıyla uluslararası ilişkileri küreselleşme tarihsel ve kavramsal bağlamında anlama ve açıklama çabasının ön koşuludur. Bu gereklilik, uluslararası ilişkiler alanında 1990'lı yıllardan başlayarak bugüne kadar gelen ve bundan sonra da devam edecek, küreselleşme çalışması ve tartışmasını başlatmıştır.

Küreselleşme, günümüzde üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biri halini almıştır. Bunun nedeni, son yıllarda dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan önemli değişimlerin, sorunların, süreçlerin, küresel nitelik kazanarak bölgeler, ülkeler ve yerel düzeyde hem siyasal, hem toplumsal, hem ekonomik, hem de kültürel alanlarda dönüşümler yaratmasıdır. Bu dönüşüm sürecini anlamlandırabilmek için kullanılan kavram da "küreselleşmedir. Bugün, küreselleşme kavramını kullanmadan, siyasal, ekonomik, toplumsal veya kültürel değişim ve dönüşümden söz etmek mümkün değildir.

Küreselleşme kavramı incelendiğinde pek çok farklı tanım ve yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Kimilerine göre küreselleşme, tarihin farklı evrelerinde gözlemlediğimiz bir olgudur ve dünya tarihi farklı küreselleşme evreleri geçirmiştir. Dünya tarihi, özellikle ticaret alanında, her zaman küresel bir nitelik taşımıştır. Bugün, turizm alanında, dünyanın farklı yerlerinde ve ülkemizde ziyaret ettiğimiz tarihsel kalıntılar ve yerlerin, aynı zamanda ticaret merkezleri olması, bize küreselleşmenin çok uzun bir dönemdir yaşandığını söylemektedir. Örneğin ülkemizde sıklıkla ziyaret edilen Side, Olympos gibi yerler aynı zamanda dönemlerinin önemli ticaret merkezleridir. Benzer olarak, dünya tarihinde yaşamış olan imparatorluklar, örneğin Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi imparatorluklar, küresel ölçekte siyasi bir hâkimiyet kurmuş olan küresel imparatorluk olarak adlandırılabilirler.

Bununla birlikte, küreselleşmeden konuşurken, özellikle, ve tarihsel bağlam olarak, **1980**'lerden bugüne yaşanan değişim ve dönüşümden bahsediyoruz. 1980'lerde özellikle gelişmiş ülkelerin, örneğin Amerika ve Britanya, ekonomilerinde **"Serbest Pazar Ekonomisine Geçiş"** ile başlayan; **1990'**da Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ortaya çıkan **"Soğuk Savaş'ın Bitimi"** ile pekişen; **2001** yılında yaşanan **"11 Eylül Terör Saldırısı"** ve **2008** yılında başlayan **"Dünya Ekonomik Krizi"** ile derinleşen; **2010** yılında Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında başlayan **"Arap Baharı"** ve sonrası yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, darbe ve iç savaşlarla yaygınlaşan; ve, bilişim, iletişim, bilgi, ve teknoloji alanında yaşanan **devrimsel değişikliklerle** yaşanan küreselleşme dalgası, dünya tarihinin gördüğü en yoğun, **çok boyutlu, ve çok aktörlü bir değişim** ve dönüşüm sürecini içermektedir. Bugün, akademik alandan siyasi, ekonomik, ve kültürel alanlara kadar herkesin kabul ettiği bir durum saptaması ve tarihsel gerçeklik: "dünyamızın küreselleştiği" ve "küresel bir dünyada yaşıyoruz" saptamalarıdır.

Arap Baharı: Arap Baharı, Ortadoğu ülkelerinde demokratikleşme talebi sonucunda ortaya çıkmış olan toplumsal harekete verilen genel isimdir. Olaylar 2010 yılında Tunus'ta bir kişinin işsizlik, yozlaşma ve yüksek enflasyon gibi sorunları protesto etmesi esnasında kendini ateşe vermesi sonucu başlamıştır. Bu olay, sosyal medyanın da etkisi ile domino etkisi yaratarak büyük kitlelere ulaşmıştır ve kısa zaman içinde büyük toplumsal hareketlere dönüşmüştür. Oldukça kanlı çatışmalara sebep olan bu protestolar, bazı Arap ülkelerinin hükümetlerinin devrilmeleri ile sonuçlanmıştır.

Resim 2.1 Arap Baharı Sırasında Mısır'da Yaşanan Protestolardan Bir Görüntü

Kaynak: http://www.ekvatorhaber.com/arap-bahari-ve-misirda-uluscu-akimlar-1882-1952/

Yaşadığımız dünya, ticaretten imparatorluk deneyimlerine; 15. ve 16. yüzyıllarda yaşanan yeni kıtaların ve yeni ekonomik alanların keşfi çabalarına; 1830'da yaşanmaya başlayan sanayi devrimlerinden bilgi ve teknoloji alanında yaşanan devrimlere, hep küresel nitelik taşıyordu. Ama, bugün küreselleşen dünya dediğimiz zaman, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaştığı ve derinleştiği, tarihsel süreçlerin, olayların, sorunların, meydan okumalarının ortaya çıkma ve yaşanma hızının çok arttığı, coğrafi mesafeler kalmakla birlikte, dünyamızın giderek küçüldüğü ve dijitalleştiği bir yaşamdan, bir toplumsal gerçeklikten bahsediyoruz. Küreselleşen dünyamız, olumlu ve olumsuz gelişmelerin, değişim ve dönüşümün, risklerin ve belirsizliğin, güvensizliğin ve şiddetin, eş zamanlı ve birlikte yaşandığı bir dünyadır.

Peki, o zaman, en genel anlamda, küreselleşmeyi nasıl tanımlayabiliriz? Bugün küreselleşme, küreselleşen dünya denildiği zaman, özellikle 1980'lerden günümüze devletler, ekonomiler, kültürler ve hatta bireyler arasındaki **karşılıklı bağımlılık** ilişkilerinde **yaşanan yaygınlaşma, derinleşme** ve **hızlanma** olguları anlaşılmalıdır. Çünkü dünya tarihi içerisinde farklı küreselleşme evrelerinin gözlemlendiği yaklaşımı küreselleşmeye ilişkin olarak bizlere önemli bir ipucu vermektedir. Buna göre, tanımsal ve kavramsal olarak farklılıklar içerse de, küreselleşme bir durum olarak değil, bir süreç olarak irdelenmeli ve incelenmelidir. Bu çerçevede de günümüzde küreselleşmeden söz ederken, ülkeler arası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin çok daha yoğunlaşması ve tamamen iç içe geçmesi vurgulanmalıdır. Yoğunlaşma ve iç içe geçme, küreselleşmenin bir toplumsal gerçeklik, bir tarihsel, politik, ekonomik, kültürel bir süreç olarak, ülkeler üzerinde yarattığı dönüştürücü etkilerde yaşadığımız yaygınlaşma, derinleşme ve daha da önemlisi, hızlanma olgularını içermektedir.

Yaygınlaşma, dünyanın her hangi bir yerinde olan bir gelişmenin, dünyanın diğer bölgelerinde de ciddi etkiler ve sonuçlar yaratması anlamına gelmektedir. Buna göre, dünyanın bir bölgesinde oluşan ekonomik kriz, siyasal çatışma ya da terör eylemi, dünyanın farklı bir bölgesinde işsizlik, göç, güvensizlik veya istikrarsızlık olarak ortaya çıkabilir. 2008 ekonomik krizinin Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayıp kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılması, yaygınlaşmaya açıklayıcı bir örnektir. Benzer olarak, küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma olarak yaşadığımız sorun, sadece tek bir ülke ya da bölge değil, dünyanın tümüne etki etmektedir. Artık, ülkelerin küreselleşme sürecinin dışında kalma lüksü ve olanağı yoktur.

Derinleşme, bu yaygınlaşma sürecinin yarattığı etkilerin yaşadığımız dünyanın her tarafında güçlü bir şekilde hissedilmesini ve yaşanmasını ifade etmektedir. Küreselleşme değiştirici ve dönüştürücü gücü yüksek bir süreçtir. Ülkeler, küreselleşmeyi ciddiye almadan, küreselleşeme süreçlerine ve bu süreçlerin yarattığı sorunlara karşı etkili yanıtlar ve politikalar geliştirmedikleri sürece, zayıf ve kırılgan bir nitelik taşıyacaklardır. Ekonomik krizden teröre, hastalıklardan doğal felaketlere, savaşlardan şiddete, yoksulluktan işsizliğe, su, besin, toprak gibi doğal kaynaklardaki azalmadan göç ve mülteci akımlarına kadar geniş bir yelpazede yaşanan sorunlar tüm ülkeleri, ekonomileri, siyaseti, kültürü ve günlük yaşamı derinden etkilemektedir. Dünyanın bir bölgesinde ortaya çıkan bir sorunun, dünyanın diğer bölgelerini de yaygın ve derin bir şekilde etkilemekte, hiç bir ülkenin küreselleşme dışında kalma lüksü kalmamaktadır. Yerel sorunlar küreselleşmekte; Küresel sorunlara Küresel çözüm bulma durumu ve gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Hızlanma ise, yaygınlaşma ve derinleşme süreçleriyle bu süreçlerin yarattığı etkilerin artık çok hızlı bir biçimde yaşanması anlamını taşımaktadır. Küreselleşen dünya, ritim ve hareket olarak çok

hızlı bir dünyadır. Özellikle, bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan devrim niteliğinde gelişmeler, dünyamızı küçültürken, hızlandırmaktadır. Örneğin, Facebook®, Twitter®, WhatsApp®, Instagram® gibi sosyal medya araçlarıyla ya da kişisel blog ve internet siteleri yoluyla yapılan haberler yalnızca saniyeler içerisinde dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna ulaşabilmektedir. İklim değişikliğiyle ilgili yaşadığımız sorunlar; bir terör saldırısının; ya da ekonomik bir çalkantının etkileri hızla dünyanın her yerinde hissedilmektedir. Küreselleşen dünya, daha önceki dönemlere göre, değişim ve dönüşümün çok daha hızlı yaşandığı bir dünyadır.

WhatsApp Messenger: Akıllı telefonların kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte insanların mesajlaşma alışkanlıklarında da önemli değişiklikler yaşandı. WhatsApp Messenger tüm dünyada internet üzerinden anlık mesajlaşma hizmeti sunarak mesajlaşma konusunda yeni bir dönem başlattı. Daha sonradan uygulamaya eklenen internet üzerinden arama yapma ve görüntülü konuşma özellikleri de uygulamanın popüler olmasında büyük rol oynadı.

Dolayısıyla, küreselleşme süreci içinde yeni ve önemli olanın, dünyanın değişiminin ve ülkelerin bu değişime bağlı olarak yaşadıkları dönüşümün içerdiği yaygınlık, derinlik ve hızlılık olduğunu söyleyebiliriz. **Küreselleşme,** bu temelde, **dünyanın her tarafında yaşanan bir "tarihsel gerçeklik", bir "toplumsal olgu" olarak, ülkeler, ekonomiler, siyasetin üretimi, kültürlerin yaşanması, günlük yaşamın örgütlenmesi gibi alanlarda ortaya çıkan "karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşmesi, ve hızlanması süreci"** olarak tanımlanabilir. Şüphesiz ki, bu tanım, ideolojik ve politik değil, sosyolojik ve yöntemsel bir tanımdır. Bu kitapta da, küreselleşme sürecinden bahsederken bu tanımı esas alacağız.

Fakat küreselleşmenin bu tanımı, ideolojik ve politik tanımın önemini göz ardı etmemelidir. Küreselleşme de, kendinden önceki emperyalizm ve sömürgecilik (kolonyalizm) kavramları gibi, güç ve iktisat ilişkilerinden bağımsız değildir; aksine, küreselleşme, zengin ile fakir, güçlü ile güçsüz, egemen ile dışlanmış arasında güç ve iktidar ilişkilerine içseldir. Bununla birlikte, küreselleşmenin özgünlüğü ve farkı, yaratmış olduğu karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde yaşadığımız dünyayı, bir "örümcek ağı" gibi ağ toplumuna dönüştürmesi, ve bir kere ağın içindeysen ağın dışına çıkma olasılığını ortadan kaldırmasında yatmaktadır. Küreselleşen dünya içinde, direniş, tepki, değişim hareketleri ve talepleri de, küresel nitelikte olmak durumundadır. Sonraki sayfalarda göreceğimiz gibi, radikal küreselleşme eleştirileri ve anti-küreselleşme hareketleri de küresel nitelik içermekte, yerel ile küreseli birleştiren bir hareket tarzına sahip olmaktadırlar. 11 Eylül 2001 terörü, son dönemde yaşadığımız DEAŞ (Devlet'ül Irak ve'ş Şam) terörü, PKK terör örgütünün hareket tarzı, 15 Temmuz darbe girişimini örgütleyen FETÖ-PDY, gerek kullandıkları araçlar, sosyal medya ve internet gibi, gerekse de örgütleniş ve hareket tarzları temelinde küresel nitelik taşıyan ve "terörün küreselleşmesi" sürecine anlam veren örgütlerdir.

dikkat

Artan islamofobi sebebiyle, bu kitapta "IŞİD" kavramı yerine "DEAŞ" (Devlet'ül Irak ve'ş Şam) kavramının kullanımı uygun bulunmuştur. Resmi kaynaklar tarafından da bu örgüt "DEAŞ" terör örgütü olarak tanımlanmaktadır.

Tüm bu nedenlerle, küreselleşme, artık göz ardı edilemeyecek, ülke yönetimleri içinde önceki dönemlerde önemli ve kritik olan "dışarısı ve içerisi", ya da "dış politika-ulusal politika", "uluslararası ekonomi-ulusal ekonomi" ve benzeri ayrımları ortadan kaldıran bir toplumsal ve tarihsel gerçekliğe anlam veren bir kavramken; aynı zamanda da, bugün yaşadığımız dünya içinde güç ve iktidar ilişkilerinin biçimi ve hareket tarzını şekillendiren bir nitelik de taşımaktadır. Küreselleşme, hem dünyanın her yerinde yaşanan ve karşılıklı bağımlılığa dayalı "değişim ve dönüşüm sürecini"; hem de, uluslararası ilişkilerde alanında devletler arası ilişkiler ve ulus içi alanda devlet-pazar-sınıf-birey arasındaki ilişkilerin örgütlenmesindeki "ideolojik ve politik güç ilişkisini" tanımlamaktadır.

Bu ikili niteliği içinde, küreselleşmenin, geçtiğimiz yüzyılın siyasal yapıtaşlarını oluşturan ulus-devletleri de derinden etkilemekte olduğunu söylemeliyiz. Günümüzde ekonomiden çevre sorunlarına, yoksulluktan ayrımcılığa, kötü muamele ve şiddet

gibi insan hakları ihlalleri sorunlarına ya da terör saldırılarına kadar çok geniş bir alanda, ulus-devletlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, artık sadece yerel ve ulusal nitelikte değil, aynı zamanda küresel nitelik de taşımaktadırlar. Sorunların küreselleşmesi, aynı zamanda küresel çözümleri de gerektirmiş ve bu sorunlar, artık ulus-devletlerin tek tek ve yalnızca kendi toprakları içinde çözümleyecekleri sorunlar olmaktan çıkmıştır. Küreselleşen dünya, devletlerin daha fazla iş birliği yapmalarını ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerine girmelerini zorunlu kılmıştır.

NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü): İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra Sovyetler Birliği'ne karşı Avrupa'nın güvenliğini korumak için Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde kurulmuş küresel ve askeri bir örgüttür. 1949 yılında kurulan NATO'nun merkezi, Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunmaktadır. Kuruluşun amacı, üye ülkelerden herhangi birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliği tehlikede olduğunda tüm üye ülkelerin bir arada hareket edebilmesini sağlamaktır.

M/UN (Birleşmiş Milletler-United Nations): İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan büyük devletlerin (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti) liderliğinde oluşturulan bir dünya örgütü olan Birleşmiş Milletler (BM), 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaşların ve barışa yönelik tehditlerin tekrarını önlemek ve uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulmuştur. En son Güney Sudan'ın da katılmasıyla birlikte 193 ülke aktif olarak bu teşkilatın üyesidir ve Türkiye bu üye ülkeler arasında yer almaktadır.

Bir yandan da, küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan sorunların çözümü konusunda yeni aktörler ve kurumlar da giderek daha fazla müdahalede bulunmaya ve sorumluluk üstlenmeye başlamışlardır. Günümüz uluslararası ilişkilerinde ulus-devletler hâlâ en yetkin karar alma birimi olma özelliklerini taşımaktadırlar. Ancak Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütlerin yanı sıra, çevre sorunlarından insan haklarına kadar çok geniş bir alanda, gönüllülük temelinde çalışan sivil toplum kuruluşları da (STK) küresel sorunların çözümü sürecinde aktif olarak yer almaya ve ulus devletlerden rol çalmaya başlamışlardır.

Bu örgütler üzerinde, kitabımızın ileriki bölümlerinde detaylı bir şekilde duracağız. Aynı zamanda da, küreselleşme sürecinde devlet altı diyebileceğimiz, şiddet kullanan, ancak seçimlere de katılarak siyasal nitelik kazanan örgütler de güçlenmiştir. Bu örgütler, bazen içinde bulundukları devletlerden bile, örneğin Lübnan'da, daha etkili ve güçlü olabilmektedirler. Devlet altı örgütler içinde, El Kaide, DEAŞ, PKK gibi terör örgütlerinin de yer aldığını söylemeliyiz. Bu tür terör örgütlerinin, küreselleşme süreci içinde ve küreselleşmenin içerdiği araçları kullanarak çok ciddi güvenlik riski oluşturduklarını görüyoruz. Bu terör örgütleri, küresel ölçekte hareket eden ve örgütlenen bir yapıya sahiptirler. Küreselleşme sürecinin diğer taraftan önemli bir boyutunu da sivil toplum aktörleri oluşturmaktadırlar. Çevre, insan hakları, iklim, göç ve mülteci hareketleri, sağlık alanlarında çalışan sivil toplum hareketleri ve örgütleri, hem yerel ve ulusal, hem de küresel bir hareket tarzına sahiptirler. Son bölümde, sivil toplum örgütleri üzerinde de duracağız. Büyük küresel sorunların önemli bir boyutunu da, bu bağlamda, devlet altı örgütler oluşturmaktadırlar. Tüm bu noktalar bize şu saptamayı yapma olanağını vermektedir: küreselleşme, yarattığı gerek karşılıklı bağımlılık gerek güç ilişkileri içinde, ulus devletlerin yanı sıra ulus üstü ve ulus altı aktörlerin de güçlenmesine ya da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşen dünya, sadece çok boyutlu değil, çok aktörlü de bir dünyadır.

Sivil Toplum Kuruluşları: Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) hem sayısı artmış, hem de faaliyet ve etki alanları genişlemiştir. STK'lar, küreselleşmenin bilişim alanındaki yansımaları olan iletişim kaynaklarından yararlanarak kamuoyu bilinci oluşturmuşlar ve geçmişte ulus devletlerin iç sorunu olarak görülen birçok konunun bugün küresel bir sorun haline gelmesini sağlamışlardır.

Öğrenme Çıktısı

1 Tarihsel bir süreç olan küreselleşmeyi tanımlayıp günümüzde içerdiği olguları açıklayabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Küreselleşme kavramının üç temel özelliği nelerdir? Araştırınız.	Küreselleşme ve mülteci sorunu arasındaki ilişkiyi açıklayınız.	Mülteci ve Göçmen arasındaki farkı anlatınız.

KÜRESEL TERÖR

Küreselleşmenin içerdiği karşılıklı bağımlılık ilişkisi ve çoklu krizin yarattığı çalkantı durumunun sonuçlarının en görünebilir boyutlarından biri, 11 Eylül 2001 terör krizinden bu güne kadar yaygınlaşan ve derinleşen **küresel terördür.** Bu çerçevede de küreselleşme üzerine yapılan tartışmalarda giderek önem kazanan bir diğer önemli konu da küresel terör olmuştur. Küresel terörün küreselleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması ve incelenmesi gerekliliğinin ortaya çıkmasının temel nedeni ise 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) New York kentindeki Dünya Ticaret Merkezi'ne (World Trade Center) ve Washington D.C. kentindeki ABD Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın merkez binası Pentagon'a karşı sivil uçaklarla gerçekleştirilen terör eylemleri olarak kabul edilmektedir.

Resim 2.2 11 Eylül Dünya Ticaret Merkezi Saldırıları

Kaynak: https://www.ntv.com.tr/dunya/tarihi-degistiren-gun-11-eylulun-uzerinden-16-yil-gecti,ptwz83RfBkagbVG2JbZEZg

Küresel terör, yöntem olarak şiddeti benimseyen ve kullanan bütün terör eylemleri gibi özünde amacı siyasal olan bir eylemdir. Ancak küresel terör, dört önemli gelişme nedeniyle küreselleşme sürecinde yeni ve özgün bir nitelik kazanmıştır. Öncelikle, küresel terör hedef olarak kendisine sivil ve masum insanları seçer. Bu anlamda, sadece şiddeti ve yok etmeyi değil, aynı zamanda, korku, endişe ve güvensizlik duygularının toplum içerisinde yerleşmesini ve yayılmasını amaçlamaktadır. İkincisi, geçmişteki terör eylemlerine kıyasla küresel terör, ölümcüllük derecesi yüksek eylemlere yönelmiştir. Ne yazık ki günümüzde, küresel terör eylemleri sonucunda sayıları yüzlerle ya da binlerle ifade edilen ölümcüllük derecesi yüksek eylemlere tanık olmaktayız. Üçüncüsü, küresel terör, hem eylemlerini örgütlemek, hem de finanse etmek için küreselleşme sürecinin iletişim alanındaki yansımaları olan cep telefonu, elektronik posta ve sosyal medya gibi iletişim teknolojilerinden en üst düzeyde yararlanmaktadır. Son olarak, kültürel kimlik olgusunu köktenci ve çatışmacı bir tarzda gündeme getirmesi ve dünya siyasetini medeniyetler, kültürler ya da dinler arası çatışma temelinde yeniden düzenlemeye çalışması, küresel terörü oluşturan temel özellikler arasında sayılmalıdır.

Yeni dönem küresel terörünün baskın örneği olarak kabul edilen El Kaide, Batı dünyasında endişe ve güvensizlik duygularını yerleştiren, ölümcüllük derecesi yüksek ve yıkıcı eylemleri ile ön plana çık-

maktadır. Bu eylemler, Batı modernleşmesine ve Batı modern değerlerinin küreselleşmesine karşı tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz, bu sürece yön veren önemli bir boyut da Amerika'nın işgalleri ve askeri baskınlığı ile ekonomik ve kültürel açılardan da uyguladığı egemen tavır olmuştur.

Bununla birlikte, gerek 2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, gerek El Kaide lideri Usame bin Ladin'in 2011 yılında Pakistan'da öldürülmesi, gerek aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'tan çekilmesi ve gerek Arap Baharı süreci ortaya şu gerçeği çıkarmıştır ki, teröre karşı mücadelede izlenecek doğru yol savaş, ülke işgalleri ve güvenlik ile özgürlük arasına karşıtlık koymak değil; tam aksine, demokrasiyi, refahı, iş olanaklarının yaratılmasını ve ülkesel, bölgesel, küresel adil ve sorumlu yönetim biçimlerini birlikte düşünmek ve yaratmaktır. Ancak yine de küreselleşen dünya, 11 Eylül 2001 terör eylemlerinden ve 2008 küresel ekonomik krizden bu yana hâlâ çok ciddi ve çok boyutlu bir kriz içerisindedir ve bu kriz durumunun yakın gelecekte de devam etmesi ve yaşamlarımızı her geçen gün biraz daha yakından etkilemesi tüm uzmanlar tarafından öngörülmektedir.

Küresel teröre karşı bir araya gelemeyen, buna karşın teröre karşı mücadeleyi bir taraftan ülke işgallerine, diğer taraftan medeniyetler çatışması, İslam korkusu, Yabancı korkusu, Mülteci korkusu gibi ideolojik ve ötekileştirici söylem ve tavra indirgeyen uluslararası sistem ve Batı dünyası, 2003 yılında işgal edilen Irak'ta ve 2014 yılında Suriye'de devletlerin çökmeleriyle, El Kaide'den daha etkili bir sorunla karşılaşmıştır.

Bir yönü ile terör örgütü olan DEAŞ, Irak ve Suriye'de "devlet kurma" iddiası da taşıyarak ve bu yönde hızla bu ülkelerde etki alanını genişleterek, küreselleşme-terör ilişkisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Irak ve Suriye'de, devletlerin gerek işgal edilmeleri ve Esad rejiminin ülke içinde uyguladığı baskı sonucunda ortaya çıkan iç savaş nedeniyle, iç ilişkilerini ve sınırlarını kontrol edemeyen "çökmüş devlet" olma durumuna dönüşmeleri, DEAŞ'ın devlet kurma talebini güçlendirmiştir.

2014-2017 arasında DEAŞ, terör örgütü olma ve devlet kurma iddiasında siyasi-toplumsal hareket olma özelliklerini eş zamanlı biçimde taşıyarak Irak ve özellikle Suriye'de etkili olmuştur. DEAŞ, bir taraftan, başta Irak ve Suriye ile uzun sınırları olan Türkiye olmak üzere, Fransa ve Belçika'da, sonra Almanya, İngiltere, ve Avrupa'nın farklı kentlerinde kanlı terör eylemleri düzenlerken, Irak ve Suriye'deki çökmüş devlet sorunlarından yararlanarak devlet kurma iddiasını güçlendirmiştir.

Resim 2.3 Rakka'da DEAŞ teröristleri

Kaynak: http://www.aljazeera.com/news/2015/11/letter-raqqa-prison-guarded-men-black-151117152839717.html

Irak ve Suriye'de yaşanan çökmüş devlet sorunu, PKK, PYD, ve YPG gibi örgütlere de, devlet kurma iddiasında olabilme potansiyelini yaratmıştır. PKK terör örgütü de, DEAŞ gibi, terör ve devlet kurma iddiasını eş zamanlı içeren hareket tarzına 2016'da sahip olmuştur. PKK, 2016'dan itibaren, bir taraftan, Türkiye içinde terör saldırıları yaparken, diğer taraftan da, eş zamanlı olarak, Suriye ve Irak'ta devlet türü bir örgütlenmeye gitme sürecini başlatmıştır.

Bu bağlamda, 2001'den bugüne yaşadığımız terörün **küreselleşmesi ya da küresel terör olgusu, sivil insanları hedef alan, korku toplumu yaratmaya çalışan terör saldırıları yapmak ile çökmüş devlet alanlarında devlet ya da devlet türü örgütlenme inşa etme çabasını eş zamanlı olarak içermektedir,** ve bu yönüyle, teröre yeni bir boyut getirmektedir.

15 Temmuz darbe girişimine ek olarak DEAŞ ve PKK terör saldırılarının hedefi olan ve bu saldırılarda çok sayıda masum insanını kaybeden Türkiye, başta Amerika ve Avrupa/AB, dolayısıyla Batı olmak üzere, tüm uluslararası topluma teröre karşı birlikte çalışma ve beraber mücadele etme talebini iletmektedir. Fakat, Türkiye'nin bu talebine karşı özellikle Batı'dan olumsuz yanıt gelmekte, ve Batı teröre karşı, Kültürün Küreselleşmesi başlığı altında göreceğimiz gibi, medeniyetler çatışması ve İslam korkusu temelinde "içe kapanmacı" bir tavır sergilemektedir. İçe kapanma ve farklı olanı ötekileştirme, terör sorununu çözen değil, terörü besleyen bir tavırdır. Bu nedenle de, küresel çalkantının en önemli boyutlarından olan terör sorunu, küreselleşen dünyanın bugününü şekillendiren "risk-belirsizlik-güvensizlik" eksenindeki etkisini devam ettirmektedir.

dikkat

Küresel bazda DEAŞ Saldırıları ve benzerlikleri: Uzun yıllardır varlığını sürdürmesine rağmen pek bilinmeyen fakat son yıllarda hızla büyüyen ve Ortadoğu'nun en büyük sorunlarından biri haline gelen DEAŞ terör örgütü, günümüzde Ortadoğu sınırlarını da aşmış, Avrupa'nın hatta ABD'nin bile çeşitli bölgelerinde büyük çapta terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Bu eylemler küresel bazda birtakım benzerlikler göstermektedir. Örneğin, Türkiye'deki Reina saldırısı, ABD'deki Orlando gece kulübü saldırısı ve Paris'te Bataclan tiyatro salonunda konser esnasında gerçekleşen saldırılar bizlere küresel terörün insan hayatı ile birlikte sosyal hayatı da hedef aldığını göstermektedir.

Resim 2.4 DEAŞ 13 Kasım 2015 Paris Saldırısı

Kaynak: hurriyet.com.tr

Yaşamla İlişkilendir

PKK ve IŞİD Saldırısı Altında Türkiye

Bu örgütler, birbirleriyle çatışma içindeler, ama, aralarında önemli benzerlikler ve ortak noktalar var. Neyle karşı karşı olduğumuzu anlamak için, bu ortak noktaları görmeliyiz.

Tam IŞİD'in İstanbul'da yaptığı terör saldırısı üzerine yazmaya başlıyordum, telefonuma mesajlar gelmeye, karşımdaki ekranda son dakika haberi büyük harflerle yazılmaya başladı:

Yine terör saldırısı, yine IŞİD. Bu sefer, Brüksel; havaalanı ve metroda patlayan bombalar, ölen, yaralanan, yüzünde korku ve dehşet ifadesi olan insanlar...

Terör sadece ülkemizde değil, her yer de.

Paris'te, Brüksel'de; Avrupa'nın farklı kentlerine yayılma riski yüksek.

Terör'ün "bölgesel-küresel boyutları"nın altı kalın çizgilerle çizilmeli. Bu noktaya döneceğim.

IŞİD'in, İsrailli turistleri hedef aldığı İstanbul saldırısı, PKK'nın 36 kişiyi öldürdüğü 2. Ankara Katliamı'ndan bir hafta sonra geldi.

Türkiye, bekası, insanları, devleti ve hükümetiyle saldırı, terör kuşatması altında; PKK terör saldırısını IŞİD terör saldırısı izliyor, IŞİD terör saldırısını PKK saldırısı.

Ankara ve İstanbul'a saldırıyorlar...

Türkiye'nin merkezine ve kalbine saldırıyorlar...

Devlete ve küresel kente saldırıyorlar...

PKK ve IŞİD; IŞİD ve PKK: arka arkaya terör saldırıları düzenleyip, Türkiye'yi kuşatma altına almak, bu ülke de "kaos" yaratmak, bu ülkeyi içene kapatmak, bu ülke hakkında, dışarıda, "güvensiz ülke" algısını yaygınlaştırmak istiyorlar.

2. ve 3. Ankara Katliamı; 1. ve 2. (Sultanahmet ve Beyoğlu'nda) İstanbul saldırıları: IŞİD-PKK-PKK-IŞİD...

Bu örgütler, birbirleriyle çatışma içindeler, ama, aralarında önemli benzerlikler ve ortak noktalar var. Neyle karşı karşı olduğumuzu anlamak için, bu ortak noktaları görmeliyiz:

Bir; her ikisinde de, canlı bombalarla, bombaya dönüşmüş arabalarla saldırıyorlar;

İki; her ikisinde de, sivilleri, masum insanları hedef alıyorlar;

Üç; her ikisinde de, çok güçlü bombalarla, ölümcüllük derecesi yüksek saldırılar amaçlanıyor, ne kadar fazla insan öldürürsek o kadar etkili oluruz mottosu var;

Ortak noktalara devam edelim:

Dört; her iki saldırı da, "Suriye krizi" odaklı gelişiyor;

Beş; her iki saldırıyı yapan, PKK ve IŞİD, kanton ya da İslam Devleti biçiminde, "devlet kurma", en azından, belli alan üzerinde "egemenlik inşa etmek" iddiasında olan örgütler.

Altı, her iki örgütte, son dönemde, devlet ve egemenlik iddiaları temelinde girdikleri savaş ve çatışma temelinde, yenilgi ve zayıflama sorunu yaşayan örgütler. Bu nedenle de, tekrardan terör saldırılarına yönelerek ve bu yolla kaos ve korku iklimi yaratarak güç kazanmak istiyorlar.

Yedi; her iki örgütte, kaos ve korku yaratmayı amaçlayan terör saldırılarına, farklı terör yöntemleri de içerecek biçimde, devam edecek gözüküyor.

Şu noktayı da vurgulayalım: Terör saldırıları, sadece ülkemizde değil, Avrupa'da da, Amerika'da da...

Son dönemde büyük katliamlar: Ankara, İstanbul, Paris, Brüksel...

Kaos ve korku, yerel, ulusal, bölgesel, küresel ölçekte yaratılmak isteniyor.

Hedef, sadece, Türkiye değil...

Suriye-Türkiye-Fransa-Belçika bağlayan bir terör ekseni var.

Amerika'da da, IŞİD saldırısı oldu.

Almanya'da bu eksene girebilir.

Önümüzde, sadece, Türkiye'yle sınırlı olmayan "yeni terör" olgusu ve kavramı var.

Gerek, Suriye ve Irak başta olmak üzere yaşanan ve mantar gibi yayılan "çökümüş dev-

let" sorunu; gerek, Suriye odaklı, ama Irak ve Afganistan'ı da içeren "mülteci krizi; gerekse de, terör ve iç savaşların iç içe geçmesiyle yaşanan "şiddet" olgusunun "savaş" kadar, hatta belli durumlarda daha fazla, "insan-doğa-güven yıkımı"nı yaratması, Yeni Terör olgusu ve kavramını ortaya çıkartan unsurlar olarak görülmeli.

Türkiye ve Avrupa, bu sürecin, tam orta noktasında yer alıyorlar: Ankara ve İstanbul'dan hemen sonra, dün Belçika'da, masum insanları hedef alarak yapılan terör saldırıları bu durumu net ortaya koyuyor.

"Risk", "güvensizlik", "belirsizlik" duygularının şekillendirdiği bir dönemdeyiz.

Büyük bir meydan okuma ve krizle karşı karşıyayız.

Sadece kendi çıkarını ve iktidarını düşünen siyaset ve uluslararası ilişkiler anlayışının, bu meydan okumaya etkin yanıt vermesi mümkün değil.

Siyasi ve devlet aktörlerinden başlayarak, tüm ulusal, bölgesel ve uluslararası toplum olarak, bu meydan okumaya karşı, kaos ve korkuya karşı, birlik olmak ve farklılıklar içinde birlikte yaşama isteğini güçlü sesle haykırmak zamanı gelmedi mi?

Kaynak: E. Fuat Keyman, 23.03.2016 – Radikal

Öğrenme Çıktısı

2 Küresel Terör kavramını ve bunun küreselleşme ile olan ilişkisini açıklayabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Gün geçtikçe daha çok küresel özellik taşımaya başlayan terör kavramı nedir? Araştırınız.	Küresel terörün özellikleri ve DEAŞ terör örgütünün eylemlerini ilişkilendiriniz.	Değişen terör kavramı çerçevesinde, terör ve küreselleşme ilişkisini anlatınız.

KÜRESEL EKONOMİ

Küreselleşme sürecinin en çok görünürlük kazandığı, hissedildiği ve etkilediği başka bir alan da, "küresel ekonomi" ve "küresel ekonomik kriz"dir. Daha önce vurguladığımız gibi, küreselleşen dünyamız ve içerdiği yaygın ve derin karşılıklı bağımlılık ilişkileri "örümcek ağı" görünümündedir, ve dünya hepimizin içinde olduğu bir "ağ toplumu" haline gelmiştir. Bu nedenle de, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir gelişmenin dünyanın en uzak bölgelerinde bile hızla hissedilebilmesi, en belirgin olarak, ekonomik ilişkilerde yaşanmaktadır. Ekonomik ilişkiler, hem genel anlamda, hem de bugün yaşanan küresel ekonomik kriz temelinde, küreselleşmenin yaygınlaşma, derinleşme ve hızlanma nitelikleri ile dünyayı küresel bir köye ve risk toplumuna dönüştüren tüm etkilerini ortaya çıkartmaktadır.

Küresel ekonomi en çok ticaret ve finans alanlarında kendini göstermektedir. Her iki alan için de küresel ekonomi, ülke sınırları dışındaki ekonomik etkinliklerin ve ilişkilerin çoğalmasını ifade etmektedir. Bu durum, ihracatın ülke ekonomileri için önemini arttırmaktadır. Küresel ekonomi çerçevesinde finans hareketleri, para sermayesi, bankalar ve borsalar önem kazanmış ve küresel ekonominin tanımlayıcı unsurlarını oluşturmaya başlamıştır. Çünkü, küreselleşmenin bir yansıması olarak uluslararası sermayenin dolaşımı büyük bir hız kazanmaktadır ve uluslararası sermaye de, çoğu zaman doğrudan yatırım yapmak yerine, dünyanın birçok ülkesinde borsalar ve bankalar aracılığıyla kısa dönemli yatırımlar yapmayı ve para yoluyla para kazanmayı tercih etmektedir.

dikkat

Tablo 2.1'de görüldüğü üzere son yıllarda dünyadaki en büyük ekonomiler arasında uluslararası şirketlerin önemi oldukça artmıştır. Bu bağlamda, Dünya Bankası'nın (World Bank) 2016 verilerine göre, dünyanın en büyük 100 ekonomisi arasında yalnızca 31 ülke bulunurken, kalan 69 büyük ekonomiyi uluslararası şirketler oluşturmaktadır. Bu da bize küresel ekonominin zaman içerisinde, küreselleşme kavramı içerisindeki rolünün büyük ölçüde artış gösterdiğini ispat eder niteliktedir.

Sınır ötesi ticaret ve finans hareketlerinin çoğalmasıyla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisini düzenlemek amacıyla kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve 1990'lı yıllarda kurulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası örgütlerin rolü ve etkinliği de artmıştır. Bu örgütler, ulus devletlerle birlikte, küresel ekonominin önemli aktörleri konumuna gelmişler ve dünyanın küçülmesi ile karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin artmasına katkıda bulunmuşlardır. Küresel ve bölgesel nitelikte ekonomik entegrasyonun sağlanması ve ulus devletlerin ekonomik nedenlerle bütünleşmesi ile de dünya ekonomik açıdan adeta örümcek ağı görünümü kazanmıştır.

Günümüzde, dünya ölçeğinde ekonomik ilişkiler, borsa, para hareketleri ve finans süreçleri hızlanmakta; sanal ortamlarda mesafeler azalmakta; ama aynı zamanda risk ve kriz olasılıkları da artmaktadır. Örneğin, küresel ekonominin ilk patlak verdiği 1997 Güney Asya ekonomik krizi sonrasında Tayvan, Kore ve Malezya gibi Güney Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz, hızla Arjantin, Brezilya ya da Meksika gibi Latin Amerika ülkelerini etkileyebilmiş, oradan da Rusya'ya ulaşıp Türkiye'ye kadar gelebilmiştir. Ekonomik olarak küreselleşen dünyada, risk ve krizin güçlü bir olasılık olduğu bu krizle ortaya çıkmış ve bu temelde de, ülke ekonomilerinin küresel ekonomik krizlere karşı nasıl korunacağı ve güçlendirileceği gibi bir çok sorun gözler önüne serilmiştir.

Ne var ki, 2008 yılından bugüne dünya ekonomisi hâlâ küresel ölçekte ve çok boyutlu bir kriz içerisindedir. Günümüzde, küresel ekonomik kriz hem finans krizini, hem ekonomik durgunluğu, hem de işsizlik krizini beraberinde getirmiştir. Üstelik finans, durgunluk ve işsizlik krizlerinin eş zamanlı ve birbirleriyle bağlantılı olarak yaşanması da bu krizlerin çözümünü oldukça zorlaştırmış ve küresel krizi, risk ve belirsizlik temelinde, yaygınlaştırmış, derinleştirmiş ve hızla her ülkeyi etkileyen bir boyuta taşımıştır. Yani, küresel ekonomik kriz hem dünyayı örümcek ağı gibi iç içe geçmiş, birbirleriyle bağlantılı bir ağ toplumuna dönüştürmekte, hem de küçülen dünyayı risklerin ve etkilerinin çok derin olduğu bir yapıya doğru sürüklemektedir.

Uluslararası Para Fonu (IMF): Ekonomi Bakanlığına göre; IMF, 189 üyeli bir uluslararası finansal kuruluş olup, uluslararası parasal işbirliğini desteklemek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve dünya genelinde yoksulluğun azaltılması için faaliyet göstermektedir.

dikkat

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve işlevleri:

a. DTÖ'yü meydana getiren çok taraflı ve çoklu ticaret anlaşmalarının uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak,
b. Çok taraflı ticaret müzakerelerinin yürütüldüğü bir forum oluşturmak,
c. Ticari uyuşmazlıkların çözümünü sağlamak,
d. Üye ülkelerin ulusal ticaret politikalarını izlemek,
e. Küresel ekonomik politikayla ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliğini sağlamak,
f. Gelişme yolundaki ve geçiş sürecindeki ekonomilerin çok taraflı ticaret sistemi ile bütünleşmelerine yardımcı olmak.

Tablo 2.1 Dünyanın En Büyük 100 Ekonomisi: Ülkeler ve Şirketler (2016)

Dünyanın En Büyük 100 Ekonomisi		
Sıra	**Ülke / Şirket**	**Yıllık Gelir / Ciro (Milyar $)**
1	Amerika Birleşik Devletleri	3,251
2	Çin	2,426
3	Almanya	1,515
4	Japonya	1,439
5	Fransa	1,253
6	Birleşik Krallık	1,101
7	İtalya	876
8	Brezilya	631
9	Kanada	585
10	Walmart	482
11	İspanya	474
12	Avustralya	426
13	Hollanda	337
14	State Grid	330
15	China National Petroleum	299
16	Sinopec Group	294
17	Güney Kore	291
18	Royal Dutch Shell	272
19	Meksika	260
20	İsveç	251
21	Exxon Mobil	246
22	Volkswagen	237
23	Toyota Motor	237
24	Hindistan	236
25	Apple	234
26	Belçika	227
27	BP	226
28	İsviçre	222
29	Norveç	220
30	Rusya	216
31	Berkshire Hathaway	211
32	Venezuela	203
33	Suudi Arabistan	193
34	McKesson	192
35	Avusturya	189
36	Samsung Electronics	177
37	**Turkiye**	175
38	Glencore	170
39	Industrial & Commercial Bank of China	167
40	Daimler	166
41	Danimarka	162
42	UnitedHealth Group	157

43	CVS Health	153
44	EXOR Group	153
45	General Motors	152
46	Ford Motor	150
47	China Construction Bank	148
48	AT&T	147
49	Total	143
50	Arjantin	143
51	Hon Hai Precision Industry	141
52	General Electric	140
53	China State Construction Engineering	140
54	AmerisourceBergen	136
55	Agricultural Bank of China	133
56	Verizon	132
57	Finlandiya	131
58	Chevron	131
59	E.ON	129
60	AXA	129
61	Endonezya	123
62	Allianz	123
63	Bank of China	122
64	Honda Motor	122
65	Japan Post Holdings	119
66	Costco	116
67	BNP Paribas	112
68	Fannie Mae	110
69	Ping An Insurance	110
70	Birleşik Arap Emirlikleri	110
71	Kroger	110
72	Societe Generalle	108
73	Amazon.com	107
74	China Mobile Communications	107
75	SAIC Motor	107
76	Walgreens Boots Alliance	103
77	HP	103
78	Assicurazioni Generali	103
79	Cardinal Health	103
80	BMW	102
81	Express Scripts Holding	102
82	Nissan Motor	102
83	China Life Insurance	101
84	J.P. Morgan Chase	101
85	Gazprom	99
86	China Railway Engineering	99

87	Petrobras	97
88	Trafigura Group	97
89	Nippon Telegraph & Telephone	96
90	Boeing	96
91	China Railway Construction	96
92	Microsoft	94
93	Bank of America Corp.	93
94	ENI	93
95	Nestle	92
96	Wells Fargo	90
97	Portekiz	90
98	HSBC Holdings	89
99	Home Depot	89
100	Citigroup	88

Kaynak: https://blogs.worldbank.org/publicsphere/world-s-top-100-economies-31-countries-69-corporations

Resim 2.5 Küreselleşme süreci ile ortaya çıkan sanal para birimi Bitcoin

Kaynak: www.shiftdelete.net

Öğrenme Çıktısı

3 Globalleşme ve ekonomi arasındaki ilişkiyi açıklayabilme, ekonomik küreselleşme kavramını kavrayabilme

Araştır 3

Küresel ekonominin genel özellikleri nelerdir ve en çok hangi alanlarda faaliyet göstermektedir? Araştırınız.

İlişkilendir

Küresel ekonomi ve küresel ekonomik kriz kavramlarını ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Küresel ekonomi çerçevesinde önemi artan küresel ekonomik kuruluşlar ve organizasyonlar nelerdir? Anlatınız.

KÜRESEL ADALET

Küreselleşme olgusunu tartışırken olumlu olduğu kadar olumsuz boyutlarını da dikkate almak gerekmektedir. Küreselleşme bir yandan iletişimden ulaşıma, kültürden sağlığa çok geniş bir alanda hızlı bir teknolojik gelişmeye yol açarken, diğer yandan da ekonomik kalkınma ve refah açısından ülkeler ve insanlar arasında giderek derinleşen bir ayrışma ve kutuplaşmaya neden olmaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde, küreselleşme ile birlikte zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farkın adeta uçuruma dönüştüğü bir dünyada yaşadığımız açıkça anlaşılmıştır. Yoksulluk, işsizlik, açlık, hastalık, ilaçsızlık, susuzluk ve kuraklık gibi sorunlar ülkeler, bölgeler ve insanlar arasındaki bu uçurumu derinleştirmiştir. Üstelik, gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırdığımız Afrika, Latin Amerika, Asya ve Orta Doğu'nun yoksul ülkelerinin daha da yoksullaştığı ve bu ülkeler içerisinde de tüm bu sorunlardan etkilenen yoksulların çoğunluğunu kadınların ve çocukların oluşturduğu da gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, küresel ölçekte yaşanan sorunlar ve ayrışmalar dünyada ciddi bir sosyal adalet sorunu ortaya çıkarmıştır. Bugün, ekonomik refah ile eğitim ve sağlık olanaklarının ülkeler ve insanlar arasında adil bir biçimde paylaştırılmadığı bir dünyada yaşamakta ve küresel ölçekte yaşanan bu sorunu da **"küresel adalet sorunu"** olarak adlandırmaktayız.

Resim 2.6 Küresel Adaleti Temsilen

Kaynak: www.labourlist.org

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı: Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma ağı olan BM Kalkınma Programı (UNDP) kendi tanımlamalarına göre, insanlara bilgi, deneyim ve daha iyi bir yaşam kurmaları için kaynak ulaştıran ve değişimi savunan bir kuruluş olup küresel adaletsizliği ortadan kaldırma amacıyla çalışma yapan bir uluslararası organizasyondur.

dikkat

Rakamlarla Küresel Adaletsizlik ve Uçurum

- Dünyada 767 milyondan fazla insan günlük 1.90 Amerikan Doları sınırı altında kazanıyor.
- 2015'den bu yana, dünyada bulunan en zengin %1'lik kısım, kalan %99'dan daha fazla servete sahip oldu.
- 1988 ile 2011 yılları arasında, dünyadaki en zengin %1'lik kesimin geliri 182 kat artarken, en fakir %10'luk kısmın geliri yalnızca 3 Amerikan Doları arttı.
- Son 25 yılda, en zengin %1'lik kısım geri kalan en fakir %50'lik kısmın toplam kazancından daha fazla gelir elde etti.
- Dünyadaki en zengin 8 ailenin toplam serveti dünya nüfusunun %37'sinin toplam servetine eşittir.
- Son 30 yılda dünya nüfusunun en fakir %50'sinin toplam geliri artışı %0 iken, en zengin %1'lik kısmın toplam gelir artışı %300'dür.

Kaynak: Oxfam ve Dünya Bankası Verileri

Küresel adalet sorununu doğru anlayabilmek ve bu soruna karşı küresel farkındalığı arttırabilmek ve böylece gerekli önlemlerin alınabilmesini sağlayabilmek amacıyla **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)** küresel ölçekte düzenli olarak ölçümler yapmaktadır. UNDP, bu ölçümlerle insanların ortalama ömürlerini, eğitim düzeylerini ve yaşam standartlarını değerlendirmekte ve her yıl ülkelerin kalkınma seviyelerini İnsani Kalkınma Endeksi ile ölçüp duyurmaktadır. Genel hatlarıyla İnsani Kalkınma Endeksi, insani kalkınmanın üç öğesini dikkate alan birleşik bir ölçüdür ve ülkelerdeki okur - yazar yetişkin sayısını; ilk, orta ve yüksek öğretimin yaygınlığını; ve satın alma gücü paritesini ölçmektedir. Örneğin, Türkiye 2011 yılında 92. sırasında yer aldığı endeksin 2016 yılında 71. sırasına yükselmesine rağmen, küresel ölçekte karşılaştırılan sağlıklı yaşam standartları bakımından Yunanistan, Almanya, Portekiz, İtalya, İspanya gibi bir çok Avrupa ülkesinin yanı sıra komşusu olduğu Gürcistan ve İran gibi ülkelerin de gerisinde kalmıştır.

Tablo 2.2 İnsani Kalkınma Endeksi Sıralaması, 2016

İnsani Kalkınma Endeksi 2016 Sıralaması			
Çok Yüksek İnsani Kalkınma	**Yüksek İnsani Kalkınma**	**Orta İnsani Kalkınma**	**Düşük İnsani Kalkınma**
1. Norveç	52. Belarus	107. Moldova	148. Svaziland
2. Avustralya	53. Umman	108. Botsvana	149. Suriye
3. İsviçre	54. Barbados	109. Gabon	150. Angora
4. Almanya	55. Uruguay	110. Paraguay	151. Tanzanya
5. Danimarka	56. Bulgaristan	111. Mısır	152. Nijerya
6. Singapur	57. Kazakistan	112. Türkmenistan	153. Kamerun
7. Hollanda	58. Bahamalar	113. Endonezya	154. Papua Yeni Gine
8. İrlanda	59. Malezya	114. Filistin	155. Zimbabwe
9. İzlanda	60. Palau	115. Viet Nam	156. Solomon A.
10. Kanada	61. Panama	116. Filipinler	157. Moritanya
11. ABD	62. Antigua ve Barbuda	117. El Salvador	158. Madagaskar
12. Hong Kong, Çin	63. Seyşeller	118. Bolivya	159. Ruanda
13. Yeni Zelanda	64. Mauritius	119. Güney Afrika	160. Komorlar
14. İsveç	65. Trinidad ve Tobago	120. Kırgızistan	161. Lesoto
15. Lihtenştayn	66. Kosta Rika	121. Irak	162. Senegal
16. Büyük Britanya	67. Sırbistan	122. Cape Verde	163. Haiti
17. Japonya	68. Küba	123. Fas	164. Uganda
18. Kore Cumhuriyeti	69. İran	124. Nikaragua	165. Sudan
19. İsrail	70. Gürcistan	125. Guatemala	166. Togo
20. Lüksemburg	**71. Türkiye**	126. Namibya	167. Benin
21. Fransa	72. Venezuela	127. Guyana	168. Yemen
22. Belçika	73. Sri Lanka	128. Mikronezya	169. Afganistan
23. Finlandiya	74. St. Kitts ve Nevis	129. Tacikistan	170. Malavi
24. Avusturya	75. Arnavutluk	130. Honduras	171. Fildişi Sahili
25. Slovenya	76. Lübnan	131. Hindistan	172. Cibuti
26. İtalya	77. Meksika	132. Butan	173. Gambiya
27. İspanya	78. Azerbaycan	133. Timor-Leste	174. Etiyopya
28. Çek Cumhuriyeti	79. Brezilya	134. Vanuatu	175. Mali
29. Yunanistan	80. Greneda	135. Kongo	176. Kongo
30. Brunei Sultanlığı	81. Bosna Hersek	136. Ekvator Ginesi	177. Liberya
31. Estonya	82. Makedonya	137. Kiribati	178. Gine-Bissau
32. Andorra	83. Cezayir	138. Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti	179. Eritre
33. Kıbrıs	84. Ermenistan	139. Bangladeş	180. Sierra Leone
34. Malta	85. Ukrayna	140. Gana	181. Mozambik
35. Katar	86. Ürdün	141. Zambiya	182. Güney Sudan
36. Polonya	87. Peru	142. Sao Tome	183. Gine
37. Litvanya	88. Tayland	143. Kamboçya	184. Burundi
38. Şili	89. Ekvador	144. Nepal	185. Burkina Faso
39. Suudi Arabistan	90. Çin	145. Myanmar	186. Çad
40. Slovakya	91. Fiji	146. Kenya	187. Nijer
41. Portekiz	92. Moğolistan	147. Pakistan	188. Orta Afrika Cumhuriyeti
42. Bir. Arap Em.	93. Saint Lucia		
43. Macaristan	94. Jamaika		
44. Letonya	95. Kolombiya		
45. Arjantin	96. Dominika		
46. Hırvatistan	97. Surinam		
47. Bahreyn	98. Tunus		
48. Karadağ	99. Dominik Cumhuriyeti		
49. Rusya Federasyonu	100. St. Vincent		
50. Romanya	101. Tonga		
51. Kuveyt	102. Libya		
	103. Belize		
	104. Samoa		
	105. Maldivler		
	106. Özbekistan		

Kaynak: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf

Dolayısıyla günümüzde anlaşılmıştır ki, küresel adalet sorunu küresel çözüm gerektiren bir sorundur. Bu nedenle de yoksulluğa karşı etkili bir mücadele ancak devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve aynı zamanda da bireyler düzeyinde ortaya konulacak yapıcı projelerle gerçekleştirilebilir.

Öğrenme Çıktısı
4 Küreselleşen dünyada küresel adalet kavramını kavrama ve sorunlarını açıklayabilme
Araştır 4
İlişkilendir
Anlat/Paylaş
Küreselleşme, küresel adalet kavramı üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir? Araştırınız.
Küresel uçurum ve fakirlik kavramlarını ilişkilendiriniz.
Küresel ekonomik adalet sorunu nedir? Anlatınız.

KÜLTÜRÜN KÜRESELLEŞMESİ – ÖTEKİLEŞTİRİLME

Küreselleşme, kültür olgusu dikkate alınmadan düşünülmemelidir. Kültürün, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel etkileşim içerisinde öneminin giderek arttığı bir dünya da yaşamaktayız. Bu nedenle, kültür olgusu çok boyutlu bir nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Kültürel ögeler, araçlar, ve söylemler, bir taraftan küreselleşirken, diğer taraftan, milli ve yerli olanı korumak da küresel kültür tartışmasının temelini oluşturmaktadır. Tüketim alışkanlarındaki standartlaşmadan, dinsel, etnik, cinsel, kültürel vb. alanlarda yaşanan kültürel kimlik sorunlarına kadar geniş bir yelpaze içinde kültür küreselleşmeyi anlama ve açıklama sürecinin çok önemli bir ayağı olarak ele alınmalıdır.

Kültürün küreselleşmesinden ya da küresel kültür olgusundan son yıllarda söz edilmeye başlandığını görüyoruz. Kültürün küreselleşmesinden, kültürel ürünler ile mal ve hizmetlerin dünya çapında hızlı dolaşımı ve tüketimi olarak anlaşılmalıdır. Dünya çapındaki bu dolaşım ve tüketim bir yandan kültürel alışkanlıklarda, modada ve popüler kültürde dünyayı kültürel açıdan küçültmektedir. Apple, Google, Facebook, Coca-Cola, Denim, vb. iletişim araçları ve moda ürünlerinde, kültürel araçların ve kodların dünya ölçeğinde hareket ettiğini, kültürün küreselleştiğini ve kültürel benzeşmenin ortaya çıktığını görüyoruz. Diğer taraftan, küreselleşmeyi kullanarak yerel olanın da küreselleşebildiğini, örneğin; etnik müzik, etnik sanat gibi kültürel biçimlerin küresel pazarda kendine yer bulabildiğini gözlemleyebiliyoruz.

Apple: Bir Amerikan çok uluslu teknoloji şirketi olan Apple 1976 yılında Kaliforniya eyaletinde kurulmuştur. 2016 yılında, 234 milyar Amerikan Doları cirosu ile dünyanın en büyük 25. ekonomisi haline gelmiştir. Küreselleşen kültürün en önemli simgelerinden biri haline gelen Apple, tüm dünyada en çok tanınan markalardan biridir.

Bununla birlikte, son dönemde, özellikle 11 Eylül 2001 teröründen bugüne geçen süre içinde, kültür-küreselleşme ilişkisinde, tartışma alanı içinde **Medeniyetler Çatışması, İslam Korkusu, Yabancı Korkusu, Göçmen/Mülteci Korkusu, Öteki** gibi kavramlar ön plana çıkmaktadırlar. Kültürel kimlik temelinde ayrışma, çatışma, ötekileştirme, dışlama süreçlerine anlam veren bu kavramlar, küreselleşme tartışması içinde belirleyici konuma gelmişlerdir. Sömürgecilik ve Emperyalizm içinde Batı'nın Batı-gerisi ya da dışı alan üzerindeki hakimiyetini simgeleyen Oryantalizm tezi, bugün, Küreselleşme içinde İslam, Yabancı, Mülteci korkusu ya da düşmanlığı olarak ortaya çıkmaktadır.

dikkat

"Samuel Huntington": Medeniyetler çatışması, Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington'un, "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenini Yeniden İnşa Etmek" adlı kitabında geliştirdiği ve 1990'da Sovyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşünü izleyen dönemde dünya siyasetini açıklamak üzere kullandığı bir kavramdır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde dünya siyaseti, Soğuk Savaş süreci tarafından belirlenmiştir. Samuel Huntington, SSCB'nin yıkılışı ile Soğuk Savaş'ın da sona erdiğini ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tek süper güç haline geldiğini, ancak bu gelişmenin dünya siyasetinde çatışma olgusunu bitirmediğini vurgulamıştır. Huntington, 1990'lardan itibaren dünya sistemine damgasını vuracak yeni çatışmayı, genelde dinsel kültür temelinde tanımladığı "medeniyetler çatışması" olarak görmüştür. Özelde ise bu çatışmanın bir tarafına Batı medeniyetini, diğer tarafına ise İslami kimliği koymuştur.

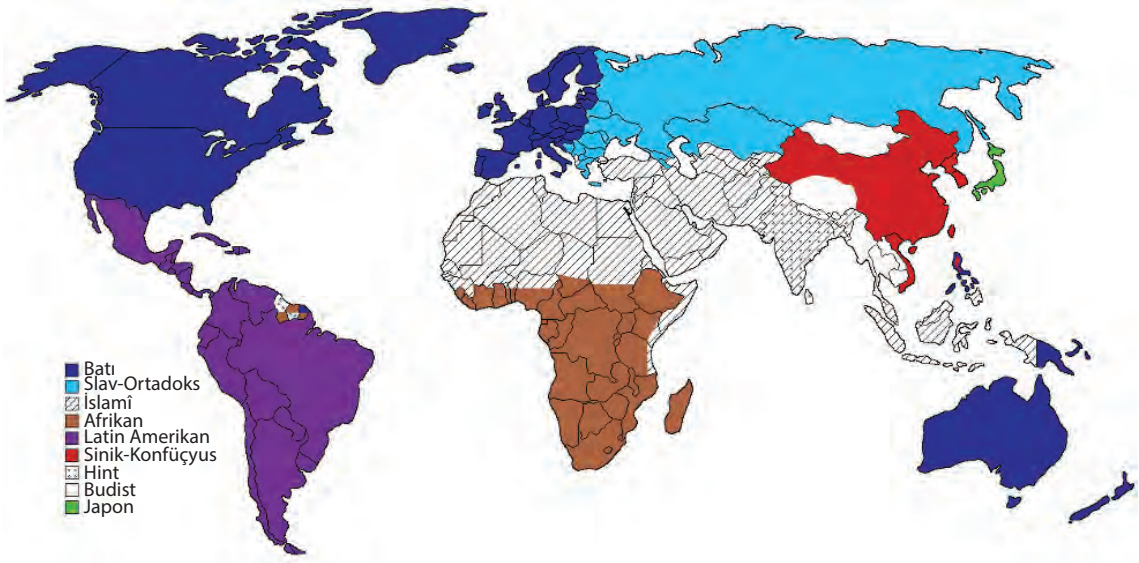

Resim 2.7 Samuel Huntington'a göre Medeniyetler Çatışması Haritası

Kaynak: Samuel Huntington "Medeniyetler Çatışması"

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzenini tanımlayan Soğuk Savaş'ın, 1989 sonunda Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve 1990'da Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte sona ermesi, kültür olgusunun öneminin daha da artmasına neden olmuştur. Bu süreçte, dinsel ve etnik temelli kültür olgusunun dünya düzeni ve siyaseti içindeki rolü artmış ve **"Medeniyetler Çatışması"** söylemi yaygınlık kazanmıştır. Medeniyetler çatışması, 1990'da Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünün çatışma ve güvenlik sorunlarını bitirmeyeceğini; tam aksine, çatışmanın süreceğini, güvenlik alanında dünyanın daha riskli ve tehlikeli olacağını, fakat çatışma sürecin, devletler arası değil, kimlikler temelinde kültürler ve medeniyetler arasında yaşanacağını söyler. Bu anlamda da, medeniyetler çatışması tezi için, Soğuk savaş sonrası dönemin Ötekisi, devlet değil, kültür, somut düzeyde de, İslam'dır. Bu anlamda, kültürün küreselleşmesi, bir yandan dünyada kültürün öneminin artmasına neden olmakta, diğer yandan da çok ciddi insanlık trajedileriyle sonuçlanan kültürel kimlik (dinsel ve etnik) temelli çatışmalara zemin hazırlamaktadır.

Özellikle Amerika ve Avrupa'da, medeniyetler çatışması, **İslam korkusu,** bu korkuyu güçlendiren **Mülteci korkusu** ve **Yabancı korkusu** olarak da yaşanmaktadır. Bu korkular, özünde, doğal ve anlaşılabilir korkular değil, tam tersine, farklı olana kendini kapatma, farklı olanı dışlama ve ötekileştirme, farklı olan tehlikeli, hatta düşman kişi olarak görme eğilimlerine maskeleyen söylemlerdir. Kültürel kimlik, bugün, anlama, empati, ve birlikte hareket etmeyi değil, ötekileştirmeyi, dışlamayı ve düşmanlaştırmayı bize an-

latmaktadır. Batı toplumlarının, mültecilere, göçmenlere, farklı olana karşı tutumu ve tavrı, kabul edilemez bir ötekileştirme temelindedir. Küresel ölçekte yaşanan, güvenlik, ekonomik, siyasi, ve göç-mülteci sorunları, kültür alanında da, farklı olanı ötekileştirmeye dönük korkuları beslemektedir. Küreselleşmenin son dönemindeki, temel ötekileştirme alanı ve kodunun, İslam korkusu olduğunun belirtmemiz gerekir. Bu bağlamda, kültürün küreselleşmesinin yabancının ötekileştirilmesi olgusunu doğurduğu açık bir gerçektir.

"İslam korkusu / İslamofobi (islamophobia)" ve "Yabancı Korkusu (xenophobia)": *Yabancı korkusu (Zenofobi),* kişilerin kendilerinden farklı etnik kökene, inanca, kültüre ve yaşam tarzına sahip olan insanlardan korkması durumuna verilen genel addır. İslam korkusu ise, günümüzdeki yabancı korkusu kavramının daha da spesifikleştirilerek sadece Müslümanlardan korkulması olarak nitelendirilebilir. Dünya genelindeki İslam korkusunun temel sebebi, kendilerini İslami örgüt olarak tanımlayan çeşitli terör örgütlerinin gerçekleştirdiği kanlı eylemlerden kaynaklanmaktadır.

Öğrenme Çıktısı

5 Küreselleşme sürecinin kültür üzerindeki etkisini anlayabilme, bu sürecin oraya çıkardığı sonuçları açıklayabilme

Araştır 5	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Kültürün küreselleşmesi sonucu orataya çıkan "islamofobi ve zenofobi" kavramları nelerdir? Araştırınız.	Kültürün küreselleşmesi ve dünya markalarının önemini ilişkilendiriniz.	Medeniyet Çatışması nedir? Anlatınız.

KÜRESELLEŞMENİN GETİRDİĞİ SORUNLAR

Küreselleşme getirdiği birçok gelişme ve ilerlemenin yanı sıra birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların niteliği de küresel çapta olmakta ve bütün ülkeleri etkilemektedir.

Küresel Göç ve Mülteci Sorunu

İnsanlık tarihinde savaş, terör, güvenlik, açlık ve kuraklık her zaman önemli sorunlar olmuştur. Bir diğer deyişle, insanlık yüzyıllardır bu problemler ile karşılaşmakta ve çeşitli çözüm yolları aramaktadır. Küreselleşme sürecinin bu sorunların miktarını ve etkilerini daha da arttırdığı açık bir gerçektir. Bu bağlamda, özellikle son yıllarda uluslararası göç ve mülteci kavramları karşımıza büyük sorunlar ve sıkıntılar çıkarmaktadır. Küreselleşme, uluslararası göç ve mülteci sorunu derinleştirmiş, ve bu sorunlar süreç içerisinde küreselleşme olgusunun en önemli tanımlayıcı ve akılda kalan nitelikleri arasında yer almıştır.

Göçmen ve mülteci kavramları birbirleri ile karıştırılan, ancak nitelikleri ve özellikleri bakımından birbirlerinden oldukça farklı iki olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. **Göçmen kavramı;** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından; **zulme uğrama korkusu olmadan, vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, ekonomik, sosyal ve eğitim sebepleri ile daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için, kendi istekleri ile başka bir ülkeye göç eden kişi** olarak tanımlanmaktadır. Artan ekonomik sorunlar ve sosyal sebeplerle gerçekleşen göç oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir nitelik kazanmış ve bu nitelikleri bakımından göç olgusu küresel bir özellik kazanmıştır.

Birleşmiş Milletlerin 2015 yılı verilerine göre dünyada 244 milyon göçmen bulunmaktadır. Bu göçmenlerin 76 milyonu Avrupa'da ve 75 milyonu ise Asya'da yaşamaktadır. Tüm bu verilerle birlikte, toplam göçmen sayısı son yıllarda sürekli artan bir grafik göstermektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye, 250 binin üzerinde yurtdışından gelen göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin en fazla göç aldığı ülkeler; Almanya, Bulgaristan, KKTC ve Azerbaycan olarak sıralanmaktadır.

dikkat

"Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)": Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), II. Dünya Savaşı sonrasında evlerinden kaçan veya evlerini kaybetmiş milyonlarca Avrupalıya yardım etmek amacıyla 1950 yılında kuruldu. Günümüzde Avrupa, Asya ve Afrika'da yaşanan büyük mülteci sorunlarıyla ilgilenmekte olup, mültecilere sosyal ve ekonomik anlamda yardım edilmesinde aktif rol almaktadır.

Resim 2.8 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Logosu

Kaynak: http://www.unhcr.org/

internet

Özellikle mülteci sorunu hakkında detaylı bilgi edinmek, verilere ulaşmak ve ülkeler hakkında bilgi almak için şu adresi ziyaret ediniz: http://www.unhcr.org/tr/

Küresel göç olgusu açısından ülkeler, göç alan ve göç veren ülkeler olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve göçün yönü genel olarak az gelişmiş ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Örneğin, ekonomik açıdan az gelişmiş, insan yaşamının çeşitli tehditler altında bulunduğu Afrika, Güney Asya ve Orta Doğu ülkeleri göç veren ülkelerdir. Gelişmiş Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avustralya ve Kanada ise başlıca göç alan ülkeler arasında bulunmaktadır. Ayrıca küresel göçün, yasal göç, yasa dışı ya da kaçak göç ve insan ticareti gibi farklı boyutları da bulunmaktadır. İşte bu çok boyutlu ve karmaşık niteliği nedeniyle de küresel göç son yıllarda çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Fakat günümüz dünyasında karşılaştığımız sorunların, nitelikleri ve etkileri bakımından daha ağır ve farklı olmaları dolayısıyla, göçmenlik olgusundan mülteci sorununa doğru bir değişim gerçekleşmektedir.

Resim 2.9 Avrupa'ya göç eden bir aile

Kaynak: ttp://www.radikal.com.tr/dunya/uluslararasi-goc-orgutu-gocmen-sayisi-700-bini-gecti-1460679/

Mültecilik kavramı ise uluslararası anlamda ilk olarak, Türkiye'nin de imzaladığı 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nde; "…ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet, ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.." olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesine göre sığınma hakkı "Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerde sığınmacı işlemi görme hakkı vardır" şeklinde açıklanmıştır.

Resim 2.10 Ülkemizde hayatını kaybeden Suriyeli Aylan bebek

Kaynak: cnnturk.com

Son on yılda artan siyasal sorunlar, ekonomik krizler ve terör, mülteci sorununun küresel bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Özellikle Suriye'de yaşanan istikrarsızlık ile ortaya çıkan ve sürekli artma eğilimi gösteren terör ve iç savaş, Suriyeli vatandaşların bu sebeplerden dolayı zorunlu kalmaları sonucunda başta Türkiye olmak üzere, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a sığınmaları durumunu ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Haziran 2017 Bilgi notuna göre Türkiye 3.2 milyondan fazla Suriyeliyi barındırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, dünyada en çok Suriyeliye (geçici koruma statüsünde) ev sahipliği yapan ülke olma özelliğini taşımaktadır.

Günümüz dünyasında küresel göç olgusu yerini küresel mülteci sorununa bırakmaktadır. Artan problemler ve çözümlenemeyen sorunlar, gün geçtikçe mültecilerin yaşam standartlarını daha kötü hale getirmektedir. Basitçe, küresel göçten, küresel mülteciliğe doğru değişen bu uluslararası trend tüm dünya ülkelerinde önemli bir sorun haline gelmiştir.

Bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından 13/10/2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği çıkartılmıştır ve Suriyelilerin ülkemizde "Geçici Koruma" statüsünde oldukları söz konusu yönetmelik ile belirtilmiştir.

dikkat

"Sayılarla Mülteci Sorunu"

- Günümüzde dünyada yaklaşık 22.5 milyon mülteci bulunmaktadır.
- Türkiye'de resmi rakamlara göre 3.2 milyondan fazla geçici koruma statüsünde Suriyeli bulunmaktadır.
- Türkiye son 3 yıldır dünyada en fazla, geçici koruma statüsündeki Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke konumundadır.
- Ülkesindeki iç savaş ve zulümden kaçan her 10 Suriyelinin 6'sı Türkiye'de, 2'si Lübnan'da, 1'i Ürdün'de ve geri kalan 1'i ise Irak ve Mısır'da yaşamaktadır.
- Suriye dışında yaşayan Suriyelilerin %54'ü Türkiye'de bulunmaktadır.

dikkat

Her ne kadar literatürde ve çeşitli kaynaklarda savaş ve zulüm dolayısıyla Suriye'den ülkemize gelen Suriyeliler 'mülteci' olarak adlandırılsa da, Türkiye yasalarına göre bu kişileri mülteci sınıfına dahil etmek mümkün değildir. 6458 sayılı Kanunun "Geçici Koruma" başlıklı 91. Maddesinde bu husus şu şekilde açıklanmıştır:

1. Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.
2. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.

Küresel Isınma

Küreselleşmenin önemli sonuçlarından biri de, ülkelerin karşılaştığı sorunların artık giderek küresel çözümler gerektirmesidir. Küresel ısınma, küresel çözüm gerektiren sorunların başında gelmektedir. Küresel ısınma sorunu tek başımıza çözemeyeceğimiz, ancak küresel iş birliği ve dayanışma içinde çözüm üretebileceğimiz bir sorundur. Bu nedenle de, kişisel çabalardan sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile devletlerin iş birliği içinde çalışmalarını sağlayacak uluslararası anlaşmalara kadar çok boyutlu çözüm arayışlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü küresel ısınma, iklim değişikliği boyutuyla birlikte küreselleşen dünyamızın belki de en önemli risk alanını oluşturmakta ve ekonomiden yaşam kalitemiz ve uluslararası güvenlik ilişkilerimize kadar birçok konuda hepimizin yaşamına ve geleceğine ciddi anlamda meydan okumaktadır.

> **Küresel ısınma:** Atmosfere salınan çeşitli zararlı gazların ortaya çıkardığı sera etkisinin sonucunda, yıl boyunca ölçülen deniz, kara ve hava sıcaklık değerlerindeki ortalamanın artması olarak tanımlanabilir.

Küresel terör gibi, küresel ısınma sorunu da yaşadığımız dünyayı, ülkemizi, hatta günlük yaşamlarımızı oldukça belirsiz ve güvensiz kılmaktadır. Bu anlamda, küresel ısınma küreselleşmenin diğer bir önemli sonucunu da içinde taşımakta ve bizlere sel felaketleri, kuraklık, susuzluk, ekolojik dengenin bozulması ve hızla değişen hava şartları gibi sorunlar ile geleceğe dair belirsizlik ve güvensizlik duygularını aşılamaktadır.

Küresel ısınma sebebiyle artık ne dünyamızın, ne de ülkemizin bekleyecek zamanı kalmamıştır. Küresel ısınma, yalnızca bizim ya da çocuklarımızın değil, daha doğmamış kuşakların bile yaşam haklarıyla ilgili, artık erteleyemeyeceğimiz, hemen ve çok ciddi olarak üzerinde çalışmamız gereken bir sorun halini almıştır. Dolayısıyla da artık bizlerin gündelik yaşantılarımızda, yaşadığımız çevreye ve dünyaya zarar verecek davranışlarda bulunma lüksü kalmamıştır. Artık küresel ısınma öyle ciddi bir nitelik kazanmıştır ki, devletler de küresel ısınmaya karşı mücadelenin gereklerini içeren **Kyoto Protokolü'nü** (1997) imzalamak ve yükümlülüklerini bir an önce kabul etmek zorunda kalmışlardı.

2020 yılında sona erecek Kyoto Protokolü'nden sonraki süreçte küresel iklim rejiminin çerçevesini çizecek **Paris Anlaşması,** 12 Aralık 2015'te onaylandı. 200'e yakın ülkeden liderlerin, siyasilerin, bürokratların, sivil toplum temsilcileri ile özel sektör liderlerinin katıldığı Paris İklim Zirvesi (COP21) sonunda imzalanan Anlaşmanın 2020 yılında resmen yürürlüğe girebilmesi için küresel salınımların en az %55'ini temsil eden en az 55 ülkede yasal olarak kabul edilmesi yetiyor. Anlaşma küresel ısınmayı 2C'nin çok altında, mümkünse 1.5 derecede sınırlandırmayı hedefliyor. Bu hedef fosil yakıt (petrol, kömür) kullanımının azaltılarak, yenilenebilir enerjiye yönelmeyi gerekli kılıyor. Anlaşmada, yoksul ve az gelişmiş ülkelerin, iklim değişikliğini 1.5 derecede sınırlandırma talepleri, uzun vadede ekonomileri karbonsuzlaştırma ve yüzde yüz yenilenebilir enerjiye geçiş hedefi ile ülkelerin farklılıklarına saygı duyan esneklik mekanizmaları gibi önemli maddeler bulunuyor.

Resim 2.11 Küresel Isınmanın En Önemli Sonuçlarından Biri Olan Buzulların Erimesi

Kaynak: http://bilgimat.com

Özellikle gelişmiş ülkelerin Paris Anlaşmasına taraf olmaları, küresel ısınma sorununa ortak bir çözüm üretilmesi yönünde umut vericidir. Yine de, ABD Başkanı Donald Trump'ın, ABD'nin Paris İklim Anlaşması'ndan çekilmesi üzerine söylemleri küresel ısınmaya en çok sebep olan gelişmiş ülkelerin duruşuyla ilgili soruları da akla getiriyor. Yine de, Paris İklim Anlaşması'nın tüm ülkelerin katkılarına dayanacak bir sistem öngörmesi ve 200'e yakın katılımla imzalanması, küresel ısınma sorununu çözmede atılan en önemli adım olduğu söylenebilir.

dikkat

"Paris İklim Anlaşması"

Paris İklim Anlaşması'nın önemli maddeleri:

- Anlaşma 195 ülke tarafından kabul edilen küresel nitelikte bir anlaşmadır.
- Tüm tarafların emisyon azaltımı konusunda yükümlülük alması kabul edilmiştir. Ancak bu azaltım yükümlülüğünde gelişmiş ülkelerin daha fazla azaltım taahhüdü alması ve mutlak azaltım yapması istenirken, gelişmekte olan ülkelerin ise "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi gereği mevcut kapasitelerine göre bir azaltım yapması beklenmektedir. 2050 yılı sonrası için ise öncelikle gelişmiş ülkelerin sıfır emisyon sağlayacak konuma gelmeleri istenmektedir.
- Sanayi devriminden bugüne kadar 1c dereceye ulaşan Yerkürenin ısınmasının 2c derecenin daha altına ve mümkün olduğunca 1.5c seviyelerinde tutulmasına karar verilmiştir.
- Gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere "düşük-karbonlu ve iklime dirençli" kalkınmayı sağlayacak dönüşümü gerçekleştirmesi için gerekli olan iklim finansmanı, teknoloji ve kapasite geliştirme desteği sağlamaları gerekmektedir. Bu anlamda gelişmiş ülkeler 2020 yılına kadar gelişmekte olan ülkelere 100 Milyar $ iklim finansmanı sağlamaları ve 2020 sonrası için bu rakamın daha üstünde finansman sağlaması istenmektedir.
- Ülkelerin emisyon azaltımları konusunda almış oldukları hedefler, geliştirdikleri politikalar ve hedefe ulaşma konusundaki ilerleme durumu şeffaf ve hesaplanabilir bir yöntemle her beş yılda bir düzenli olarak değerlendirmeye tabi olacaktır.

Yaşamla İlişkilendir

Mülteci Krizi ve Türkiye: Ahlaki Realizm

2011 yılından bugüne kadar 500 bine yakın masum insanın öldüğü, 5 milyona yakın insanın evlerinden olduğu ve zorunlu mülteci konumuna düştüğü ve II. Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar en büyük insan hareketliliğinin ortaya çıktığı mülteci krizi üzerine çalışmaya başlayan gazeteci, araştırmacı Rula Jabreal, bu krizde Batı'nın, Avrupa'nın (AB) ve Amerika'nın 'sınıfta kaldığı', tüm yükün Suriye'nin sınırındaki üç ülkeye, Türkiye, Ürdün ve Lübnan'ın omuzlarına bindiği saptıyor.

Rula Jabreal saha çalışmaları için bu üç ülkedeki kampları ziyaret etmiş. Suriyelilerle konuşarak, karar vericilerle mülakatlar yaparak Suriyeli mülteciler üzerine çalışmasına devam etmiş. Çalışmasının sonuçlarını ise 28 Eylül'de The New York Times International Edition'da, "Türkiye'nin mülteci yanıtındaki fark" başlıklı makalesiyle yayımladı.

Mülteci krizine ahlaki ve insani yaklaşım

Jebreal'a göre, 1. Avrupa/AB ve ABD gerek yük ve çaba paylaşımında gerekse de ahlaki ve insani yaklaşım temelinde çok kötü bir sınav vermiştir ve yaşanan mülteci krizi Ürdün, Lübnan ve Türkiye'ye büyük meydan okumalar, riskler, mali, siyasi ve sosyal yükler ortaya çıkarmaktadır. 2. Ürdün ve özellikle Lübnan ile kıyaslandığında, Suriyeli mültecilere, haysiyetlerine dokunmadan, diğer bir deyişle onlara en fazla "haysiyetli insanlar" temelinde yaklaşan ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin bu yaklaşımının öneminin altı çizilmelidir 3. Mülteci krizi, "insanlık krizi" olarak ele alınması elzem olan ve "insani temelde yaklaşılması ve çözümlenmesi" gereken bir krizdir. Başta "süper güç" ABD ve Trump yönetimi ile AB, bunun tam aksi yönünde davranırken ve mültecilere kapılarını kapatırken, "süper ve büyük güçlerin" yapması gerekeni, bölgesel güç konumundaki Türkiye yapmaktadır. Büyük güçlerin yol açtığı boşlukları Türkiye doldurmaktadır 4. Türkiye Suriyeli mültecilere "çözülmesi gereken bir sorun" değil, aksine "yönetilmesi gereken bir toplumsal gerçeklik" olarak yaklaşmakta ve bu duruşuyla fark yaratmaktadır. 5. Türkiye'nin kentlerinden biri olan Gaziantep, 600 bine yakın Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmakta, Suriyeli mültecilere onurlu insanlar temelinde yaklaşmakta ve mülteci krizinin insani çözümünde en güzel örneği teşkil

etmektedir. Gaziantep Belediye Başkanı Fatma Şahin Suriyeli mültecilerin haklarının koruyuculuğu görevini büyük bir başarıyla yürütmekte, Batı ülkelerine ve kentlerine örnek olmaktadır. Gaziantep insani yardım, insani yönetim, insani kalkınma ve çatışmaların uzlaşma yoluyla çözümü hususlarında bugüne kadar gösterdiği başarılı performansla, küresel ölçekte örnek bir bir kent, bir referans konumuna gelmiştir.

Tüm bu noktaların özünde, Türkiye'nin mülteci krizine "ahlaki ve insani yaklaşımı" yatmaktadır. Umarız Rula Jebreal'in yazısı, başta ABD ve Avrupa/AB olmak üzere, Batı'nın mülteci krizine ve bu bağlamda Türkiye'ye yaklaşımında farklılık yaratır. Bu farklılığı oluşturacak öncü girişimlerden biri de sivil toplum ve devlet işbirliği ile Türkiye'de başlatılan 'Act Human' projesidir. Bu sosyal kapsama projesiyle Türkiye'deki Suriyeli şirketlerin kapasite artırımı ve Türkiye ekonomisine katkılarının genişletilmesi hedefleniyor.

Türkiye, soruna kendi kaynaklarıyla çözüm arıyor

Türkiye "koşulsuz misafirperverlik ilkesi" temelinde mülteci krizine yaklaşmış ve Suriyeli dostlara evinin kapısını açmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) Haziran 2017 tarihli bilgi notuna göre, Türkiye 3,2 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapıyor. 2016 yıl sonu rakamlarına bakıldığında, Türkiye son üç yıldır, dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. UNHCR 2016 yıl ortası raporuna göre, her 10 Suriyeli mültecinin 6'sı Türkiye'de, 2'si Lübnan'da, 1'i Ürdün'de ve geri kalan 1'i de Irak ve Mısır'da yaşıyor.

Kısacası, Suriye dışında yaşayan Suriyelilerin yüzde 54'ü Türkiye'de bulunuyor. Resmi rakamlara göre, bugün Suriyeli mülteciler tarafından kurulan (yabancı sermaye şirketi statüsündeki) şirket sayısı 7 bin'e yaklaşıyor. Kayıt dışı sayılabilecek tarafta bu rakamın 30 bini geçtiği tahmin ediliyor. TUİK verilerine göre, kurulan ve kapanan şirket istatistiklerine bakıldığında, Türkiye'de 2015 yılında kurulan 4 bin 729 yabancı ortak sermayeli şirketin bin 599'u Suriyeli ortaklıdır.

Son TUİK verilerine göreyse 2017 yılının ilk yedi ayında kurulan yabancı ortak sermayeli 3 bin 314 şirketin 730'u Suriye ortaklı olarak kurulmuştur. Misafirperverlikten ekonomik alandaki gelişmelere uzanan her alanda, Türkiye'nin mülteci krizine "iyi yönetilmesi gereken bir toplumsal gerçeklik" olarak bakması, Türkiye'nin farklı yaklaşımında önemli bir rol oynamıştır. Ahlaki ve insani yaklaşımla iyi yönetim gerekliliğini birleştirmek, Türkiye'nin başarısında anahtar olmuştur. Dahası, Ürdün ve Lübnan'dan farklı olarak, Türkiye mülteci krizine kendi kaynakları içinde çözüm bulmaya, bu krizi kendi finansal ve örgütsel kapasitesiyle yönetmeye çalışmaktadır. AB söz verdiği yardımları yapmamış, uluslararası toplumdan yapılan katkı da çok sınırlı kalmıştır.

Koşulsuz misafirperverlikten hak temelli yönetişime

Türkiye'nin mülteci krizine yaklaşımda sergilediği farkı ortaya koyduktan sonra, şu noktaları da vurgulamalıyız: 1. Artık misafirperverlikten haklara dayalı bir vizyona geçilmeye başlanmıştır. Suriyeli dostlarımızın haklarını, statülerini, konumlarını yasal güvence altına almak noktasındayız. Diğer bir değişle, 'koşulsuz misafirperverlik'ten 'hak temelli yönetişim'e geçiş, Türkiye'nin mülteci krizini daha iyi yönetmesi için bir gerekliliktir. 2. Hak temelli iyi yönetişime geçiş, devlet-ekonomik aktörler-sivil toplum işbirliğini gerekli kılmaktadır. 3. Suriyeli dostlarımıza yaklaşım, Türkiye'de farklılıklar içinde birlikte yaşama kültürü temelinde olmalıdır ve 'haysiyet-hak birlikteliği' genel ilke olarak kabul edilmelidir. 4. Mülteci krizinin iyi yönetiminin sadece Türkiye içi değil, bölgesel istikrar için de gerekli olduğunun altı çizilmelidir. Özellikle Batı'ya ve uluslararası topluma bu mesaj verilmelidir.

Son olarak şu noktayı da vurgulayalım: Türkiye, mülteci krizini yönetirken, darbe girişimleri ve terör saldırılarıyla karşı karşıya kaldı, sınırlarındaki Suriye ve Irak çökmüş devletler konumuna düştü. Bu güvenlik riskleri, Türkiye'nin ahlaki yaklaşımında bir tereddüt yaratmadı. Bu bağlamda, mülteci krizine yaklaşım, Türkiye'nin dış politikasındaki 'ahlaki realizm'in çok önemli bir boyutunu oluşturdu. Türkiye'nin bölgesel ve küresel sorunlara yaklaşımında ve başta ABD ve AB olmak üzere uluslararası toplumla ilişkilerinde de ahlaki realizmi iyi bir şekilde kullanması, Türkiye'yi bölgesel güç-kilit ülke olarak daha etkili kılacaktır.

Kaynak: E. Fuat Keyman, 05.10.2017 – Anadolu Ajansı

Öğrenme Çıktısı

6 Küreselleşmenin getirdiği sorunlardan göç ve mülteci kavramlarını; küresel boyuttaki önemlerini; küresel ısınma sorununu açıklayabilme

Araştır 6

Mülteci kavramının uluslararası kabul gören tanımı nedir? Araştırınız.

İlişkilendir

Göçmenlik ve mültecilik arasındaki ilişkiyi ve günümüzdeki durumlarını ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Küresel ısınmanın çarelerini araştırıp anlatınız.

BÖLGESELLEŞME OLARAK KÜRESELLEŞME

Küreselleşme sürecini anlama ve açıklama gayretimizde üzerinde durmamız gereken başka bir alan da "bölgesel örgütler", diğer bir deyişle, "bölgeselleşme süreci"dir. Özellikle, kitabımızın ileriki kısmında etraflıca inceleyeceğimiz Avrupa Birliği örneklerinde görebileceğimiz gibi, küreselleşme sürecini hem olumlu hem olumsuz taraflarıyla yaşanması, küresel sorunlara yanıt vermek için işbirliği ve ortak hareket etme alanlarının yaratılması ve ulus devletlerin tek tek küresel sorunlara gerek yanıt vermede ve aynı zamanda kendilerini bu sorunlara karşı korumada zorlanmaları, bölgesel örgütlenmelere ilginin artmasına yol açmıştır. Küreselleşme sürecine etkili yanıt vermek için ulus devletlerin yetkilerinin bir kısmını gönüllü olarak kendilerinin kurdukları devlet üstü bölgesel bir örgüte devretmek, Avrupa Birliği düşüncesinin temelini teşkil etmiştir. Küreselleşme, ulus devletlerin bölgesel ölçekte bir araya gelmelerini ve örgütlenmelerini gerekli kılmaktadır.

Böylece küreselleşme süreci, "bölgeselleşme" sürecini de desteklemeye başlamış ve kendi içinde, farklı katmanlarda bir değil, birden çok alt süreci kapsamıştır. **Bölgeselleşme, en genel anlatımıyla birbirlerine coğrafi olarak yakın ülkelerin girdikleri iş birliği ilişkileridir.** Ülkelerin, özellikle ekonomik alanda ve ticaret ilişkilerinde kurdukları iş birliği sonucunda ortaya çıkan karşılıklı yarara ve kazanca dayalı bölgesel iş birliği, yani bölgeselleşme süreci, bugün en somut olarak yaşanan küreselleşme biçimini yaratmıştır. 1990'lı yıllardan günümüze, küreselleşen dünya ekonomisi içinde, ülkeler ekonomik krizlere ve dalgalanmalara karşı kendi ekonomilerini korumak için tek başlarına hareket etmek yerine, iş birliğine gitmeyi tercih etmişlerdir. Bölgesel işbirliğinin ya da bütünleşmenin, ulus devletlerin tek başlarına küresel risklere ve sorunlara yanıt vermelerinden daha güçlü bir çözüm yolunu ortaya çıkartabileceği düşüncesi, bölgeselleşme süreçlerini küreselleşmenin çok önemli bir boyutu haline getirmiştir.

Ancak, küreselleşmenin günümüzde aldığı biçim olan bölgeselleşme süreci, tek boyutlu bir süreç değildir. Bugün en az üç önemli bölgesel örgütlenme biçiminden söz edilebilir ve bu bağlamda **"bölgesel diyalog", "bölgesel iş birliği"** ve **"bölgesel bütünleşme",** bölgeselleşme sürecinin üç önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu işbirliği biçimleri arasındaki genel ortak nokta, hepsinin ekonomik alanda ve ticaret ilişkilerinde serbestleştirme getirmesi ve karşılıklı kazanca dayalı ağlar yaratmasıdır. Aralarındaki fark ise, bu iş birliğinin siyasal ve hukuksal anlamda ne kadar derin ve güçlü olduğuyla ilgilidir. Bugün yaşadığımız küresel çalkantı içinde Avrupa Birliği içindeki tartışmalarda da gördüğümüz gibi, bölgesel örgütlenme isteğinde olan ulus devletler kriz dönemlerinde kendi içlerine dönmekteler, siyasi ve hukuksal anlamda bütünleşme isteklerinden vazgeçebilmektedirler. Ulus devlet ötesi ve üstü bir siyasi bütünleşme, ekonomik alandaki bütünleşmeden çok daha zor görünmektedir. Bu da bize, küreselleşme süreci içinde, yaşanan tüm değişim ve dönüşüm süreçlerine rağmen, ulus devletlerin önemini kaybetmediklerini göstermektedir. Ekonomik alanda bütünleşirse bile, ortak para birimine geçilse bile, küreselleşen dünya içinde siyasi bütünleşme hala uzak bir ihtimaldir.

Bölgesel diyalogun günümüz dünyasındaki en önemli örneği, Güney Asya ve Pasifik ülkeleri arasında gerçekleşen Asya - Pasifik Ekonomik İşbirliği'dir

(APEC). Bu iş birliğinin amacı, üye ülkeler arasında yalnızca ticaret alanında iş birliğini artırmaktır. APEC, karşılıklı ticaret temelli serbestlik ilişkisi üzerinde gerçekleştirilen, yani çok derin olmayan esnek, bölgesel bir diyalog olarak tanımlanabilir.

Resim 2.12 2017 Vietnam APEC zirvesinde dünya liderleri

Kaynak: http://www.worldeventsinfo.com/2017/09/apec-summit-vietnam-2017.html

Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Kanada arasındaki ticaret iş birliğini kuran Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği (NAFTA), daha güçlü bir bölgesel iş birliğidir. NAFTA, sadece serbest ticaret değil, istihdam, hizmet alma ve yatırım alanlarında da iş birliğine dayanan, **Bölgesel İşbirliği Örgütü** niteliği taşımaktadır.

Bölgesel Bütünleşme ise, en derin ve en güçlü bölgesel yapılanma ve iş birliği biçimidir. Bu yaklaşımı bugün Türkiye'nin de tam üyelik için aday olduğu, Avrupa ülkelerinin çoğunu kapsayan, Avrupa Birliği (AB) içinde görebiliriz. Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası, yıkılan Avrupa'nın yeniden bölgesel olarak kalkınmasını, savaşın yıkıcı etkilerinden kısa sürede kurtulmasını ve olası yeni bir savaş riskini engellemeyi amaçlayan, ülkeler arasındaki iş birliğini ve karşılıklı bağımlılığı artırmayı hedefleyen bir bölgesel iş birliği projesi olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik bütünleşme ile başlayan AB projesi, nihai olarak siyasal bütünleşmeyi de hedeflemektedir. Temel amaç, AB'ye üye ülkeler arasında idari, siyasal ve hukuksal alanlarda bütünleşmeyi sağlamak olduğu için, gerçekleştirilmesi zor ve sıkıntılı bir bölgesel yapılanma biçimidir. Çünkü süreç içerisinde bütün üye ülkeler ulusal sistemlerini, diğer üye ülkelerle uyumlu kılmak zorundadır.

Ancak, 2008'den bugüne devam eden küresel ekonomik krizin AB üye ülkelerinden Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya'da çok ciddi ve olumsuz olarak yaşanması, Yunanistan ve İtalya'da krize çözüm amacıyla var olan hükümetlerin istifa ederek yerlerine seçilmemiş teknokrat hükümetlerin getirilmesi, ve üye ülkelerin birlik içinde değil, tek başlarına kendi çarelerini bulma eğilimi göstermeleri, AB projesinin geleceği hakkında kuşkuları ortaya çıkarmaktadır. Bu kuşkular, AB projesinin bitmesi anlamında değil, projenin geleceğinin daha güçlü ve derin bir bütünleşmeye mi, yoksa daha esnek ve geniş bir bütünleşmeye mi doğru evirileceği sorusu üzerinde tartışmalar yaratmaktadır. AB projesi, küreselleşmenin ekonomik, siyasi, kültürel ve diğer riskleri ve meydan okumalarına karşı kendisini yeniden yapılandırmak ve kendi bölgeselleşme sürecini yeniden tanımlamak zorunluluğuna girmiştir.

Öğrenme Çıktısı

7 Küreselleşme sonucu ortaya çıkan bölgeselleşme sürecinin dinamiklerini açıklayabilme

Araştır 7	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Bölgesel örgütlenme biçimleri nelerdir? Açıklayınız.	Bölgesel örgütlenme ve ekonomik işbirliği kavramlarını ilişkilendiriniz.	Bölgesel Bütünleşme nedir? Ülkeler açısından önemini anlatınız.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

1 Tarihsel bir süreç olan küreselleşmeyi tanımlayıp günümüzde içerdiği olguları açıklayabilme

Küreselleşme Nedir?

Küreselleşeme, günümüzde üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biri halini almıştır. Bunun nedeni, son yıllarda dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan önemli değişimlerin, sorunların, süreçlerin, küresel nitelik kazanarak bölgeler, ülkeler ve yerel düzeyde hem siyasal, hem toplumsal, hem ekonomik, hem de kültürel alanlarda dönüşümler yaratmasıdır. Bu dönüşüm sürecini anlamlandırabilmek için kullanılan kavram da "küreselleşme"dir. Aynı zamanda çok boyutlu ve çok aktörlü bir değişim ve dönüşüm sürecini içermektedir. Küreselleşme, bu temelde, dünyanın her tarafında yaşanan bir "tarihsel gerçeklik", bir "toplumsal olgu" olarak, ülkeler, ekonomiler, siyasetin üretimi, kültürlerin yaşanması, günlük yaşamın örgütlenmesi gibi alanlarda ortaya çıkan "karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşmesi ve hızlanması süreci" olarak tanımlanabilir.

2 Küresel Terör kavramını ve bunun küreselleşme ile olan ilişkisini açıklayabilme

Küresel Terör

2001'den bugüne yaşadığımız terörün küreselleşmesi ya da küresel terör olgusu, sivil insanları hedef alan, korku toplumu yaratmaya çalışan terör saldırıları yapmak ile çökmüş devlet alanlarında devlet ya da devlet türü örgütlenme inşa etme çabasını eş zamanlı olarak içermektedir, ve bu yönüyle, teröre yeni bir boyut getirmektedir. Küresel terör, yöntem olarak şiddeti benimseyen ve kullanan bütün terör eylemleri gibi özünde amacı siyasal olan bir eylemdir.

3 Globalleşme ve ekonomi arasındaki ilişkiyi açıklayabilme, ekonomik küreselleşme kavramını kavrayabilme

Küresel Ekonomi

Küresel ekonomi en çok ticaret ve finans alanlarında kendini göstermektedir. Her iki alan için de küresel ekonomi, ülke sınırları dışındaki ekonomik etkinliklerin ve ilişkilerin çoğalmasını ifade etmektedir. Bu durum, ihracatın ülke ekonomileri için önemini arttırmaktadır. Küresel ekonomi çerçevesinde finans hareketleri, para sermayesi, bankalar ve borsalar önem kazanmış ve küresel ekonominin tanımlayıcı unsurlarını oluşturmaya başlamıştır. 2008 yılından bugüne dünya ekonomisi hâlâ küresel ölçekte ve çok boyutlu bir kriz içerisindedir. Günümüzde, küresel ekonomik kriz hem finans krizini, hem ekonomik durgunluğu, hem de işsizlik krizini beraberinde getirmiştir. Üstelik finans, durgunluk ve işsizlik krizlerinin eş zamanlı ve birbirleriyle bağlantılı olarak yaşanması da bu krizlerin çözümünü oldukça zorlaştırmış ve küresel krizi, risk ve belirsizlik temelinde, yaygınlaştırmış, derinleştirmiş ve hızla her ülkeyi etkileyen bir boyuta taşımıştır.

4 Küreselleşen dünyada küresel adalet kavramını kavrama ve sorunlarını açıklayabilme

Küresel Adalet

Ekonomik refah ile eğitim ve sağlık olanaklarının ülkeler ve insanlar arasında adil bir biçimde paylaştırılmadığı bir dünyada yaşamaktayız ve küresel ölçekte yaşanan bu sorunu da "küresel adalet sorunu" olarak adlandırmaktayız. Kısaca, dünyada ekonomik kalkınma ve refah açısından ülkeler ve insanlar arasında giderek derinleşen bir ayrışma ve kutuplaşma yer almaktadır ve bu ayrışma küresel adalet sorununun temelini oluşturmakta, bununla birlikte sorun her geçen gün daha da derinleşmektedir.

5 Küreselleşme sürecinin kültür üzerindeki etkisini anlayabilme, bu sürecin oraya çıkardığı sonuçları açıklayabilme

Kültürün Küreselleşmesi: Ötekileştirme

Kültürün küreselleşmesinden, kültürel ürünler ile mal ve hizmetlerin dünya çapında hızlı dolaşımı ve tüketimi olarak anlaşılmalıdır. Dünya çapındaki bu dolaşım ve tüketim bir yandan kültürel alışkanlıklarda, modada ve popüler kültürde dünyayı kültürel açıdan küçültmekte veya tek tipleştirmektedir. Kültürün küreselleşmesi, tüketim alışkanlarındaki standartlaşmadan, dinsel, etnik, cinsel, kültürel vb. alanlarda yaşanan kültürel kimlik sorunlarına kadar geniş bir yelpaze içinde bu sonuçları anlama ve açıklama sürecinin çok önemli bir ayağı olarak ele alınmalıdır.

6 Küreselleşmenin getirdiği sorunlardan göç ve mülteci kavramlarını; küresel boyuttaki önemlerini; küresel ısınma sorununu açıklayabilme

Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar

Mültecilik kavramı ise uluslararası anlamda ilk olarak, Türkiye'nin de imzaladığı 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nde; "…ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet, ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.." olarak tanımlanmıştır.

Göçmen kavramı ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından; zulme uğrama korkusu olmadan, vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, ekonomik, sosyal ve eğitim sebepleri ile daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için, kendi istekleri ile başka bir ülkeye göç eden kişi olarak tanımlanmaktadır.

Bu anlamda, küresel ısınma küreselleşmenin diğer bir önemli sonucunu da içinde taşımakta ve bizlere sel felaketleri, kuraklık, susuzluk, ekolojik dengenin bozulması ve hızla değişen hava şartları gibi sorunlar ile geleceğe dair belirsizlik ve güvensizlik duygularını aşılamaktadır. Küresel ısınma sebebiyle artık ne dünyamızın, ne de ülkemizin bekleyecek zamanı kalmamıştır. Küresel ısınma, yalnızca bizim ya da çocuklarımızın değil, daha doğmamış kuşakların bile yaşam haklarıyla ilgili, artık erteleyemeyeceğimiz, hemen ve çok ciddi olarak üzerinde çalışmamız gereken bir sorun halini almıştır.

7 Küreselleşme sonucu ortaya çıkan bölgeselleşme sürecinin dinamiklerini açıklayabilme

Bölgeselleşme Olarak Küreselleşme

Bugün en az üç önemli bölgesel örgütlenme biçiminden söz edilebilir ve bu bağlamda "bölgesel diyalog", "bölgesel iş birliği" ve "bölgesel bütünleşme", bölgeselleşme sürecinin üç önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu işbirliği biçimleri arasındaki genel ortak nokta, hepsinin ekonomik alanda ve ticaret ilişkilerinde serbestleştirme getirmesi ve karşılıklı kazanca dayalı ağlar yaratmasıdır. Aralarındaki fark ise, bu iş birliğinin siyasal ve hukuksal anlamda ne kadar derin ve güçlü olduğuyla ilgilidir.

neler öğrendik?

1 Aşağıdaki olgulardan hangisi küreselleşmenin günümüz tanımı içerisinde yer almaktadır?

A. Büyüme
B. Genişleme
C. Hızlanma
D. Kriz
E. Terör

2 Küreselleşme sonucunda dünyada bir noktada gerçekleşen bir olayın birçok noktada etki göstermesi durumunu açıklayan özellik hangisidir?

A. Hızlanma
B. Küresel Ekonomi
C. Benzeşme
D. Yaygınlaşma
E. Derinleşme

3 Aşağıdakilerden hangisi bölgeselleşme süreci ile ortaya çıkan bölgesel yapılanma çeşitlerinden **değildir?**

A. Bölgesel Bütünleşme
B. Bölgesel Diyalog
C. Bölgesel İşbirliği
D. Bölgesel Kalkınma
E. Hiçbiri

4 Aşağıdakilerden hangisi ekonomik bütünleşme derecelerinden biridir?

A. Ortak Ticaret
B. Bölgesel Ticaret
C. Gümrük Birliği
D. Teknolojik Ticaret
E. Geniş Ticaret

5 Dünya Bankası'nın (World Bank) 2016 verilerine göre "dünyanın en büyük 100 ekonomisi içerisinde kaç adet şirket bulunmaktadır?

A. 18
B. 34
C. 69
D. 76
E. 91

6 Yabancı korkusu olarak da adlandırılan ve kendi etnik kökeni, inancı, kültürü ve yaşam tarzından olmayan insanlardan uzaklaşmayı tanımlayan terim aşağıdakilerden hangisidir?

A. Medeniyet Çatışması
B. Mülteci Korkusu
C. İslamofobi
D. Oryantalizm
E. Zenofobi

7 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Kalkınma Endeksi sıralamasında Türkiye hangi kategoride yer almaktadır?

A. Çok yüksek İnsani Kalkınma
B. Yüksek İnsani Kalkınma
C. Orta İnsani Kalkınma
D. Düşük İnsani Kalkınma
E. Çok Düşük İnsani Kalkınma

8 Ülkesindeki iç savaştan ve zulümden savaştan kaçıp şu anda Türkiye sınırları içerisinde yaşamlarını sürdüren Suriyelilerin ülkemizdeki hukuki statüsü nedir?

A. Sığınmacı
B. Mülteci
C. Şartlı mülteci
D. Geçici koruma
E. Göçmen

9 Küresel ısınma konusunda imzalanan Paris İklim Anlaşması kaç ülke tarafından kabul edilmiştir?

A. 86
B. 95
C. 159
D. 195
E. 203

10 Aşağıdakilerden hangisi bölgesel yapılanmaya verilebilecek örneklerden biridir?

A. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (APEC)
B. UNESCO
C. UNICEF
D. Uluslararası Para Fonu (IMF)
E. Birleşmiş Milletler (BM)

1. C	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşme Nedir?" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşme Nedir?" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. D	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşme Nedir?" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Ekonomi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. C	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Ekonomi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. E	Yanıtınız yanlış ise "Kültürün Küreselleşmesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. B	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Adalet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. D	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Göç" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. D	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Isınma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. A	Yanıtınız yanlış ise "Bölgeselleşme Olarak Küreselleşme" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Bugün küreselleşme, küreselleşen dünya denildiği zaman, özellikle 1980'lerden günümüze devletler, ekonomiler, kültürler ve hatta bireyler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde yaşanan yaygınlaşma, derinleşme ve hızlanma olguları anlaşılmalıdır.

Yaygınlaşma, dünyanın her hangi bir yerinde olan bir gelişmenin, dünyanın diğer bölgelerinde de ciddi etkiler ve sonuçlar yaratması anlamına gelmektedir. Derinleşme, bu yaygınlaşma sürecinin yarattığı etkilerin yaşadığımız dünyanın her tarafında güçlü bir şekilde hissedilmesini ve yaşanmasını ifade etmektedir. Hızlanma ise, yaygınlaşma ve derinleşme süreçleriyle bu süreçlerin yarattığı etkilerin artık çok hızlı bir biçimde yaşanması anlamını taşımaktadır.

Araştır 2

2001'den bugüne yaşadığımız terörün küreselleşmesi ya da küresel terör olgusu, sivil insanları hedef alan, korku toplumu yaratmaya çalışan terör saldırıları yapmak ile çökmüş devlet alanlarında devlet ya da devlet türü örgütlenme inşa etmek çabasını eş zamanlı olarak içermektedir ve bu yönüyle, teröre yeni bir boyut getirmektedir.

Araştır 3

Küresel ekonomi en çok ticaret ve finans alanlarında kendini göstermektedir. Her iki alan için de küresel ekonomi, ülke sınırları dışındaki ekonomik etkinliklerin ve ilişkilerin çoğalmasını ifade etmektedir. Bu durum, ihracatın ülke ekonomileri için önemini arttırmaktadır. Küresel ekonomi çerçevesinde finans hareketleri, para sermayesi, bankalar ve borsalar önem kazanmış ve küresel ekonominin tanımlayıcı unsurlarını oluşturmaya başlamıştır.

2 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

Bugün, ekonomik refah ile eğitim ve sağlık olanaklarının ülkeler ve insanlar arasında adil bir biçimde paylaştırılmadığı bir dünyada yaşamakta ve küresel ölçekte yaşanan bu sorunu da "küresel adalet sorunu" olarak adlandırmaktayız. Yani küreselleşme ortaya çıkardığı sorunlar sonucunda adaletsiz gelir dağılımı, açlık ve fakirlik gibi büyük uluslararası sorunları derinleştirmiştir. Bu da fakir ve zengin arasında adeta bir küresel uçurum oluşturmuştur.

Araştır 5

Yabancı korkusu (Zenofobi), kişilerin kendilerinden farklı etnik kökene, inanca, kültüre ve yaşam tarzına sahip olan insanlardan korkması durumuna verilen genel addır. İslam korkusu (İslamofobi) ise, günümüzdeki yabancı korkusu kavramının daha da spesifikleştirilerek sadece Müslümanlardan korkulması olarak nitelendirilebilir. Dünya genelindeki İslam korkusunun temel sebebi, kendilerini İslami örgüt olarak tanımlayan çeşitli terör örgütlerinin gerçekleştirdiği kanlı eylemlerden kaynaklanmaktadır.

Araştır 6

Mültecilik kavramı ise uluslararası anlamda ilk olarak, Türkiye'nin de imzaladığı 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nde; "… ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet, ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.." olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesine göre sığınma hakkı "Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerde sığınmacı işlemi görme hakkı vardır" şeklinde açıklanmıştır.

Araştır 7

Bugün en az üç önemli bölgesel örgütlenme biçiminden söz edilebilir ve bu bağlamda "bölgesel diyalog", "bölgesel iş birliği" ve "bölgesel bütünleşme", bölgeselleşme sürecinin üç önemli boyutunu oluşturmaktadır.

Bölgesel diyalogun günümüz dünyasındaki en önemli örneği, Güney Asya ve Pasifik ülkeleri arasında gerçekleşen Asya - Pasifik Ekonomik İşbirliği'dir (APEC). Bu iş birliğinin amacı, üye ülkeler arasında yalnızca ticaret alanında iş birliğini artırmaktır. APEC, karşılıklı ticaret temelli serbestlik ilişkisi üzerinde gerçekleştirilen, yani çok derin olmayan esnek, bölgesel bir diyalog olarak tanımlanabilir.

Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Kanada arasındaki ticaret iş birliğini kuran Kuzey Amerika Serbest Ticaret Birliği (NAFTA), daha güçlü bir bölgesel iş birliğidir. NAFTA, sadece serbest ticaret değil, istihdam, hizmet alma ve yatırım alanlarında da iş birliğine dayanan, Bölgesel İşbirliği Örgütü niteliği taşımaktadır.

Bölgesel Bütünleşme ise, en derin ve en güçlü bölgesel yapılanma ve iş birliği biçimidir. Bu yaklaşımı bugün Türkiye'nin de tam üyelik için aday olduğu, Avrupa ülkelerinin çoğunu kapsayan, Avrupa Birliği (AB) içinde görebiliriz.

Kaynakça

Steger, Manfred B. (2006). **Küreselleşme,** Dost Kitabevi, İstanbul.

Ritzer, George. (2011). **Küresel Dünya,** Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

Aslan, Adnan. (2012). **Küreselleşmenin Neresindeyiz?,** İnsan Yayınevi, İstanbul.

Şenses, Fikret. (2009). **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma,** İletişim Yayınevi, İstanbul.

Rodrik, Dani. (2011). **Akıllı Küreselleşme,** Efil Yayınevi, İstanbul.

Tuncer, Hüner. (2006). **İç Politikadan Dış Politikaya Türkiye›nin Sorunları ve Küreselleşme,** Kaynak Yayınları, İstanbul.

Keyman, E. Fuat. (2009). **Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye'de Vatandaşlık,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Pamuk, Şevket. (2008). **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme,** Ali Berktay (ed.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Doğan, Aysel. (2011). **Küresel Açlık Sorunu ve Sosyal Adalet,** Dergah Yayınevi, İstanbul.

Özkul, Osman. (2008). **Kültür ve Küreselleşme: Kültür Sosyolojisine Giriş,** Açılım Kitap Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

www.un.org

www.unpd.org

www.unhcr.org

www.worldbank.org

http://europa.eu/

Bölüm 3

Uluslararası Sistem ve Devlet

Öğrenme çıktıları

1 Modern Devlet Sisteminin Tarihsel Gelişimi

1 Modern devletin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verebilme

2 17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Devlet ve Uluslararası Sistem

2 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar modern devletin gelişim sürecini uluslararası sistemin gelişimi içerisinde açıklayabilme ve bu sistemin belirleyici unsurlarını tartışabilme

3 21. Yüzyılda Westphalia Devlet Anlayışına Tehditler

3 Küreselleşme, etno-milliyetçi ayrılık talepleri gibi konularla devletin meşruiyeti, sınırları hakkında günümüzde yapılan tartışmaları takip edebilme

Anahtar Sözcükler: • Devlet • Westphalia Barış Antlaşması • Egemenlik • Uluslararası Hukuk • Güç Dengesi • Endüstri Devrimi • Fransız Devrimi • Emperyalizm • Sömürgecilik • Kırılgan Devlet • Çökmüş Devlet

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin başlangıcı ve merkezi, bağımsız siyasal birimler olarak modern devletler ve onların arasındaki ilişkilerdir. Geleneksel görüşe göre, uluslararası ilişkilerin temel konusu ve aktörleri, ulusal çıkar, ulusal güvenlik, egemenlik kavramlarıyla özdeşleşen ulus-devletlerdir. Bugün devlet-dışı aktörlerin de uluslararası ilişkilerde giderek artan önemi ve belirleyiciliği, ulus-devleti, egemenliğini, ulusal sınırlarını tehdit etmeye başlamış ve ulus-devletin sonuna mı gelindiği sorusunun sorulmasına neden olmuştur.

Bu bölümdeki temel amaç, uluslararası ilişkilerin en temel aktörlerinden biri olan modern devletin ve devlet sisteminin Avrupa'da tarihsel olarak ortaya çıkışını, uluslararası sistemin 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişmesi çerçevesinde açıklamak ve Westphalia Barış Antlaşması ile başladığı kabul edilen modern devletin 21. Yüzyılda karşılaştığı meydan okumaları, küreselleşme, etno-milliyetçi ayrılıkçı talepler, dini terör örgütleri ve kırılgan/çökmüş devlet kavramları çerçevesinde tartışmaktır.

Uluslararası sistem: Uluslararası ilişkilerin arka planını oluşturan siyasal, ekonomik ve sosyal olayların bütünü (Rochester, 2010: 33)

MODERN DEVLET SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Devlet sisteminin doğuşu, 30 Yıl savaşlarını sona erdiren 1648 tarihli Westphalia Barış Antlaşmasına dayanır. Şehir-devleti ve imparatorluklardan oluşan bu dağınık siyasal örgütlenmeden merkezi modern siyasal örgütlenme olarak modern devlete ve devlet sistemine geçişin başlangıcı olarak, Avrupa'da **30 Yıl Savaşları**'nı sona erdiren ve toprak-temelli egemen siyasal birimlerin ortaya çıkmasına neden olan **Westphalia Barış Antlaşması** görülür. Bu Antlaşma ile İsveç ve Fransa ve müttefiklerine toprak dağıtıldı ve yöneticiler kendi topraklarının sınırlarında bütün iç işlerinde ve yönetilenler adına dış işlerinde tek otorite olarak tanındılar. Siyasi merkezileşme hızlandı. Böylece yeni bir egemen devletler sistemi doğdu. Diğer bir deyişle, bu antlaşma ile feodal bağlılıklardan merkezileşmiş siyasal üniteler olarak devletin egemenlik ilkesinin hâkim olduğu bir uluslararası ilişkiler sistemine geçiş olmuştur. Bunun yanı sıra, Kutsal Roma İmparatorluğu'nda Protestanlara ve Kalvinistlere dinsel hoşgörü tanındı. Bu bakımdan Westphalia Antlaşması, yeni bir uluslararası düzenin ortaya çıkmasına neden olur. Westphalia Sistemi olarak adlandırılabilecek bu düzen hakkında Tablo 3.1'i inceleyiniz.

30 Yıl Savaşları: 1618-1648 yılları arasında din, toprak, hanedanlık ve ticari bir dizi mesele nedeniyle ortaya çıkan çatışmaların sonucunda, 30 yıl süreyle devam eden savaşlardır. Bohemia'nın Katolik kralı II. Ferdinand'ın dinini Protestan soylulara dayatmaya çalışmasıyla başlayan bu savaşı, sadece Katolikler ve Protestanlar arasında bir savaş olmaktan ziyade, güçlü egemen devletler ile Kutsal Roma İmparatorluğu arasındaki uluslararası bir çatışma olarak görmek gerekir.

Westphalia Barış Antlaşması: Münster ve Osnabrück Anlaşmalarının genel adıdır. Bu Antlaşma, her yöneticiye toprakları üzerinde Protestanlığı veya Katolikliği kendisinin belirleme hakkını sağlar. Ancak bu Antlaşmanın etkileri monarklara tanınan dinsel otonomiyle sınırlı kalmaz.

Tablo 3.1 Westphalia Sistemi Öncesi ve Sonrası

	WESTPHALIA-ÖNCESİ	WESTPHALIA-SONRASI
Siyasal örgütlenme	• Feodalizm • Feodal düzendeki dağınık yarı-egemen gruplar	• Egemen-devlet sistemi • Ulus-devlet
Siyasal ve Dinsel Otorite	• Papa ve Kutsal Roma Germen İmparatoru • Bölünmüş otorite • Kutsal Roma İmparatoru, ordu yetiştirme, savaş veya barış ilan etme, vergi koyma konusunda karar verebilir.	• Papanın egemenliği sona erdi ve dini otonomi monarklara geçti • Toprağa dayalı merkezi otorite • Yöneticiler kendi sınırlarında iç meselelerde tek otorite; dış işlerinde de yönetilenler adına karar vermede tek otorite • İmparator, devlet sisteminin üyelerinin rızası olmadan ordu yetiştirme, savaş veya barış ilan etme, vergi koyma konusunda karar veremez.
Sisteme Egemen Devlet	• 16. yüzyılda İspanya (deniz egemenliği ve sömürgeciliğe dayanan)	• Mutlakiyetçi monarşi ile merkezileşmeyi sağlayan Fransa kıtanın en önemli siyasal gücü iken Westphalia sonucunda Almanya çeşitli siyasal birimlere parçalanarak güç kaybetti. • Avrupa'nın kuzey ülkeleri –özellikle İngiltere ve Hollanda (deniz ticaretine dayalı)- önemli ekonomik gücü oldular
Temel Çatışma Alanı	• Dini çıkarlar	• Ulusal çıkarlar/ Ulusal güvenlik ve güç dengesi

Resim 3.1 Westphalia Barış Antlaşması

Kaynak: http://www.libertylawsite.org/2014/04/01/when-westphalia-fades/

Modern Devlet

Modern devletin dört temel özelliğinden bahsedilebilir. Bunlar; **egemenlik, devletlerin eşitliği, merkezileşme ve ülkesellik** (*territoriality*) olarak tanımlanan **toprak bütünlüğüdür.** Egemenlik, devletlerin kendi toprakları üzerindeki sınırlarda iç ve dış işlerini belirmede tek ve en yüksek otorite olmasını, kanun yapma ve uygulama yetkisini elinde bulundurmasını ve iktidarına herhangi bir müdahale olmamasını ifade eder. İç ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç egemenlik bir devletin toprak sınırlarında ve özellikle devlet-toplum ilişkisine dair konularda, dış egemenlik ise devletin diğer devletlerle ilişkilerinde yetki ve otonomisine müdahale olmaması prensibidir. İç egemenlik, bir devletin askeri gücü ile topraklarının herhangi bir yabancı müdahaleyi geçirmezliği iken dış egemenlik, bu müdahale edilemezliğin resmi olarak tanınması ve ülkesel olarak birbirleriyle eşitliğinin kabul edildiği devletlerarası ilişkilerin hukuksal olarak kabul edilmesidir. Westphalia Antlaşması ile yöneticiler, kendi toprakları üzerinde Papanın, Kutsal Roma İmparatoru'nun ve feodal baronların otoritesinden bağımsız hale gelerek kendi yasalarını koyma ve uygulama yetkisinin tek sahibi olarak modern devlet sistemini başlattılar.

Egemenlik: 16. Yüzyılda Fransa'da din çatışmalarının olduğu bir dönemde devlete neden ihtiyaç duyulduğu ile ilgilenen Fransız filozof Jean Bodin (1530-1596) tarafından "Devlet Üstüne Altı Kitap" (1576) adlı eserinde, "mutlak, sürekli ve bölünemez nitelikleri olan en yüce hükmetme gücü" olarak ilk kez sistematik olarak kavramsallaştırılmıştır. Bodin'e göre egemenlik, devlete devlet olma niteliğini veren temel özelliktir.

Uluslararası hukuk: Devletlerin ve uluslararası toplumdaki tüm aktörlerin ilişkilerinde uymak zorunda oldukları hakları ve ödevleri ortaya koyan hukuk kuralları bütünüdür. Uluslararası hukukun ilkeleri, 17. yüzyılın başlarında Hollandalı düşünür Hugo Grotius tarafından sistematik hale getirilmiştir.

Devletlerin eşitliği ile kastedilen, devletlerin güç olarak eşitliği değil, devletlerin uluslararası hukuk çerçevesinde hakları ve sorumlulukları bakımından eşit olmasıdır. **Merkezileşme**den kastedilen ise, devletin içindeki bütün siyasal faaliyetlerin devletten kaynaklı ya da ona referansla gerçekleşmesidir. Otorite ve iktidar, kralın ve devletinin tekelinde bulunur ve feodal dönemde olduğu gibi herhangi bir aracı ile gerçekleştirilmez. Egemen **devletlerin eşitliği** prensibinden hareketle, Westphalia Antlaşması, ulusal devleti modern devlet sisteminin merkezine koyarak **uluslararası hukukun** temelini hazırlar. Antlaşmalar aracılığıyla yürütülen uluslararası hukuk, 17. yüzyıldan itibaren devlet sisteminin gelişimine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukuk, sistemin temel aktörleri olan eşit ve egemen devletlerin faaliyetleriyle ve birbirlerinin ilişkileriyle ilgilenir. Ancak özellikle 1945 sonrasında Soğuk Savaş'ın başlaması ve sona ermesi ile kolonilerin bağımsızlaşması süreci sonrasında uluslararası hukuk sisteminin hem ilgilendiği konu hem de işleyişi değişlik göstermeye başladı. Bu değişikliğin iki temel nedeni vardır. Birincisi, artık uluslararası platformdaki tek aktör ulus-devlet değildir; devlet-dışı aktörlerin (BM, AB gibi) faaliyetleri de uluslararası hukukun ilgi alanına dahil edilmelidir. İkincisi, insan hakları, çevre gibi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemi giderek artan bu konuların uluslararası hukukun gündemine gelmeye başlaması ile uluslararası hukukun merkezinde yer alan ve Westphalia'dan itibaren benimsenen devlet sistemi sorgulanmaya başlandı.

Bugün Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi, 2/4'üncü maddesinde "siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne" karşı herhangi bir saldırıyı yasaklarken, 2/7 maddesinde de herhangi bir müdahaleyi kısıtlayarak egemenlikle ilgili normları pekiştirmiştir.

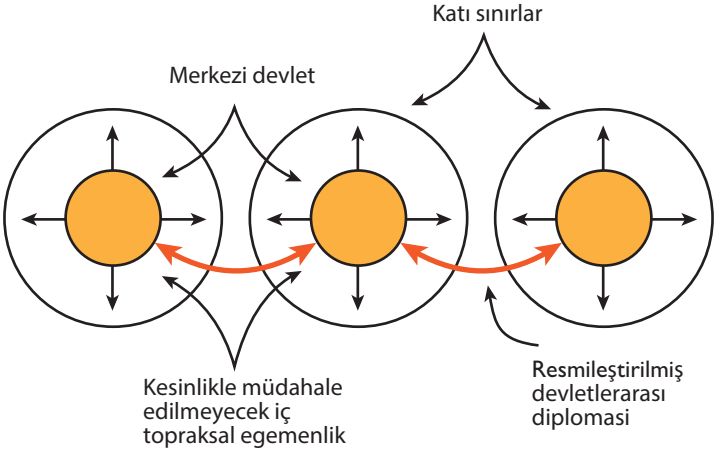

Şekil 3.1 Westphalia-sonrası Modern Devletler Sistemi

Kaynak: Buzan, Barry and Little, Richard (2000), International Systems in World History, Oxford and New York: Oxford University Press, s. 265.

Buna göre modern ulus-devlet sistemi ile

i. Devletler kendi otoriteleri dışında herhangi bir otoriteye bağlı olmayacak,
ii. Devletler kendi toprakları üzerinde tek söz sahibi olacak,
iii. Devletler kendi kaderlerini kendileri belirleme hakkına sahip olacak

Özetleyecek olursak, Westphalia Barış Antlaşması'nın başlangıç noktası olarak alındığı modern devletin belirleyici birim olduğu uluslararası sistemin uluslararası ilişkileri açısından getirdiği iki temel değişiklikten bahsedebiliriz. Bunlar, toprakla ve egemenlikle ilgili birbirleriyle bağlantılı özelliklerdir. Birincisi, toprakla sınırlandırılmış ve o toprak üzerinde tek egemen olan bir devlet anlayışı, ikincisi ise diplomasi ve uluslararası hukuk çerçevesinde hareket eden devletlerin oluşturduğu bir uluslararası sistemin varlığına işaret eder.

Uluslararası Sistemde Devletin Tanınması

Aslında bir devletin uluslararası sistemde yasal olarak tanınması, 1933'te kabul edilen Montevideo Sözleşmesi'ndeki 4 yasal koşulu yerine getirmesiyle mümkün oluyor. Bu koşullar; a) coğrafi olarak sınırları tanımlanmış bir toprak; b) bu toprak üzerinde yaşayan bir nüfus; c) hükümet; d) diğer devletler tarafından diplomatik olarak tanınma (Pazarcı, 1989: 7).

Montevideo Sözleşmesi'nin 3. maddesi devletlerin tanınmasıyla ilgilidir. Buna göre; "devletlerin siyasal varlığı diğer devletlerin tanınmasına bağlı değildir. Bir devlet tanınmadan önce de varlığını ve bağımsızlığını koruma, kendi yargısını yapılandırma, yönetim örgütlemesini oluşturma ve ulusal çıkarlarını koruma hakkına sahiptir. Uluslararası hukuka göre devletin yukarıda belirtilen haklarını kullanması diğer devletlerin onayına bağlı değildir" (Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (1933,1934)). Sözleşmenin 6. maddesinde de şunlar belirtilmektedir; "Tanıyan devlet tanınan devleti uluslararası hukuk çerçevesinde bütün hak ve yükümlülükleriyle kabul ettiğini belirtir. Tanıma şartsız ve geri alınmaz bir işlemdir" (Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (1933,1934)).

Montevideo Sözleşmesi: 3-26 Aralık 1933 tarihinde Monteviode'da düzenlenen Konferans'ta imzalanan ve devletlerin uluslararası sistemde tanınmasına dair tek uluslararası hukuki düzenlemedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra BM de devletlerin tanınması meselesiyle ilgilenmiştir ve tanınmayı koordine eden çok önemli bir kurum haline gelmiştir. Buna göre, "Birleşmiş Milletler Üyeliği, BM Şartında belirtilen yükümlülükleri kabul eden, BM kararlarına uyan ve BM'nin kendisine yüklediği sorumlulukları isteyerek yerine getirebilen bütün devletlere açıktır" (Hillgruber, 1998: 499). Bir devletin Birleşmiş Milletlere kabul edilmesi için aşağıda belirtilen beş şartı yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlar: 1) Tanınma için başvuruda bulunacak oluşum devlet olma niteliklerini taşımalı, 2) Barışçıl olmalı, 3) BM Şartında belirtilen koşulları kabul etmeli, 4) Yukarıda belirtilen şartları kabul etmekle beraber bunları uygulamalı ve devamını yerine getirmeli, 5) Bütün bunları istekle yapmalı

dikkat

BM Genel Kurulunun talebi üzerine toplanan BM Güvenlik konseyi, üyelik için gelen talepleri değerlendirir.

1947 yılına kadar İngiltere'nin mandası konumunda olan Filistin'in statüsü, BM tarafından devlet olarak tanınma süreci bakımından önemli bir örnek teşkil eder. Filistin, 1 Ekim 1948'de Bütün Filistin Hükümeti, 15 Kasım 1988'de ise Filistin Devleti olarak ilan edilmiştir. Ancak halen Filistin'i devlet olarak tanıyan pek çok dünya ülkesi bulunmasına rağmen Filistin Özerk Yönetimi, coğrafi olarak İsrail'in işgali altındadır. BMGK'nın 1988 tarih ve 43/177 sayılı kararı ile Filistin Ulusal Konseyinin Filistin devletini ilanı kayıt altına alınmıştır. Filistin'i ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Ayrıca, Genel Kurul FKÖ yerine Filistin ibaresinin BM sisteminde kullanılmasına karar vermiştir. BM Genel Kurulu 1998 tarihli ve 52/250 sayılı kararı ise Filistin'e gözlemci statüsünün yanı sıra Genel Kurul ve Birleşmiş Milletlerin diğer çalışmalarına ve uluslararası konferanslara katılma ayrıcalığı da vermiştir. (www.setav.org) Filistin'in BM'ye üye olması için ise BM Güvenlik Konseyi kararı gerekiyor. BM Genel Kurulu'nda 29 Kasım 2012'de Filistin'in "üye olmayan gözlemci ülke" statüsüne yükseltilmesi için oylama yapılmıştı. 138 ülke oylamada Filistin'in BM'deki statüsünün yükseltilmesi yönünde oy kullanırken, dokuz ülke karşı çıkmış, 41 ülke ise çekimser oy vermişti. New York'taki BM

Genel Kurulu'nda 10 Eylül 2015 tarihinde yapılan oylamada, üye ülkelerin çoğunun 'evet' oyuyla kabul edilen tasarı uyarınca Vatikan bayrağıyla beraber Filistin bayrağının da diğer ülkelerin bayrağının arasında temsil edilmesi kararlaştırılmıştı.

ABD Başkanı Donald Trump'ın 6 Aralık 2017 tarihinde Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığı ve ABD Konsolosluğu'nu Tel Aviv'den Kudüs'e taşıma kararı aldığını açıklaması, başta Filistin'de olmak üzere, Türkiye, İran, Malezya ve Afganistan'da "Öfke Günü" adında cuma namazı sonrası protestolara ve şiddet eylemlerine yol açtı. 9 Aralık 2017 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında üye ülkeler, Trump'ın bu kararını reddettiler. Ancak ABD Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak veto hakkına sahip olduğu için oylama yapılamadı. Bu açıklama, iki-devletli çözüm önerisine bir tehdit oluşturarak İsrail-Filistin arasındaki barış sürecine gölge düşürmüş ve Ortadoğu'da önemli çatışmaları da körüklemiştir.

Resim 3.2 BM tarafından Filistin'e üye olmayan gözlemci ülke statüsünün tanınması

Kaynak: http://imemc.org/article/70155/

Yaşamla İlişkilendir

Avustralya Batı Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı (15.12.2018)

Avustralya, Batı Kudüs'ü resmen İsrail'in başkenti olarak tanıdığını duyurdu. Böylece İsrail-Filistin sorunu konusunda uzun yıllardır sürdürdüğü politikada önemli bir değişikliğe gitmiş olan ülkenin başbakanı Scott Morrison, Sydney'de gazetecilere yaptığı açıklamada, "Avustralya artık, Knesset (İsrail parlamentosu) ve birçok hükümet kurumuna ev sahipliği yapan Batı Kudüs'ü başkent olarak tanımaktadır" dedi.

Trump'ın Tartışmalı Kudüs Kararı

Daha önce Rusya, Panama ve Çekya; Batı Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımıştı. Kudüs'ün statüsü, ABD Başkanı Donald Trump'ın Aralık 2017'de kenti bütünüyle İsrail'in başkenti olarak tanıma kararının ardından uluslararası gündemin ana maddelerinden biri olmuştu. Doğu Kudüs'ü gelecekteki Filistin devletinin başkenti olarak gören Filistinlilerin şiddetle karşı çıktığı bu hamle, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda onaylanan bir karar tasarısı ile

de eleştirilmişti. BM Genel Kurulu'nda alınan kararda, Kudüs sorununun İsrail ile Filistinliler arasındaki müzakereler neticesinde çözülmesi için çağrı yapılmıştı.

ABD, tepkilere rağmen geçen Mayıs ayında Tel Aviv'deki büyükelçiliğini Kudüs'e taşımıştı. ABD'nin ardından Orta Amerika ülkesi Guatemala da aynı yolu izlemişti.

İsrail, 1967 yılındaki savaş sonrasında işgal ettiği Doğu Kudüs dâhil, kentin tamamını başkenti olarak görüyor. Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar için ayrı ayrı kutsal sayılan alanların bulunduğu Kudüs'ün statüsü, İsrail ile Filistin arasında bir barış anlaşması sağlanabilmesinin önündeki en önemli engellerden biri.

Kaynak: https://www.dw.com/tr/avustralya-bat%C4%B1-kud%C3%BCs%C3%BC-israilin-ba%C5%9Fkenti-olarak-tan%C4%B1d%C4%B1/a-46754737

Araştırmalarla İlişkilendir

"Temel Unsurlarıyla Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları"

Ulus-devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidar biçiminin somut görünümlerinden biri, ulus ise, ulus-devletin kendini meşrulaştırmada kullandığı bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Tekeli ve İlkin, 2000: 118). Ulus-devlet insanların kendi kaderlerini milli politik mekanizmalar ve kurumlar çerçevesinde belirledikleri bir devlet modelini ifade etmektedir. Bu aynı zamanda feodal karakterdeki bir siyasi düzenden, merkeziyetçi özellikleri ağır basan bir siyasi düzene geçişi temsil etmektedir. Aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültüre sahip, aynı tarihi geçmişi paylaşan, ortak düşmanı veya düşmanları bulunan bir insan topluluğu olarak "millet"in, siyasi olarak örgütlenmiş biçimi olan ulus-devlet, meşruiyet kaynağı olan ulusun etrafında birleştiği bir kurumdur. Ulus-devlet kavramı, feodal nitelikler taşıyan bir yapılanma biçiminden, merkeziyetçi bir temelde gelişme gösteren sosyolojik ve tarihsel bir olguyu temsil etmektedir. Bu bağlamda ulus-devlet; ortak değerler etrafında toplanan ve ulusal politikalarla şekillenen siyasi bir çerçevede yaşayan ve fikir beyan eden milletlerin bir arada yaşadığı siyasi bir düzen olarak da ifade edilebilmektedir (Özyakışır, 2006: 78).

Yukarıda da dikkat çekildiği gibi ulus kavramı, bir siyasi aktör olarak ulus-devletin, kendini meşrulaştırmada ve egemenlik gücünün temelini oluşturmada kullandığı bir kavramdır. Ulusu izaha yönelik farklı parametrelere dayanan yaklaşım ve teorilerin buluştuğu ortak nokta, modern anlamıyla ulusun, kültürel ve siyasi boyuta sahip bir olgu olduğudur. Buna göre ulus; ulus-devlet modelinde, bir yandan homojen kültürel birim olarak toplumsal yapının; öte yandan da egemenliğin kaynağı ve sahibi olarak siyasi sistemin temelinde yer almaktadır. Bu husus modern manada ulus fikrinin doğmasıyla modern devletin ulus-devlet şekline büründüğünü göstermektedir (Habermas, 2001: 80-81). Ernest Gellner'e göre ise, modern ulus, modern devletle birlikte oluşan tarihsel bir kategori ve siyasal/toplumsal örgütlenme biçimidir (Gellner, 1998: 9-12). Diğer bir deyişle ulus, sanayileşme süreci sonucunda ortaya çıkmış bir ihtiyacın ürünüdür. Uluslar koşullara bağlı olarak oluşurlar ve bir zorunluluktan doğmazlar. Bu bağlamda Gellner, biri kültürel ve diğeri iradi duruma ilişkin iki geçici tanım yapmaktadır: İlkinde, iki insanın ancak düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri anlamında bir kültürü paylaşıyorsa aynı ulustan sayılacağı, ikincisinde ise ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak tanıyorlarsa aynı ulusun üyesi sayılacaklarını, yani ulusları insanların yarattığını ve ulusların insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünü olduğunu ifade etmektedir (Gellner, 1992: 26-28).

Kaynak: Şener, B. (2014). "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları", Tarih Okulu Dergisi, Haziran, Sayı XVII, s. 51-77.

Öğrenme Çıktısı

1 Modern devletin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verebilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Filistin'in uluslararası tanınma çabalarını BM başvurusu üzerinden araştırınız.	Devlet ve egemenlik kavramlarını ilişkilendiriniz.	Devletin tarihsel gelişimini ana hatlarıyla anlatınız.

17. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA MODERN DEVLET VE ULUSLARARASI SİSTEM

Modern devletin oluşumunu, sadece imzalanan bir anlaşmayla açıklamak yetersiz kalır. Modern devletin gelişimi, 16. yüzyılda başlayıp 18. yüzyılda tamamlanan uzunca bir tarihsel sürecin sonucunda mümkün olmuştur. Bu tarihsel süreçte, modern devlet öncesi siyasal ve ekonomik sistemi belirleyen feodal sistemin çöküşüne ve merkezileşmeye yönelik girişimler; askeri teknolojideki gelişmeler (en önemlisi, artık kalelerin duvarlarının güvenliği sağlamada yetersiz kalacağını göstererek feodalizmin sonuna işaret eden topun icat edilmesidir), merkezi bir yönetimin sağlandığı **mutlakiyetçilik, merkantilizm** politikası ile ticaretin artırılması çabaları ve sömürgecilik ve sonrasında gelişen kapitalizm gibi önemli olayların katkısından bahsetmek gerekir.

- **Mutlakiyetçilik**: Devletin gücünün, yetkisinin ve adaletinin tek elde toplandığı ve monarkın sınırsız otoriteye sahip olduğu merkezi yönetim biçimidir. 17. Yüzyılda İngiliz siyasal düşünür Thomas Hobbes (1588-1679), İngiltere'de yaşadığı kaos ortamında egemenliği, kralın mutlak ve sınırsız gücüyle tanımlamasıyla mutlakiyetçi yönetimin gerekliliğini meşrulaştırmaya çalışmıştır.

- **Merkantilizm**: Milletlerin zenginliğinin ticaretten elde edilecek artı değerin maksimize edilmesinden oluşacak değerli madenlerin birikimine dayandıran ve ekonomide ulusal korumacılığı benimseyen iktisadi politika. En temel özelliği, iktisadi faaliyetlerde devletlerin çıkarlarının öncelenmesidir.

17. Yüzyılda Uluslararası Sistem

17. yüzyılda devletlerin temel amacı, ulusal güvenliği sağlamak, topraklarını korumak ve hükümranlıklarını genişletmekti. Dolayısıyla bu dönemde uluslararası sisteme ve devletlerarası ilişkilere hakim olan iki mesele, düzen ve zenginlik olmuştu. Düzen ve zenginlik kaygıları da, merkantilizmi ve mutlakiyetçiliği ortaya çıkardı. Bu dönemde ulusal zenginliği artırmanın yolunun iktisadi gücü artırmak olduğu fikrini savunan merkantilizm benimsendi. Merkantilizm sonucunda elde edilen zenginlik, hem devletlerin güçlenmesine hem de düzenli ordu beslenmesine olanak sağlayarak ulus-devletin doğmasına katkıda bulunan faktörlerden en önemlisidir.

1660-1789 yılları arasında Avrupa'da özellikle din savaşlarında yaşanan kanlı ve vahşet dolu düzensizliklere ve istikrarsızlıklara karşı bir çözüm olarak ortaya çıkan mutlakiyetçi yönetim biçimi, daha önce feodal düzende yerel güçlerin elinde bulundurduğu askere, vergi toplamaya ve yargıya dair yetkileri sadece monarka vererek ve bir diğer güç olan kiliseyi ulusallaştırarak merkezileşmeyi gerçekleştirmiş ve devletin oluşmasına katkı sağlamıştır. Feodal sistemin, toprağa dayalı soylulara sağlanan birtakım imtiyazlarla ticaretin gelişmesini engellediğini savunan tüccarlar, bu sistemin değişmesi yönünde eleştirilerde bulunuyorlardı. Ayrıca yönetimin tek bir elde toplanarak merkezileşmesini istiyorlardı. Bu da mutlakiyetçilik ile gerçekleşir ve 1643-1715 yılları arasında Fransa'da merkezi bir hükümet, merkezi bir bürokrasi, ulusal bir yargı ve yasama ile disiplinli ve düzenli ulusal bir orduya sahip olan Fransa kralı XIV. Louis'in "devlet benim" sözünde en iyi biçimde ifade bulur.

Fransa'nın üstünlüğünü devam ettirmek için yayılmacı bir politika benimseyen XIV. Louis'e karşı, Avrupa'da **güç dengesi** politikası oluşturuldu. 17. yüzyılın ortalarından itibaren ama daha net bir biçimde, 18. yüzyılda uluslararası sistemi belirleyen temel özellik olan güç dengesi, egemen tek bir gücün olmadığı ve Avrupa'da neredeyse güç ve otorite bakımından yaklaşık olarak eşit ve "Büyük Güçler" olarak anılan 5-6 devletten (İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan) oluşan ve ihtiyaç olduğunda ittifakların hızlı bir biçimde kaydırıldığı esnek bir sistemdi. Bu sistem, ya ittifaklar oluşturarak ya da sistemde denge düzenleyici rol oynayan en güçlü devlet olarak Büyük Britanya'nın gerekli olan tarafla hareket etmesi sayesinde güç dengesinin sağlanmasına dayanıyordu.

Güç dengesi: Uluslararası sistemde herhangi bir devletin hükümranlığını önlemek ve böylece düzenin korunması ve herhangi bir saldırganlığın önüne geçilmesi için benimsenen bir mekanizmadır. 1713 yılında imzalanan Utrecht Barışı ile Avrupa'da barışı korumak için benimsenen bu sistemde, egemen olan tek bir güçten bahsetmek mümkün değildir. Bu denge, diğer devletlere üstünlük sağlayarak sisteme tehdit oluşturabilecek bir devletin ortaya çıkmasıyla bozulursa, denge rolünü üstlenecek bir devletin yardımıyla tekrar kuruluyordu.

dikkat

18. Yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olan Endüstri Devrimi'nin ortaya çıktığı devlet olarak İngiltere, 200 yıl boyunca güç dengesinin korunmasına öncülük etmiştir.

Devrimler ve 18. ve 19. Yüzyılda Uluslararası Sistem

18. ve 19. yüzyılda üç önemli devrim, uluslararası devlet sistemini ve uluslararası ilişkileri derinden etkiledi. Bu önemli olaylardan birisi, **Endüstri Devrimi**'dir. 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan Endüstri Devrimi'nin en belirgin özelliği, buhar gücünden yararlanarak aletlerin yerine makinelerin geliştirilmesiyle özellikle taşımacılık (demiryolu, karayolu ve deniz ulaşımı ile) ve dokumacılık alanında gelişmelerle üretim alanında ciddi değişikliklere (üretimin artmasına, uluslararası ticaretin artmasına, sermayenin yoğunlaşmasına, işçi sınıfının doğmasına) yol açmasıdır. Makineleşmenin gerçekleştiği ve yeni bir iktisadi ve sosyal organizasyonun ortaya çıktığı ve bunun Avrupa'yla sınırlı kaldığı bu döneme Endüstri Devrimi'nin birinci dönemi denilebilir. 1870'lerden itibaren başlayan ikinci dönemde ise kitle halinde mal üretimi gerçekleşmiş ve yeni hammadde ve enerji kaynaklarıyla Devrimi'nin etkileri daha da belirginleşmiştir. Bu dönemde, Batı tipi iktisadi ve sosyal organizasyonun dünyanın diğer bölgelerine yayıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1776'da Adam Smith'in yazdığı *Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliği) kitabıyla desteklenen serbest ticaretle zenginliğin sağlanacağı görüşüyle merkantilizmin sorgulanması da önemli bir dönüm noktasıdır.

Avrupa'nın batısındaki Fransa ve İngiltere, **Endüstri Devrimi** sonucunda zengin bir burjuva sınıfına sahip olduklarından denizaşırı ülkelere genişlemek şeklinde ticari ve siyasi arzuları nedeniyle donanmaya önem verdiler ve girişimciliği teşvik ettiler. Avrupa'nın doğusunda yer alan ve 17. Yüzyıldan itibaren (özellikle Westphalia'dan sonra) güçlenen Avusturya, Prusya ve Rusya gibi ülkeler ise, ticaret devrimi sonucunda büyük toprak sahiplerinin güçlenmesine bağlı olarak toprak sahibi lordların en önemli siyasal sınıfı oluşturduğu bir tarımsal yeniden-feodalleşmeye maruz kaldılar. Bu ülkeler aynı zamanda komşu ülkelerin topraklarını istila ettiklerinden bütün enerjilerini orduya yönelttiler (Knutsen, 1997: 89). Bu ülkelerin, zenginliklerini tehdit edecek herhangi büyük bir savaştan kaçınmakta başarılı olduklarını belirtmek gerekir. Bu dönemde yapılan savaşlar, monarkların çıkarlarına dayanan, prestij amaçlı ve sınırlı olaylardı (hem amaç hem de teknoloji açısından) (Rochester, 2010). Ayrıca, paralı askerlerden oluşan ordularla yapılıyordu. Bu dönemde, ülkede yaşayanların herhangi bir milliyetçilik veya aidiyet duygusuyla yöneticilere bağlı olmadığından savaşın sonucu ve anlamı da onlar için farklıydı. Bu durum da Avrupa'da büyük bir savaş yaşanmasını önledi.

Uluslararası devlet sistemini ve uluslararası ilişkileri etkileyen diğer iki önemli devrim ise, 1776'da A.B.D'nin Britanya'ya karşı bağımsızlığını ilan ettiği **Amerikan Devrimi** ve 1789'da Fransa'da mutlakiyetçi yönetimi karşı gerçekleştirilen **Fransız Devrimi**'dir. Bu döneme kadar egemenliğin kökeninin Tanrı'ya dayandığı ve mutlak kral tarafından temsil edildiği anlayışına dayanan bir devlet anlayışı varken, bu devrimlerle, halkın egemenliği, halkın iradesi ve **ulusçuluk** gibi unsurlarla devletin **ulus-devlete** dönüştüğü ve meşruiyetinin kaynağının ulus olduğu yeni bir anlayış geldi. Bunların sonucunda gelişen **ulusçuluğa** bağlı olarak ulusal liderlerin ve o ülkede yaşayanların arasındaki ilişkide değişiklik olmaya başladı.

Ulusçuluk: Ortak dil, din, geçmiş, kültür, etnisite gibi unsurlara dayanan dayanışma duygusudur.

Ulus-Devlet: Devletin ulus-devlet fikrine dönüşmesi, 1789 Fransız Devrimi'nin sonrasında 19.yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik hareketleriyle birlikte, devletin meşruiyeti ve iktidarı yöneticiye değil, ulustan almasına dayanır. Bu bakımdan devletin varlığı, ulusal çıkar olarak belirlenir. Burada önemli olan ayırım, ulus-devlet üzerinden devletin temel motivasyonunun milli onurla tanımlanan bir ulus çıkarına mı yoksa vatandaşlarının refahına dayandıran bir ulusal çıkarından mı hareket ettiğidir.

Böylece, 18. Yüzyılın sonlarından itibaren uluslararası ilişkilerde, ulus-devlet ve ulusal çıkar kavramları öne çıktı. Bu doğrultuda ulusçuluğun 19. Yüzyıldaki etkilerinden biri de, Fransa'da ulusa ve devrimin ideallerine (eşitlik, kardeşlik, özgürlük) karşı herhangi bir dışarıdan müdahaleyi önlemek için ulus-devletin vatandaşlarından oluşan ulusal ordu ile, Napoleon Bonaparte'ın saldırgan ve yayılmacı bir politika izlemesi sonucunda, kıta Avrupa'sını büyük oranda ele geçirme girişimidir (Knutsen, 1997: 147). Otoritesini halktan aldığını iddia eden ve ulus kavramını vurgulayan Napoleon, gücünü artırmak ve "Avrupa'daki insanları mutlak monarşiden kurtararak 'zorla' özgürleştirmek için, Avusturya, Britanya, Prusya ve Rusya ile **Napolyon Savaşları** yaptı. 1815 yılında Fransa'nın mağlubiyeti ile sonuçlanan savaşlar, Avrupa'daki güç dengesinin ve istikrarın bozulmasına neden oldu.

Napolyon Savaşları: Fransız Devrim Savaşları olarak da bilinen ve 1790'ların sonunda başlayarak 1815 yılına kadar süren bu savaşlar, Napolyon'un liderliğindeki Fransa'nın Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı bağımsızlık, milliyetçilik, eşitlik, kardeşlik gibi ilkeleri silah zoruyla Avrupa'ya yaymak istemesi sonucunda Fransa ile bu ilkelerin yayılmasını önlemek isteyen Avrupa'da monarşi ile yönetilen güçlü devletlerden (özellikle Avusturya ve Prusya başta olmak üzere, İngiltere, İspanya, Almanya, Napoli, Hollanda gibi devletler) oluşan farklı yedi koalisyon arasında gerçekleşmiştir.

Avrupa'da güç dengesinin yeniden sağlanması için Klemens von Metternich'in öncülüğünde 1815'te **Viyana Kongresi** yapıldı. Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasına ilişkin önemli kongrelerden birisi olması nedeniyle, 19. yüzyıl uluslararası sistemi açısından dönüm noktalarından biridir. Kongrede, Avusturya, Prusya, Rusya ve Büyük Britanya'dan oluşan büyük güçler, Avrupa'da dengeyi ve varolan rejim biçimini korumak için **Metternich sistemi** olarak bilinen güçler dengesini oluşturdular. Bu güç dengesi, saldırgan Fransa'nın da sisteme dâhil edilmesiyle ve Büyük Güçler'in hırslarının törpülenmesiyle sağlandı. Metternich'in öne sürdüğü bu sistemde, Fransız Devrimi'nden sonra gelişen milliyetçilik ve cumhuriyetçilik fikirlerine karşı monarşinin korunması amacıyla, herhangi bir devrimci harekete karşı acilen müdahale edilmesi yönündeki ortak fikir sonucunda, **Avrupa Ahengi Sistemi** (*Concert of Europe*) oluştu.

Viyana Kongresi: 1815 yılında Napolyon'un Britanya, Avusturya, Prusya ve Rusya karşısında aldığı yenilginin sonucunda düzenlenen Barış Kongresi'dir. Bu Kongre soonucunda, Avrupa Ahengi Sistemi ortaya çıkmıştır.

- **Avrupa Ahengi Sistemi: (1815-1914):** Viyana Kongresi sonrasında, Avrupa'daki büyük devletlerin arasında çıkacak anlaşmazlıkları önlenmek ve Avrupa'daki monarşilerin ulusçuluk hareketlerine karşı ayakta kalmasını sağlayarak güç dengesini korumak amacıyla kurulan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin öncülü kabul edilebilecek bir sistemdir.

- **Metternich Sistemi:** Avrupa Ahengi'nin mimarı olan Avusturyalı diplomat Klemens von Metternich'in (1773-1859), Avrupa'yı en iyi şekilde yönetmenin mutlakiyet çağına dönmek olduğu düşüncesinden hareketle, devrime karşı istikrarın korunmasına dayanan fikir sistemdir.

Sömürgecilik, Emperyalizm ve Uluslararası Sistem

1815-1914 tarihleri arasında büyük çapta bir savaş olmadığından dolayı, bu dönem "**Yüzyıllık Barış Dönemi**" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde büyük bir savaş yaşanmamasını iki faktörle açıklayabiliriz. Birincisi yukarıda bahsedilen Avrupa Ahengi Sistemi, ikincisi ise Endüstri Devrimi'ne bağlı olarak sanayileşmenin etkisiyle, 16. Yüzyılda hammadde arayışı soncunda Avrupa'da coğrafi keşiflerle başlayan **sömürgecilik** ve **emperyalizmin** yaygınlaşmasıdır. Avrupa coğrafyasıyla kısıtlı olan ve birbirleriyle olan ilişkilerinde eşitlikleri ve bağımsızlıkları tanınan Avrupa devletleri, bu eşitlikleri ve bağımsızlıkları tanımadıkları Avrupa dışındaki ülkelere yayılmaya ve bu ülkelerin hem insan hem de doğal kaynaklarını sömürmeye ve zenginliklerini ve güçlerini bu sömürüye dayandırmaya başladılar. Buna bağlı olarak, emperyalizmin uluslararası ilişkiler ve devlet sistemi açısından üç etkisinden bahsetmek gerekir. Birinci etki, Avrupa dışındaki bu ülkelerin bağımsız ve egemen devletler olarak tanınmamaları nedeniyle, devlet sisteminin dışında tutulmalarıdır. İkinci etki ise, bu dönemden itibaren Avrupa'daki büyük devletler arasındaki ilişkilerde, özellikle Fransa ve Britanya arasındaki, belirleyici unsurun sömürge rekabeti olmasıdır. Bu konuda çıkabilecek herhangi bir saldırı, belirli bölgelerde bu devletlerin etkilerinin kabul edilmesi yoluyla anlaşma-

Çoklu Kutuplu Sistem: 19. Yüzyıl güç dengesi

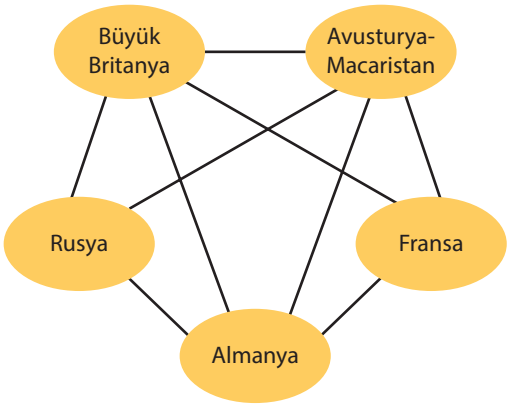

Şekil 3.2 19. Yüzyıl Güç Dengesi

Kaynak: Mingst, K. A. and Arreguin-Toft, I. (2017). Essentials of International Relations. New York: W.W and Norton Companys, s: 110.

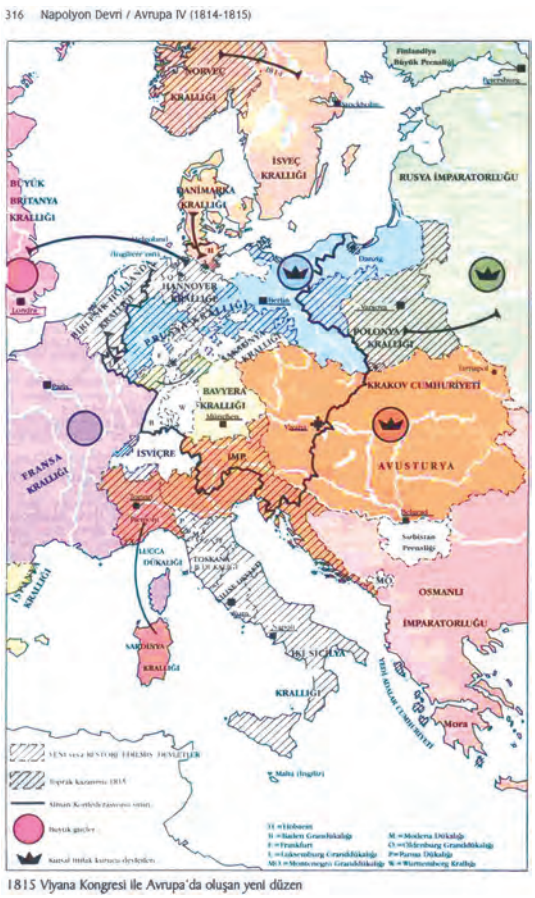

1815 Viyana Kongresi ile Avrupa'da oluşan yeni düzen

Resim 3.3 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa'da Oluşan Yeni Düzen

Kaynak: Kinder, H. & W. Hilgemann (2006). Dünya Tarihi Atlası 2. Cilt Fransız Devrimi'nden Günümüze, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı, s. 316.

ları sağlanarak önlenmiş oldu. Dolayısıyla, üçüncü etki, Avrupa'da güç dengesine bağlı olarak önlenen rekabetin, emperyalizm ile Avrupa dışında, Asya ve Afrika'da yaşanmasıdır. 1830'dan itibaren başlayarak 1848'e kadar Fransa, istila, işgal, yerleşme ve ilhak yoluyla Cezayir'i tamamıyla sömürgeleştirmiştir. 1900 yılına kadar ise, Afrika ve Endonezya ile Pasifik Adaları'nın neredeyse tamamı sömürge olmuştu.

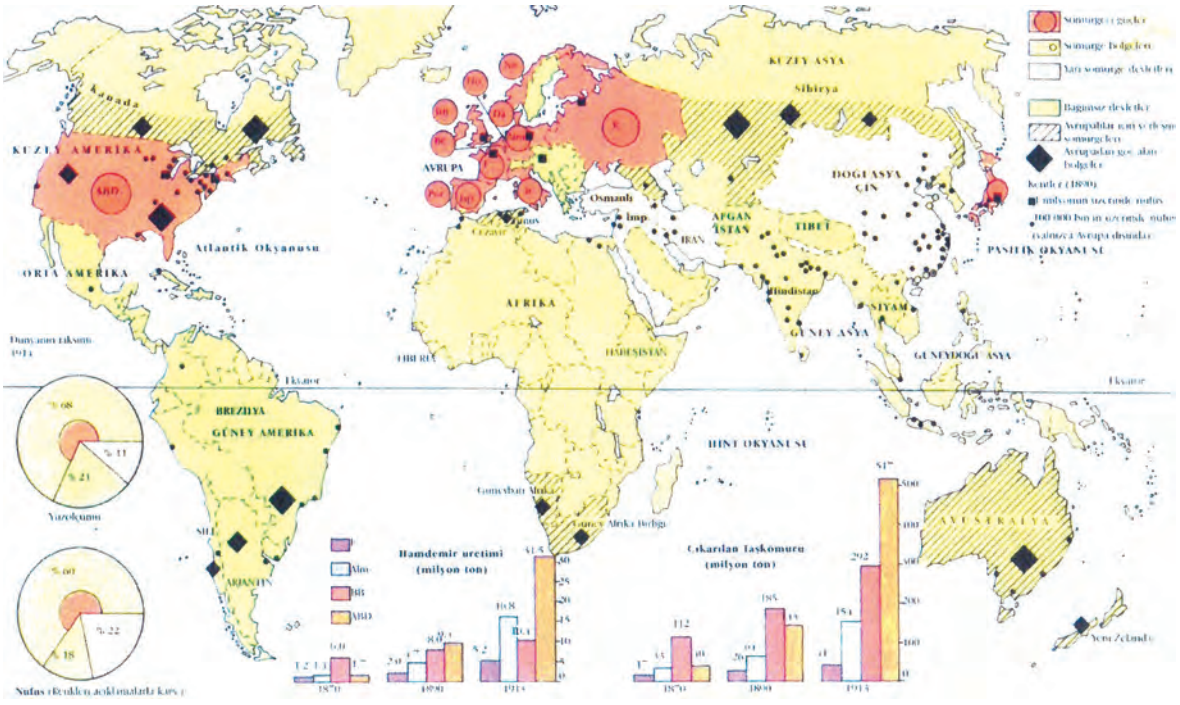

Resim 3.4 1914 yılında Dünyanın Sömürgelere Taksimi

Kaynak: Kinder, H. & W. Hilgemann (2006). Dünya Tarihi Atlası 2. Cilt Fransız Devrimi'nden Günümüze, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı, s. 376.

Sömürgecilik: 16. Yüzyılda Coğrafi keşiflerle başlayan ve 20. Yüzyılın ortalarına kadar süren Avrupa ülkelerinin ekonomik çıkarları için Avrupa dışındaki ülkeleri (özellikle Güney Asya, Güneydoğu Asya, Afrika ülkeleri) işgal edip oradaki yerli halk üzerinde iktisadi ve siyasi olarak hegemonya kurarak kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasıdır.

Emperyalizm: Sömürgecilikte olduğu gibi yine belli bir toprağın ve grubun iktisadi ve siyasi olarak kontrol altında tutulması yoluyla iktidarın sınırlarının ötesine genişletilmesidir. Ancak emperyalizm de bu kontrol, doğrudan yerleşme şeklinde olmak zorunda değildir; dolaylı biçimde bir kontrol yöntemiyle gerçekleşebilir. Endüstri Devrimi'nin ikinci dönemi sonrasında (1870 sonrası) Avrupa ülkelerinin hammadde ve yeni pazar arayışı, emperyalizm döneminin başlamasına neden oldu.

19. yüzyılın başlarında her ne kadar güç dengesi hâkimse de, güçlü deniz donanmasına, giderek genişleyen sömürge imparatorluğuna sahip olan ve Endüstri Devrimi'ne bağlı olarak gelişen ticaretiyle mali açıdan da güçlü olan İngiltere, askeri gücüyle farklı bir "Büyük Güç" olarak biraz daha öne çıkıyordu. Sömürgeleriyle beraber dünyanın toprak ve nüfus bakımından neredeyse dörtte birine sahip olan Büyük Britanya, kendisinden sonra en büyük iki filonun gücüne eşit krallık donanmasıyla, eşi olmayan donanma üsleriyle ve su altı bağlantı kablo istasyonlarıyla, dünyanın en büyük ticaret filosuyla ve İngiltere'yi dünyanın en büyük yatırımcı, banker, sigortacı ve mal alım satıcısı yapan mali hizmetleri ile bu farkı daha belirgin biçimde öne çıkarıyordu (Kennedy, 2002: 277).

1900'lü yıllarda Amerika, birliğini korumayı başaran ve tekstil, elektrik, kimya ve otomobil endüstrilerinde gelişme sağlayan büyük bir emperyal güç haline geldi. 1898'de İspanya-Amerika Savaşı'ndan galip çıkarak Filipinler, Porto Riko ve Küba'yı İspanyolların elinden almıştır (Minst and Arreguin-Toft, 2017: 33). Ancak buna rağmen "Büyük Güç" sisteminin bir parçası değildi. Amerika, Büyük Güçler'e uzaklığıyla da, bu dönemde kendi kabuğuna çekilerek yalnızlık politikası izlemeyi tercih etmişti.

19. yüzyıl, devletlerin birliği veya dağılması bakımından önemli siyasal gelişmelere ve özellikle son 30 yılda Avrupa Ahengi Sistemi'nin ve güç dengesinin yıpranmasına tanık oldu. 1830'lu yıllarda Hollanda Birleşik Krallığı, Hollanda ve Belçika olarak bölünürken, 1870 yılında İtalya'da, 1871 yılında ise Almanya'da birlik sağlandı. Özellikle Balkanlar'daki ulusçuluk hareketlerine bağlı olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda dağılma baş gösterdi.

Avrupa Ahengi Sistemi'nin çökmeye başlaması ile **Üçlü İttifak** (Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya) ve **İkili İtilaf** (Fransa ve Rusya) oluşan iki ittifak sistemi oluştu. Bu kamplaşma, Britanya'nın 1902 yılında "dengeleyici" rolünü gözardı ederek Japonya ile deniz kuvvetlerine ilişkin antlaşma imzalamasıyla başladı. Bu ortaklıkla, ilk kez bir Avrupa Devleti (Britanya), Rusya'ya engel olmak için bir Asya Devleti (Japonya) ile ittifak kurmuş oldu (Minst and Arreguin-Toft, 2017: 36). 1904 yılında Britanya, Fransa ile bir ittifaka dahil oldu. Bu da Fransa, Rusya ve Britanya arasında Üçlü İtilaf adında bir ortaklığın doğmasına neden oldu. Bu ittifaklar, I. Dünya Savaşı'nda başat aktörler oldu.

Yaşamla İlişkilendir

"Emperyalizmin Yapısal Teorisi"

Emperyalizm, topluluklar, özellikle uluslar arasındaki hakimiyet ilişkisi olarak düşünülmelidir. Emperyalizm, ulusları aşan ve Merkez ulustaki merkezin Çevre ulustaki merkezle her ikisinin de ortak çıkarı için kurduğu köprübaşına dayanan karmaşık bir hakimiyet ilişkisi çeşididir. Emperyalizm, bir topluluğun diğeri üzerinde güç uygulayarak hakimiyet kurduğu diğer şekillerle karıştırılmamalıdır. Bu nedenle, B'nin A tarafından askeri olarak işgali, B'nin hareket özgürlüğünü ciddi şekilde sınırlayabilir, fakat özel bir şekilde kurgulanmadıkça emperyalist bir ilişki değildir. Kısaca belirtmek gerekirse emperyalizm toplulukları bölen ve bazı parçaları birbirine çıkar uyumu ilişkisi şeklinde, diğer parçalarıysa çıkar uyumsuzluğu veya çıkar çatışması şeklinde bağlayan bir sistemdir.

Kaynak: Galtung, J. (2004). "Emperyalizmin Yapısal Teorisi", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 2, s. 25-46.

Araştırmalarla İlişkilendir

"Sanayi Devrimi ve Sosyo-Ekonomik Dönüşüm"

Sanayi devriminin gerçekleşmesi pek çok alanda dönüşüme yol açmıştır. Yaşanan dönüşümlerden ne kadarının sanayi devrimi ile ilgili olduğu tartışılmakla birlikte, devrimin ekonomik, sosyal ve siyasal-yönetsel alanda pek çok etkisinin olduğu kabul görmektedir. Sanayi devrimi sonrası toplumsal alandaki değişim ile birlikte dönüşmekte olan durum için "sanayi toplumu" ifadesi kullanılmaktadır. Sanayi toplumu kavramının izleri Saint-Simon'a kadar götürülebilir (Giddens, 2013:33).

Sanayi devrimi genel olarak vaat ettiği maddi ilerleme nedeniyle büyük bir iyimserlikle karşılanmış ve insanlığın tabiatın tutsaklığından kurtuluşu olarak değerlendirilmişse de sanayi devriminin toplumda olumsuz sonuçlar yarattığına dair de görüşler bulunmaktadır. Örneğin Kaczynski (2013:9) "sanayi devriminin geniş çaplı psikolojik acılara yol açtığını ve bu teknolojik ilerleyişin insanlığı daha korkunç bir duruma sürükleyeceğini, doğal yaşamı bozacağını ve gelişmiş ülkelerde dahi fiziksel acıların artacağını" dile getirmiştir.

Bu eleştirilerle birlikte sanayi devriminin iktisadi, sınaî ve ticari alanda meydana getirdiği bazı değişimleri vurgulamak gerekmektedir. Sanayi toplumunun bu vasıfları şu şekilde ifade edilebilir (Aron, 1997: 65-67):

- İşletme aileden ayrılmıştır. Yani işyeri ve aile çevresi gibi farklı alanların oluşması fabrikalar aracılıyla mümkün olmuştur.
- Sanayi toplumu işbölümünü zorunlu hale getirmiştir. Bu işbölümü sadece farklı meslekler arasındaki ilişkiyi değil, aynı işletme içindeki çalışanlar içinde de gerçekleşmiştir
- Sanayi devrimi ile birlikte sermaye birikimi zorunlu hale gelmiştir. Sermaye birikimi sadece kapitalist toplumlarda değil aynı zamanda bütün sanayi toplumlarının da temel vurgusudur.
- İşçi olgusunun gündeme gelmesi de sanayi toplumunda oluşmuştur. Çünkü sanayi devrimi ile birlikte oluşan fabrikalarda aşırı işçi ihtiyacı gündeme gelmiş, bununla birlikte ise işçilerin çalışma şartları ve yaşam koşulları sanayi toplumunun temel uğraş alanlarından birisi olmuştur

Kaynak: Aksoy, A. (2016). "Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim", Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Aralık, 2 (3), s. 33-40.

Öğrenme Çıktısı

2 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar modern devletin gelişimi sürecini uluslararası sistemin gelişimi içerisinde açıklayabilme ve bu sistemin belirleyici unsurlarını tartışabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Endüstri devriminin temel sosyal ve siyasal sonuçları nelerdir? Araştırınız	19. yüzyılda uluslararası sistem ve emperyalizm ilişkisini nasıl yorumlarsınız?	18. ve 19. Yüzyıldaki Devrimlerin uluslararası sisteme etkilerini anlatınız.

21. YÜZYILDA "WESTPHALIA DEVLET ANLAYIŞI"NA TEHDİTLER

21. Yüzyılda Westphalia modern devlet sisteminin tartışıldığına şahit oluyoruz. Bu tartışmalar, 4 başlık altında ele alınabilir. 1. **Küreselleşme süreçleri**; 2) **Etno-milliyetçi ayrılıkçı** talepler; 3) **ulus-ötesi hareketler**, özellikle köktenci dini terör hareketleri; 4) **Kırılgan/Çökmüş devlet**

Küreselleşme Süreçleri ve Devlet

2. Ünitede küreselleşme konusunda ayrıntılı biçimde bahsedildiği üzere, 1980'lı yıllardan itibaren özellikle iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak, sermaye, finans, mal, ticaret ve insan dolaşımı sınır tanımamaktadır. Bugün Facebook, Twitter gibi sosyal medya ve e-posta aracılığıyla, devletlerin bilgi akışı kontrolü güçleşmiştir. Ayrıca, devletlerin birbirleriyle giderek artan iktisadi bağımlılıkları, devletlerin ulusal zenginliğine ve refahına etki eden iktisadi politikaları, sadece ulus-devletlerin karar vereceği konular olmaktan çıkmıştır. Buna dayanarak, Kenichi Ohmae, 1990 yılında yayınlanan "*Borderless World*" (Sınırsız Dünya) adlı kitabında, küreselleşme sürecinde dünyada sınırların ortadan kalktığını ve ulus-devletlerin sonunun geldiğini iddia etmiştir.

Bu sınır tanımazlığa ve hareketliliğe ek olarak, çok-uluslu şirketler, ulus-üstü ve ulus-ötesi örgütler, uluslararası kurumlar, hükümetler-arası örgütler, bölgesel birlikler (AB, NAFTA) gibi devlet-dışı aktörlerin de çoğalmasıyla beraber, devletler arasında "karmaşık bir bağlantılılık" (Tomlinson, 1999: 12) ve "karşılıklı küresel bağlanmışlığın yoğunlaşması" (McGrew, 1992: 65) gerçekleşti. Bu bağlantı ile medya ve sosyal hareketler (küresel çevre sorumluluğu, insan hakları, kadın hakları, çocuk işgücü sorunu gibi konularda), yeni küresel güçler olarak ulus-devleti uluslararası sistemin tek analiz birimi olmaktan çıkardı. Bu gelişmelerle, Westphalia'nın toprak-temelli egemen devlet tanımının ve Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan ve ulusla devleti özdeşleştiren ulus-devlet kavramının sorgulanmaya başladığına şahit oluyoruz. Bu bağlamda temel tartışma konusu, küreselleşmenin Westphalia Barış Antlaşması ile oluşan devlet sisteminin sonunu getirip getirmediği ya da ulus-devletin sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde yegâne otorite olmasının yani egemenliğinin tehdit altında olmasıdır. Bu tehdit, hem ulus-devletin kendi toprakları tek söz söyleme hakkının geçerliliğini yitirmesi ve dolayısıyla toprak bütünlüğünün korunamaması, hem üzerinde yaşayan ve hakimiyeti olduğu ulus topluluğunun anlamının değişmesiyle beraber ulus-devletin meşruiyet krizine neden olmuştur.

Habermas bu meşruiyet krizini, devletin kontrol kabiliyetini ve gücünü yitirmesi, karar mekanizmasındaki meşruiyet eksikliği ve devlete meşruiyet sağlayan idari ve düzenleme hizmetleri sunmadaki yetersizliğiyle açıklar (Habermas, 2002). Bu durumda küreselleşmenin ulus-devletin varlığını tehdit etmesini; a) Küresel kapitalizmin yayılması ve ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler; b) Küresel risk toplumunun ortaya çıkmasıyla ilintili olarak çevre sorunları ve nükleer tehdit ve terör gibi güvenlik sorunlarının oluşması; c) "1999'daki Seattle Protestosu", Wall Street'i İşgal Et" gibi küresel kapitalizme ve yarattığı küresel eşitsizlikleri ve çevrenin tahribini konu edinen ve "küresel adalet" çağrısında bulunan yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkması gibi gelişmelere dayandırabiliriz. Ulus-devlet ve egemenlik arasındaki ilişkinin krizi, toprak temelli bir iktidar merkezi olan ulus-devletin farklılık talepleriyle baş etmedeki yetersizliği ile liberal demokrasinin vatandaşlık, göç, ulusal kimlik gibi meselelerde de sorunlar yaşamasına sebep oluyor.

Bütün bu tartışmalar ışığında, küreselleşmenin ulus-devletin tamamıyla sonunu getirdiğini söylemek doğru olmaz. Ulus-devletin uluslararası sistemde hala başat ve etkili bir aktör olduğunu ancak tek aktör olmadığını ve ulus-devletin ve onun belirleyici unsuru olarak egemenliğinin tanımının bu çok-aktörlü ve çok-merkezli küresel düzende değiştiğini ifade etmek gerekir.

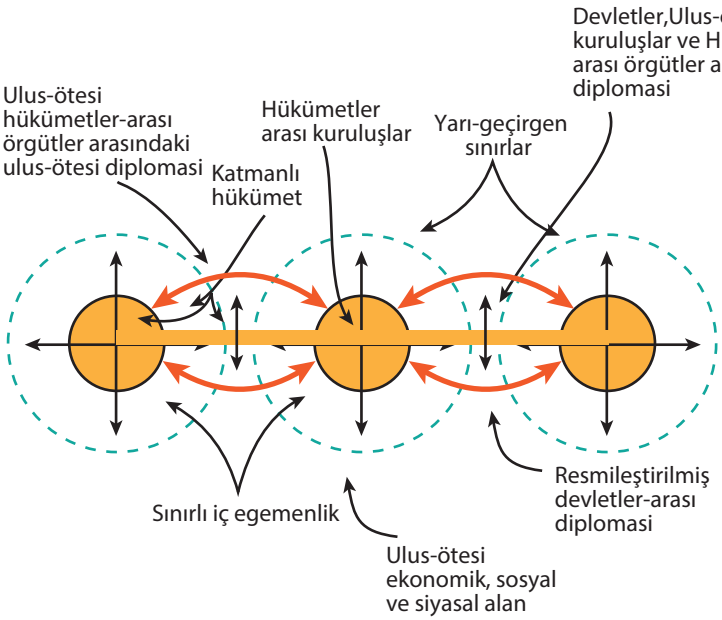
Devletler,Ulus-ötesi kuruluşlar ve Hükümetler-arası örgütler arasındaki diplomasi
Ulus-ötesi hükümetler-arası örgütler arasındaki ulus-ötesi diplomasi
Hükümetler arası kuruluşlar
Yarı-geçirgen sınırlar
Katmanlı hükümet
Resmileştirilmiş devletler-arası diplomasi
Sınırlı iç egemenlik
Ulus-ötesi ekonomik, sosyal ve siyasal alan

Şekil 3.3 Küreselleşme Sonrasında Ulus-Devlet ve Uluslararası Sistem

Kaynak: Buzan, Barry and Little, Richard (2000), International Systems in World History, Oxford and New York: Oxford University Press, s: 367.

Resim 3.5 Küreselleşme sonucu önemini kaybeden sınırları temsilen

Kaynak: http://www.wnyc.org/story/benefits-borderless-world/

Etno-milliyetçi Ayrılıkçı Talepler ve Devlet

21. yüzyılda devletin varlığına tehdit oluşturan ikinci gelişme, **etno-milliyetçi ayrılıkçı** taleplerdir. 2. Ünitede belirtildiği gibi, küreselleşen dünyada, ulus devlet, sadece uluslararası ilişkilerde ana aktör değil, aynı zamanda, çökme, zayıflama, İspanya'daki Katalonya, Irak'taki Kuzey Irak örneklerinde olduğu gibi, referandum yoluyla parçalanma sorunu yaşayan bir aktör niteliğini de taşıyor. Buna en güncel örnek, 2 Ekim 2017 tarihinde Katalonya'da yapılan referandumda İspanya'dan ayrılmanın oylanmasıdır. Halkın %90'ının ayrılma yönünde oy vermesine rağmen, yasallığı ve meşruiyeti İspanya Hükümeti tarafından kabul edilmeyen bu ayrılıkçı talep, Katalan lideri Carles Puigdemont tarafından "devlet olma hakkı" kazandıkları iddiası şeklinde yorumlandı.

Tablo 3.2 Devletler ve Etno-milliyetçi gruplar

TEMSİLİ DURUMLAR	
DEVLET(LER)	**ETNO-MİLLİYETÇİ GRUPLAR**
Çin Halk Cumhuriyeti	Tibetliler, Uygurlar, Mançurlar
Burundi, Ruanda	Hutular, Tutsiler
Suriye, Irak, İran, Türkiye	Kürtler
Sırbistan, Makedonya	Arnavutlar
Meksika, Guetemala	Mayalar, Zapotekler, Mistekler
Myanmar, Tayland	Karenler, Kachinler, Şanlar, Rohingyalar
Hindistan	Kaşmirler
Afganistan	Peştunlar, Hazaralar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler
Gürcistan	Abhazlar, Osetler

Kaynak: Mingst, K. and Arreguin-Toft, I. (2017). Essentials of International Relations. New York: W.W and Norton Companys: 175.

Resim 3.6 İspanya'da Katalonya bölgesinin bağımsızlık hareketi

Kaynak: https://www.birgun.net/haber-detay/katalonya-bagimsizlik-referandumu-onaylandi-178165.html

Köktenci Dini Terör Hareketleri ve Devlet

Devletin varlığına tehdit oluşturan üçüncü gelişme ise, **ulus-ötesi hareketlerin**, özellikle dini hareketlerin, yükselişe geçmesidir. Burada devlete yönelik meydan okuma, köktenci dini terörist grupların bireylerin ya da grupların devletin ötesinde/dışında bağlılık aramalarına neden olmasıdır. Örneğin Afganistan'da köktenci İslami grupların 1980li yıllarda o zamanki Sovyetler Birliği'yle savaşı, El-Kaideyi kurması ve 1996 yılında Afganistan'da Taliban yönetiminin iktidarı ele geçirmesi İslamcı-köktenci bu tür bir tehdittir. Dünyadan farklı yerlerden siyasi ve ekonomik olarak negatif etkilenmiş genç İslamcıların "Tanrısız" düşmana karşı seferber edilmeleriyle organize edilen bu hareketler, "meşru" görmedikleri rejimlere karşı "Cihad" misyonunu benimsiyorlar (Mingst and Arreguin-Toft, 2017: 171).

Yine 2. Ünitede belirtildiği gibi, DAEŞ'in 2014'te Irak ve Suriye'de halifelik iddiası ile şiddet kullanarak varolan devleti yıkıp dini otoriteye dayalı bir düzen oluşturma girişimi, bu köktenci terör hareketlerine en güncel örneği teşkil etmektedir. Burada çarpıcı olan, Sünni-Şii ayırımı üzerinden İslam'ın Ortadoğu'daki çatışmaların temel kaynağı ve Ortadoğu'daki ülkelerin varlığına tehdit oluşturur hale gelmesidir.

Resim 3.7 Köktenci terör hareketine örnek olabilecek en güncel örgütlerden biri olan DAEŞ'in militanları

Kaynak: http://nationaldailyng.com/how-instagram-is-exposing-isis/

Kırılgan ya da Çökmüş Devlet

Kırılgan ya da çökmüş devlet, devletin asli görevleri olan düzenin ve kişilerin güvenliğinin sağlanması konusunda başarısız olduğu ve iç savaşın rutin hale geldiği çoğunlukla Sahra-altı Afrika'da yer alan Somali, Liberya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan gibi devletler için kullanılan kavramdır. Ancak son yıllarda Ortadoğu'da kendi sınırlarını koruma ve kontrol etmede ve düzeni sağlamada başarısız olan Suriye ve Irak gibi devletler de kırılgan ya da çökmüş devlet grubuna girmektedir. Bu ülkelerin çoğunluğunun bağımsızlıklarını kazanan sömürge devletleri olması ve Soğuk Savaş sonrasında iç çatışmalar yaşaması, kırılgan ya da çökmüş devletlerin bu süreçte meşru siyasal otorite yaratmakta sorun yaşadıkları iddiasına dayandırılmaktadır. Bu durumun iç ve dış sebepleri tartışmalı olsa da, daha önemli olan uluslararası ilişkiler ve sistem açısından yarattığı etkidir. Söz konusu etkiler; sığınmacı krizi, silah kaçakçılığı, terörist grupları tetiklemeden bölgesel istikrarsızlığa kadar uzanan bir yelpazede sorunlara neden oluyor. Bu durumla ilişkili bir diğer uluslararası sorun ise, barışın tesisi için çökmüş ya da kırılgan devlete yapılan insani/dış müdahaledir. Somali ve Irak örnekleri göstermiştir ki, bu tür müdahaleler sürdürülebilir olmaktan uzaktır.

The Fund for Peace örgütü tarafından her sene yayınlanan "Kırılgan Devletler İndeksi", çökmüş veya çökmeye yakın devletlerin incelenmesi açısından önemlidir. Bu indeks; ülkeleri sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan inceleyerek oluşturulmuş olup, metodolojisi bakımından da oldukça detaylı bir puanlama sistemine sahiptir. Ekonomik açıdan; ekonomik büyüme, açlık ve ekonomik gerileme gibi alanlara odaklanırken; sosyal açıdan, demografik özelliklere, mülteci sayılarına, etnik kimliğe dayanan çatışmaları ve beyin göçünü inceler. Siyasal açıdan ele aldığı kriterler; demokrasi çerçevesinde devletin meşruluğu, kamu hizmetinin yeterliliği ve insan haklarının durumudur. Bu bağlamda, her ne kadar eleştiriler olsa da, kapsayıcı bir metodolojisi olması açısından, bu indeks çökmüş devlet kavramını ve sebeplerini açıklaması bakımından dikkate değerdir.

internet

The Fund for Peace Örgütü hakkında detaylı bilgi için http://global.fundforpeace.org/ adresini ziyaret ediniz.

Tablo 3.3 2017 Kırılgan Devletler İndeksi Sıralaması (en kırılgan ülkeden, en sürdürülebilir ülkeye)

1-	Güney Sudan	52-	Komoros	97-	Sao Tome	136-	Romanya
2-	Somali	53-	Solomon Adaları	98-	Moldovya	137-	Panama
3-	Orta Afrika Cumhuriyeti	54-	Filipinler	99-	Paraguay	138-	Hırvatistan
4-	Yemen	55-	Madagaskar	100-	Guyana	139-	Barbados
5-	Sudan	56-	Togo	101-	Sudi Arabistan	140-	Arjantin
6-	Suriye	57-	Guatemala	102-	Ermenistan	141-	Letonya
7-	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	58-	Venezüella	103-	Namibya	142-	İtalya
8-	Çad	59-	Laos	104-	Peru	143-	Estonya
9-	Afganistan	60-	Senegal	105-	Vietnam	144-	Slovakya
10-	Irak	61-	Tacikistan	106-	Cape Verde	145-	Kosta Rika
11-	Haiti	62-	Lesotho	107-	Sırbistan	146-	Katar
12-	Gine	63-	Özbekistan	108-	Gana	147-	Birleşik Arap Emirlikleri
13-	Nijerya	**64-**	**TÜRKİYE**	109-	Dominik Cumhuriyeti	148-	Litvanya
14-	Zimbabve	65-	Kırgızistan	110-	Brezilya	149-	Moritus
15-	Etiyopya	66-	Tanzanya	111-	Samoa	150-	Şili
16-	Gine Bissau	67-	Rusya	112-	Makedonya	151-	Polonya
17-	Burundi	68-	Honduras	113-	Kazakistan	152-	Çek Cumhuriyeti
18-	Pakistan	69-	Kolombiya	114-	Surinam	153-	Malta
19-	Eritre	70-	İsrail	115-	Belize	154-	Güney Kore
20-	Nijer	71-	Ürdün	116-	Malezya	155-	İspanya
21-	Fildişi Sahilleri	72-	Hindistan	117-	Jamaika	156-	Japonya
22-	Kenya	73-	Benin	118-	Bahreyn	157-	Uruguay
23-	Libya	74-	Nikaragua	119-	Küba	158-	Amerika Birleşik Devletleri
24-	Uganda	75-	Ekvator	120-	Botsvana	159-	Fransa
25-	Myanmar	76-	Fiji	121-	Güney Kıbrıs	160-	İngiltere
26-	Kamerun	77-	Cezayir	122-	Bruney	161-	Singapur
27-	Liberya	78-	Bolivya	123-	Grenada	162-	Slovenya
28-	Moritanya	79-	Gürcistan	124-	Arnavutluk	163-	Belçika
29-	Kongo Cumhuriyeti	80-	Mikronezya	125-	Şeyheler	164-	Portekiz
30-	Kuzey Kore	81-	Azerbaycan	126-	Kuveyt	165-	Almanya
31-	Mali	82-	Tayland	127-	Yunanistan	166-	Avusturya
32-	Angola	83-	Bhutan	128-	Moğolistan	167-	Hollanda
33-	Nepal	84-	Fas	129-	Trinidad and Tobago	168-	Lüksemburg
34-	Ruanda	85-	Çin	130-	Karadağ	169-	Kanada
35-	Timor-Leste	86-	Maldivler	131-	Barbuda	170-	Yeni Zelanda
36-	Mısır	87-	Türkmenistan	132-	Bulgaristan	171-	İzlanda
37-	Gambia	88-	Meksika	133-	Umman	172-	Avusturalya
38-	Sierra Leone	89-	Tunus	134-	Bahamalar	173-	İrlanda
39-	Bangladeş	90-	Ukrayna	135-	Macaristan	174-	İsveç
40-	Mozambik	91-	Gabon			175-	Danimarka
41-	Djibuti	92-	El Salvador			176-	İsviçre
42-	Svaziland	93-	Bosna Hersek			177-	Norveç
43-	Lübnan	94-	Endonezya			178-	Finlandiya
44-	Burkina Faso	95-	Beyaz Rusya				
45-	Malawi	96-	Güney Afrika				
46-	Zambiya						
47-	Sri Lanka						
48-	Papua Yeni Gine						
49-	İran						
50-	Kamboçya						
51-	Ekvator Ginesi						

Kaynak: http://fundforpeace.org/fsi/data/

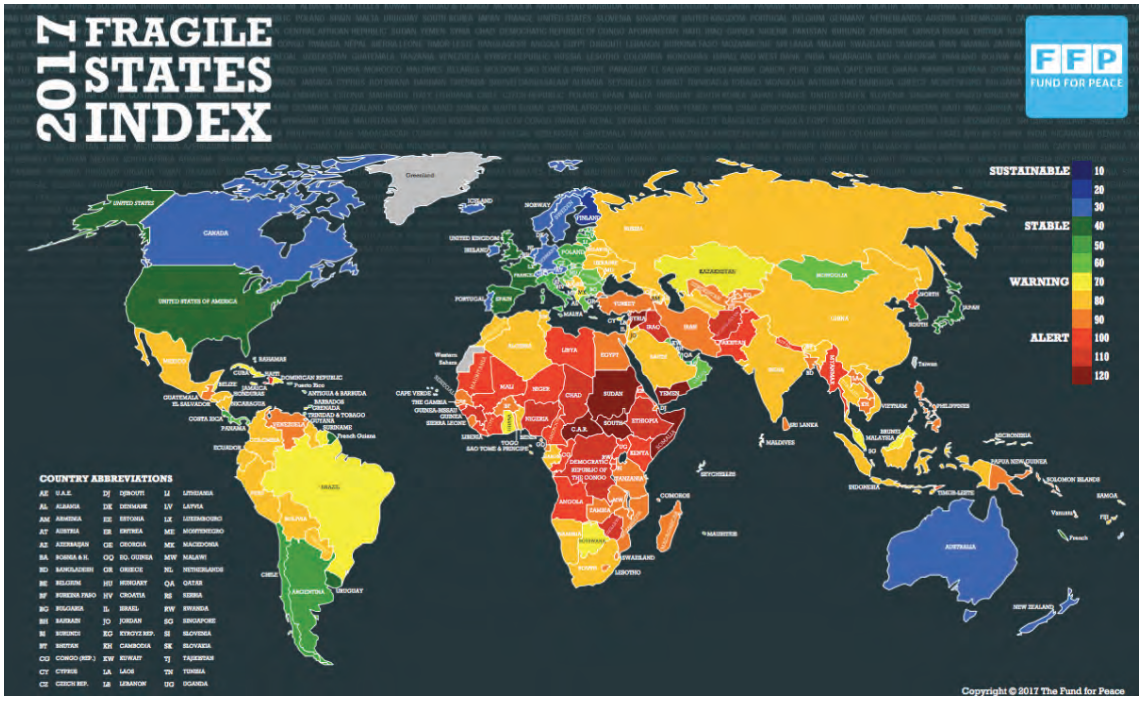

Resim 3.8 Kırılgan Devletler İndeksi Kırmızı (Çok Kırılgan/Alarm)- Mavi (Sağlam/Sürdürülebilir)

Kaynak: http://fundforpeace.org/fsi/data/

Aslında bütün bu tartışmalar sonucunda, Westphalia'nın ortaya çıkardığı devletin önemini yitirmesinden söz etmenin zor olduğu ortaya çıkıyor. Özellikle küresel terör saldırıları ve diğer gelişmeler, devletin düzeni ve vatandaşlarının güvenliğini sağlama fonksiyonu ile uluslararası sistemin temel aktörü olmaya devam etmesini pekiştirmiştir.

Öğrenme Çıktısı

3 Küreselleşme, etno-milliyetçi ayrılık talepleri gibi konularla devletin meşruiyeti, sınırları hakkında günümüzde yapılan tartışmaları takip edebilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Etno-milliyetçi hareketlerin devletin varlığını nasıl tehdit ettiğini araştırınız.	Küreselleşme süreçlerinin modern devletin egemenliğine ne gibi tehditlere yol açtığını yorumlayınız.	Kırılgan/Başarısız/Çökmüş devlet kavramını en az iki örnekle anlatınız.

Araştırmalarla İlişkilendir

"Başarısız Devlet ve Devletin Başarısızlığı Kavramları"

Başarısız devlet kavramı uluslararası hukuk terminolojisine Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile eklenmiş bir kavramdır. Kavram ilk defa ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan emekli iki bürokrat olan Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner tarafından 1992 yılında dillendirilmiştir.15 "Başarısız Devletleri Korumak" başlıklı makalelerinde Helman ve Ratner'in ortaya koyduğu temel sav, Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile birlikte rahatsız edici yeni bir olgunun ortaya çıktığıdır. Kendini uluslararası toplumun bir üyesi olmayı sağlayabilme noktasında tamamen yetersiz olan devlet, başarısız ulus devlet (failed nation state) olarak tanımlanmıştır. Kavram BM eski Genel Sekreterlerinden Boutros Ghali ve Kofi Annan tarafından kullanılmış olsa da ne Genel Kurul ne de Güvenlik Konseyi almış oldukları kararlarda başarısız devlet lafzını kullanmamışlardır.

Uluslararası hukuk doktrinde bazı yazarların başarısız devlet tanımını yapmadan önce devletin hangi temel fonksiyonları icra etmesi gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Milliken ve Krause'nin "fonksiyon ya da aktivite" olarak adlandırdığı bu üç unsur güvenlik, temsil ve refahtır. Bazı yazarların bu üç unsuru tekrar ederken sağlık kavramını da refah devletinin ayrılmaz bir parçası olarak ortaya koydukları görülmektedir.19 Devleti özetle anlatan ve iç içe geçmiş üç unsurun sağlanamaması halinde devletin başarısızlığı durumu (state failure) ortaya çıkar. Brooks ise başarılı devlet kavramından yola çıkarak tanımlamanın yapılması taraftarıdır. Yazara göre başarılı devletler belirli bir bölgeyi koruyabilen, kendi ülkesinde meşru zor kullanma tekelini elinde bulunduran ve ülkesinde yaşayan insanlar için gerekli sosyal hizmetleri tedarik edebilen devletlerdir.

Kaynak: Öğüt, S. (2013). "Başarısız Devlet Kavramının İncelenmesi", HAD, Cilt 19, Sayı 3, s. 163-177.

1 Modern devlet sisteminin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verebilme

Modern Devlet Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Modern devlet sisteminin kökeni, tarihsel olarak 30 Yıl Savaşları'nı sona erdiren Westphalia Antlaşmasına dayandırılır. Bu Antlaşmanın uluslararası ilişkilerin temeli olarak ele alınması, Avrupa'da dinsel otoritenin yerini seküler otoritenin alması ve uluslararası sistemde devletlerin yasal düzeyde eşit ve egemen aktörler olarak toprak bütünlüklerinin tanınmasıdır. Westphalia Barış Antlaşması ile ortaya çıkan modern devleti, toprak-temelli egemen siyasal birimler olmaları, merkezi siyasal örgütlenme olmaları, toprak bütünlüğü ve devletlerin eşitliği prensibine dayanmaları ile tanımlayabiliriz. Westphalia ile gerçekleşen egemenlik düşüncesi, egemen ve eşit devletlerin faaliyetleri ve birbirleriyle ilişkilerini konu edinen uluslararası hukukun da oluşmasına zemin hazırlamıştır.

2 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar modern devletin gelişim sürecini uluslararası sistemin gelişimi içerisinde açıklayabilme ve bu sistemin temel özelliklerini ortaya koyabilme

17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Devlet ve Uluslararası Sistem

Avrupa'da 16. yüzyılda başlayıp 18. yüzyıla kadar süren hem askeri hem de siyasi alanda merkezileşmenin gerçekleşmesi, ekonomik ve sosyal düzenin feodalizmden kapitalizme geçmesi, dinsel tercihlerin ulusal temelde belirlenmesi, Amerikan ve Fransız Devrimleri ile oluşan ulusçuluk ve halkın egemenliği fikirleri, ulus-devletin ortaya çıkışına zemin hazırlayan gelişmeler oldu. Bu gelişmelere karşı direnen monarşilerin güç dengesini koruma çabaları, ikiyüzyıl güç dengesinin hakim olduğu bir sistemin varlığını sürdürmesini sağladı. 17. yüzyıldan 20. Yüzyıla uluslararası sistemin temel özellikleri: a) Bu dönemin uluslararası sistemi, Avrupa devletler sistemine dayanır; b) Emperyalizm ve sömürgecilik, Avrupa devlet sisteminin, Afrika ve Asya'ya yayılmasını ve uluslararası sistemde güç dengesinin korunmasını sağlar c)Sistemin temel aktörleri, Fransa, Britanya, Prusya, Rusya ve Habsburg İmparatorluğu gibi Büyük Güçler'dir; d) Bu dönem, Büyük Güçler arasında savaşın olmadığı güç dengesi ve istikrar çağıdır.

3 Küreselleşme, etnik ve milli ayrılık talepleri gibi konularla devletin meşruiyeti, sınırları hakkında günümüzde yapılan tartışmaları takip edebilme

21. Yüzyılda Westphalia Devlet Anlayışına Tehditler

21. yüzyılda Westphalia devlet sisteminin, küreselleşme süreçlerinin iç ve dış egemenlik kavramını dönüştürerek egemenliği, devletlerin baş aktör olduğu bir uluslararası sistemden devlet-dışı, devlet-üstü ve çok-uluslu şirketlerin de sistemi etkiledikleri çok-aktörlü bir düzene evrilmiştir. İkinci olarak, aslında hep var olan ama küreselleşme süreçlerine paralel olarak giderek artacak olan etno-milliyetçi ayrılık talepleri, ulus-ötesi köktenci dini terör örgütlerinin özellikle Ortadoğu ve Afrika'da kırılgan ya da çökmüş devletlerin neden olduğu otorite boşluğunda devlet kurma talepleri, 21. Yüzyılda devletlerin başetmesi gereken tehditlerdir. Ancak bu tehditler, uluslararası sistemde devletin varlığının sonuna işaret etmez; bilakis, güvenlik, terör, göç gibi sorunlar nedeniyle devlet hala baş aktör olmaya devam etmektedir.

neler öğrendik?

1 Aşağıdakilerden hangisinde, bir devletin yasal olarak tanınmasına dair ilk uluslararası hukuksal düzenleme yapılmıştır?

A. Utrecht Barış Antlaşması
B. Montevideo Sözleşmesi
C. Paris Anlaşması
D. Viyana Kongresi
E. Avrupa Ahengi Sistemi

2 Aşağıdaki ülkelerden hangisi Viyana Kongresi'nde yer alan büyük güçlerden biri **değildir?**

A. İspanya
B. Avusturya
C. Rusya
D. Prusya
E. Britanya

3 Devlet sisteminin doğuşuna sebep olan ve 30 Yıl savaşlarını sona erdiren 1648 tarihli Anlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

A. Westphalia Barış Anlaşması
B. Viyana Anlaşması
C. Paris Anlaşması
D. Sykes-Picot Anlaşması
E. Küçük Asya Anlaşması

4 Devletin asli görevleri olan düzenin ve kişilerin güvenliğinin sağlanması konusunda başarısız olan ve iç savaşın rutin halde olduğu devlet aşağıdaki kavramlardan hangisi ile tanımlanabilir?

A. Ulus devleti
B. Savaş devleti
C. Diktatör devlet
D. Çökmüş devlet
E. Geleneksel devlet

5 Aşağıdakilerden hangisi 21. Yüzyılda Westphalia modern devlet sistemine yönelik tartışmalarda ele aldığımız temel konulardan birisi **değildir?**

A. Küreselleşme süreçleri
B. Etno-milliyetçi ayrılıkçı talepler
C. Nüfusun kontrol edilmesi
D. Ulus-ötesi köktenci dini hareketler
E. Çökmüş devlet

6 2017 Kırılgan Devletler İndeksi Sıralaması'nda Türkiye kaçıncı sırada yer almaktadır?

A. 61
B. 62
C. 63
D. 64
E. 65

7 Aşağıdakilerden hangisi bir devletin Birleşmiş Milletler'e kabul edilmesi için gereken şartlardan biri **değildir?**

A. Bir milyondan fazla nüfusa sahip olma
B. Barışçıl olma
C. BM Şartında belirtilen koşulları kabul etme
D. BM Şartlarını uygulama ve devam ettirme
E. Tanınma için başvuruda bulunacak oluşum devlet olma niteliklerini taşıma

8 Devletin gücünün, yetkisinin ve adaletinin tek elde toplandığı ve monarkın sınırsız otoriteye sahip olduğu merkezi yönetim biçimi aşağıdakilerden hangisidir?

A. Marksizim
B. Liberalizm
C. Mutlakiyetçilik
D. İdealizm
E. Merkantilizm

9 Aşağıdakilerden hangisi zayıf/kırılgan devlete örnek **oluşturmaz?**

A. Suudi Arabistan
B. Sudan
C. Demokratik Kongo Cumhuriyeti
D. Somali
E. Finlandiya

10 1815 yılında Napolyon'un Britanya, Avusturya, Prusya ve Rusya karşısında aldığı yenilginin sonucunda düzenlenen barış kongresi aşağıdakilerden hangisidir?

A. Viyana Kongresi
B. Paris Kongresi
C. Roma Kongresi
D. Moskova Kongresi
E. Londra Kongresi

1. B	Yanıtınız yanlış ise "Modern Devlet Sisteminin Tarihsel Gelişimi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise "17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Devlet ve Uluslararası Sistem" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. A	Yanıtınız yanlış ise "Modern Devlet Sisteminin Tarihsel Gelişimi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. D	Yanıtınız yanlış ise "21. Yüzyılda Westphalia Devlet Anlayışına Tehditler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. C	Yanıtınız yanlış ise "21. Yüzyılda Westphalia Devlet Anlayışına Tehditler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. D	Yanıtınız yanlış ise "21. Yüzyılda Westphalia Devlet Anlayışına Tehditler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. A	Yanıtınız yanlış ise "Modern Devlet Sisteminin Tarihsel Gelişimi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. C	Yanıtınız yanlış ise "17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Devlet ve Uluslararası Sistem" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. E	Yanıtınız yanlış ise "21. Yüzyılda Westphalia Devlet Anlayışına Tehditler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. A	Yanıtınız yanlış ise "17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Devlet ve Uluslararası Sistem" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

BM Genel Kurulu'nda 29 Kasım 2012'de Filistin'in "üye olmayan gözlemci ülke" statüsüne yükseltilmesi için oylama yapılmıştır. 138 ülke oylamada Filistin'in BM'deki statüsünün yükseltilmesi yönünde oy kullanırken, dokuz ülke karşı çıkmış, 41 ülke ise çekimser oy vermiştir. New York'taki BM Genel Kurulu'nda 10 Eylül 2015 tarihinde yapılan oylamada, üye ülkelerin çoğunun 'evet' oyuyla kabul edilen tasarı uyarınca Vatikan bayrağıyla beraber Filistin bayrağının da diğer ülkelerin bayrağının arasında temsil edilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak, Filistin hala uluslararası camia tarafından tanınma problemi yaşamakta, BM'deki statüsünün iyileştirilmesi ve tam üye olarak kabul edilmesi için çabalamaktadır.

Araştır 2

Endüstri Devrimi dünya tarihinin değişim noktalarından biri olarak kabul edilir. Sanayileşme sürecini hızlı bir şekilde gerçekleşen ülkelerin, hammadde ve pazar arayışı içerisine girmeleri sonucunda, sömürgecilik akımının hız kazandığını görmekteyiz. Sanayileşmenin bir sonucu olan fabrikalaşma ile birlikte, Avrupa'da büyük bir işçi sınıfı oluşmuştur ve bunun sonucunda kentleşme ile birlikte nüfus artışının gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Araştır 3

Etno-milliyetçilik kapsamı bakımından "milli biz şuuru" yerine; etniklik ve mezhep temelinde gelişen bir milliyetçilik anlayışını savunmaktadır. Bu bağlamda, bu tarz hareketler devletlerin içerisinde gerçekleşip, güç kazandıklarında; devletin en önemli unsuru olan sınır-toprak bütünlüğünü tehdit edici boyuz kazanmakta ve devletlerin kendi ulus tanımlarını değiştirmeye zorlamaktadır.

Kaynakça

Aksoy, A. (2016). "Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Aralık, 2 (3), s. 33-40.

Arslaner, M. N. ve Eryücel, E. (2011) "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), s. 1-20.

Buzan, B. and Little, R. (2000). *International Systems in World History*, Oxford and New York: Oxford University Press.

Galtung, J. (2004). "Emperyalizmin Yapısal Teorisi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 2, s. 25-46.

Habermas, Jurgen. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti (Siyasi Denemeler).* Çev. M. Beyaztaş. İstanbul: Bakış Yayınları.

Hillgruber, C. (1998). "The Admission of New States to the International Community", *European Journal of International Law*, 491-50.

Kennedy, P. (2002). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kinder, H. & W. Hilgemann (2006). *Dünya Tarihi Atlası 2. Cilt Fransız Devrimi'nden Günümüze*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.

Krasner, S. (1995/96). Compromising Westphalia. *International Security*, Vol. 20, No. 3 (Winter, 1995-1996), pp. 115-151

McGrew, A. (1992). *Global Politics: Globalization and the Nation-State*, Cambrdige: Polity Press.

Mingst, K. and Arreguin-Toft, I. (2017). *Essentials of International Relations*. New York: W.W and Norton Company.

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (1933,1934).

Öğüt, S. (2013). "Başarısız Devlet Kavramının İncelenmesi", *HAD*, Cilt 19, Sayı 3, s. 163-177.

Pazarcı, Hüseyin (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları***.** No: 551.

Poggi, G. (2007). *Devlet. Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Rochester, J. M. (2010). *Fundamental Principles of International Relations*, Boulder, CO: Westview Press.

Şener, B. (2014). "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları", *Tarih Okulu Dergisi*, Haziran, Sayı XVII, s. 51-77.

Tomlinson, J. (1999). *Küreselleşme ve Kültür*, İstanbul: Ayrıntı.

Bölüm 4

Savaşlar ve 20. Yüzyıldan Günümüze Uluslararası Sistem

Öğrenme çıktıları

I. Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)

1 I. Dünya Savaşı Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini ve uluslararası sistem açısından önemini açıklayabilme

II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)

2 II. Dünya Savaşı Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini açıklayabilme ve bu dönemi I. Dünya Savaşı Dönemi ile karşılaştırabilme

Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991)

3 Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini tanımlayabilme ve bu dönemin uluslararası sistem açısından önemini yorumlayabilme

21. Yüzyılda Uluslararası Sistem

4 21. Yüzyılda uluslararası sisteminin temel özelliklerini tanımlayabilme ve bu döneme hakim olan göç, mülteci, terör, aşırı sağ gibi konulardaki tartışmaları takip edebilme

Anahtar Sözcükler: • I. Dünya Savaşı • II. Dünya Savaşı • Soğuk Savaş • İki Kutuplu Sistem • Yeni Dünya Düzeni • Birleşmiş Milletler Örgütü • Doğu-Batı Bloku • Çok-Kutuplu Sistem

GİRİŞ

3. bölümde bahsettiğimiz üzere, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uluslararası sistemde Avrupa hegemonyası belirleyiciydi ve bu sistemin temel özelliği, tek bir devletin sisteme hakim olmadığı güç dengesiydi. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte önemli gelişmeler olarak ulusçuluğun, Endüstri Devrimi'nin ve onunla ilintili olarak emperyalizmin yayılmasının, uluslararası sistemi ve uluslararası ilişkileri derinden etkileyen faktörler olduğunu belirtmiştik. **Bu bölümdeki temel amaç, Eric Hobsbawm'ın "Aşırılıklar Çağı" (2006) olarak nitelendirdiği 20. yüzyıldaki uluslararası sistemi sıcak ve soğuk savaşlara odaklanarak her bir dönemdeki uluslararası sistemin özelliklerini açıklamak ve 21. yüzyıl uluslararası sistemin temel özelliklerini değişen aktörler ve temel sorunlar üzerinden ortaya koymaktır.**

I. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ (1914-1918)

1900lü yılların başından itibaren emperyalizmin doruk noktasına ulaşmasıyla, Avrupa'daki büyük güçler küresel anlamda kimin daha etkili olacağı yönünde bir rekabet içine girdiler. İki müttefik sistem arasında Fransa ve Britanya'nın Afrika'nın sömürgeleştirilmesi konusundaki sürtüşmelerin artması, Almanya ve Britanya deniz donanmaları arasındaki deniz kuvvetleri silahlanması rekabeti ve küresel etki için rekabetlerinde giderek artan gerilim, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya'nın Balkanlar üzerinde egemenlik kurma yarışı, Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'ın Sırplı bir milliyetçi tarafından 28 Haziran 1914'te öldürülmesiyle savaş şeklinde patlak verdi. Bu olay sonrasında Avusturya-Macaristan Sırbistan'a karşı savaş açtı ve Rusya Sırbistan'a destek verdi. Bunun üzerine Almanya, Fransa ve Rusya'ya savaş ilan etti. Almanya'nın Belçika'yı işgal etmesiyle İngiltere, Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece, **Üçlü İttifak** (Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya) ve **Üçlü İtilaf** (Rusya, İngiltere, Fransa) arasında başlayan savaşa Osmanlı İmparatorluğu, Ağustos 1914'te İttifak Devletleri tarafında dahil oldu. ABD Başkanı Woodrow Wilson, savaş başladığında ulusal çıkarları için en iyisi olduğunu düşündüğü yalnızcılık politikası izleme kararı aldı. ABD, Ekim 1917'de **Rus Devrimi** ile Rusya'nın sona erip Sovyetler Birliği'nin kurulması sonrasında ve 18 Mart 1917'de Almanların Amerikan ticaret gemilerini batırması üzerine Nisan 1917'de İtilaf devletleri tarafında savaşa dâhil oldu. I. Dünya Savaşı, Avrupa'da başlayan fakat daha sonra ABD ve Japonya'nın da dahil olmasıyla Avrupa dışına yayılan bir savaş olması nedeniyle ve askeri hedefler dışında sivillerin de savaşa dahil olmasıyla topyekün bir dünya savaşı olmuştur.

Rus Devrimi: Rus Devrimi, 1917 yılında iki aşamada Çarlık rejiminin yıkılarak Sovyetler Birliği'nin kurulmasına yol açmıştır. Mart 1917 yılındaki birinci aşamada Çarlık yönetiminin yıkılarak yerine geçici bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Ancak bu hükümet, halkın ve işçilerin sorunlarının çözülmesi, toprak reformunun gerçekleştirilmesi ve barışın sağlanması gibi beklentilerini yerine getirememiştir. Ekim 1917 yılında ikinci aşama olan Bolşevik Devrimi'yle iktidarı Lenin'in liderliğindeki Bolşevik hükümeti ele geçirdi. Lenin, 1918 yılında Rusya'ya karşı savaşan devletlerle Brest-Litovsk Barışı imzalayarak savaştan çekildi.

Tablo 4.1 I. Dünya Savaşı'na katılan devletler

I. Dünya Savaşı	Üçlü İtilaf Devletleri	Üçlü İttifak Devletleri
Taraflar	İngiltere, Fransa, Rusya	Avusturya-Macaristan, Almanya, İtalya
Sonradan Savaşa Dahil Olan Devletler	ABD	Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan

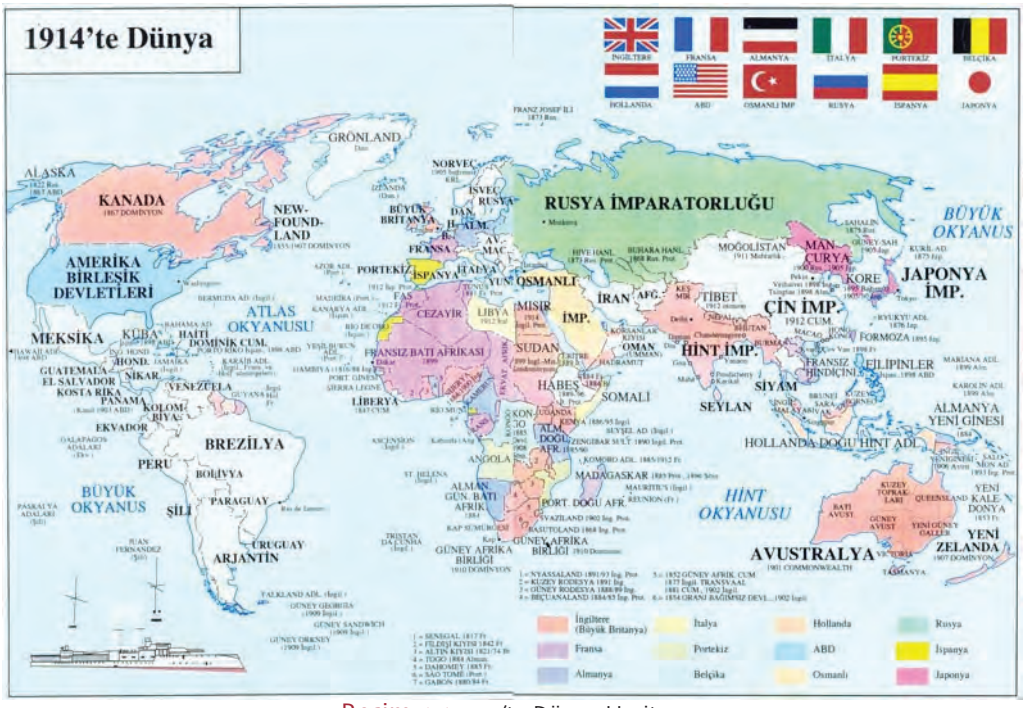

Resim 4.1 1914'te Dünya Haritası

Kaynak: http://aygunhoca.com/tarih-haritalari/86-1-dunya-savasi-haritalari/151-1914-te-dunya-haritasi.html

Cepheler

I. Dünya Savaşı, Batı ve Doğu olmak üzere iki cephede yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde savaşmıştır. Bunlar; toprakları dâhilinde olan Kafkas, Kanal, Filistin-Suriye, Irak, Çanakkale, Hicaz-Yemen cepheleri ile toprakları dışındaki Makedonya, Galiç ve Romanya cepheleridir. Osmanlı, bu cephelerden sadece Çanakkale'de başarılı olmuştur. Çanakkale Savaşı'nda yaklaşık 500.000 insan ölmüştür.

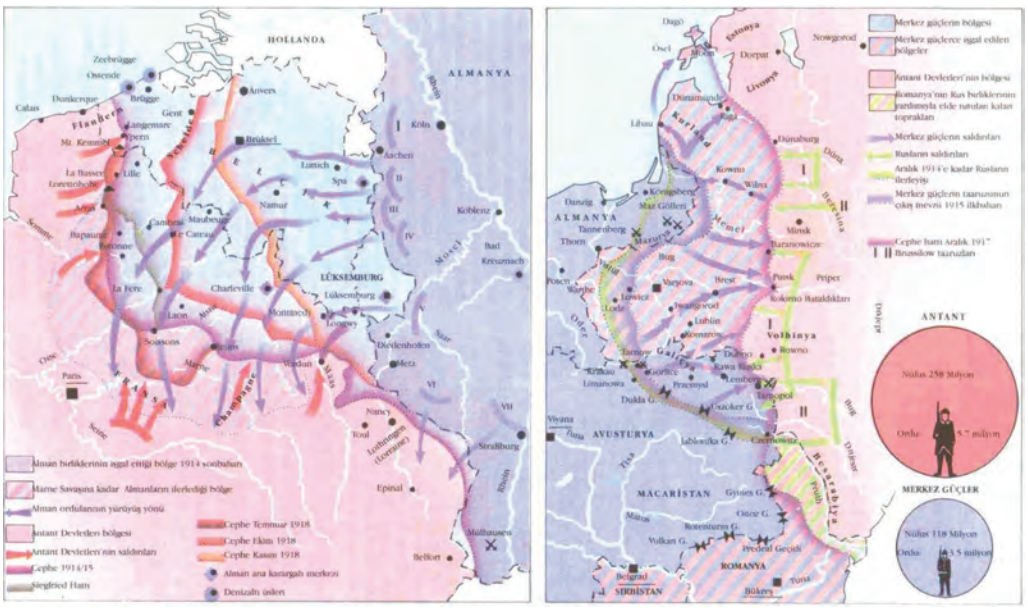

Batıda savaşın seyri 1914 - 1917 Doğuda savaş 1914 - 1917

Resim 4.2 I. Dünya Savaşı'nda Batı ve Doğu Cepheleri

Kaynak: Kinder, H. & W. Hilgemann (2006). Dünya Tarihi Atlası 2. Cilt Fransız Devrimi'nden Günümüze, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı, s. 402.

Antlaşmalar

İttifak Devletleri'nin yenilgisiyle sona eren I. Dünya Savaşı'nda, milyonlarca insan öldü. Özellikle Avrupa devletlerinde büyük ekonomik gerileme ve işsizlik, devletleri korumacı iktisadi siyasalar benimsemeye itti. Savaş, aynı zamanda dört imparatorluğun ve çok-kutuplu Avrupa sisteminin sonunu getirdi. Savaş sürecinde Rus Devrimi ile Rusya'da çarlık düzeni yıkıldı ve Lenin Sovyetler Birliği'nin lideri olarak komünizmin benimsenmesini sağladı. Savaş sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağıldı ve Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya egemen bağımsız devletler oldu. I. Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri ile Almanya arasında 1919'da imzalanan Versailles Anlaşması, İsrail-Filistin çatışmasında görüldüğü gibi etnik-siyasi çatışmalara ve II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu anlaşmaya göre, Almanya hem kolonilerinden oldu hem de savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. Polonya bağımsız hale geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanarak Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika'daki kontrolünü kaybetti. Ayrıca Avrupa'da milliyetçilik hareketlerinin artması ve "ulusların kendi geleceklerini tayin ilkesi" ile birçok devlet oluştu.

dikkat

Türk hükümeti ile imzalanan ancak Millet Meclisi'nin "geçici olarak" onaylamayı reddettiği Sevr Barış Antlaşması'na göre i) Boğazlar, uluslararası statüde bütün devletlere açılacak; ii) Doğu Trakya (Rodos hariç), Ege Adaları ve İzmir, Yunanistan'a verilecek; iii) Suriye ve Kilikya, Fransa'ya verilir; iv) Irak ve Filistin, İngiltere'ye verilir; v) İngiltere, Arabistan üzerinde himaye hakkı elde eder; vi) On iki Ada ve Rodos, İtalya'ya verilir; vii) Doğu Anadolu'da bağımsız Ermeni ve Kürt devletlerinin kurulacak; viii) Edremit'ten Antalya'ya kadar kıyı, nüfuz bölgesi olarak İtalya'ya verilir; ix) Kıbrıs ve Mısır, nüfuz bölgesi olarak İngiltere'ye verilir; x) Osmanlı Devleti'nin askeri gücü 50.700 askerle sınırlandırılacak ve mecburi askerlik kaldırılacak. Tank, ağır top, uçak ve denizaltı bulunmayacak; xi) Osmanlı Devleti savaş tazminatı ödeyecek ve kapitülasyonlardan bütün devletler yararlanacak.

Resim 4.3 1920 Sevr Barış Antlaşması'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu

Kaynak: http://www.turkcebilgi.com/resim/sevr_antlaşması/sevr-anlasmasi-osmanli

Tablo 4.2 I. Dünya Savaşı sonrasında Antlaşmalar

DEVLET	ANTLAŞMA	TARİH
Almanya	Versailles	28.06.1919
Avusturya	St. Germain-en-Laye	10.09.1919
Bulgaristan	Neuilly	27.11.1919
Macaristan	Trianon	04.06.1920
Osmanlı İmparatorluğu	Sevr	10.08.1920

I. Dünya Savaşı'nın Etkisi

I. Dünya Savaşı, ilk küresel çapta savaş olması ve siyasal, sosyal ve ekonomik etkileri bakımından uluslararası ilişkiler disiplini açısından önemlidir. İttifak Devletleri'nin yenilgisiyle sona eren I. Dünya Savaşı'nda, 15 milyona yakın sivil ve 8,5 milyon asker ölmüştür. Özellikle Avrupa devletlerinde büyük ekonomik gerileme ve işsizlik, devletleri korumacı iktisadi siyasalar benimsemeye itti. Savaş, aynı zamanda dört imparatorluğun ve çok-kutuplu Avrupa sisteminin sonunu getirdi. Savaş sürecinde Rus Devrimi ile Rusya'da çarlık düzeni yıkıldı ve Lenin Sovyetler Birliği'nin lideri olarak komünizmin benimsenmesini sağladı. Savaş sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağıldı ve Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya egemen bağımsız devletler oldu. I. Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri ile Almanya arasında 1919'da imzalanan Versailles Anlaşması, İsrail-Filistin çatışmasında görüldüğü gibi etnik-siyasi çatışmalara ve II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu anlaşmaya göre, Almanya hem kolonilerinden oldu hem de savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. Polonya bağımsız hale geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanarak Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika'daki kontrolünü kaybetti. Ayrıca Avrupa'da milliyetçilik hareketlerinin artması ve "ulusların kendi geleceklerini tayin ilkesi" ile birçok devlet oluştu.

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren ve savaştan galibiyetle çıkan Fransa ve İngiltere'nin yönlendirdiği Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919 tarihli toplantısında, dünyada ortak güvenliğin ve barışın sağlanması ve devletlerin egemenliklerinin garantiye alınması ilkelerine dayanarak savaşların önlenmesi için **Milletler Cemiyeti**'nin (*League of Nations*) kurulması kararı alındı. Bu karar, ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 18 Ocak 1918'de ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada dile getirdiği, yeni liberal bir uluslararası düzen öngören ve savaş sonrasında özellikle Avrupa'da toprağa dayalı düzenlemelere yönelik 14 ilkeye (**Wilson İlkeleri**) dayandırıldı. Ancak Wilson İlkeleri, barışçıl bir uluslararası düzen temin etmede başarısız olmuştur.

Bu ilkelerden bazıları şunlardır:

(i) Uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yolları çözümlemek için Milletler Cemiyeti kurulacak.

(ii) Yenen devletler yenilen devletlerden toprak ve tazminat almayacak.

(iii) Devletlerarasında yapılan antlaşmalar açık olacak.

(iv) Karasuları dışındaki denizlerde tam serbestlik sağlanacak.

(v) Uluslar arası ekonomik engeller kaldırılacak ve devletler arasında ekonomik eşitlik sağlanacak.

(vi) Silahlanmanın azaltılması yönünde karşılıklı güvenceler verilecek.

(vii) Rusya, Belçika, Romanya, İtalya, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın sınırları tekrar

(viii) Boğazlar, ticaret gemilerine açık olacak.

(ix) Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin oturduğu bölgelerin egemenliği sağlanacak; diğer bölgelerdeki uluslara da kendi geleceklerini tayin etme hakkı verilecektir.

Bu ilkelerin en öne çıkan ikisinden birincisi, son ilkede bahsedilen öz belirtim ya da ulusların kendi geleceklerini kendilerinin belirleme hakkının verilmesi (*self-determination*) ilkesiyken ikincisi ise Milletler Cemiyeti'nin kurulması fikridir.

Milletler Cemiyeti Tüzüğü, Versailles Barış Konferansı Genel Kurulu'nda kabul edilir ve Ocak 1920'de faaliyetine başlar. Üye ülkeler arasındaki sorunlar, öncelikle barışçıl yollarla çözülecek, çözülemediğinde ise, Örgüt güç kullanabilecekti. Ancak Örgüt, hem yeterince verimli çalışamaması hem de güçlü devletlerin çıkarlarına dokunan anlaşmazlıklarda müdahale etmediği için 1946 yılında Milletler Cemiyeti Genel Kurulu kararıyla lağvedildi.

Milletler Cemiyeti/Cemiyet-i Akvam (League of Nations): Avrupa Ahengi Sistemi, I. Dünya Savaşı'nı önleyememişti. Bu nedenle Versailles Barış Konferansı'nda kabul edilen ve Milletler Cemiyeti'nin kuruluş belgesi olma niteliği taşıyan Milletler Cemiyeti Tüzüğü sonrasında Cemiyet, 10 Ocak 1920'de yürürlüğe girer. Yılda bir kez toplanır ve her üye bir oya sahiptir. Bütün Cemiyet üyelerinin temsilcilerinden oluşan Milletler Cemiyeti Genel Kurulu ve bu Kurulun üyelerinin seçtiği 4-6 daimi ve sonraları 9 geçici üyeden oluşan Milletler Cemiyeti olarak iki temel organdan oluşur. Bu organlar, merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde olan Daimi Genel Sekreterlik tarafından desteklenir. Ayrıca anlaşmazlıklarda hakemlik görevi yapan Lahey Uluslararası Daimi Adalet Divanı ve çalışma konusunda yasama görevi bulunan Uluslararası Çalışma Kurumu, Milletler Cemiyeti'ne ortak üyedir.

Resim 4.4 Milletler Cemiyeti

Kaynak: http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/milletler-cemiyeti-cemiyet-i-akvam-387

dikkat

Milletler Cemiyeti'nin 28 asli üyesi vardır. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesi, 1932 yılında TBMM'nin Genel Kurul Kararıyla gerçekleşmiştir.

2018 yılında I. Dünya Savaşı'nı bitiren ateşkes anlaşmasının 100. yıldönümü, Avrupa'da Paris'te olmak üzere Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan'da törenlerle anıldı.100 yıl sonra I. Dünya Savaşı'nın bugüne uluslararası sistem açısından en önemli etkileri, Wilson ilkeleri üzerinden Milletler Cemiyeti Sistemi ile ulus-devlet fikrinin öne çıkması ve günümüzde özellikle A.B.D'nin Ortadoğu'daki düzene müdahalesi biçiminde özetlenebilir.

belgesel

- Özel olarak I. Dünya Savaşı'nın 100. Yıldönümü için kurulan www.centenarynews.com internet sitesini ziyaret ediniz.
- BBC'nin I. Dünya Savaşı'nın 100. Yıldönümü için düzenlediği paneller ve belgesel için http://www.bbc.co.uk/programmes/p021d1jx adresini ziyaret ediniz.
- Birinci Dünya Savaş Belgeseli için Büyük Savaş, TRT izleyiniz.

Araştırmalarla İlişkilendir

"BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞLANGICI"

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa'da yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal olayların bir sonucu olarak ortaya çıktı. 19. yüzyılın sonundan itibaren etkin bir güç haline gelen Alman İmparatorluğu, Avrupa Kıtası'ndaki güç dengelerini değiştirerek, emperyalist güçler arasında çıkar çatışmalarına neden oldu. Başta İngilizler olmak üzere sanayileşmiş büyük devletler, Almanya'nın bu yükselişinden ve onun yeni bir emperyalist devlet olarak, çıkar savaşlarından pay istemesinden rahatsız oldular. Ancak büyük devletlerarasında yaşanan bu güç rekabeti önlenemez bir yola girerek, dünyanın üç kıtasında dört yıl devam eden bir çatışmaya neden oldu. Birinci Dünya Savaşı, Avusturya Macaristan İmparatorluğu Veliahttı Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna'da bir Sırp tarafından suikast sonucu öldürülmesiyle başladı. Savaşın başında Avusturya İmparatorluğu için Sırp düşmanlığı toplumda tüm sosyal sınıflar arasındaki statü farkını kaldıran ortak payda oldu. Sadece sosyal sınıflar da değil üstelik her yaş grubundan imparatorluk mensubu için Sırplar düşman olarak kabul edildiler. Hatta Avusturya İmparatorluğu savaş için hazırladığı pek çok propaganda malzemesinde, çocukların da Sırp düşmanı olarak gösterildiği görseller hazırladı. Birinci Dünya Savaşı etkileri, sonuçları ve savaşan tarafların muharip gücü açısından değerlendirildiğinde, o güne kadar dünyanın tanık olduğu en büyük savaştı. Birinci Dünya Savaşıyla birlikte dünya savaş tarihinde de yeni bir dönem başladı ve topyekûn savaş kavramı belleklere yerleşti. Pek çok ülke, ordularını bu savaşta seferber etti. Bu ülkelerden biri de Osmanlı Devleti'ydi. Savaş boyunca pek çok cephede savaşan devlet, milyonlarca insanını bu savaş için askere almış, onları muharip güç olarak cephelerde kullanmıştı.

Kaynak: Gözcü, A. (2016). "Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devletinin Gündelik Hayatından Kesitler", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/32, s. 133-169

Öğrenme Çıktısı

1 I. Dünya Savaşı Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini ve uluslararası sistem açısından önemini açıklayabilme

Araştır 1

Wilson İlkeleri'nin öngörüldüğü gibi barışı tesis etmede etkili olup olmadığını araştırınız.

İlişkilendir

Milletler Cemiyeti'nin uluslararası barışla ilişkisini yorumlayınız.

Anlat/Paylaş

1914-1918 Dönemi'nde uluslararası sistemin belirleyici özelliklerini ana hatlarıyla anlatınız.

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ (1939-1945)

I. Dünya savaşı sonrasında Avrupa'da istikrar, barış ve düzen ortamı kaybolmuştu. Savaştan yenilgiyle çıkan İtalya ve Almanya, uluslarının yaşadığı aşağılanmadan kurtulmak için ulusal yeniden doğuşu –ulusun eski günlerindeki gibi büyük günlerini canlandırma- hedefleyerek, "yeni İtalya" ve "yeni Almanya" yaratma gayreti içine girdiler. Her ikisinde de görülen ortak özellik, siyasal iktidarsızlık ve yaygın marjinalleşmedir. Bu nedenle, II. Dünya Savaşı'nın I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ruhsal çöküntü, ekonomik karışıklık ve siyasal barbarlığın sonucunda oluştuğu ve bu ortamın Benito Mussolini önderliğinde İtalya'da **Faşizm** (1922-1939), Adolph Hitler liderliğinde Almanya'da **Nasyonal sosyalizm** (1933) ve Stalin önderliğinde Rusya'da komünist diktatörlüğün gelişmesine yol açtığı iddia edilir. Mussolini'nin amacı, Akdeniz bölgesinde egemenliğini kurmak ve Afrika'daki sömürgelerini genişletmektir. Bu doğrultuda İtalya, Ekim 1936'da Habeşistan'ı ve 1939'da Arnavutluk'u ilhak eder.

Faşizm: Kökeni Latince fasces (ucunda balta bulunan çubuk demeti) sözcüğüne dayanan faşizm; bütün yaşam alanını kapsayan devlet ve ideoloji, lider hegemonyası, basının sözkonusu ideolojiye yönelik yayınlar yapma zorunluluğu (güdümlü yayıncılık), göstermelik seçimler, kitle iletişim araçlarının tekelleşmesi, sansür, milliyetçilik, militarizm, şiddet, şovenizm, popülizm, antikomünizm ve antikapitalizm gibi belirleyici özelliklere sahip olan ve temel hedefi, tek partili otoriter veya totaliter bir devlet kurmak olan ideolojidir.

Nasyonel Sosyalizm: Almanya'da parlamenter demokratik sisteme karşı ortaya çıkan ve Hitler'in vurguladığı Antisemitizme (Yahudi karşıtlığı) ve Alman ırkının üstünlüğü iddiasına dayanan Alman milliyetçiliğidir. "Üstün" Alman ırkının "aşağı" Yahudi ırkı tarafından yok edilme tehlikesi yaşadığına inanan Hitler, bu tehlikeyi yok etmek için Yahudilerin imha edilmesini savunur. Bu görüşte, halk öne çıkarılır ve bireyin topluluk içinde erimesi gerektiği iddia edilir.

1929 Ekonomik Buhranı da savaşı tetikleyen nedenlerden biridir. Özellikle işsizlik, toplumsal gerilimi artırdı. Bu gerilim, büyük işsizlik rakamlarıyla boğuşan Almanya'da 1932 seçimlerinde **Adolph Hitler**'in başkanlığındaki Nazi Partisi'nin Alman parlamentosunda çoğunluğu ele geçirmesine zemin hazırladı. Ocak 1933'te Hitler'in koalisyon hükümetinin şansölyesi olmasıyla, diktatörlük yolunda ilerlemesi hız kazanır. Hitler, anayasal temel hakları ve parlamentoyu saf dışı bırakarak yasama ve yürütme erkini tek elde toplar. Eyalet parlamentolarını ve Eyaletler Meclisi'ni lağveder. 1936 yılına kadar kolluk gücünün tamamını emrinde toplar. Partileri ve sendikaları kapatarak ve siyasi muhalifleri öldürerek muhalefeti ortadan kaldırır. Almanya'da yaşayan Polonyalı Yahudiler sınırdışı edilir. 1938'den itibaren Yahudilerin toplu taşıma araçlarını kullanmaları yasaklanır. Mallarına el konulur. Anti-Yahudi laboratuvarları kurulur. Almanların *Lebensraum* (yaşam alanı) ihtiyacı olduğu iddiasıyla, doğuya doğru (önce Hitler'in "aşağı ırklar" olarak tanımladığı Slav topraklarına, sonra da Bolşevik Rusya'ya) toprak genişlemesi için adımlar atar. Bu yöndeki en belirgin girişimi, Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmesidir. Burada Yahudilerin imhası, gettolar ve çalışma kamplarına yerleştirme, toplu tutuklama ve kurşuna dizme ve imha ve gaz odalarında öldürülmeleriyle gerçekleştirilir.

dikkat

Alman ve İtalyan faşizmleri farklılık gösterir. İtalyan faşizminin özünde ırkçılık yokken Alman Nazizminde oldukça koyu bir ırkçılık, Antisemitizm şeklinde ifade bulur.

Adolph Hitler (1889-1945): Nazi Almanya'sının önderi (Führer). Almanları "üstün ırk" olarak görüyor ve "aşağı ırk" olarak gördüğü Yahudilerin Almanlara karşı bir tehdit oluşturduğunu iddia ediyordu. "Aşağı ırk"a Yahudiler'den başka Romanları, Slav halklarından Lehleri ve Rusları ve engellileri de dâhil ediyordu. Marksizmi ve kapitalizmi, Yahudilerin yönlendirdiği, Alman karşıtı hareketler olarak değerlendirerek karşı çıkıyordu.

Resim 4.5 Adolph Hitler

Kaynak: http://o.tqn.com/d/history1900s/1/0/D/A/1/hitler47.jpg

Savaş

II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya karadan ve havadan saldırmasıyla başladı. Bu olaydan iki gün sonra İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece Avrupa'da II. Dünya Savaşı patlak verdi. Batı'ya doğru genişlemeye çalışan SSCB, Kasım 1939'da Finlandiya'ya saldırdı. Kış Savaşı olarak anılan bu saldırı sonucunda SSCB, Milletler Cemiyeti'nden ihraç edildi. Mart 1940'ta Finlandiya SSCB tarafından, Nisan 1940'ta Danimarka ve Haziran 1940'ta da Norveç, Almanlar tarafından işgal edildi. Haziran 1941'de Almanya, SSCB'yi işgal etti. Doğu Asya Hindiçin'de egemenlik kurmak isteyen Japonya, Aralık 1941'de ABD'ye ve Pasifik Okyanusu'ndaki Avrupa topraklarına saldırdı. Pearl Harbor'ın bombalanmasıyla beraber ABD, II. Dünya Savaşı'na dâhil oldu. Böylece, SSCB, ABD ve Japonya'nın katılımıyla savaş, dünya savaşına dönüştü SSCB'nin ve Polonya'nın Berlin'i ele geçirmesinden sonra Almanya'nın 8 Mayıs 1945'te teslim olması üzerine Avrupa'da savaş sona erdi. Ağustos 1945'te ABD'nin Japonya'ya (Hiroşima ve Nagasaki) atom bombası atması ve Japon Adaları'nın işgalinden sonra 15 Ağustos 1945'te Japonya teslim oldu. Böylece, Pasifik Savaşı sona erdi.

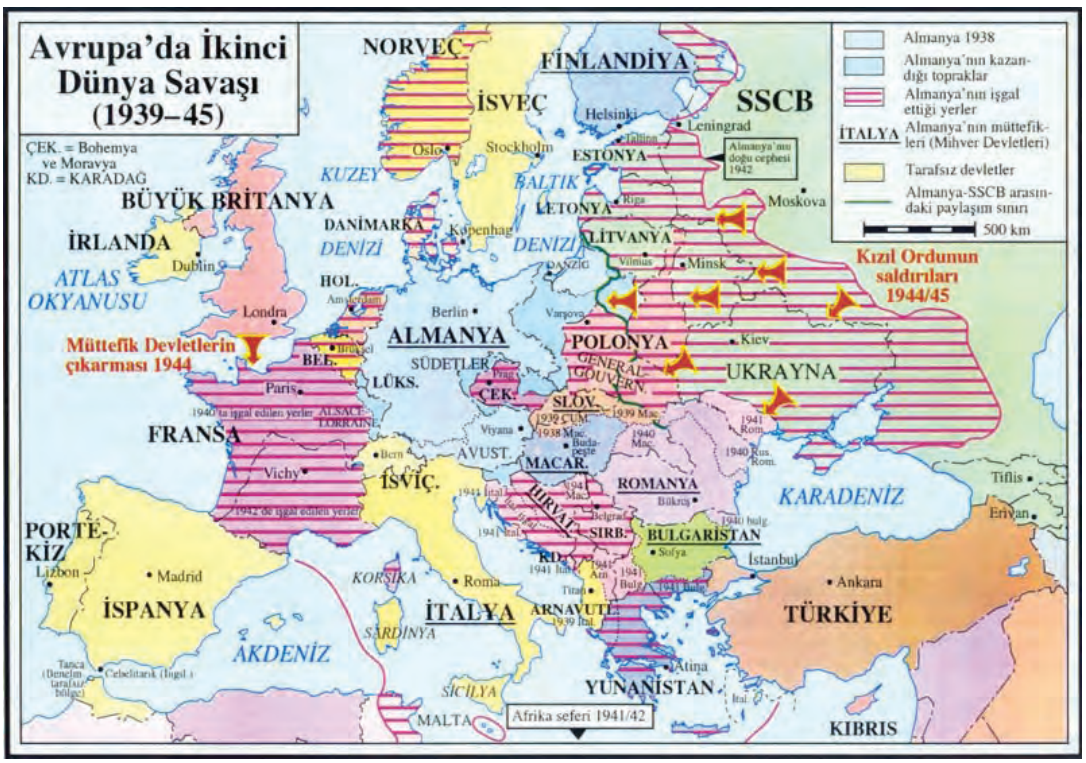

Resim 4.6 Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı

Kaynak: http://aygunhoca.com/tarih-haritalari/87-2dunya-savasi-haritalari/468-avrupada-2-dunya-savasi-haritasi-1939-1945.htm

Tablo 4.3 II. Dünya Savaşı'ndaki Taraflar

MÜTTEFİK DEVLETLER	MİHVER DEVLETLER
Sovyetler Birliği	Almanya
Fransa	Japonya
İngiltere	İtalya
ABD	
Çin	

II. Dünya Savaşı'nın Etkisi

II. Dünya Savaşı, 20. Yüzyılın en kanlı savaşlarından biri olmuş ve Yahudi Soykırımı gibi toplu kıyımlara şahit olmuştur. Almanya'da Nazi soykırımında yaklaşık 6 milyon Yahudi öldürülmüştür. Soykırıma ek olarak, II. Dünya Savaşı, hem sivillerin hem de askerlerin ölümü ve ilk kez nükleer silah kullanımı gibi özellikleriyle I. Dünya Savaşı'ndan ayrılır.

Yahudi Soykırımı (Holocaust): 1933-1945 yılları arasında Avrupa'da Yahudilerin devlet eliyle zulme ve katliama uğramasıdır. Antisemitizmin en vurucu örneğidir.

Resim 4.7 Yahudi Soykırımının sembol isimlerinden Anne Frank Stichting

Kaynak: United States Holocaust Memorial Museum websitesi, http://www.ushmm.org/wlc/tr/media_ph.php?ModuleId=10005210&MediaId=635

Savaştan yenik çıkan Avrupa ülkelerine karşın, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB süper güçler olarak uluslararası sistemin etkin aktörleri oldular ve iki kutuplu bir uluslararası düzen başladı. Avrupa ülkelerinin sömürgelerinde (Afrika ve Asya'da) bağımsızlık hareketleri başladı. Savaşın sonunda uluslararası barışı ve düzeni sağlamak için **Birleşmiş Milletler** (BM) Örgütü kuruldu.

Birleşmiş Milletler Örgütü-BM (United Nations-UN)

Milletler Cemiyeti'nin devamı olarak görülen BM'in kuruluşuna yönelik tüzük, 1944'te ABD'de Washington D.C. yakınlarında yapılan Dumbarton Oaks Konferansı'nda ABD, SSCB, Büyük Britanya ve Çin tarafından hazırlanır. Bu Konferansta, kurulacak örgütün meclisinde oylamanın nasıl yapılacağı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlık, 1945'te Yalta Konferansı'nda beş büyük devlete veto hakkı tanınarak çözümlenir. 24 Ekim 1945 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Örgüt'ün kuruluşuna dair tüzük yürürlüğe girer. BM, uluslararası düzeyde saldırgan girişimleri bastıracak kollektif önlemlerle güvenliği ve barışı sağlamak, uluslararası hukuka ve adalete uygun olarak barışçıl yollarla uluslararası çatışmaları çözümlemek, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak ve insan haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Bu bakımdan Milletler Cemiyeti'nden daha kapsamlı amaca yönelik bir örgüttür.

BM; Güvenlik Konseyi (yürütme organı), Genel Kurul (danışma organı) ve Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'ndan oluşur. Buna ek olarak bir de barışa ve güvenliğe tehdit durumlarında Güvenlik Konseyi'ni uyaran bir Sekreterya'ya sahiptir. Birleşmiş Milletlerin en önemli organlarından Güvenlik Konseyi, barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumludur. Barış ve güvenliğin tehdidi durumunda, ekonomik, ulaştırma ve iletişim kanallarını kesmeden askeri müdahaleye kadar uzanan bir dizi yaptırım uygulayabilir. Bu durumlarda Güvenlik Konseyi'nin kararı için 11 üyeden 7 üyenin oyu yeterli oluyor ama bu 7 oydan da 5inin daimi üyelerden (5 büyükler olarak anılan Çin, Fransa, Rusya, İngiltere ve ABD) gelmesi gerekiyor. Bu da sadece daimi üyelerin veto ayrıcalığına sahip olduğuna ve yürütme erkinin ve kararlarının BM'ye değil, sadece daimi egemen ülkelerin siyasalarına dayandığına işaret ediyor. Dolayısıyla yaptırımların ve askeri müdahalenin ancak bu devletlerin kabulüyle gerçekleşmesi mümkün oluyor. Bu durumda daimi üyeler yasanın üstünde oluyor ki bu da BM'in hukuki değil siyasi bir kurum olduğu yönündeki eleştirilere yol açıyor ve kuruluş misyonuna gölge düşürüyor. Bir diğer eleştiri de BM'nin kararlarına uyulmaması durumunda BM'nin etkisiz kalmasıdır. Örneğin Mısır'ın İsrail'in Süez Kanalı'nı kullanmasına müdahalesine karşı bir karar almasına rağmen Mısır bu karara uymadı ve bu karar da BM tarafından uygulanmadı. Uluslararası krizlerde otoritesi ve sembolik kalan varlığı sürekli sorgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler Örgütü için www.un.org adresini ziyaret ediniz.

✓ Türkiye, BM'nin asil üyelerindendir.

Yaşamla İlişkilendir

"DÜNYANIN İKİNCİ BÜYÜK SAVAŞI VE TÜRKİYE: DÖNEM KOŞULLARI, DENGE ARAYIŞLARI"

2.Dünya Savaşı, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'in; Müttefik ya da İttifak Devletleri, Almanya, İtalya ve Japonya'nın; Mihver Devletleri olarak katıldığı Dünya tarihinin en kanlı savaşıdır. Almanya'nın Polonya'yı 1 Eylül 1939'da işgalinden sonra Fransa, Britanya İmparatorluğu ve İngiliz Milletler Topluluğuna dâhil olan ülkeler Almanya'ya savaş ilan etmiş, iki yıl içinde Almanya Avrupa topraklarının çoğunu ele geçirmiştir. Savaşın başladığı günlerde Türkiye'nin dış siyasetini belirleyen İsmet İnönü'ydü. Koloğlu'na göre (1994: 67) "bu siyaset savaşa girmemeye ve savaş halindeki ideolojiler (liberalizm, faşizm, sosyalizm) arasında tercih yapıyor görünmemeye dayanıyordu. 1939 Mayısında Alman Von Papen Hitler'den İnönü ile arasında yakınlaşmaya neden olan bir mesaj getirdi. Fransa'nın yenilmesinden sonra gerek Alman hükümeti gerekse Türkiye'deki Alman destekçileri Almanya ile bir anlaşma sürecine girilmesini istiyordu. 23 Haziran 1939 tarihinde Türkiye ve Fransa arasında Hatay'ın Anayurda Katılması Anlaşması imzalandı. 19 Ekim 1939 tarihinde ise Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında "Dostluk Anlaşması" imzalanmış, Sovyetler Birliği imzalanan bu anlaşma nedeni ile Türkiye ile herhangi bir anlaşma yoluna gitmemişti. 21 Şubat 1940 tarihinde Bakanlar Kurulu'na önemli yetkiler veren Milli Korunma Yasası yürürlüğe girerken, 25 Kasım 1940 tarihinde İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli'nde sıkıyönetim ilan edildi.

Savaş boyunca hükümet sıkıyönetimin tanıdığı yetkileri kullanır (Topuz, ty: 96). 4 Mart 1941 yılında Hitler, Alman elçisi Von Papen ile İsmet İnönü'ye mesaj göndermesi Almanya ile Türkiye arasında önemli bir yakınlaşmanın daha yaşanmasına neden olur. 18 Haziran'da ise Türkiye ile Almanya arasında Ankara'da saldırmazlık anlaşması imzalanır ve 22 Haziran'da da Türkiye Alman-Rus savaşı karşısında tarafsızlığını ilan eder. Savaşı müttefiklerin kazanacağı belirginleşince Almanya ile ekonomik ve siyasal ilişkiler kesilir. 1943 Ocak ayında Adana'da İnönü ve Churchill, 4 Aralık'ta bu kez Kahire'de İnönü, Roosevelt ve Churchill arasında 2. Dünya Savaşı'na katılma görüşmesi yapılır. TBMM, 2 Ağustos 1944 tarihinde Almanya ile 3 Ocak 1945'te ise Japonya ile ilişkilerin kesilmesine; 23 Şubat 1945 yılında ise, Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmak için, Almanya ve Japonya'ya savaş ilanına karar verir. 8 Mayıs 1945 tarihinde Almanya teslim olur. Dünyayı Mihver Devletleri ve Büyük İttifak/Müttefik Devletleri diye ikiye ayıran, nükleer silahların kullanıldığı tek savaş olan, Yahudi Soykırımı gibi kitlesel ölümlerin yaşandığı, yirmi sekiz milyonu sivil, elli milyon kişinin hayatını kaybettiği II. Dünya Savaşı insanlık tarihine en kanlı savaş olarak geçer.

Kaynak: Eroğlu, B. (2012). "İkinci Dünya Savaşı Dönemi: Türk Siyasetinin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği", E-journal of New World Science Academy, 7 (2), s. 93-116.

Öğrenme Çıktısı

2 II. Dünya Savaşı Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini açıklayabilme ve bu dönemi I. Dünya Savaşı Dönemi ile karşılaştırabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Soykırımın uluslararası hukukta nasıl yer aldığını araştırınız.	II. Dünya Savaşı ve faşizm arasındaki ilişkiyi araştırıp yorumlayınız.	II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye etkilerini anlatınız.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ (1947-1991)

Soğuk Savaş dönemi, II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Orta Avrupa devletleri üzerinde etki kavgasının Almanya'nın bölünmesiyle ve Doğu Avrupa'nın büyük bölümünde Sovyet tipi hükümetlerin oluşmasıyla başlayan ve Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılışına kadar süren siyasi, ekonomik ve askeri bakımdan iki süpergücün (ABD ve SSCB) önderliğindeki ideolojik iki bloğun egemen olduğu dönemdir. II. Dünya Savaşı'nı takiben iktidarın küresel dağılımındaki (Avrupa'nın gücünün azalması) ve dünya ekonomisinde yaşanan değişiklikler, buna bağlı olarak sanayileşmiş merkez devletlerle azgelişmiş çevre devletlerarasındaki ilişkilerdeki değişiklikler, silah teknolojisindeki gelişmeler, Soğuk Savaş'ın çıkmasına yol açan gelişmeler oldu. Bu gelişmelerle ilintili olarak, bu dönemi belirleyen temel meseleler, 3. Dünya ülkelerinin siyasal bağımsızlık ve ekonomik kalkınma mücadeleleri, süper güçler arasındaki silahlanma yarışı ve Almanya ve Japonya'nın Batı ittifakına tekrar entegre edilmesi gibi konular oldu.

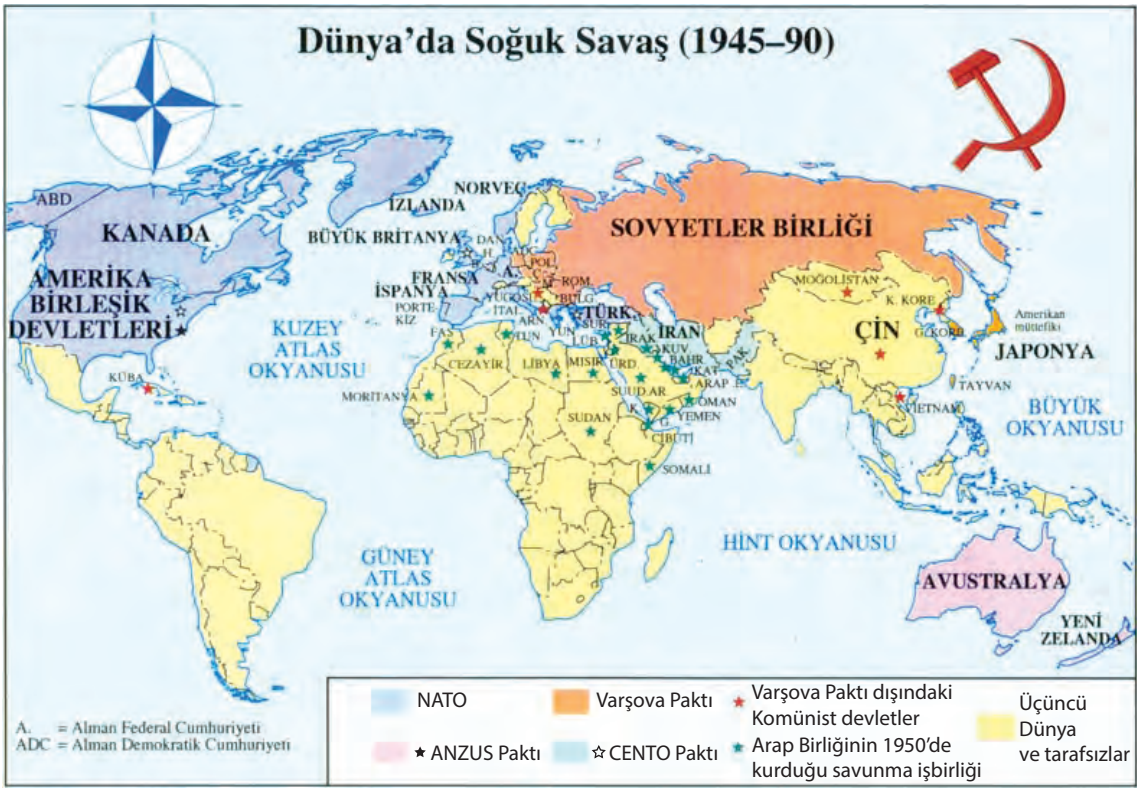

Resim 4.8 Dünya'da Soğuk Savaş (1945-1990)

Kaynak: http://imageshack.us/photo/my-images/161/soguksavasrc4.jpg/

Dönemler

Soğuk Savaş dönemini anlamak için belirli bir dönemselleştirme yapılabilir (Sewell, 2002).

1947-1951 Dönemi

Bu dönemde, bloklar arasındaki ideolojik çatışmanın belirlediği ve silahlanma yarışının olduğu, militerleşmiş bir uluslararası sistemin oluşmasıyla Soğuk Savaş şekil almaya başladı. Bu dönemin önemli olayları olarak 1947'de Kominform'un kurulması, Marshall Planı ve Truman Doktrin'in ilan edilmesi, 1948'de Sovyet Rusya-Fin Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile Finlandiya'da Sovyet nüfuzunun gelişmesi, yine aynı tarihte Çekoslavakya'da komünist rejimin başa geçmesi, 1949'da Çin Devrimi ile komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması, 1948'deki Berlin Buhranı (Sovyetlerin Batılıları Berlin'den çıkarma çabaları dahilinde Batı Almanya ile Batı Berlin arasındaki ulaşımı ve elektriği kesmeleri sonucunda yaşanan kriz) ve bu kriz sonrasında 1949'da Batı ve Doğu Almanya'nın Federal Alman Cumhuriyeti (Batı Bloku dahilinde) ve Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu bloku dahilinde) olarak ikiye bölünmesi, 1949'da NATO'nun kurulması şeklinde sıralayabileceğimiz gelişmelerle, Batı ve Doğu Blokları oluşmuştur.

1951-1963 Dönemi

Termonükleer silahların geliştirildiği ve buna bağlı olarak süper güçler arasında gözdağı vermek suretiyle karşı tarafın geri çekilmesini sağlayan olası savaş korkusunun hâkim olduğu (Dehşet Dengesi) bir Soğuk Savaş dönemidir. Bu dönemin önemli olayları, 1950-53 yılları arasındaki Kore Savaşı (dünyanın ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda bölünmesini güçlendirdi), 1955'te Varşova Paktı'nın oluşturulması, 1957 yılında SSCB'nin yapay uydu Sputnik'i uzaya fırlatması, 1962 Küba Füze Krizi ve Sino-Hint Savaşı'dır. Bu olaylardan en önemlisi, ABD ve SSCB'yi doğrudan savaşın eşiğine getirmesi nedeniyle Soğuk Savaş döneminin en tehlikeli olayı ve dönüm noktalarından biri olan Küba Füze Krizi'dir. Bu kriz, ABD'nin Türkiye, İngiltere ve İtalya'da füze konuşlandırması üzerine, 1959-1960 yıllarında SSCB'nin güvensizliğinin artmasıyla Küba'ya füze yerleştirmesi nedeniyle başladı. 22 Ekim 1962 tarihinde ABD'nin Küba'yı ablu-

kaya almasıyla kriz tırmandı. Kriz, dönemin SSCB Başkanı Nikita Kruhschev'in ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceği sözünü verirse füze konuşlandırmasını durduracağını bildirmesi üzerine ABD'nin 28 Ekim'de ablukayı kaldırmasıyla sonlandı. Bu bunalımın atlatılmasındaki liderlerin diyaloğa açık tutumları, Soğuk Savaş Dönemi'nde yumuşamaya zemin hazırlaması bakımından önemlidir.

1963-1975 Dönemi

Bu dönem Bloklar arasında yumuşama dönemidir. Küba Krizi'nden sonra taraflar sorunların çözümü konusunda daha yumuşak davranmaya başladılar.

1975-1985 Dönemi

Bu dönem tekrar karşı karşıya gelmenin yaşandığı bir safhadır.

1985-1991 Dönemi

Soğuk Savaş'ın sona erdiği dönemdir. Soğuk Savaş'ın bitmesine neden olan gelişmelerden ilki, Mart 1985'te Mikhail Gorbachev'in SSCB'de Komünist Parti'nin Genel Sekreterliği'ne gelmesidir. Gorbachev'in benimsediği "Glasnost" (Açıklık-özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü ve serbest seçimlerin yapılmasıyla siyasal sistemin çoğullaştırılması gibi) ve "Perestroika" (yeniden yapılanma) politikaları ile SSCB'nin hem ekonomi (merkezi hükümet planlamasından pazar ekonomisine geçiş) hem de uluslararası ilişkiler politikalarında (ABD ile yapılan görüşmeler sonucunda nükleer silahlanma yarışına son verme isteği) önemli değişimler meydana geldi. Bununla ilintili olarak ikinci önemli gelişme, Gorbachev'in Mayıs 1988'de BM'in Genel Toplantısı'nda yaptığı konuşmada, ideolojik dış politikaya son verilmesi gerektiğini ve ülkelerin başkalarının iç işlerine karışmadan bağımsız karar verebilmeleri gerektiğini söyleyerek, Doğu Avrupa ülkelerindeki Sovyet etkisini azaltmasıdır. Bunun üzerine Sovyet ordusu, Afganistan'dan çekilmeye başladı ve Doğu Bloku ülkelerinde asker sayıları azaltıldı. Buna bağlı olarak, 1989'da Polonya, Macaristan, Doğu Almanya, Çekoslavakya, Romanya ve Bulgaristan'da komünist rejimler yıkılarak demokrasiyi benimseyip ve serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmışlardır. Soğuk Savaş'ın temel sembollerden biri olan Berlin Duvarı'nın 9 Kasım 1989'da yıkılması ve 3 Ekim 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, bu dönemin bitişine işaret eden en önemli olaylardandır. Bütün bu gelişmelere ek olarak, 1989'da başlayıp 25 Aralık 1991'de sona eren bir süreçte SSCB'nin dağılarak 15 bağımsız devletten oluşan bir yapıya dönüşmesi, Soğuk Savaş'ın sonunu getirdi.

Resim 4.9 Sovyetlerin Dağılması ile Ortaya Çıkan Devletler

Kaynak:http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/sovyet-sosyalist-cumhuriyeti-birligi-sscb-310

Bloklar

Soğuk Savaş döneminin uluslararası sistem açısından üç belirleyici özelliği vardır. **Birincisi**, süper güçler olarak anılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB)'nin hegemonyasına dayalı ve Doğu-Batı bloku ekseninde sürdürülen iki kutuplu ideolojik bir çatışmanın uluslararası sistemi belirlemesidir. Batı Bloku, ABD'nin hegemonyasında sanayileşmiş kapitalist Batı Avrupa ülkeleri, Avusturalya, Japonya, Kanada ve Yeni Zelanda'dan oluşur. ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında serbest ticaretin ve liberal uluslararası iktisadi düzenin hâkim olduğu bir uluslararası sistem benimsemişti. Doğu Bloku ise, SSCB'nin hegemonyasında Macaristan, Çekoslavakya gibi "uydu devletler" yarattığı Doğu Avrupa'daki Marksist devletler ve komünist Çin'den (1949'dan itibaren) oluşur. Bu bloklar, NATO ve Varşova Paktı ile hayat bulmuşlar ve Soğuk Savaş'ın temelini atmışlardır. Soğuk Savaşı belirleyen ideolojik çatışma, bu blokların 1955'ten itibaren sömürgecilikten kurtularak bağımsızlıklarını elde etme çabaları içinde olan 3. Dünya ülkelerini (Güney Yarımküre'deki "az gelişmiş" ülkeler) dış yardımlarla veya doğrudan askeri müdahale ile kendi bloklarının etkisine alma yarışı etrafında dönmüştür.

Tablo 4.4 Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı ve Doğu Blokları

	Batı Bloku	Doğu Bloku
Lider	ABD	SSCB
Ülkeler	Avusturalya Kanada Japonya Yeni Zelanda	Çekoslavakya Çin Macaristan

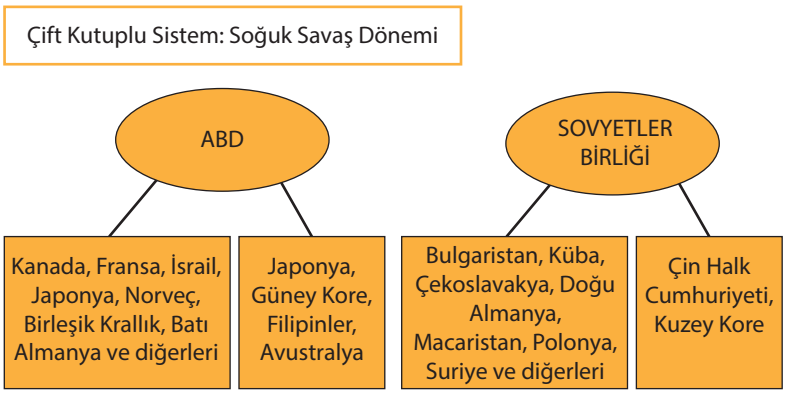
Çift Kutuplu Sistem: Soğuk Savaş Dönemi
ABD
SOVYETLER BİRLİĞİ
Kanada, Fransa, İsrail, Japonya, Norveç, Birleşik Krallık, Batı Almanya ve diğerleri
Japonya, Güney Kore, Filipinler, Avustralya
Bulgaristan, Küba, Çekoslavakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Suriye ve diğerleri
Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore

Şekil 4.1 Soğuk Savaş Dönemi'nde Çift-Kutuplu Sistem

Kaynak: Mingst, K. A. and Arreguin-Toft, I.M. (2017). Essentials of International Relations. New York: W.W. Norton Company, s: 110.

Bu dönemin **ikinci önemli özelliği**, askeri teknolojideki gelişmelerin (radar, jetler, füzeler, atom bombası) uzak mesafelerde de büyük yıkım yaratma gücü sağlamasıdır. ABD ve SSCB'yi süpergüçler olarak diğer devletlerden (Britanya, Fransa, Almanya, Japonya, Çin) ayıran temel unsur, nükleer silah gücüne sahip olmalarıdır. Soğuk Savaş döneminin belirleyici unsurlarından biri de 1958-1968 yılları arasındaki **nükleer silahlanma yarışı**dır. Aslında bu yarış, ABD'nin 1945 yılında ilk kez nükleer silahı geliştirmesi ve 1949 yılında SSCB'nin nükleer denemelerinin ardından ilk atom bombasını kullanmasıyla tetiklendi. 1952 yılında ABD'nin 1953 yılında da SSCB'nin hidrojen bombasına sahip olmasıyla iki süper güç arasında nükleer güç açısından bir denge sağlansa da, ABD'nin SSCB'yi vurabilecek kısa ve orta menzilli füzelere sahip olması dengeyi bozdu. 1957 yılında SSCB'nin yapay uydu Sputnik'i uzaya fırlatmasıyla, denge tekrar sağlandı. Bu dönemde topyekün savaştan ziyade karşılıklı nükleer caydırma" durumuna bağlı olarak "Dehşet Dengesi" ya da "Karşılıklı Yokolma" tehlikesinin yarattığı bir tür denge anlayışı olmuştur. Nükleer silahlanma yarışı, 1968 yılında ABD ve SSCB tarafından imzalanan ve 1970 yılında yürürlüğe giren "Nükleer Silahların Yayılması'nın Önlenmesi Anlaşması" ile sonlanmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin **üçüncü belirleyici özelliği** ise, sistemde baskın olan ve sistemi belirleyen merkez kapitalist devletler-arasındaki siyasal ve ekonomik rekabetin, 3. Dünya ülkelerinde ciddi çatışmalara ve bunların sonucunda sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlere yol açmasıdır. II. Dünya Savaşı'nından sonra Afrika'daki birçok sömürgenin bağımsızlığını elde etmesiyle 1945-1975 yılları arasında ulus-devlet aktörlerinin sayısı 60'tan 130'a çıkarak dünya haritasını değiştirdi (Rochester, 2010: 53). Sancılı geçen bu dönemde, özellikle 1970'li yıllarda, Asya, Afrika ve Güney Amerika'da uzun yıllar süren şiddetli çatışmalar görülür. Kendi içinde bölgesel ve yerel olarak değerlendirilebilecek bu çatışmaların Soğuk Savaş sürecinde Doğu-Batı kutuplaşmasında sembolik de bir anlamı olur. Buna göre önemli olan çatışma olan ülkenin Sovyetler mi yoksa Amerika mı taraftarı olduğudur (Hermann, 2004: 60). 1994 yılında daha önce Belçika kolonisi olan Ruanda'da başkanın öldürülmesi sonrasında, ülkedeki çoğunluk grubu olan Hutuların sistematik olarak Tutsileri öldürümesi ile (birkaç ay içerisinde 500.000 Tutsi'nin öldürüldü) etnik bir savaş başlar. Afrika'da iç savaşlar nedeniyle varolan siyasal istikrarsızlığa yoksulluk ve hastalık (HIV/AIDS başta olmak üzere) eşlik etmektedir.

Yaşamla İlişkilendir

Gorbaçov: Küreselleşmiş dünya neden daha iyi bir dünya olamadı?

1991'de yıkılan SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) son lideri Mihail Gorbaçov, mevcut küresel siyasi sisteme sert eleştiriler yöneltti. İngiliz Daily Telegraph gazetesi bugün Rusya'yla ilgili yazıların yer aldığı, 'Manşetlerin Ötesindeki Rusya' adlı bir özel ek yayımladı.

'Nerede hata yapıldı?'

Gorbaçov yazıda kendisi dahil bazı siyasetçilerin Soğuk Savaş dönemini bitirdiğini, Doğu ile Batı arasında iyi bir ilişki kurulması hedeflerininse bugün hayata geçmediğini belirtiyor ve "Neden" sorusuna yanıt arıyor.

Gorbaçov yazının basında özetle şu görüşleri aktarıyor: "Küreselleşmiş dünya 21. Yüzyıl'da, nereye gidiyor? Bugün insanlar bu soruyu git gide artan bir kaygıyla soruyor. Ben, onlardan biriyim. 1974-1992 yılları arasında Almanya'da dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı yapan arkadaşım Hans-Dietrich Genscher ile sık sık şu soruyu soruyoruz: Yanlış giden neydi? "Ortak çabaları Soğuk Savaş'ın sonlandırılmasına katkı yapan bir siyasetçiler kuşağı olarak bizim kuşağımız, görevini yerine getirdi. Ancak sonrasında, bugünün dünyası neden huzursuz, adaletsiz ve askerileşmiş durumda?

'Soğuk Savaş'ta Batı'nın zaferini ilan edenler sorumlular'

"Küresel çatışmanın sonlanması ve başta bilgiyle olmak üzere yeni teknolojilerin yarattığı eşi benzeri görülmemiş imkânların dünyaya yeni bir nefes vermesi, her bireyin hayatını iyileştirmesi gerekiyor gibi görünmüştü. "Ancak gerçek farklı sonuç verdi. Bunun ise kolay bir açıklaması yok." Gorbaçov bu konuda asıl olarak Batı'daki bazı siyasetçileri suçluyor: "Soğuk Savaş'ta Batı'nın zaferini ilan edenler, yeni ve adil bir güvenlik sistemi kurmayı reddedenler, günümüz dünyasının durumunun sorumluluğunun büyük bölümünü taşımaktadır."

'Küresel dünyaya yönetim kuralları ve yeni bir ahlâk gerekiyor'

"Yeni, küreselleşmiş dünya hâlâ anlaşılmadı ve yorumlanmadı. Yeni yönetim kuralları ve yeni bir ahlâk gerekiyor. Ancak görünen o ki, dünya liderleri bunu kavrayamıyor. Günümüzün 'küresel dertlerinin' ana nedeninin burada yattığını düşünüyorum." 'İnsanların hem uluslararası alandaki gelişmeler hem de kendi hayatlarıyla ilgili kaygı duyduğunu, en gelişmiş ülkelerde dahi insanların yaşamlarından memnuniyetsiz olduklarını ifade ettiklerini' yazıyor Gorbaçov.

'Mali yapılar küreselleşmeden faydalandı'

"Bununla birlikte sorumsuz mali yapılar, küreselleşmeye iyi uyum sağladı ve bundan faydalandı. Bu yapılar sabun köpüklerine hava üfledi ve havadan milyarlarca dolar kazandı. Bu milyarlar, onları vergiden saklayan dar bir çevrede yer buldu. Daha yeni bunun örneklerini gördük. Ve bu, buzdağının sadece görünen kısmıydı." Gorbaçov küreselleşmiş dünyada şu grupların kendilerini çok rahat hissettiklerini belirtiyor: "Organize suç yapıları, uyuşturucu satıcıları, silah tacirleri, büyük göçmen akışlarından faydalanan gruplar, siber suçlular ve en önemlisi de teröristler."

Dünya siyasetinin bu sorunlara çözüm bulamadığını belirten Gorbaçov, dünyanın gündeminde olması gereken sorunlarla ilgili şunları yazıyor: Gorbaçov'a göre Ukrayna krizi de diyalogla çözülmesi. Eski lider, ABD Başkanı Barack Obama ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e bir araya gelip bu konuyu tartışma çağrısı yapıyor. Gorbaçov yazısında sorunların çözümü için bunların küresel bağlamda ele alınmasının şart olduğunu savunuyor. Ona göre günümüz siyasetinin ihtiyaç duyduğu şeylerden bir diğeri ise 'yeni bir siyasi ahlâkın oluşması'.

Kaynak:http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160428_gorbacov_analiz

Araştırmalarla İlişkilendir

"Soğuk Savaş ve Uluslararası İlişkiler Teorileri"

Soğuk Savaş yaklaşık kırk beş sene (1945-1990) boyunca uluslararası ilişkilere damgasını vurdu. Yirminci yüzyılın başında, devletlerarası ilişkilerdeki kriz nedeniyle ve devletlerarası savaşın bir daha tekrarlanmamasını sağlayacak bilgiyi üretme gibi normatif bir misyonla akademik bir disiplin olarak ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler (Carr, 1981: 8-9; Hollis ve Smith 1990: 16-19; Halliday, 1996: 318) açısından Soğuk Savaş dönemi ve olgusu, bu disiplinin hem kurumsallaşma anlamında olgunlaştığı hem de test edildiği bir dönemdir. Bu dönemde disiplinin odağını "yüksek/birincil politika" (high politics) olarak da adlandırılan savaş, güvenlik ve çatışma konuları oluşturdu. İşbirliği, bütünleşme, barış, yapısal şiddet, eşitsizlik ve azgelişmişlik gibi konular sırasıyla Liberal, Barış Araştırmacıları ve Neo-Marxist (Bağımlılık Ekolü) yazarlar tarafından dile getirilmişse de her zaman güvenlik konularına göre ikincil konumda kaldılar ve hiçbir zaman anarşi, güç dengesi, savaş durumu, hayatta kalma, güvenlik ikilemi vb. gibi disiplinin temel kavramları olamadılar.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi yirminci yüzyılın en önemli dönüşümlerinden birini teşkil etmektedir. Barışçıl ve beklenmeyen bir şekilde bitmesi en azından Uluslararası İlişkiler teorileri açısından, Soğuk Savaş'ın ne kadar sorunlu bir şekilde anlaşıldığının da bir göstergesidir. Diğer bir deyişle, Soğuk Savaş'ın sonu Uluslararası İlişkiler teorilerine meydan okumaktadır (Herrmann ve Lebow, 2004: 1). Bununla beraber, birçok yazarın aksine, Neorealizmin önde gelen teorisyenlerinden Kenneth Waltz'a göre (2000: 5-41) Soğuk Savaş'ın sonu yeni bir politik evren yaratmak anlamında bir "büyük patlama" (big bang) etkisi (Herrmann ve Lebow, 2004: 1) yaratmamıştır. Sonuçta Waltz'a göre değişen sadece sistemdeki kapasite (güç) dağılımıdır; sistemin düzenleyici ilkesi değil. Sistemin içindeki değişim sistemin kendisinin değişimiyle karıştırılmamalıdır. Diğer bir deyişle, sistemin yapısı hala anarşiktir ve devletlerin belirli yönde davranmaları beklenir.

Kaynak: Kolasi, K. (2013). "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, No 2, s. 149-179.

Öğrenme Çıktısı

3 Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini tanımlayabilme ve bu dönemin uluslararası sistem açısından önemini yorumlayabilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Soğuk Savaş'a neden "soğuk" ifadesi kullanıldığını araştırınız.	S.S.C.B'nin dağılması ile liberal düzen arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.	Soğuk Savaş Dönemi'nin Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki etkilerini anlatınız.

21. YÜZYILDA ULUSLARARASI SİSTEM

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, sosyal, siyasal ve ekonomik bakımdan uluslararası ilişkiler açısından bir dönüm noktası oldu. Francis Fukuyama'nın çokça tartışılan "Tarihin Sonu" (1989) tezinde iddia ettiği, Sovyetler Birliği'nin dağılışıyla komünizmin de sonunun geldiği ve ABD'nin liderliğinde serbest pazar ekonomisi ile temsili demokrasinin zaferini ilan ettiği bir dönemin başlangıcı olduğu yönünde görüşler ortaya atıldı. Bu durum, ABD Başkanı George W. Bush'un **Körfez Savaşı** sırasında 11 Eylül 1990'daki konuşmasındaki ifadeyle "**Yeni Dünya Düzeni**" sürecinin başlangıcı oldu.

Aslında uluslararası sistemi belirleyen iki kutupluluğun yerini, ABD'nin egemen fakat tek güç olmadığı (ABD'ye rakip olarak Avrupa Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Japonya'nın olduğu), **çok kutuplu ve çok merkezli** karmaşık bir sistemin aldığı görüldü. 21. Yüzyılda uluslararası sistemi, daha önceki dönemlerde olduğu gibi kolaylıkla belirleyecek bir özellikten bahsetmek güçleşti. Soğuk-Savaş sonrası dönemdeki uluslararası sistemde, devletlerin yanı sıra, ulus-ötesi örgütler, çokuluslu şirketler, devlet-dışı örgütler, uluslararası örgütler de uluslararası sistemin ciddi oyuncuları haline geldiler. Bu nedenle tek-kutuplu, iki-kutuplu ya da çok-kutuplu bir sistemden ziyade, çok-aktörlülüğün ve karmaşık bağlantılılığın hâkim olduğu bir sistemden bahsetmemiz gerekiyor. Buna bağlı olarak hem siyasi hem de ekonomi anlamda giderek artan bağımlılık, uluslararası ilişkilerin boyutunu daha da karmaşık bir hale getirdi.

Soğuk Savaş Dönemine kadar uluslararası sisteme hâkim olan Doğu-Batı, Kuzey-Güney gibi kamplaşmalar sona erdi. Samuel Huntington'un önceki dönemlerdeki ideolojik kamplaşmaların yerini alacağını öne sürdüğü "Medeniyetler Çatışması" (1993) tezine göre, Soğuk Savaş sonrası Dönemdeki çatışmalar, kültürler veya medeniyetler (Batı, İslam, Hindu, Latin Amerika, Çin, Afrika, Ortodoks, Budist) arasında gerçekleşecektir. Bu çatışmaların da Batı ve İslam medeniyetleri arasında büyük problemler yaratacağını iddia ediyordu. Peki 21. yüzyılın yaklaşık ilk 20 yıllık uluslararası sistemini belirleyen aktörler ve meseleler nelerdir?

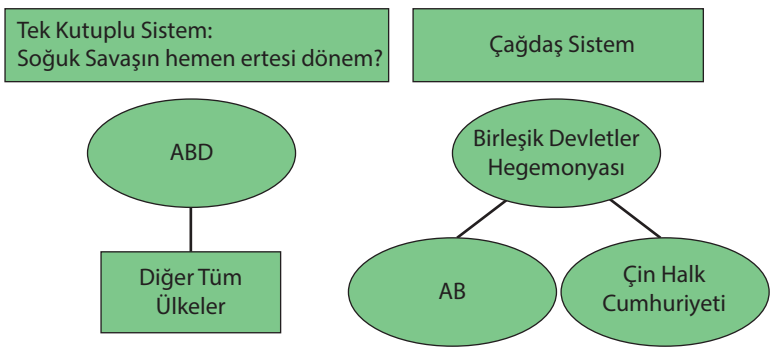

Şekil 4.2 Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem

Kaynak: Mingst, K. A. and Arreguin-Toft, I.M. (2017). Essentials of International Relations. New York: W.W. Norton Company, s: 110

Değişen Dengeler ve Küresel Krizler

2. Ünitede anlatıldığı üzere, Ortadoğu'da 2010 yılında Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında başlayan "Arap Baharı" ve sonrasında yaşanan savaşların neden olduğu krizler; DEAŞ gibi terör örgütlerinin Suriye, Lübnan, Irak'ta neden olduğu şiddet ve devlet kurma taleplerinin yarattığı kriz; Avrupa Birliği'nin en güvenli ekonomik limanı olarak görülen Almanya'nın Euro bölgesinde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle özellikle Kuzey Avrupa ülkeleriyle yaşadığı gerilim; Çin, Rusya, Hindistan gibi ülkelerin küresel ve bölgesel güç olarak yükselişleriyle küresel güç kayması, 21. yüzyılda uluslararası sistemin çok-aktörlü ve çalkantılı bir süreçle karşı karşıya kaldığına işaret ediyor. Bu süreç, bir yandan uluslararası sistemin ulus-ötesi meselelere dikkat kesilmesini ama bir yandan da askeri, ekonomik, kültürel ve siyasal iç politikasına odaklanmasını gerektiriyor.

Temel Meseleler

2. Ünitede belirtildiği gibi, özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş sonucunda, **göç** ve **mülteci** sorunu önemli bir küresel mesele haline geldi. Resmi rakamlara göre Türkiye'de 3.2 milyondan fazla geçici koruma statüsünde Suriyeli bulunması nedeniyle, bu sorun en fazla Türkiye'yi etkilerken, Türkiye ve AB arasındaki ilişkilere de yansıması bulunmaktadır. Göç, aynı zamanda, 21. Yüzyılda devletlerin iyi yönetmek ve bu yönde politika (güvenlik, istihdam, vatandaşlık gibi alanlarda) geliştirmekle karşı karşıya kaldıkları bir konudur. Devletlerin başetmek zorunda oldukları bir diğer bağlantılı sorun, insan kaçakçılığı ve ticaretini önlemektir.

21. yüzyılın öne çıkan bir diğer temel sorunu, **küresel terör** olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarıyla başlayan ve saldırılacak veya ilhak edilecek herhangi bir belirli toprağa sahip olmayan El Kaide ve DEAŞ'in özellikle A.B.D. ve Avrupa ülkelerini hedef aldığı bu terör ile uluslararası ilişkilerde sadece ülkesel devletler arasında gerçekleşen savaş anlayışını değiştirmiş (Cox, 2016: 61) ve **güvenlik siyasetini** öne çıkarmıştır.

Aynı zamanda, 2. ve 3. Ünitede bahsedildiği gibi, Irak ve Suriye'deki çökmüş devletlerin neden olduğu boşluklar da, bu terör örgütlerinin "devlet kurma" iddialarına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, 2014'ten itibaren Türkiye'nin sınırlarında yaşanan savaşlar, Türkiye'nin terör saldırılarına maruz kalmasına neden olmuştur. Öte yandan, göç, mülteci ve terör sorunları çerçevesinde oluşan yabancı düşmanlığı ve İslam korkusu, özellikle Avrupa'da "**Aşırı Sağ**"ın yükselişine zemin hazırlamıştır.

Resim 4.10 Fransa'da Aşırı Sağın Yükselişi ve Lideri Le Pen

Kaynak: http://theweek.com/articles/576490/rise-europes-far-right

Yaşamla İlişkilendir

Çin, Küresel Ekonominin Yeni Egemen Gücü mü?

Çin, 2015 yılı verilerine göre 11 trilyon dolarlık toplam milli geliri ile dünyanın ABD'den sonraki en büyük ikinci ekonomisi konumunda; aynı zamanda dünyanın en fazla ihracat yapan ülkesi ve en büyük ithalatçılar liginde de yine ABD'den sonra ikinci sırada yer alıyor. Çin ekonomisi reform ve dışa açılmanın başladığı 1970'lerin sonundan yakın bir geçmişe kadar çift haneli oranlarda büyüdü ve küresel ekonominin başat aktörlerinden birisi haline geldi. Bugün ise büyümesi nispeten hız kesmiş olsa bile Çin, yüzde 6-7 aralığında büyümesini sürdürüyor ve küresel ekonominin dengeleri üzerinde belirleyici oluyor.

Çin ekonomisinin ulaşmış olduğu ölçek, ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olması ve hatta milli gelir/alım gücü paritesine göre hesaplandığında ilk sıraya yükselmesi, beraberinde Çin'in küresel ekonomi üzerindeki ABD egemenliğine meydan okuyan bir güç olup olmayacağı sorusunu getiriyor. 2008 yılında ABD piyasalarında patlak veren ve tüm dünyayı etkileyen küresel kriz, liberal piyasa ekonomilerinin bir kriziydi ve bu süreçten Çin gibi devletin baş aktör olarak tüm kontrolleri elinde bulundurduğu bir kapitalizm modelini uygulayan ülkeler daha az hasarla çıktılar. Kuramsal düzlemde Çin modelinin, Batı'nın uyguladığı liberal modele göre üstün olup olmadığı tartışıladursun, uygulama alanında Çin'in bölgesel ticaret entegrasyonu, küresel ekonomik yönetişim ve uluslararası parasal sistem konularında öncülük ettiği girişimler, Pekin yönetiminin küresel liderlik yönünde isteğini ortaya koyduğunu gösteriyor. Ancak ABD'nin egemenliğinin sona erdiğini ve Çin'in yeni egemen güç haline gelmekte olduğunu ilân etmeden önce bahsi geçen girişimleri mercek altına almak gerekiyor.

Çin, kendi ekonomik büyümesine paralel olarak para birimi yuanın da uluslararası parasal sistem içerisinde etkili bir konuma gelmesi için çaba gösteriyor. Geçen yılın Kasım ayında IMF'nin Yuan'ın rezerv para statüsünü onaylayarak SDR sepetine dahil etmesi önemli bir gelişme. Son olarak Çin'in yuan cinsinden altın sabitlemesini başlatması da bu anlamda dikkat çekici bir uygulama. Çin, Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkeyle ticaret dolar ya da euro ile değil de yerel para birimleriyle yapılması için anlaşmalar imzaladı ve uluslararası ticarette yuan kullanımı da artıyor. Ancak halen küresel ticaretteki tüm ödemelerin yüzde 45'i Amerikan doları, yüzde 28'i de euro ile yapılıyor. Yuanin payı ise sadece yüzde 2. dünyadaki tüm ülkelerin döviz rezervlerinin toplamında doların payı ise yüzde 60'ın üzerinde. Çin'in kendisi dahi döviz rezervlerinin büyük bir kısmını dolar cinsinde tutuyor. Dolayısıyla doların tahtının Çin yuanı tarafından sarsılacağı gibi tahminlerde bulunmak için de henüz çok erken.

Çin, ekonomik olarak büyük bir güç ve küresel ekonomi üzerindeki etkisini artırmak için de girişimlerde bulunuyor. Bununla birlikte Çin ekonomisi esas olarak kendi içerisinde bir dönüşüm sürecinde. Çin, büyümesinin sürdürülebilirliği için yaklaşık otuz yıl boyunca yüksek büyüme oranları getiren düşük maliyetli emek-yoğun üretim, ihracat ve yüksek tasarruf oranları ile finanse edilen büyük ölçekli altyapı ve ağır sanayi yatırımlarından, ihracatın yanında iç tüketime ağırlık veren, yatırımlarda nicelikten çok niteliği, sermaye ve teknoloji yoğun üretimi ön planda tutan bir modele geçiş yapmak için çaba sarf ediyor. Bu bir gecede değil, zaman yayılarak şekillenen bir dönüşüm olacak ve Çin'in ABD gibi küresel ekonomi üzerinde egemenlik kuran bir güç olup olamayacağını tartışabilmemiz için öncelikle bu dönüşümün başarıyla tamamlanması gerekecek.

Kaynak: Altay Atlı, Karar, 16.06.2016 http://www.karar.com/gorusler/altay-atli-yazdi-cin-kuresel-ekonominin-yeni-egemen-gucu-mu-159543

Araştırmalarla İlişkilendir

"Avrupada Yükselen Aşırı Sağ ve Yeni Öteki-ler"

Aşırı sağ partiler genelde çok kültürlülüğe karşıdırlar. "Çok kültürlülük" farklı toplulukların eşit şekilde yan yana yaşamaları, birbirleriyle pek etkileşime girmeden kendi değerlerini ve geleneklerini koruyabilmelerini sağlar. Ancak birbirleriyle karşılıklı etkileşime fazla girmemeleri, zamanla birbirlerinden yabancılaşmalarına yol açabilmektedir. Aşırı sağ partiler çok kültürlülüğün ulusların dağılmasına yol açtığını iddia etmektedirler. Aşırı sağ partiler, sıkı göçmen politikalarından yanadırlar ve genellikle sosyal hakların göçmenlere verilmesine karşıdırlar. 21.Yüzyıl'ın ilk 10 yılında merkez sağ partiler de çok kültürlülüğün başarısız olduğu konusunda aşırı sağ partilerle hemfikirdirler. Almanya Başbakanı Angela Merkel, 1 Ekim 2010'da "çok kültürlülük tamamen başarısız oldu. Almanya, kapılarını göç dalgasına açmadan önce entegre olmayanlara karşı daha katı bir tutum sergilemelidir" demiştir. İngiltere gibi çok kültürlülüğün hâkim olduğu ülkeler bile çok kültürlülüğü sorgulamaya başlamıştır. İngiltere Başbakanı David Cameron 2 Şubat 2011'de "onlarca yıldır izlenen çok kültürlülük politikası, radikal İslam'ın güç kazandığı ayrılıkçı topluluklar yarattı" demiştir. Çok kültürlülük giderek entegrasyonun önündeki önemli bir engel olarak görülmektedir. Aşırı sağ partiler homojen bir toplumdan yanadırlar. "Öteki"lerin dışlanmasıyla sosyo-ekonomik problemlerin çözülebileceğini iddia etmektedirler. Her ülke için "öteki"leştirme farklı gruplara yönelik olabilmektedir. Örneğin Fransa'da özellikle Kuzey Afrikalı göçmenler temel "öteki" grup olarak inşa edilmektedir.

Kaynak: Öner, S. (2014). "Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Öteki'ler ve Türkiye'nin AB Üyeliği", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 13, No 1, s. 163-184.

Öğrenme Çıktısı

4 21. Yüzyılda uluslararası sisteminin temel özelliklerini tanımlayabilme ve bu döneme hakim olan göç, mülteci, terör, aşırı sağ gibi konulardaki tartışmaları takip edebilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
21. yüzyılda savaşın değişen niteliğini araştırınız.	Çökmüş devlet ve küresel terör arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.	11 Eylül 2001 terör saldırısı ile İslam korkusu arasında nasıl bir ilişki kurarsınız, bu sürecin gelişimini ve bunu tetikleyen olayları anlatınız.

1 I. Dünya Savaşı Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini ve uluslararası sistem açısından önemini açıklayabilme

I. Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)

I. Dünya Savaşı dönemi, 20. yüzyıla kadar Avrupa'da güç dengesi ve Avrupa Ahengi Sistemi ile süren barış ortamının ittifaklar oluşması sonucunda bozulmasıyla başlar. Bu dönemde, a) dört imparatorluk (Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) çöküşe geçer ve bu da milliyetçiliğin yükselmesine zemin hazırlar; b) Almanya'nın savaştan memnuniyetsiz sonuç alması, Almanya'da faşizmin yükselmesine neden olur; c) Zayıf bir yapılanma olan Milletler Cemiyeti, Almanya, Japonya ve İtalya'nın saldırgan tavırlarını engellemede kifayetsiz kalır ve II. Dünya Savaşı'na engel olamaz. Bu dönemin uluslararası sistemi, Avrupa'nın üstünlüğünün sona ermesi ve barış ortamının bozulmasıyla daha önceki sistemden farklılık gösterir.

2 II. Dünya Savaşı Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini açıklayabilme ve bu dönemi I. Dünya Savaşı Dönemi ile karşılaştırabilme

II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)

II. Dünya Savaşı Dönemi'ndeki uluslararası sistem, a) Almanya'da, İtalya'da ve Rusya'da otoriter rejimlerin yükselişine ve büyük vahşetin (hem sivillerin hem askerlerin ölümünün hem de Yahudi Soykırımının) yaşandığı topyekün bir savaşın yaşanmasına; b) A.B.D. ve S.S.C.B.'nin uluslararası sistemde güçlerini artırdıkları bir döneme girmelerine; c) Avrupa ülkelerindeki sömürgelerde bağımsızlık hareketlerinin yükselmesine; d) Milletler Cemiyeti'nin devamı niteliğinde Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına yol açtı.

Bu Savaş, I. Dünya Savaşı'ndan hem çapı (büyüklüğü) hem etkileri hem savaş stratejisi hem de kullanılan savaş aletleri açısından farklılık gösterir. II. Dünya Savaşı, ilk kez nükleer silahın (atom bombası) kullanıldığı ve sonuçlarının ne kadar yıkıcı olabileceğinin görüldüğü bir savaş olmuştur.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

3 Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası sistemin temel özelliklerini tanımlayabilme ve bu dönemin uluslararası sistem açısından önemini yorumlayabilme

Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991)

Soğuk Savaş Dönemi a) İki süper gücün, S.S.C.B'nin ve A.B.D'nin, önderliğinde Doğu ve Batı Bloku olarak iki ideoloji etrafında kutuplaşmanın oluşmasına; b) Uluslararası sistemin iki kutuplu bir sistem haline gelmesine; c) I. ve II. Dünya Savaşlarında görülen sıcak savaşın yerini, iki süper gücün nükleer silaha dayalı caydırma politikasını izlediği soğuk savaşa bırakmasına; d) SSCB ve A.B.D. arasındaki rekabetin, 3. Dünya ülkeleri olarak anılan ülkelerde ciddi bir ekonomik ve sosyal değişimlere neden olmasına; e) Dönemin sonunda Orta ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimler yıkılmasına ve S.S.C.B'nin dağılmasına; f) Dağılan ülkelerde Bu ülkelerde serbest piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçişin görülmesine şahitlik eder.

4 21. Yüzyılda uluslararası sisteminin temel özelliklerini tanımlayabilme ve bu döneme hakim olan göç, mülteci, terör, aşırı sağ gibi konulardaki tartışmaları takip edebilme

21. Yüzyılda Uluslararası Sistem

Soğuk Savaş'ın hemen sonrasındaki dönemde, SSCB'nin dağılması ve komünizmin sonunun gelmesiyle, ABD'nin uluslararası sistemin tek egemeni haline geldiği iddia edilse de, küreselleşmenin etkisiyle, "Yeni Dünya Düzeni'nin" çok kutuplu ve çok merkezli bir uluslararası sistem olduğunu belirtmek gerekir. Küresel kapitalizmin yayılmasıyla çok-uluslu şirketlerin, ulus-ötesi, ulus-üstü ve hükümetler-arası örgütlerle bölgesel birliklerin uluslararası sistemin önemli ve etkin aktörleri olmaları, ulus-devletin uluslararası sistemin tek aktörü olmadığını göstermesi ve bu uluslararası düzenin son derece bağlantılı ve karmaşık bir yapı haline dönüştüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Bu dönemin en önemli olayı, 11 Eylül'de ABD'ye yapılan saldırılardır. Uluslararası ilişkiler açısından bir dönüm noktası olarak görülen bu olay sonrasında, "güvenlik ve terörizm" uluslararası ilişkilerin başat konuları haline geldi. Bu tür saldırılar, A.B.D ve Batı Avrupa ülkelerinin yanısıra son yıllarda sınır komşularında iç savaş ve çatışma yaşayan Türkiye'yi de etkiledi. Güvenlik ve terör kaygılarının yanısıra, 21. yüzyılda uluslararası sistemi en çok meşgul eden konular, yoksulluk ve küresel eşitsizlik, göç ve mülteci sorunu oldu. Bu sorunlar, İslam korkusunun pekişmesine ve göçmen nüfusa sahip Batı ülkelerinin politikalarına olumsuz etkiler yaptı. Buna bağlı olarak özellikle Avrupa'da aşırı sağın yükselmesi de gözlenmeye başlandı.

1 Aşağıdakilerden hangisi I. Dünya Savaşı'ndaki Üçlü İtilaf Devletleri'nden biridir?

A. İtalya
B. Almanya
C. İngiltere
D. Avusturya-Macaristan
E. İspanya

2 Rus Devrimi hangi tarihte olmuştur?

A. 1920
B. 1919
C. 1918
D. 1917
E. 1916

3 Aşağıdakilerden hangisi I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından biri **değildir?**

A. Çok-kutuplu bir sisteme yol açtı.
B. Avrupa devletlerin korumacı iktisadi politikalar benimsemesine neden oldu.
C. Polonya bağımsızlığını kazandı.
D. Osmanlı İmparatorluğu Kuzey Afrika'daki kontrolünü kaybetti.
E. Milliyetçilik hareketleri gelişti.

4 Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletler'den biri **değildir?**

A. Almanya
B. Sovyetler Birliği
C. Fransa
D. İngiltere
E. A.B.D

5 Birleşmiş Milletler Örgütü, hangi savaş sonunda kurulmuştur?

A. 30 Yıl Savaşları
B. I. Dünya Savaşı
C. II. Dünya Savaşı
D. Soğuk Savaş
E. İran-Irak Savaşı

6 Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı'nı tetikleyen nedenlerden biri **değildir?**

A. A.B.D-Sovyetler Birliği arasındaki çatışma
B. 1929 Ekonomik Buhranı
C. Almanya'nın "yeniden doğma" arzusu
D. İtalya'nın "yeniden doğma" arzusu
E. Mussoli'nin Afrika'da sömürgelerini genişletme isteği

7 Aşağıdakilerden hangisi Soğuk Savaş Dönemi'nin belirleyici özelliklerinden biridir?

A. Tek kutuplu sistem
B. Almanya'nın uluslararası sistemde liderliği
C. Liberalizmin hegemonyası
D. Sadece Avrupa'yı etkileyen bir dönem olması
E. Nükleer Silahlanma Yarışı

8 Aşağıdakilerden hangisi, Soğuk Savaş Dönemi'nde Bloklar arasında yumuşama dönemidir?

A. 1947-1951
B. 1951-1963
C. 1963-1975
D. 1975-1985
E. 1985-1991

9 Aşağıdakilerden hangisi Soğuk Savaş Dönemi Batı Bloku ülkelerinden biridir?

A. Çekoslavakya
B. Çin Halk Cumhuriyeti
C. Macaristan
D. Polonya
E. Yeni Zelanda

10 Aşağıdakilerden hangisi 21. Yüzyıl uluslararası sistemi tanımlayacak en temel kavramlardan biridir?

A. Küresel istikrar
B. Küresel adalet
C. Küresel kriz
D. Küresel eşitlik
E. Küresel barış

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. C	Yanıtınız yanlış ise "I. Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise "I. Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. A	Yanıtınız yanlış ise "I. Dünya Savaşı Dönemi (1914-1918)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. A	Yanıtınız yanlış ise "II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. C	Yanıtınız yanlış ise "II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. A	Yanıtınız yanlış ise "II. Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. E	Yanıtınız yanlış ise "Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. C	Yanıtınız yanlış ise "Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. E	Yanıtınız yanlış ise "Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. C	Yanıtınız yanlış ise "21. Yüzyılda Uluslararası Sistem" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devletlerinin Afrika, Ortadoğu ve Asya'da sömürgecilik politikalarına devam etmeleri ve İngiltere ve Fransa'nın Mısır, Suriye, Ürdün gibi ülkelerde manda yönetimi kurmaları, Wilson İlkeleri'nin, hem barışı sağlamada hem de öz belirtim hakkının tanınmasında yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Araştır 2

Uluslararası hukukta insanlığa karşı işlenen ilk suç olarak tanımlanan ilk fiil soykırımdır. BM'nin onayladığı "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nde (1948), soykırım resmen bir uluslararası insanlık suçu olarak tanınır. Buna göre; etnik, ırksal, ulusal ya da dini bir gruba ait insanların öldürülmesi, bedensel ya da zihinsel zarar görmesi, fiziksel varlığına yönelik yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi, grup içinde doğumların engellenmesi ya da bu gruba ait çocukların zorla başka bir gruba nakledilmesi soykırım suçunu oluşturur.

Araştır 3

Soğuk Savaş Dönemi'ni I. ve II. Dünya Savaşları'ndan ayıran temel özellik, bu Savaş'ta A.B.D ve S.S.C.B'nin karşılıklı çatışmaya girmekten ziyade, nükleer silaha dayalı caydırma politikası izlemesi; bir taraf harekete geçtiği zaman diğer tarafın ona karşı hemen doğrudan saldırıya geçmemesi; karşı karşıya gelmenin dolaylı biçimde gerçekleşmesidir ki bu nedenle soğuk nitelendirmesi yapılmıştır. Bu savaş, düşük yoğunluklu savaş olarak tanımlanan iç ve gerilla savaşı biçiminde yürütülür (Balta, 2016: 262). İki süper güç, Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinden vekalet savaşları biçiminde dolaylı olarak karşılaşır. Buna, İsrail'in 1948'de kurulması sonrasında ilk olarak A.B.D tarafından resmi olarak tanınması ve bunun karşılığında Ortadoğu Bölgesi'nde A.B.D tarafından destekli İsrail ve Sovyetler tarafından destekli Suriye, Irak, Mısır gibi Arap ülkeleri üzerinden iki süper gücün karşı karşıya gelmesi örnek verilebilir.

4 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

21. yüzyılda en önemli dönüşümlerden biri de, savaşın niteliğinin değişmesidir. Bunun nedenlerinden biri, askeri teknolojideki değişimlerdir. Savaşlar artık eşitler arasında bir mücadele olmaktan ziyade, bir tarafın elinde tuttuğu ezici askeri gücü kullanmasına evrilmiştir. Uydu ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, insansız hava araçları örneğinde olduğu gibi, A.B.D gibi ezici güce sahip ülkelerin kısa zamanda ve az zayiatla savaştan çıkmalarına neden olmaktadır (Çalkıvık, 2016: 291).

Öte yandan 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra meydana gelen risk odaklı güvenlik siyaseti, hem güvenlik öznelerini ve tanımını değiştirmiş hem de uluslararası insani müdahale gibi çetrefil konulara çözüm bulunmasını gerektirmiştir.

Kaynakça

Balta, E. (2016). "Uluslararası Savaş", içinde E. Balta (ed.). *Küresel Siyasete Giriş*. İstanbul: İletişim., s: 257-79.

Brown, C. and Ainley, K. (2005). *Understanding International Relations*. New York: Palgrave.

Buzan, B. and Little, R. (2000). *International Systems in World History,* Oxford and New York: Oxford University Press.

Cox, M. (2016). *Introduction to international relations* . London: London School of Economics.

Çalkıvık, A. (2016). "Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti", içinde E. Balta (ed.). *Küresel Siyasete Giriş*. İstanbul: İletişim, s: 281-302.

Herrmann, R.K. and LeBow, R. N. (eds.) (2004). *Ending the Cold War: Interpretations, Causation and the Study of International Relations.* Gordonsville, VA, USA, Palgrave Macmillan.

Hobsbawm, E (2006). *Kısa 20. Yüzyıl. Aşırılıklar Çağı (1914-1991)*. İstanbul: Everest.

Mingst, K. A. and Arreguin-Toft, I.M. (2017). *Essentials of International Relations.* New York: W.W. Norton Company.

Kinder, H. & W. Hilgemann (2006). *Dünya Tarihi Atlası,* Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.

Rochester, J. M. (2010). *Fundamental Principles of International Relations*, Boulder, CO: Westview Press.

Sewell, M. (2002). *The Cold War,* Cambridge: Cambridge University Press.

Bölüm 5

Uluslararası Ekonomik Düzen

Öğrenme çıktıları

Uluslararası Politik Ekonomiye Temel Bakış Açıları

1 Uluslararası ekonomik düzene dair temel bakış açıları hakkında bilgi verebilme ve bu bakış açılarını karşılaştırabilme

Bretton Woods Öncesi Uluslararası Ekonomik Düzen

2 Bretton Woods Sistemi öncesinde uluslararası ekonomik düzenin temel özellikleri hakkında bilgi edinme ve bu düzen hakkında yorum yapabilme

Bretton Woods Sistemi ve Liberal Uluslararası Ekonomik Düzen

3 Bretton Woods Sistemi ile kurulan liberal ekonomik düzen ve kurumları hakkında bilgi edinebilme

Küresel Ekonomik Krizler ve Uluslararası Ekonomik Düzen

4 Küreselleşme ve 2000li Yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonucunda uluslararası ekonomik düzene dair temel meseleleri tartışabilme

Anahtar Sözcükler: • Altın Standardı • Ekonomik Buhran • Bretton Woods Sistemi • GATT • Dünya Ticaret Örgütü • Uluslararası Para Fonu (IMF) • Dünya Bankası • Washington Uzlaşısı • Dünya Finans Krizi • Euro Bölgesi Krizi

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde ekonomi faktörünün önemine dikkat çekilmesiyle beraber, uluslararası politik ekonomi 1960'ların sonu ve 1970'lerin başından itibaren uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olarak gelişmeye başlamıştır. Uluslararası ekonomide gerçekleşen hızlı değişimlerin uluslararası siyasal sistemde önemli yansımaları olduğuna dikkat çeken uluslararası ilişkiler profesörü Susan Strange, devlet-piyasa, ulusal-uluslararası, siyaset-ekonomi arasındaki ayırıma karşı çıkarak bu alanın önemsenmesinde önemli katkı sağlamıştır (Strange, 1970). 1970'lerdeki petrol ambargoları ve Bretton Woods sisteminin çöküşü, uluslararası ekonomik örgütlerin rolleri ve kalkınma sorunları uluslararası politik ekonominin başat konularıydı.

1990'ların ortalarından bugüne özellikle Washington Uzlaşısı'nın öngördüğü neo-liberal iktisadi politikalar ve küreselleşmenin etkisiyle, özellikle uluslararası iktisadi bağımlılık ve bütünleşme meselerinin ve bunların yansımaları olan Doğu Asya krizi ve bugün yaşamakta olduğumuz Dünya ve AB Finans Krizi gibi olaylar ve meseleler, uluslararası siyasal ekonominin önemini daha da görünür kılmıştır. Aslında bu gelişmeyle birlikte, 3. Bölümde de belirtildiği gibi, devletlerin tek aktör olmadığı ve hatta diğer uluslararası örgütlerle ve çok-uluslu şirketlerle ilişki içerisinde bulunmaları nedeniyle, yeni uluslararası ekonomik düzeni adlandırmak için uluslararası politik ekonomi yerine küresel politik ekonominin kullanılması da önerilmektedir.

Bu bölümün temel amacı, uluslararası ekonomik düzeni, Bretton Woods Sistemi öncesi Dönem, Bretton Woods Sistemi Dönemi ve Bretton Woods Sistemi sonrası Krizler Dönemi olmak üzere, önemli dönüm noktalarına ve uluslararası ekonomik örgütlere odaklanarak açıklamaktır.

ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİYE TEMEL BAKIŞ AÇILARI

1970'lere kadar siyasal ekonomi ve uluslararası ilişkiler konusunda varolan literatürde Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx ve Frederich Engels'in çalışmaları önemlidir. Uluslararası siyasal ekonomide, a) piyasanın ekonomik büyümeye ve zenginliğin toplumda dağılımına etkisi; b) piyasa-devlet-toplum ilişkisi; c) piyasanın iç ve uluslararası toplumun organizasyonuna etkisi gibi konulardaki farklılıklara göre şekillenen 3 temel bakış açısından bahsedilebilir: Merkantilizm (ekonomik milliyetçilik), Liberalizm, Marksizm. Bugün bu bakış açıları, uluslararası ilişkilerde sırasıyla, Realizm, Liberalizm ve Yapısalcılık perspektiflerinin öncülü olarak anılır.

Merkantilist Bakış Açısı

Ekonomik milliyetçilik ya da korumacılık olarak anılan **Merkantilizm,** XIV. Louis'in danışmanı olan **Jean Baptiste Colbert**'in devletlerin gücünü garanti altına almanın yolunun gümüş ve altın biriktirmek olduğu görüşlerine dayanır. Buna göre Merkantilizm, 1500-1800 yılları arasında Batı Avrupa'da ticaret faaliyeti yürüten devletlerin, gümrük vergileri uygulamasıyla ithalatı azaltıp ihracatı artırarak, değerli madenlerin (altın, gümüş gibi) rezervlerini artırma yoluyla zenginlik sağlamasına, askeri gücü desteklemesine ve buna bağlı olarak milli ekonomisini güçlendirmesine dayalı bir siyasadır. Yine A.B.D'nin ilk hazine sekreteri olan Alexander Hamilton da, üreticilerin desteklenmesi için korumacı politikalar önermiştir (Karen, 2017: 319).

Uluslararası ekonomiye sıfır-toplamlı bir bakışa sahip olan Merkantilizmin en temel özelliği, devletin çıkarını piyasaya öncelemesidir. Bu nedenle, merkantilist devlet için ulusun genel refahı, geri plandadır. Merkantilizm sonucunda elde edilen zenginlik, ulus-devletin doğmasına katkı sağlayan faktörlerden en önemlisidir. Buna ek olarak, zenginliğin bir ülkenin gücü açısından vazgeçilmez olduğunu; gücün de zenginliğin elde edilmesinde ve korunmasında önemli bir işleve sahip olduğunu düşünür. Bu görüşe göre, bir ülkenin gücü ve zenginliği, onun imalat zenginliğine bağlıdır. Buna bağlı olarak merkantilizm, sömürgeciliği de teşvik etmiştir.

Liberal Bakış Açısı

Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan liberal bakış açısının kökleri, İngiliz iktisatçı Adam Smith'in 1776'da yazdığı "**Milletlerin Zenginliği**" adlı kitabında, ulusal zenginlik ve güç için gerekli olanın ekonomik büyüme olduğunu, ekonomik büyümenin de, üretim, ekonomik uzmanlaşma ve işbölümü ile mümkün olduğu iddiasına dayanır. Bu görüşe göre, merkantilist devlet, korumacı politikalarla ticareti ve büyümeyi engelleyerek zenginliğinin gelişmesini geriletmektedir. Serbest piyasaya

ve asgari devlet müdahalesine dayanan liberal görüşe göre piyasa, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için kendiliğinden ortaya çıkar ve pazardaki değiş-tokuş işlemleri "**görünmeyen el**" ile düzenlenir. Piyasanın temel işlevi, ekonomik verimliliği artırması, ekonomik büyümeyi azami hale getirmesi ve insanların refahını artırmasıdır. Rekabete dayalı piyasa düzeninde, değişim şartlarını arz ve talep belirler. Son kertede ekonomik problemlerin serbest piyasa çözümleriyle halledilmesinin, sistemin refahını sağlayacağı görüşü egemendir. Smith'e göre, insanlar kendi çıkarlarını maksimize etmek için rasyonel davranırlar. Serbest pazarda ortaya çıkan rekabetle ürün en düşük fiyattan alınabilir.

Adam Smith (1723-1790): İskoç iktisatçı ve klasik liberalizmin öncüsüdür. "Milletlerin Zenginliği" kitabında, **mutlak üstünlük** kuramını geliştirmiştir. Bu kurama göre, bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretebildiklerini dış ülkeden ithal etmelidir.

Adam Smith'in mutlak üstünlük kuramından etkilenen David Ricardo, **karşılaştırmalı üstünlük** kuramını geliştirmiştir. Bu kuramla ülkelerin dış ticaret ilişkilerini açıklamayı hedefler ve serbest ticaretin ve piyasanın bireyler için getirisinden bahseder. Bu kurama göre, mükemmel işleyen bir serbest ticaret sisteminde verimlilik ve ulusal refahın artması, ülkelerin ürettikleri mallarda üretimi en avantajlı olan üründe uzmanlaşması ve buna bağlı işbölümüyle mümkündür.

David Ricardo (1772-1823): İngiliz politik iktisatçı. 1817 yılında yayınladığı "Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri" kitabında, karşılaştırmalı üstünlük kuramını ortaya koyar. Buna göre, bir ülke, diğerine göre, hangi malların üretiminde daha yüksek oranda üstünlük sahibi ise o mallarda uzmanlaşmalıdır.

Klasik dönem Liberal görüş, merkantilizmin sıfır toplamlı uluslararası ekonomi modeline karşı çıkar. A. Smith, devletlerin ticareti ve yatırım fırsatlarını açık hale getirerek ülkelerin özel ekonomik avantajlarından (bazılarında düşük işgücü ücretleri varken bazılarında hammadde bolluğu olabilir) yararlanmalarından ortak çıkar sağlayacağını iddia eder. Bu nedenle, devletlerin gümrük tarifelerini düşürerek uluslararası ekonomik faaliyetlere getirilecek sınırlamaları azaltmalarını ve hem malların hem de hizmetlerin arz-talep çerçevesinde serbest bir biçimde hareket etmesini önerir. Liberal görüş, Endüstri Devrimi'nin başladığı Britanya'da tarifelerin düşürülmesiyle ticareti serbestleştirmesinde pratik örneğini sunar.

Marksist Bakış Açısı

Liberal ekonomi politikalarının yarattığı eşitsizliklere tepki olarak ortaya çıkan bu bakış açısı, Marx ve neo-Markist kuramcıların kapitalizm eleştirilerine dayanır. Bu bakış açısına göre, ekonomik yapı, devletler arasındaki ve devlet içindeki siyaseti belirler. Bir diğer belirleyici özelliği ise, küresel ekonominin temel kaygısının devletlerin ulusal çıkarlarının ve onların ulusal güvenlik meselelerinin olmadığı, asıl meselenin kapitalist sınıflarla işçi sınıfları arasındaki sömüren-sömürülen ilişkisi olduğu inancıdır.

Karl Marx (1818-1883): Endüstri Devrimi'nin ve olumsuz etkilerinin görüldüğü dönemde kapitalizm eleştirisi yapan Marx, alt-yapı olarak değerlendirdiği ekonominin (üretim biçiminin) üst-yapıyı (siyasal, toplumsal, kültürel alanları) belirlediğini öne sürerek ekonominin belirleyiciliğini vurgulamıştır.

Marksist bakış açısının **bağımlılık ve dünya-sistemi kuramları** gibi farklı biçimleri vardır. 1950'li yıllarda ortaya çıkan **bağımlılık kuramına** göre, az gelişmiş ülkelerdeki fakirliğin en önemli nedeni sömürgeciliktir. Bu nedenle söz konusu kuram, iktisadi emperyalizmi dayanak alır ve az gelişmiş ülkelere yapılan yardımların amacının bu ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirmek olduğunu iddia ederek eleştirir. Uluslararası sistemi, merkez/çevre, hakim/bağımlı veya metropol/uydu devletlerin olduğu bir kapitalist sistem olarak ele alan bu görüşe göre; merkez devletler, çevre ülkelerden hammadde alıp onu

işleyerek satan gelişmiş Batılı sanayi devletleri iken, çevre devletler Afrika, Asya ve Latin Amerika'da merkez ülkelere hammadde sağlayan azgelişmiş ülkelerdir. 21. Yüzyılda bağımlılık kuramının temsilcisi olarak, küresel eşitsizliği kapitalizm üzerinden eleştiren **Samir Amin** örnek verilebilir.

Bugün bu ülkelerde sömürgeci Batılı devletlerin açıkça siyasi olarak değil ama ekonomik yaptırımlarla yönetimlerine karıştıklarını ve Birinci Dünya ülkelerinin pazarlarına yarayacak biçimde şekillendirdiklerini iddia eden bu görüş, yeni sömürgecilik olarak anılan **Dünya sistem teorisidir.** Bu görüşün en önemli kuramcısı, **Immanuel Wallerstein**'dır. Wallerstein, dünya sistemini, merkez-çevre ve yarıçevre olarak belirlenen hiyerarşik bir işbölümünün hâkim olduğu, kapitalist dünya ekonomisi olarak tanımlar. Wallerstein'a göre küresel eşitsizliklerin kökeni, Batının hegemonyasındaki merkezi ve onun tarafından sömürülen çevreyi yaratan Sanayi Devrimi'ne götürülebilir. Bugün bu sömürü ağının çok-uluslu şirketler ve hükümetlerarası kuruluşlar tarafından kullanıldığını savunan bu görüşe göre, uluslararası ekonomik kuruluşların temel görevi, bu ülkelerin uluslararası ilişkilerine ve ekonomisine müdahale etmekten ziyade, küresel eşitsizliklerin giderilmesi için uğraşmak olmalıdır.

19. yüzyıl uygarlığının çöküş yaşayacağını savunan Polanyi, bu çöküşü kendi kurallarına göre işleyen piyasanın kaçınılmaz sonucu olarak değerlendirir.

Yaşamla İlişkilendir

"Görünmez El" Efsanesi

Yanlış bilinen ezberler kitabının içinde Adam Smith ve 'görünmez el' metaforu önemli bir yer tutar. Küresel kriz üzerine yapılan değerlendirmelerde sık karşılaşılan bir klişe var; bu klişe, bireyciliğin, bencilliğin ve kazanç hırsının simgesi olarak ekonomideki 'görünmez el' metaforuna yapılan göndermelerdir. Göndermelerin çoğu, Adam Smith'in 'görünmez eline' atıf yapar. Kabaca eleştiri şöyledir; Ekonomideki 'görünmez elin' her şeyi düzenlediği düşüncesi liberalizmin ana metaforudur, küresel krize girdiğimiz göre bu 'görünmez el' çökmüştür. Yanlış bilinen ezberler kitabının içinde Adam Smith ve 'görünmez el' metaforu önemli bir yer tutar. Oysa dönüşmüş bir klişe haline gelmiş metafordur bu, hepimizin tekrarladığı.

Peki, ama gerçekten de 'görünmez el' nedir? Nasıl tanımlanmıştır? Adam Smith'in 'görünmez eli' nasıldır?

Birkaç soruya aracılık yaparak başlayalım; Adam Smith 'görünmez el' ifadesini kaç kez kullanmıştır? Adam Smith kaç eserinde 'görünmez el' ifadesini kullanmıştır? Smith, 'görünmez el' ifadesini iktisat dışı bağlamda kullanmış mıdır? Bu ifadeyle görünmez güçlere mi atıf yapar? Adam Smith 'görünmez el' ile bencilliği övüp, kendi çıkarı peşinde koşan bireylerin her zaman toplum için faydalı sonuçlar ortaya çıkaracağını savunduğu doğru mudur? Smith her türlü devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu ima eder, bu doğru mudur?

Bu soruların temel amacı, Adam Smith'in 'görünmez eli' hakkında doğru olarak bilinen yanlışların ortaya dökülmesidir. Soruları soran da, makalelerden oluşan 'Görünmez Adam Smith' adlı kitabı derleyen iktisatçı A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi N. Emrah Aydınonat. Çoğu siyasetçi, ekonomist, yazar 'görünmeyen el' hakkında konuşuyor, yazıyor. İktisatçı N. Emrah Aydınonat, "Smith'in 'görünmez eli' kendine ait bir hayata sahip olmuş, çoğalmış, değişmiş ve neredeyse içinden çıkılmaz bir bağlantılı eğretilemeler ağı haline gelmiştir" diyor.

Yukarıdaki soruların yanıtını Aydınonat veriyor: Birincisi, Adam Smith 'görünmez el' ifadesini sadece üç defa, farklı bağlamlarda kullanmıştır. İkincisi, Smith üç eserinde bu ifadeyi kullanmış. Üçüncüsü, bir kez iktisat dışı bağlamda kullanmıştır. Dördüncüsü, Adam Smith, 'görünmez el' ile mistik, görünmez güçlere atıf yapmaz. Aksine, görünmez güçlerin bilimde yeri olmadığını düşünür. Beşincisi, Adam Smith; 'görünmez el' ile bireylerin amaçlamadıkları faydalı toplumsal sonuçlar ortaya çıkarabileceğini savunmuştur. Smith, 'görünmez el' ile bencilliği övmemiştir.

Kendi çıkarı peşinde koşan bireylerin her zaman toplum için faydalı sonuçlar ortaya çıkaracağını savunmaz. Her türlü devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu da ima etmez.

Devlet müdahalesi var

Aydınonat, şöyle özetliyor: "Smith iki kitapta da (Ahlaki Duygular Teorisi ve Ulusların Zenginliği), kendi çıkarları peşinde koşan bireylerin karşılıklı etkileşiminin nasıl toplumun çıkarlarına hizmet edebileceğini ve birbirinden ayrı iki olgunun, kişisel çıkarların ve toplumsal faydanın nasıl ilişkili olabileceğini gösterir. Bize ilk bakışta göremediğimiz nedensel zincirleri sunmak, onları görünür hale getirmek için çaba sarf eder" diyor. İşte bu yüzden, görünmez el mistik bir tanımlama değildir; "Smith bize düzenin sanki bir 'görünmez el' tarafından yönlendiriliyormuş gibi işlediğini söylemekte ve ardından da ortada görünmez bir şey olmadığını ve her şeyin bireylerin davranışlarına ve onlar arasındaki etkileşime atıfla açıklanabildiğini göstermektedir."

Yine Adam Smith konusunda yanlış bilinenlerden biri de, devlet müdahalesi konusudur. Smith'e atfedilen şu efsane; 'görünmez elin kendi başına tekelleşme sorununa çare olacağı' efsanesi de doğru değildir. Aydınonat, makalesinde bunu şöyle açıklığa kavuşturuyor:

"Tacirler ve sanayiciler kendi başlarına bırakılırsa tekelleşmeyi destekleyecek, tüketiciler ve dahi kendi dışlarında kalan herkesi zarara sokacaklardır. Smith, ticaret kısıtlamalarının kaldırılmasını önerirken, yurtiçindeki tacirlerin ve sanayicilerin bu tekelci girişimlerinin engellenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını önermektedir. Görünen o ki, 'görünmez el' eğretilemeleri içinde düzenleyici bir devlete ihtiyaç vardır ve 'görünmez elin' her türlü devlet müdahalesini gereksiz kıldığı doğru değildir".

Kaynak: Uğur Gürses, Radikal, 07.11.2011
http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ugur-gurses/gorunmez-el-efsanesi-1068750/

Araştırmalarla İlişkilendir

"Libertarian İktisat"

Liberalizmin aşırı bir ekseni Libertarianizm veya Anarko-Kapitalizm olarak bilinmektedir. Libertarianizmin temel amacı "pür özgürlük"tür. Libertarianizm, bireylerin davranış ve eylemlerine sahip oldukları mülkiyete hiçbir şekilde karışılmadığı özgür bir toplum yapısını savunur.

Libertarianistler devlet kurumuna karşı çıkmakta ve devleti pür özgürlüğü zedeleyen ve sınırlayan bir kurum olarak görmektedirler. Libertarianistler "zorlama" olgusuna hiçbir zaman meşruiyet kazandırılamayacağına ve insan ilişkilerinin gönüllülük ve rıza esasına dayalı olarak yürütülmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Klasik liberalizmi savunan düşünürlerden farklı olarak bazı libertarianistler, devlet adı verilen kuruma bütünüyle karşı çıkmaktadırlar. Libertarianistlere göre devletin zor kullanma tekeline sahip olması çok tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarabilir. Devlete bir defa, zor kullanma tekeli verildiğinde, bu kişilerin en temel hak ve özgürlüklerini sınırlayacak bir veçhe kazanabilir. Dahası, devletin zor kullanarak bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmesi halinde bunu önlemek güç ve hatta bazen olanaksızdır. Libertarianistler "zorlama" unsuru taşıyan bütün uygulamalara ve yasaklamalara karşıdırlar.

Libertarianizm'in temel özelliklerini birkaç kısa başlık altında özetlemek mümkündür:

- Libertarianizm her şeyden önce bireycidir. Libertarianistler, bireyi temel değer ve varlık olarak ele alırlar.
- Libertarianizm'e göre bireyin özgürlüğü sınırsızdır. Bir diğer deyişle, libertarianizm pür negatif özgürlüğü savunur.
- Libertarianizm, birey özgürlüğünü sınırlayacak her türlü zorlayıcı güce (Coercive Power) karşıdır. Zorlayıcı gücün en tehlikelisi devlettir. Bu nedenle libertarianistler devlete karşıdırlar. Libertarianizm, "devletsiz toplum" düzenini yani anarşizmi savunur. Ancak bazı libertarianistler, örneğin Robert

Nozick, Ultra-Minimal Devlet modeli ile devletin bütünüyle değil fakat önemli ölçüde ortadan kaldırılabileceğini savunur.

- Libertarianizm'in öngördüğü toplum düzeninde hukuk kurallarının yerini rıza ve isteğe dayalı bireylerarası sözleşmeler almıştır.

Libertarianizm akımının çağdaş temsilcileri arasında David Friedman, Murray N. Rothbard, Robert Nozick ve Ayn Rand'ı belirtebiliriz. Bunlardan Friedman ve Rothbard, devlet kurumuna bütünüyle karşı çıkmakta ve devletsiz toplum düzenini savunmaktadırlar. Nozick ise klasik liberallerden de öteye ultra-minimal devleti savunmaktadır. Ayn Rand'da düşünceleri ile libertarianist platformda kabul edilen bir diğer düşünürdür.

David Friedman libertarian bir toplumu şöyle anlatmaktadır:

"Libertarianizm, insanların yaşamlarını istedikleri şekilde düzenlemelerine izin verilmesini ifade etmektedir. İnsanların baskı ile kendilerinden korunmaları gerektiği düşüncesini reddediyoruz. Libertarian toplum; uyuşturucuya, kumara, pornografiye ve taşıtlarda zorunlu emniyet kemeri takılmasına ilişkin hiçbir zorlamaya ve kanuna sahip değildir. Libertarian toplum, bir refah programı uygulanması ya da sosyal güvenlik sistemi oluşturulmasına da karşıdır. Başkalarına yardım etmek isteyenler, bunu özel bağışlar yapmak suretiyle gönüllü olarak yapabilirler. Ayrıca vatandaşlardan devlet hizmetlerinin finansmanı için vergi tahsil edilmesi düşüncesine karşıyız. Yaşlılık sigortasına sahip olmak isteyenler de bunu özel sigortalar aracılığıyla yapabilirler (Friedman, 1978:1).

Kaynak: Aktan, Coşkun Can (2000). ***Politik İktisat,*** İzmir: Anadolu Matbaası, 2000. adlı kitaptan alıntılarla hazırlanmıştır.

http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/libertaryan.htm

Öğrenme Çıktısı

1 Uluslararası ekonomik düzene dair temel bakış açıları hakkında bilgi verebilme ve bu bakış açılarını karşılaştırabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Liberal politik ekonomi bakış açısına getirilen eleştiriler nelerdir?	Marksist bakış açısını bağımlılık kuramı ile ilişkilendiriniz.	Uluslararası politik ekonominin uluslararası ilişkiler açısından önemini anlatınız.

BRETTON WOODS ÖNCESİ ULUSLARARASI EKONOMİK DÜZEN

Bretton Woods Sistemi öncesinde uluslararası ekonomik düzeni anlamak için, Klasik Altın Standardı Dönemi ve 1929 Ekonomik Buhranı'ndan bahsetmek gerekir.

Klasik Altın Standardı Dönemi (1870-1914)

18. yüzyılın sonuna kadar, özellikle Britanya'daki tarım devrimine bağlı olarak üretim ve verimlilik artsa da ve dış ticaret, bazı ülkeler (Britanya ve Hollanda gibi) için önemli olsa da, ülkeler hala kendi kendine yeterliydi. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Britanya'da "Endüstri Devrimi'nin" yaşanmasına bağlı olarak, imalat veriminde ciddi bir atılım gerçekleşmiş ve gelişme de tarıma elverişli yeni toprakların ve yeni hammadde kaynaklarının arayışını tetiklemiştir. Dolayısıyla, dünya çapında işbölümüne ihtiyaç du-

yulmaya başlanmıştır. Yüksek şehirleşme oranına bağlı olarak tarım yapan kişi sayısının azalmasıyla, tekstil, makine araçları ve makine karşılığında A.B.D'den pamuk ve tahılın alındığı karmaşık bir değişim sürecine şahit olunmuştur. Bu değişim ise, iletişim ve taşıma teknolojisindeki gelişmelerle ve sermayenin dolaşımıyla mümkün oldu. Burada temel sorun, giderek daha fazla bağlantılı hale gelen küresel ekonominin belirli bir düzenlemeye ihtiyacı olmasıydı. Örneğin, üretimin ve tüketimin nasıl değişileceği önemli bir meseleydi ki bu da para sorununu ortaya çıkardı (Brown, 2001: 151).

1870'lerden I. Dünya Savaşı'na kadar (1914) geçen sürede, uluslararası ödeme sisteminde altının sabit döviz kuru olarak kabul edildiği döneme, **Altın Standardı Dönemi** denmektedir. Bu dönemde, merkantilistlerin sıfır-toplamlı uluslararası ilişkiler düşüncesinin yerini, ticari ve ekonomik rekabetin ulusların çıkarlarında doğal bir uyum ve zenginlik yarattığını savunan klasik liberal bir görüş almıştır (Economides and Wilson, 2002: 70). Dolayısıyla, bu dönemin belirleyici özelliği, görülmemiş bir maddi refaha yol açan serbest piyasa ekonomisiydi. Avrupa ülkelerinde üretim artmış, dış ticaret serbestleşmiş ve uluslararası sermaye hareketleri hızlanmıştır. 1900'lü yılların başlarında Avrupa ülkelerindeki ekonomik faaliyetler öyle genişlemiştir ki hem ithalat hem de ihracat rakamları o zaman kadar görülmemiş oranlara yükselmiştir. Bu nedenle, bu dönemi küreselleşmenin birinci dönemi olarak kabul edenler bulunmaktadır. Bu dönemden başlayarak 1914 yılına kadar, Britanya belirleyici ülke rolünde, sermaye piyasasının merkezi oldu ve Londra, küresel mal, para ve sermaye piyasalarındaki kuralları, tüm dünyaya dayattı (Gilpin, 2011: 158). Önceliğin parasal istikrarda olduğu bu dönemde, Büyük Britanya, iki temel ekonomi politikası yürüttü. Bunlar; altın fiyatının desteklenmesi ve açık vermeyen ödemeler dengesinin sağlanmasıydı.

Altın standardı: Para biriminin altın cinsinden tanımlanmasıdır. Altın standardında, ülkeler kendi parasını altına göre sabit bir standart üzerinden belirler ve böylece sabit bir kur oluşur.

Dünya ekonomik sistemi, 1900'den beri çöküş içerisindeydi. I. Dünya Savaşı, bu çöküşü hızlandırdı. I. Dünya Savaşı'na yol açan düşmanlıklar sonucunda, savaş ekonomilerini destekleyebilmek için ülkeler, sabit kur sisteminden ayrıldı. Böylece, altın standardının sonu geldi ve ulusal paraların altınla ilişkisi kesilerek kağıt paraya geçildi. Savaştan sonra, ulusal paralar dalgalanmaya bırakılmış ve tercih altından yana olduğu için pek çok ülke tekrar altın standardını benimsemiştir. Böylece, altın standardı, 1929 ekonomik buhranına kadar tekrar yürürlüğe girmiş ve krizle beraber sona ermiştir. Devletlerin ekonomiye artan müdahaleleri ve serbest dış ticarette artan korumacı politikalar ve işsizlik oranları, ekonomik buhrana zemin hazırlamıştır. Çok büyük orandaki ticaret hacmi ve uluslararası mali dolaşımın çok fazla sınırlanmadan yoğun biçimde gerçekleşmesi nedeniyle, bu dönem küreselleşmeye şüpheci bakış açısıyla yaklaşanlar dünya mali düzenin ilk safhasını ve küreselleşmenin 1. Dönemi'ni temsil eder.

Dünya Ekonomik Buhran Dönemi (1929-1933)

I. Dünya Savaşı, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de sanayileşmiş ülkelerde ciddi ekonomik sorunlara neden olmuştu. Bunun en önemli nedeni, hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş, talep daralması ve dış ticaret açığıdır. 1910'lu yıllara kadar uluslararası ekonomide Britanya'nın egemenliği vardı. Ancak İngiltere denizaşırı yatırımlarından gelen bütün kaynağı ithalat fazlasına aktarınca, daha iyi bir ticaret dengesine sahip olan Kuzey Amerika, 1920'li yıllarda ekonomik anlamda sıçrama yaşadı ve uluslararası ekonominin liderliği rolünü üstlendi. Ancak Amerika'nın büyük oranda kredi sağlayan devlet haline gelmesiyle oluşan uluslararası ekonomik dengesizlik nedeniyle, bu gelişme olumsuz sonuçlara sebep oldu. Uluslararası ekonomideki dengesizliğe ek olarak, Amerika'da maaşların yükselen verimliliğin gerisinde kalması, çiftçilerin tarım ürünlerindeki düşüşe rağmen yaşam koşullarında artan pahalılığa bağlı olarak gelirlerinin gerilemesi, ulusal gelirin kötü dağılımına yol açarak Büyük Buhran'ı tetikledi. 1929'da, Amerika'da yüksek gelire sahip olan yüzde 5 oranındaki kesim, bireysel gelirin 3'te birini kazanıyordu. Alım gücü düşen insan sayısı artarken, yatırımda artıyordu. Aradaki bu uçurum, Amerika'da bankacılık sisteminin zafiyetiyle birleşince, Eylül ayında başlayan ve Ekim ayında patlayan Wall Street stok pazarındaki büyük krizi hazırladı. Üç yıl süren kriz boyunca A.B.D'de 5000 banka kapandı.

462 iki Dünya Savaşı Arasındaki Dönem/Dünya Ekonomisi ve Ekonomik Kriz (1919-1939)

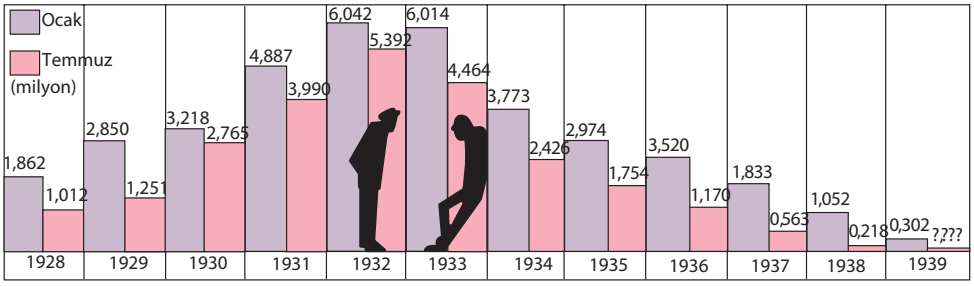

Almanya'da İşsizliğin Gelişimi (1918-1939)

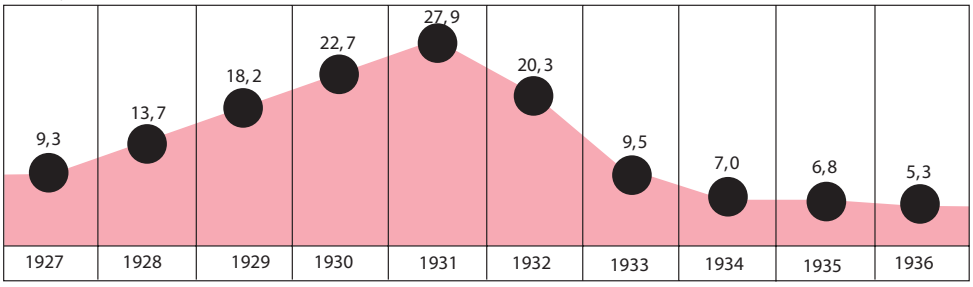

Almanya'da İflaslar ve Adli Tasfiyeler (Bin)

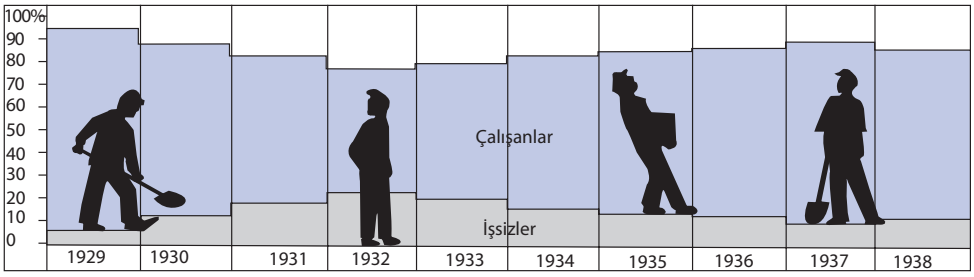

Dünyada İşsizliğin Gelişimi (1929-1938)

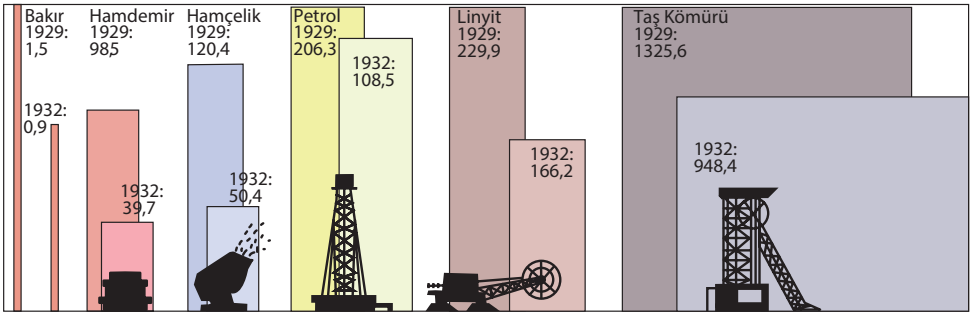

Dünyada Ekonomisinde Üretimin Gerilemesi (1929-1938)

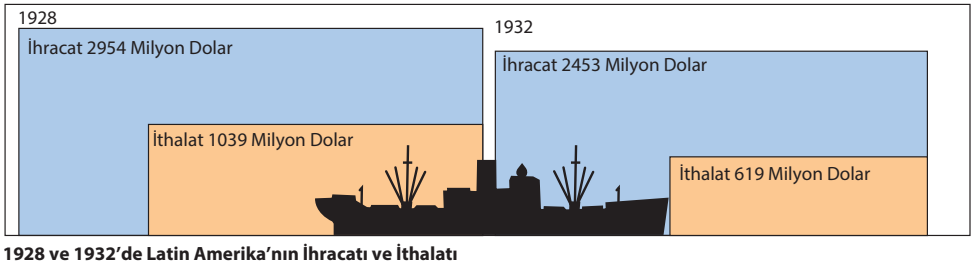

1928 ve 1932'de Latin Amerika'nın İhracatı ve İthalatı

Resim 5.1 1929 Ekonomik Buhranı ve Etkileri

Kaynak: Kinder, H. & W. Hilgemann (2006). Dünya Tarihi Atlası 2. Cilt Fransız Devrimi'nden Günümüze, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı, s.462.

1929 Krizi, hem yoğunluğu hem de dünya çapında etkisi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Serbest piyasa ekonomisinin sorgulanması ve devlet korumacılığının benimsenmesine yol açmıştır. Özellikle sanayileşmiş ülkeleri etkileyen Büyük Buhran, dünya ekonomisinde daralmaya ve mali dünyanın çöküşüne, bunun yanısıra da sanayi üretiminde ve dış ticarette de gerilemeye yol açtı. İşsizlik sorunuyla başa çıkmak isteyen ülkeler, ithalatı düşürüp ihracatı artırmak için devalüasyon yaparak paralarının dış değerini düşürdüler. Ancak bu tür korumacı politikalar, diğer ülkelerdeki ihracatın düşmesine neden olarak işsizliğe yol açtı. Bütün bu kötü gidişatın ciddi sosyal ve siyasal etkileri oldu. Bunlardan en önemlisi, bütün ülkelerde yaşam koşullarının kötüleşmesine neden olan trajik oranlarda büyük kitlesel işsizlikti. Almanya bu bakımdan en kötü durumda olan ülkeydi. 1929 Ekonomik Buhranı, Almanya'da Nazi iktidarının yükselişine ve II. Dünya Savaşı'na zemin hazırlayan temel sebeplerden biri olmuştur.

Araştırmalarla İlişkilendir

"Ekonomik Kriz Kavramı"

Etimolojik kökeni Yunanca 'krisis' kelimesine dayalı olan kriz kelimesi, özellikle tıp biliminde çok yaygın bir kullanıma sahiptir ve genel olarak 'aniden ortaya çıkan bir hastalık belirtisi' ya da 'bir hastalığın çok ileri bir safhaya ulaşması' anlamlarına gelmektedir. Kriz, sosyal bilimler alanında çoğu kez 'birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme', 'büyük sıkıntı', 'buhran' ve 'bunalım' gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmaktadır. Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlara yalnızca günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlamaktayız. Sosyal bilimler açısından kriz kavramının genel bir tanımını yapmak hiç de kolay değildir. İçinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan olayların ne derece 'kriz' olduğu kişiden kişiye değişebilmektedir. Herhangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek için krizin temel unsurları ya da özelliklerinin bilinmesinde yarar vardır:

- Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa, normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir. Kriz, bu açıdan beklenmedik biçimde ortaya çıkan 'ciddi bir sorun' olarak düşünülmelidir. Rutin gelişmeler ve sorunlar kriz değildir.
- Krizin en önemli özelliği önceden tahmin edilemeyen ya da bilinemeyen bir anda ortaya çıkmasıdır.
- Krizin bir diğer önemli özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz, genellikle düşünüldüğü gibi tamamen 'negatif ' özellikte bir kavram değildir.
- Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır.
- Nihayet, krizlerin bir diğer özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi sirayet etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilmekte ya da bir organizasyonda yaşanan kriz, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğer organizasyonlara da sirayet edebilmektedir.

Kaynak: Aktan, Ç. ve Şen, H. (2001). "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Kasım-Aralık, Sayı:42, Cilt:II, ss.1225-1230.

Yaşamla İlişkilendir

"1929 Krizinde Ceketlerini Satmışlardı"

1929'daki 'Büyük Buhran'la ABD ekonomisi derinden sarsılmış, 17 milyon aile babası işsiz kalmış, milyonlarca insan sofrasına bir tencere çorba koyamaz duruma gelmişti. 2008'lerde önce dev yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflas açıklaması ardından gelen çöküş haberleri, şiddeti açısından 1929 kriziyle ortak noktalar taşısa da bir çok yönüyle ayrılıyor…

Bir anlık cinnetle işyerinin 10'uncu katından atlayan broker'lar, köşe başlarında elma, kâğıt, kalem ve ellerine geçen her türlü "ıvır zıvır"ı satmaya çalışan üniversite mezunu işportacılar, işsiz kalan 17 milyon aile babası ve sofrasına bir tencere çorba koyamayan milyonlarca aile. Hepsi romantik bir edebiyatçının başyapıtından zihinlere kazınmış satır araları gibi geliyor kulağa. Ancak tüm bunlar bir süredir dünya kamuoyunu meşgul eden ABD'deki krizin sık sık benzetildiği "1929 Büyük Dünya Bunalımı"nda gerçekten yaşandı.

1929 yılının 24 Ekim sabahına uyananlar tıpkı bugün olduğu gibi o dönemde de gayrimenkul piyasasında şişen balonla ilk emarelerini göstermeye başlayan krize "Büyük Buhran" tanımlamasının yapılacağı günün geldiğini akıllarına belki de hiç getirmemişti. Nasıl iki hafta önce dev yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflas açıklaması ile küresel piyasalar dikiş tutmaz hale geldiyse o gün de ekonomi literatürüne geçecek krizin başlangıç vuruşu yapılmıştı.

Dünyada 50 milyon kişinin işsiz kalmasına, küresel tüketim ve ticaretin bir anda yarı yarıya azalmasına yol açan kriz, 4 bin bankanın iflas etmesiyle birlikte iyice derinleşince aralarında Wall Street çalışanları ve yöneticilerinin de bulunduğu birçok kişi maddi varlıkları kadar sosyal statülerini de kaybetmiş, binlerce kişinin ruh sağlığı bozulmuştu. Bir dönem yüksek binaların en şık döşemelerle kaplanmış odalarında oturdukları deri koltuklarda milyarlarca doları yöneten Wall Street çalışanları ve yöneticileri, ne iş olsa yapmaya razı hale gelmişlerdi. Şanslı olanlar sokakta açtıkları tezgâhlarda sattıkları birkaç parça eşyadan ekmek parasını çıkarabiliyordu. Şanssız olanlar ise hem bankalarına ve müşterilerine verdikleri zararın ağırlığı hem de içinden çıkamadıkları ruhsal sorunlar yüzünden intihara kadar sürükleniyordu.

Kaynak: http://t24.com.tr/haber/1929-krizinde-ceketlerini-satmislardi,9120

Öğrenme Çıktısı

2 Bretton Woods Sistemi öncesinde uluslararası ekonomik düzenin temel özellikleri hakkında bilgi edinme ve bu düzen hakkında yorum yapabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
1929 Ekonomik Buhranı'nın temel sonuçları nelerdir? Araştırınız.	İşsizlik ve ekonomik buhran kavramlarını ilişkilendiriniz.	Bretton Woods Sistemi öncesindeki ekonomik düzenin temel özelliklerini anlatınız.

BRETTON WOODS SİSTEMİ VE LİBERAL EKONOMİK DÜZEN

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygın görüş, savaşın temel kaynağını, 1930'larda yaşanan ekonomik buhran ve ona eşlik eden istikrarsızlık sonucunda patlayan aşırı ekonomik milliyetçiliğin oluşturduğuydu. Ekonomik şartların zorlaştığı dönemlerde, devletlerin kendi iç pazarlarını korumak adına tarifeleri yükselterek korumacı politikalar benimsemelerinin dünyada ticarette ve uluslararası ekonomik faaliyetlerde durgunluğa sebep olduğu düşünülüyordu. Bu doğrultuda, Temmuz 1944'te ABD'nin Bretton Woods kentinde 44 ülkenin katılımıyla gerçekleşen Konferansta, II. Dünya Savaşı sonrası yeni uluslararası para sisteminin esaslarını içeren Bretton Woods Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla oluşturulan yeni sistemde amaç, devletlerin kendi çıkarlarını korumak için tarifelerle aracılığıyla, izoleci-korumacı politikalarla ekonomide durgunluk yaratmalarını önlemek ve savaş sonrası uluslararası ekonomik faaliyetlerde canlanmayı teşvik etmekti. Aslında temel amaç, ekonomik liberalizmin teşvik edilmesiydi.

Resim 5.2 Bretton Woods sisteminde altın ve dolar arasıdaki ilişkiyi temsilen

Kaynak: http://gorselarsiv.anadolu.edu.tr/Photo/Image/54613#

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz Marshall Planı, savaş sonrası Avrupa'da devletlerin milli planlama yerine liberalleşme girişimleriyle korumacı politikalardan uzaklaşmaları için destek vermesi nedeniyle, Bretton Woods Sistemi'ni destekler niteliktedir. Yine aynı doğrultuda Avrupa'da 1958'de Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan Roma Anlaşması ile Ortak Pazar'ın ilkeleri oluşturuldu.

Bretton Woods Sistemi: 1944-1973 yılları arasında dünya ticaretinin sınırlamalardan uzak ve serbest işlemesi için IMF, Dünya Bankası gibi birtakım kuruluşlara ve ayarlanabilir sabit kur sistemine dayanan para sistemidir.

Amerikan-İngiliz işbirliğiyle oluşan bu sistemin mimarları, İngiliz ekonomist John Maynard Keynes and ABD Hazinesinden sorumlu bakan Harry Dexter White'dır. Sisteme hakim olan White'ın görüşü, sözkonusu ekonomik kuruluşların düzenleyici görevlerle sınırlı kalması iken, Keynes'in görüşü, bu sorumlulukların düzenlemekten öte yönetim yetkilerini de içermesiydi. Bretton Woods Sistemi, 1973 yılında sona ermiştir.

Her ne kadar Bretton Woods Sistemi'nde ulusal hükümetlere ekonomi politikalarını kendileri belirleme konusunda özgürlük tanınsa da, 1930'lu yıllarda yaşanan yıkıcı rekabeti kontrol altında tutmak için, doların altına ve diğer ülkelerin ulusal paralarının kurlarının ise doların değerine göre sabitlendiği sabit kur sistemi benimsendi. Buna ek olarak, dolar rezerve para niteliğindeydi. Böylece ABD ve onun benimsediği liberal ekonomi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ekonominin merkezi haline geldi. Bu durum 1971 yılına kadar sürdü. 1960'lardan itibaren ABD Dolarının altın karşısında fazlaca değer kazanmasından dolayı sistem çalkalanmaya başlamıştır. Ulusal harcamalarda ve Vietnam Savaşı'na bağlı olarak askeri harcamalardaki artış ile bu değer kazanma daha da artmıştır. Ağustos 1971'de ABD Başkanı Richard Nixon, doların altına çevrilebilirliğinin bir süreliğine askıya alındığını ilan etmiştir. Mart 1973'ten itibaren kurlar serbestçe dalgalanmaya bırakılmıştır.

Ayarlanabilir sabit kur sistemi: Her ülke parasını sabit bir kur üzerinden diğer ülke paraları ile bağlantılı hale getirir. Döviz fiyatları hükümet yetkilileri tarafından belirlenir. Böylece döviz hareketleri devlet tarafından kontrol altında tutulur. Sabit kurun, Merkez Bankasının belirlediği alt ve üst sınırlar içerisinde hareket etmesi sağlanır.

Bretton Woods Sistemi, iki unsura dayanır. Bunlar; liberal uluslararası ticaret düzeni ve uluslararası para rejimidir. Bu doğrultuda, uluslararası finans ve kur ilişkilerini düzenlemek, mali akışı sağlamak, uluslararası ticaretin gelişmesini sağlamak ve yabancı yatırımı teşvik etmek üzere yeni uluslararası ekonomik örgütler kuruldu. Bretton Woods sisteminin temelinde, BM'nin kardeş kuruluşları olarak anılan ve düzenleyici rollere sahip üç ekonomik örgüt yer aldı. Bunlar; 1) Uluslararası Para Fonu (IMF); 2) Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT, daha sonra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ, WTO); ve 3) Dünya Bankası'dır.

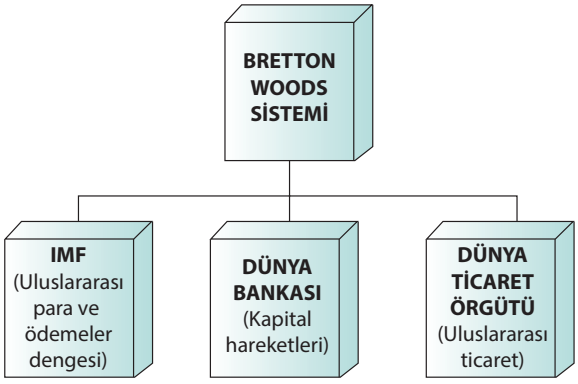
BRETTON WOODS SİSTEMİ
IMF (Uluslararası para ve ödemeler dengesi)
DÜNYA BANKASI (Kapital hareketleri)
DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (Uluslararası ticaret)

Şekil 5.1 Bretton Woods Sistemi

Uluslararası Para Fonu (IMF)

29 Aralık 1945'te kurulan IMF'nin temel amacı, uluslararası parasal işbirliğinin teşvik edilmesi, uluslararası ekonomide likidite sağlanması ve uluslararası ticaretin geliştirilmesiydi. Burada IMF'nin temel fonksiyonu, üye ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarını azaltmada onlara yardımcı olmaktı. Bunun için gelirlerinden daha fazla giderleri olduğu için ödeme dengesi problemi yaşayan ülkelere, kredi yoluyla para sağlar. Bunun karşılığında da o ülkenin iç işlerine müdahale etme hakkı kazanır. Borç olarak verilen krediler, üye ülkelerin milli gelirleri oranında parasal katkılarıyla oluşturdukları fondan sağlanır. Bu fon, her üye ülkenin dünya ekonomisindeki büyüklüğü oranında sahip olduğu **kota**ya göre oluşturulur. Üye ülkeler, katkıları oranında oya sahip olduklarından IMF ve Dünya Bankası'nda en fazla söz sahibi olan ülke A.B.D'dir. Bu nedenle IMF'nin merkezi Washington D.C'dedir.

Resim 5.3 IMF 2017 Bahar Toplantısından bir kare

Kaynak: http://www.imf.org/external/spring/2017/gallery.htm

1945-1971 yılları arasında üye olan ülkeler, döviz kurlarını, kendi paralarının değerini A.B.D Dolarına ve A.B.D'nin kendi parasını ise altına endeksli tutmayı kabul etmişlerdir ki bu sisteme de **Bretton Woods para sistemi** denmiştir. Bu sistemin 1973 yılında çökmesinden sonra, üye ülkeler döviz kurlarını sabit veya esnek kur olarak serbestçe belirleyebilmişlerdir. Bu durumda, IMF'nin görevi, uluslararası para sisteminin sorunsuz işlemesini sağlamakla, yani üye ülkelerin kur politikalarını diğer ülkelerin kurlarına zarar verecek biçimde oluşturmadıkları sürece, sadece kontrol etmekle sınırlı kalmıştır.

IMF'e üye olmak için, başvuru yapan ülkenin talebinin üye ülkelerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekir. 29 üye ülke ile çalışmaları başlayan IMF'e üye sayısı, bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkelerinin katılımıyla, 1950 ve 1960'larda artış göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde, Sovyet etkisi altındaki ülkelerin üyeliğe dâhil olmamaları nedeniyle bu artışta bir durgunluk yaşansa da, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından itibaren 1989-1991 yılları arasındaki üç yıllık bir süre zarfında, üye sayısı 152'den 172'ye çıkmıştır. IMF, 2017 yılı itibariyle 189 ülkenin üye olduğu uluslararası bir kurumdan ziyade küresel bir kurum niteliğine bürünmüştür.

dikkat

Türkiye, IMF'ye 1947 yılında üye olmuştur.

IMF'nin yönetim yapısını; **Guvernörler Kurulu** (Genel Kurul), **Yönetim Kurulu** ve **Genel Direktörlük** oluşturur. **Guvernörler Kurulu**, üye kabulü, kotaların belirlenmesi, Fon'un net gelirlerinin dağıtımı gibi konularda söz sahibi olarak IMF'nin en yetkili organıdır. IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu olan **Yönetim Kurulu**, 24 direktörden oluşur. Direktörlerden 5 tanesi, Fon'a en çok katkıda bulunan ABD, Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere'den atanır. Atanmış üyeler, sadece kendi ülkelerini temsil ederler. Geriye kalan 19 üye, ülke temsilcileri tarafından iki yılda bir seçilir ve belirli bir grubu temsil ederler. Kendi ülkesini temsil eden seçilmiş sadece üç üye vardır ki bunlar, Çin, Rusya ve Suudi Arabistan temsilcileridir. **Genel Direktörlük**, Yönetim Kurulu tarafından 5 yıllığına atanan IMF Başkanı'ndan oluşur. IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu olan ve IMF çalışanlarının başı olan IMF Başkanı, Yönetim Kurulu'na başkanlık eder ancak oy hakkı yoktur.

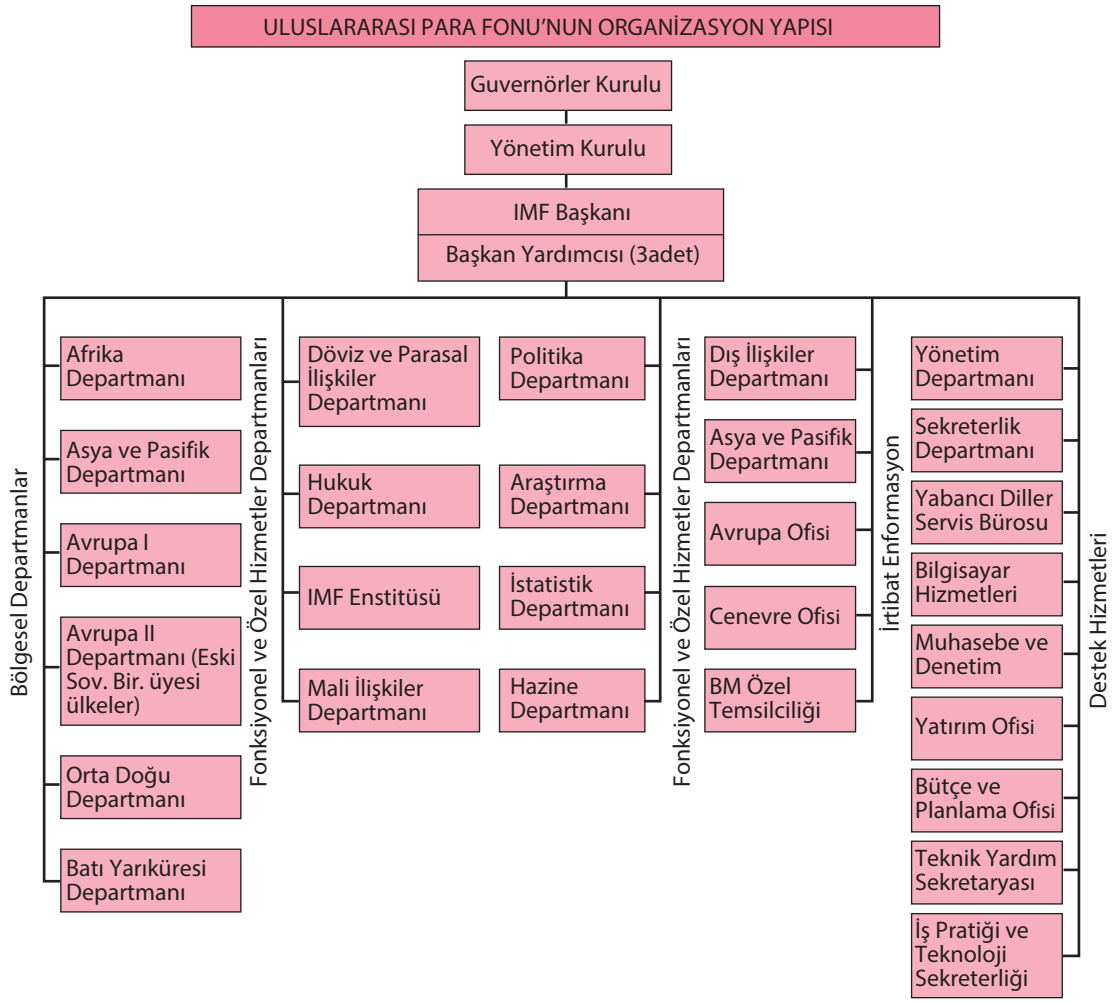

Şekil 5.2 IMF'in Yönetim Yapısı

Kaynak: Karluk, R. (2002). Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, Ankara. Turhan Kitabevi, s: 521.

internet

IMF hakkında detaylı bilgi için www.imf.org adresini ziyaret ediniz.

Dünya Bankası

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (bundan sonra IBRD) ve **Uluslararası Kalkınma Birliği** (bundan sonra IDA) adıyla kurulan Dünya Bankası'nın 1 Temmuz 1944'te Bretton Woods Konferansı'nda belirtilen amacı, yıkıma uğramış Batı Avrupa ülkelerine ekonomilerini yeniden yapılandırmaları ve kalkınmaları için yardım dağıtmaktı. 15 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşlarından biri olan Banka, daha sonra dünyada yoksulluğu azaltmak (bununla ilintili olarak borcu azaltılmak ve iyi yönetişimi sağlanmak) ve gelişmeyi desteklemek misyonuna dönüşen göreviyle, gelişmekte olan ülkelere yatırım, yardım ve borç vermekle yükümlü hale geldi. Dünya Bankası, amacına yönelik gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınmayı desteklemek adına kredi sağlayarak, bu bölgelerdeki yatırımları teşvik etme gayretini gütmektedir. Bunun dışında, inovasyonu, kuruluşlar arasındaki işbirliğini ve yerel paydaşların projelere katılımını teşvik ederek kalkınma projelerine kolaylık sağlamak üzere hibe veriyor.

Resim 5.4 Dünya Bankası'nın Ekim 2017 tarihinde Washington'da yapılan zirvesi sonunda çekilen aile fotoğrafı

Kaynak: https://www.flickr.com/photos/worldbank/37024286374/

Dünya Bankası, IBRD ve IDA tarafından iki tip kredi sağlamaktadır. Bunlar, yatırım kredileri ve kalkınma politikası giderleridir. Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere sağlanan IBRD fonları için gerekli geliri, dünya mali piyasalarındaki tahvil satışlarından ve kendi sermayesini borç vermesinden elde ediyor. Bu sermaye ise, yıllar boyunca biriktirilen rezervlerden ve Bankanın hissedarı 189 ülke tarafından ödenen paralardan oluşuyor. IBRD'nin geliri, aynı zamanda Dünya Bankasının işletme giderlerini ödüyor ve IDA'ya ve borcun azaltılmasına katkı sağlıyor. Yoksul ülkelere sağlanan faizsiz kredilerin ve hibe desteğinin dünyadaki en büyük kaynağını oluşturan IDA'nın fonları, bağış yapan 40 ülke tarafından her üç yılda bir yenileniyor. Ek fonlar, 35 ila 40 yıl vadeli faizsiz kredilerin anapara geri ödemeleri yoluyla yeniden oluşturuluyor ve bu kaynaklar tekrar borç verilmeye hazır hale geliyor.

Dünya Bankası Grubu'nda IBRD ve IDA'ya ek olarak üç kuruluş daha vardır. Bunlar; yüksek riskli sektörlerin ve ülkelerin yaptıkları özel sektör yatırımlarını destekleklemekle ve geliştirmekle sorumlu olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC); gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımcılara ve kredi verenlere politik risk garantisi sağlayan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA); ve yabancı yatırımcılarla onların konuk ülkeleri arasındaki yatırım uyuşmazlıklarında uzlaşma sağlayan Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID).

Merkezi Washington'da bulunan Dünya Bankası'nın 2017 yılı itibariyle 189 üyesi bulunmaktadır. Türkiye, 19 Şubat 1947'de Dünya Bankası'na katılma kararı almıştır. Dünya Bankası ile ilişkilerde Türkiye'yi, Hazine Müsteşarlığı temsil etmektedir.

Yönetim ve Organizasyon Yapısı

Dünya Bankası'nın politikaları, Guvernörler Kurulu tarafından yapılır. 187 üye ülke, genellikle üye ülkelerin maliye ya da kalkınma bakanlıklarından oluşan bu Kurul tarafından temsil edilir. Guvernörler, Dünya Bankası Grubu'nun ve Uluslararası Para Fonu'nun Guvernörler Kurullarının yıllık toplantılarında yılda bir kez bir araya gelir. Yılda sadece bir kez bir araya gelmeleri nedeniyle, guvernörler, Bankada çalışan 24 İcra Direktörüne özel görevler verir. En büyük beş hissedarı oluşturan Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri birer İcra Direktörü, diğer ülkeler ise 19 icra direktörü tarafından temsil edilir. Banka'nın genel olarak yönetiminden sorumlu olan **Dünya Bankası'nın başkanı, Yöne-**

tim Kurulu'na başkanlık eder. Geleneksel olarak Amerikan vatandaşı olan Bankanın başkanı, en büyük hissedarı olan ABD tarafından atanır. Başkan, Guvernörler Kurulu tarafından, beş yıllık bir süre için ve yeniden seçilebilecek şekilde göreve getirilir.

Yönetim Kurulu, İcra direktörlerinden oluşur. İcra Direktörleri; kredi ve teminatların onayı, yeni politikalar, idari bütçe, ülke yardım stratejileri, borçlanma ve mali kararları içeren Banka işlerini denetlemek üzere haftada en az iki kez toplanır. Dünya Bankası, günlük faaliyetlerini, başkanın, banka yönetiminin ve kıdemli personelin ve bölgeler, sektörler, ağlar ve görevlerden sorumlu başkan yardımcılarının liderliği ve yönlendirmesi altında yürütür.

Dünya Bankası'nın 2030'a kadar iki temel hedefi var. Bunlar, yoksulluğu sona erdirmek ve tüm ülkelerde nüfusun en yoksul yüzde 40ını oluşturan insanların refahını artırmak olarak belirlenmiştir. Yoksullukla mücadele için kalkınmayı öncelikli amaç olarak hedefleyen Dünya Bankası, bu konuyla ilintili görülen iklim değişikliği, sağlık, eğitim, şiddet ve yoksulluk meselelerine odaklanmıştır.

internet

Dünya Bankası hakkında detaylı bilgi için www.worldbank.org adresini ziyaret ediniz.

GATT VE DTÖ

Liberal bir ekonomik düzen oluşturmanın en önemli girişimlerinden bir diğeri, 30 Ekim 1947'de Cenevre'de 23 ülke tarafından imzalanan ve büyüme ve ekonomik gelişimin ticaretin serbestleştirilmesi ve artırılması ile mümkün olacağı düşüncesine dayanan bir Antlaşma olarak GATT (DTÖ) 'tır. Üye ülkeler ile A.B.D. arasında karşılıklı tarife indirimlerini içeren ve uluslararası ticarete kurallar koyan bir Anlaşma olan GATT, "geçici" olarak nitelendirilmesine rağmen 1948-1994 yılları arasında dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur. Çok taraflı bu anlaşmanın amacı, Uluslararası Ticaret Örgütü'nü kurmak, birtakım anlaşmalarla ticarete yönelik bariyerlerin, gümrük tarife indirimleriyle ortadan kaldırılmasıyla uluslararası ticaretin geliştirilmesini sağlamaktır. Temel ilkelerden en önemlisi, üye ülkeler arasındaki dış ticarette ayrımcılığın önlenmesi için kabul edilen "**en çok kayrılan ülke**" kuralıdır.

- **En çok kayrılan ülke kuralı,** üye ülkelerden birinin en çok kayırdığı ticaret ortağına herhangi bir gümrük vergisi indirimi ve formalite kolaylığı sağlaması durumunda, bu ayrıcalığın otomatik olarak diğer üye ülkeleri de kapsamasıdır.
- GATT, Fas'ın Marakeş kentinde imzalanan Marakeş Anlaşması sonucunda, Nisan 1994'te Bakanlar tarafından imzalanan "Nihai Karar" ile değişikliğe uğramış ve 1 Ocak 1995'te 128 üye ülke ile kalıcı kurumsal statüde DTÖ kurulmuştur.

Resim 5.5 1994'te Marakeş Anlaşması'nın imzalanması ve DTÖ'nün kurulması

Kaynak: wto_at_twenty_e.pdf

Soğuk Savaş'ın sonrasında kurulan DTÖ, GATT gibi, üye ülkeler arasında ticari ilişkileri düzenlemekle yükümlü olmakla beraber, GATT'dan daha kapsamlı olarak, mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesine yönelik müzakereler yapmak, çok-taraflı ticaret sistemini geliştirmek, uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcılığı önlemek, gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretinden hak ettikleri oranda paylarını almalarını sağlamak, mal ve hizmet üretimini ve ticaretini geliştirmek gibi amaçlarla, dünyada mal ve hizmet ticaretinin liberalleşti-

rilmesi açısından önemli rol oynamıştır. Buna ek olarak 2001'de Doha'da yapılan Bakanlar Konferansı'nda, DTÖ'nün müzakerelerde ticaretin liberalleştirilmesi dışında, az-gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını da dile getirmesi gerekliliği de benimsenmiştir.

Her ne kadar DTÖ GATT'ın devamı niteliğinde görülse de, ortaya çıktıkları uluslararası ekonomik düzen bakımından farklı oldukları söylenebilir. GATT, bölünmüş bir dünya düzeninde ortaya çıkmışken, DTÖ, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler nedeniyle daha bütünleşmiş bir düzene doğmuştur (wto_at_twenty_e.pdf, s:4). Dolayısıyla, 2015 sonrasında DTÖ'nün ticaret anlaşmalarındaki gümrük indirimi, yüksek teknoloji ürünleri için de tartışılmaya başlanmıştır.

DTÖ'nün bugün en önemli işlevlerinden biri, ticaret anlaşmazlıklarının çözümlenmesinde oynadığı roldür ve bu bakımdan uluslararası ekonomik ilişkiler açısından bir hukuk düzeni sağlar. 2015 yılına kadarki kuruluşundan itibaren 20 yıllık süreçte, yaklaşık 500 davayla ilgilenmesi, hatta NAFTA gibi bölgesel ticaret ortaklıklarındaki anlaşmazlıklarda bile DTÖ'ye başvurulması, bu tespiti destekler niteliktedir.

Çin'in15 yıl süren müzakereler sonucunda 2001'de ve Rusya'nın 18 yıl süren müzakereler sonucunda 2012'de DTÖ'ye üye olmasıyla beraber, küresel ticaretin neredeyse %98'ini kapsayarak küresel ticaret politikası açısından uluslararası ekonomik düzenin en önemli söz söyleyici birimi haline gelmiş görünmektedir (wto_at_twenty_e.pdf, s:4).

- 29 Temmuz 2016 itibariyle, DTÖ'nün 164 üyesi vardır.
- DTÖ'yü kuran Marakeş Anlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 31.12.1994'ten itibaren geçerli olmak üzere, 25.02.1995 tarihinde onaylanmıştır. Türkiye'nin, DTÖ'ye üyeliği 26 Mart 1995 tarihinde başlamıştır.

Türkiye'nin DTÖ ile ilgili anlaşmaları hakkında detaylı bilgi için, http://ab.gtb.gov.tr/uluslararasi-orgutler/dunya-ticaret-orgutu internet sitesini ziyaret edebilirsiniz.

Merkezi Cenevre'de (İsviçre) olan DTÖ'de kararlar, üye ülkelerin Cenevre'deki delegeleri, ülkelerin başkentlerindeki bürokratlar ve DTÖ sekreteryası tarafından alınmaktadır. Üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan **Bakanlar Konferansı**, en üst düzey karar alma organıdır ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nın karar alma konusundaki özel hükümlere bağlı olarak, Anlaşma kapsamındaki konular dâhilinde karar almaya yetkilidir. Buna ek olarak, görevi, müzakerelerde yeni alanlarda kurallar gerekip gerekmediği ile ilgili kararlar almaktadır. Bir de Bakanlar Konferansı tarafından atanan **Genel Direktör**ün yönettiği **Sekreterya** vardır. Genel Direktörün ve Sekreteryanın yetki ve görevleri Bakanlar Konferansı tarafından belirlenir ve sorumlulukları uluslararası niteliktedir. Bakanlar Konferansı'nın altında, tüm üyelerin temsilcilerinden oluşan **Genel Konsey** bulunur. Genel Konsey, gerekli olduğu durumlarda toplanır. Genel Konseye bağlı, Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi bulunur. Bunlara ek olarak, belirli konularda uzmanlaşmış komiteler (Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi, Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi) ve çalışma grupları vardır.

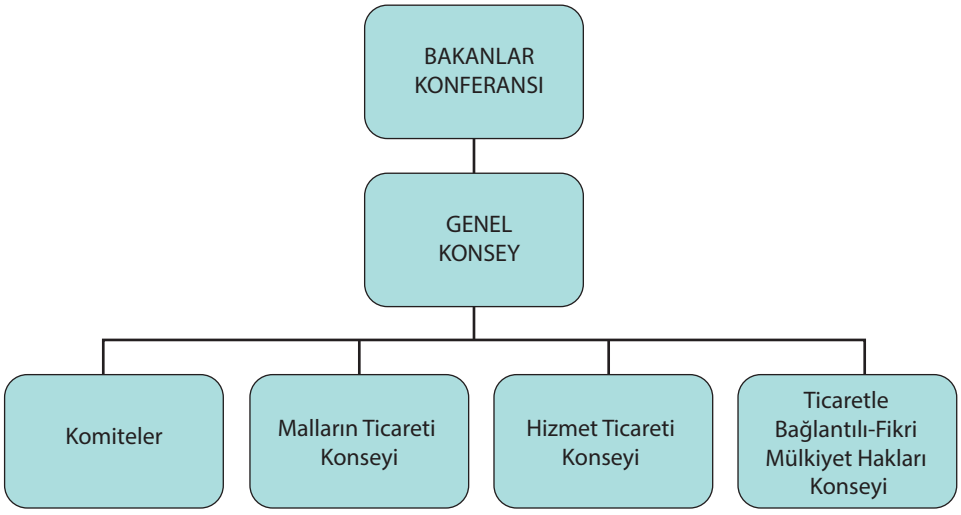

Şekil 5.3 Dünya Ticaret Örgütü'nün İdari Yapısı

Kaynak: Karluk, R. (2002). Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, Ankara. Turhan Kitabevi, s: 521.

internet

Dünya Ticaret Örgütü için www.wto.org adresini ziyaret ediniz.

Bretton Woods Örgütlerine Yönelik Eleştiriler

Bretton Woods Örgütleri'ne yönelik eleştiriler, temel olarak iki iddiaya dayanmaktadır: a) bu Örgütler Batı-merkezlidir; b) özellikle 1990'lı yıllardan itibaren **Washington Uzlaşısı** çerçevesinde**,** gelişmekte olan ülkelerde uygulanan liberal iktisadi politikalarla, devlete ekonomide sınırlı rol veren piyasa ekonomisini destekleyen neo-liberal fikirler empoze edilmektedir. Bu yönde en fazla eleştiri, bu politikaların uygulanmasında öncülük eden iki kurumun, IMF ve Dünya Bankası'nın, gelişmekte olan ülkelerin kalkınması ve krizden çıkmaları için Washington Uzlaşısı'nı bir reçete niteliğinde sunmasına yöneliktir. Bu reçetenin özü, ekonomik liberalleşme ile gelişmenin sağlanabileceği iddiasıdır.

Washington Uzlaşısı, ekonomist John Williamson'ın 1990 yılında yazdığı ve Latin Amerika ülkelerinin gelişmesi için önerdiği on maddelik (mali disiplin, faizlerin piyasada belirlenmesi, serbest ticaret rejimi, doğrudan yabancı sermayenin serbestleştirilmesi gibi iktisadi liberalleşme, özelleştirme ve deregülasyon gibi ilkelerin yer aldığı) istikrar paketidir (Williamson, 2004). ABD Hazinesi ile Bretton Woods Örgütleri arasındaki ekonomik görüş konusundaki uyuma işaret etmek için Washington Uzlaşısı olarak adlandırılır.

Ancak Williamson'ın iddia ettiğinin aksine, 1990'lı yıllarda dünya ekonomisiyle uyum sağlamak için devletin ekonomideki rolünün azaltıldığı Latin Amerika ülkelerinde (özellikle 1994'te Meksika Krizi) ve **Doğu Asya'da** (1997) görülen mali krizler, Bretton Woods Örgütleri'nin uyguladığı neoliberal politikaların negatif sonuçlarını ve kriz yönetimindeki başarısızlıklarını ortaya çıkarmıştır. 1990'lı yıllar, gelişmekte olan ülkelerde spekülatif sermaye dolaşımının yarattığı istikrarsızlıklara tanıklık etmiştir. Bu krizler, 2000'li yıllarda A.B.D ve Avrupa'da da görülmeye başlanmıştır.

Doğu Asya Krizi, 1997 yılında Tayland'da başlayan ve Asya Kaplanları olarak bilinen bir dizi Doğu Asya ülkesinde (özellikle Endonezya, Malezya, Filipinler ve Güney Kore) borsalarının ve para değerlerinin büyük değer yitirdiği, bankaların iflas ettiği, işsizliğin arttığı ciddi bir ekonomik ve siyasi krizdir. Bu kriz, hem iktisadi liberalleşmenin hem de IMF'in krizi önleme ve krizle baş etme konusundaki zafiyetlerini göstermesi bakımından öğretici olmuştur.

Resim 5.6 Doğu Asya Krizi'nden en çok etkilenen ülkeler (Güney Kore, Tayland, Filipinler, Malezya, Singapur ve Endonezya)

Bu doğrultuda, birinci eleştiri noktası, bu kurumların neoliberal siyasalarının yol açtığı siyasal ve ekonomik eşitsizliklerin zengin-fakir ayırımındaki uçurum ve yoksulluğu körüklediğidir. Bu sorunla ilgili olarak en önemli tepki, insan hakları grubu, çevreciler, sendikacılar, çiftçilerden oluşan geniş bir grubun DTÖ'nün 1999'daki toplantısına yönelik "**Seattle Protestosu"**dur. Bu protestonun en temel çağrısı, serbest ticaret düzenlemelerinden kaynaklı küresel adaletsizliğin hem Amerika'nın kendi içinde hem de dünyada sebep olduğu sosyal ve ekonomik eşitsizliğin ve ulus-ötesi şirketlerin çalışma şartlarındaki kötü ve sömürüye dayalı koşulların sona erdirilmesiydi. Dünya Finans Krizi'nden sonra bu eleştirilere yönelik özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarda reform görüşleri ağırlık kazanmıştır.

Resim 5.7 Seattle Protestosu

Kaynak: http://www.turkishny.com/news/protestolar-los-angeles-boston-chicago-denver-ve-seattlea-scrad

İkinci eleştiri noktası, bu kuruluşların temsil ve buna bağlı olarak meşruiyetleriyle ilgili sorundur. IMF ve Dünya Bankası'na verdikleri katkı (yani sermaye) doğrultusunda oy hakları olduğu için, bu kurumlarda ABD ve Avrupa tüm oyların yarısını kontrol edebiliyor. Bugüne kadar bu iki kurumun başkanlıkları ABD ve Avrupa ülkeleri arasında paylaşılmıştır. Dünya Bankası'nın başkanları her zaman ABD'den seçilirken IMF başkanları da Avrupa ülkelerinden seçilmiştir. Bu durumun yarattığı rahatsızlık her iki örgütte de son dönemde yapılan seçimlerde yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. 2011 yaz döneminde IMF başkanlığı için yapılan seçimde de değişimin gerekliliği yönündeki baskı, Fransa ekonomi eski bakanı Christine Lagarde'nin başkanlık koltuğuna oturmasıyla sonuçsuz kaldı. Lagarde 2016'daki seçimde de tek aday olarak, ikinci kez IMF başkanı oldu. Nisan 2012 tarihinde yapılan Dünya Bankası başkanlığı için ABD'nin hegemonyasını yıkma girişiminde bulunmak için Nijerya Ekonomi Bakanı Ngozi Okonj Iwela aday oldu. Ancak yine ABD'nin adayı Jim Yong Kim seçildi. 2017 yılında yapılan seçimlerde ise Jim Yong Kim dışında aday olmadığı için, Kim ikinci kez Dünya Başkanı seçildi.

IMF'nin başkanı, yönetim kurulu tarafından seçilmektedir.

internet

Dünya Bankası ve IMF'nin pozisyonunu eleştirel bir şekilde takip etmek üzere 1995 yılında kurulan Bretton Woods Projesi için www.brettonwoodsproject.org adresini ziyaret edebilirsiniz.

Yaşamla İlişkilendir

"Bretton Woods Sisteminin Gelişmesi ve İşleyişi"

19. yüzyıl boyunca uygulanan altın standardı, altın ve gümüş sistemi (bimettalism) ve gümüş sisteminin birçok ülke tarafından terk edilmesiyle birlikte 1880-1914 yılları arasında tam bir uluslararası para sistemi haline geldi. Bu dönem boyunca özellikle İngiltere, bu sistemin işlemesi için gerekli adımları atmaktan kaçınmamıştır. İngiltere'nin ekonomik ve finansal gücü, diğer ülkelerin İngiltere'nin politikalarını takip etmesini sağlamıştır. Bir anlamda bu sistemin temel sürükleyicisi İngiltere olurken diğer ülkeler İngiltere'yi takip etmişlerdir. Ayrıca altın standardına uymak uluslararası kredilere ulaşmak için de gerekli şart olarak algılandığından, İngiltere'nin öncülüğünde diğer ülkeler de altın standardına genel olarak sadık kalmışlardır. Bazı çalışmalar ülkelerin bir kısmının altın standardı altında bile iskonto oranlarıyla oynayarak kuralları bozduğunu iddia etmektedir (Bloomfield, 1959). Ancak diğer çalışmalar, 1914 yılına kadar ihtiyari (discretionary) politikaların sistemi tehdit edecek kadar yaygın kullanılmadığını, acil durumlarda kullanıldığında ise, kısa zamanda eski kurallara tekrar dönüldüğünü iddia etmektedir (Shcwartz, 1984).

1920'li yıllarda altın standardına geri dönme çabaları değişik sebeplerden ötürü başarılı olamamıştır. Bu dönemdeki sisteme altın kambiyo (gold-exchange) standardı denilebilir. Bu sistemin altın sisteminden farkı, bazı para birimlerinin, altın cinsinden konvertibl olan başka bir para birimine sabit bir fiyattan çevrilebilmesidir. Bu sistemde klasik altın standardına göre daha az altın rezervine ihtiyaç duyulmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda yeni bir dünya para sistemi için çabalar başlamıştır. Amaç 1914 sonrasında oluşan belirsizlik ve krizlerden kaçınmaktır. Antlaşma 1 Temmuz 1944 tarihinde ABD'nin Bretton Woods kasabasında imzalanmıştır. Bu antlaşmayla IMF ve Dünya Bankası'nın temelleri atılmıştır. Yeni sistem, temel olarak altın standardının sahip olduğu döviz kurlarının istikrarı ve ülkelerin bağımsız para politikası izleyebilmesi üzerine kuruludur. Bu sisteme göre katılımcı ülkeler bir parite belirleyip, bu paritenin yukarı ve aşağı yönlü olarak sadece yüzde 1 dalgalanmasına müsaade edecek şekilde para politikasını uygulayacaklardır. Parite, ciddi dengesizlikler karşısında IMF'ye danışıldıktan sonra ya da önceden haber vermek kaydı ile yüzde 10'a kadar katılımcılar tarafından değiştirilebilecektir. Yüzde 10'un üzerinde yapılacak bir parite değişikliği ise IMF tarafından 72 saatte karara bağlanacaktır. Bu değişiklik oy çoğunluğu ve önemli üyelerin hepsinin (yüzde 10'dan fazla kota sahibi) onayını gerektirmektedir. IMF'nin onayını almadan yapılan değişiklikler, ülkelerin IMF kaynaklarına ulaşımının kısıtlanması ya da üyelikten çıkarılmasına yol açabilir.

BW antlaşmasına göre sermaye kontrolleri mümkünken, üye ülkeler para birimlerini belirli bir süre sonrasında konvertibl yapmak zorundadır. Geçiş döneminde kur kontrolleri devam edebilir. Üye ülkeler kısa ve orta dönem ödemeler dengesi problemlerinin çözümüne yardımcı olmak için IMF'den kaynak kullanabilirler. Bu amaçla bütün üye ülkelerin belirli oranlarda katıldığı ortak bir fon havuzu oluşturulmuştur. Antlaşmaya göre, 35 ABD dolarının değeri bir ons altın değerine eşitlenmiştir. Diğer üyelerin para birimleri ise pratik olarak dolar (altın) cinsinden sabitlenmiştir. Tanım gereği, üye ülkelerin önemli problemler karşısında kuru değiştirme olanakları olduğundan, bu sistem çıpalı döviz kuru sistemi olarak da adlandırılabilir.

Kaynak: Cömert, H. (2016). "İmkansız Üçleme'den İmkansız İkilem'e: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikası", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 34, Sayı 1, s. 115-136

Öğrenme Çıktısı

3 Bretton Woods Sistemi ile kurulan liberal ekonomik düzen ve kurumları hakkında bilgi edinebilme

Araştır 3

Bretton Woods Sistemi'nin önemli 3 kuruluşu ve bu kuruluşların uluslararası ekonomi açısından önemi nelerdir? Araştırınız.

İlişkilendir

Bretton Woods Sistemi ve Liberal Ekonomi kavramlarını ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) dünya ekonomisi açısından önemi nedir? Anlatınız.

KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER VE ULUSLARARASI EKONOMİK DÜZEN

2000'li yıllarda, uluslararası/küresel liberal ekonomi politikalarının, özellikle finans sektöründen kaynaklı olarak A.B.D "**mortgage krizi**" olarak başlayan ve diğer ülkelere yayılan çeşitli krizlere, neden olduğu görüldü. Bu krizler, varolan küresel/uluslararası ekonomik düzeni yönlendiren Bretton Woods kurumlarına, krizleri önleme, hızlı müdahale etme ve krizin negatif etkilerinin yayılmasını engelleme konusundaki başarısızlıkları nedeniyle yöneltilen eleştirileri artırırken, "**Yeni Bir Bretton Woods**" sistemi oluşturma yönündeki taleplerin ortaya konmasına yol açtı. Bu nedenle, bu bölümde, 2008 Dünya Finans Krizi ve 2009 Euro-Bölgesi Krizi gibi küresel ekonomik krizlerinin uluslararası ekonomik düzene etkilerinden bahsedilecektir.

Mortgage Krizi: 2007'nin ortalarında A.B.D'de gayrimenkul satışları için kullanılan kredilerin ödenememesi sonucunda gayrimenkul piyasalarının çökmesi ve Ağustos 2008 yılında Bear Stearns'ın ve Eylül 2008'de Lehman Brothers adlı finans kuruluşunun batmasıyla finans sektöründe (özellikle bankacılık sektöründe) patlak veren krizdir.

Yeni Bretton Woods Sistemi: Özellikle 2008 yılı ve sonrasında yaşanan ekonomik krizler, Bretton Woods para sisteminin aslında krizlere karşı çok dayanıklı olmadığını gösterdi. Örneğin, 2000'li yıllarda giderek artan hesap dengesizlikleri ve büyük orandaki uluslararası rezervlerin sürdürülebilir olmaması, bu kırılganlıktan kaynaklı çeşitli ölçekteki sorunlardan bazılarıdır. Bunun sonucunda varolan uluslararası para sisteminin gözden geçirilmesi ve yeni bir Bretton Woods sistemi kurulması talep edildi.

2008 Dünya Finans Krizi

2008 Dünya Finans Krizi, Temmuz 2007'de A.B.D'de başlayarak domino etkisiyle Çin'den Güney Kore ve Japonya'ya, Rusya'dan Venezuela'ya, İzlanda'dan Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkelerine kadar Dünya'da pekçok ülke ekonomisinde farklı düzeylerde finans krizine neden oldu. Kriz, A.B.D'de düşük gelirli kesimlere ipotek karşılığında sunulan kolay kredi imkanlarının emlak piyasasında yarattığı balon etkisiyle, emlak fiyatlarının hızla düşmesi, kredileri veren kurumların batması ve kredi alanların iflasından kaynaklanmıştır.

2008 ve 2009 yıllarında A.B.D ve krizin etkili olduğu ülkelerde büyüme oranı sıfır/negatif düzeyine gerilemiş, istihdam oranları ve ticaret hacmi oldukça daralmıştır. Bu durum A.B.D. ve Avrupa'nın

hem kaynaklar hem de ekonomik kredibilite açısından küresel liderliğini orta vadede zedelemiş ve A.B.D'nin uyguladığı serbest pazar kapitalizm modelinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, A.B.D'de ve Avrupa'da bazı finans sektörlerinin millileştirilmesi gündeme geldi.

Bununla ilintili olarak krizin bir diğer önemli sonucu, varolan uluslararası ekonomik ve mali sistemin gözden geçirilmesi ve "Yeni Bir Bretton Woods" Sistemi oluşturulması talebidir. 1997 Doğu Asya Krizi sonrasında olduğu gibi, IMF başta olmak üzere, Bretton Woods kurumlarının hem krizi önlemede hem de hızlı bir şekilde müdahale etmede yetersiz kalmaları eleştirilmiştir. Dolayısıyla, kriz, 2000'li yıllarda giderek artan hesap dengesizlikleri ve büyük orandaki uluslararası rezervlerin sürdürülebilir olmadığı düşüncesiyle, Bretton Woods'un uluslararası para sisteminin sonunu getireceği yönündeki beklentilerin bir testi niteliğinde değerlendirildi.

Dünya Finans Krizi, hem küresel ekonominin işleyişine ve yönetişimine (IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların organizasyonuna ve görev tanımına dair yeniden yapılandırma gereksinimi) dair sorunları hem de küresel, uluslararası ve ulusal düzeyde gelir dağılımı eşitsizliği, sosyal adaletsizlik, yoksulluk gibi sorunları açığa çıkarması bakımından önemlidir. Bu nedenle, Kasım 2008'de dünya ekonomik krizini tartışmak üzere, A.B.D. Başkanı George W. Bush'un davetiyle, ilk defa G20'nin liderler düzeyinde temsil edildiği Küresel Finans Zirvesi, Washington'da toplandı.

G20: İngilizce Group of 20 (20 Grubu) kavramının kısaltması olan G20, uluslararası ekonomik işbirliğini artırmayı amaçlayan ve A.B.D, İngiltere, Rusya, Japonya, Kanada, Almanya, Fransa, İtalya, Avustralya, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Çin, Endonezya, Meksika, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore'nin Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanından ve AB Komisyonu ve AB Konseyi başkanları üyelerinden oluşan platformun adıdır.

Resim 5.8 2008 yılında düzenlenen G20 Zirvesi

Kaynak: http://www.lemonde.fr/economie/article/2008/11/20/sommet-du-g20-un-essai-a-transformer-par-frederic-lemaitre_1120916_3234.html

Buna ek olarak, küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin hem ulus-ötesi hem de bölgesel birliklere dahil olmaları nedeniyle ekonomiye dair siyasalarda yeterince güçlü olmadıklarını ve devletin ekonomiye nereye kadar müdahale etmesi veya korumacı politikalar benimsemesi gerektiği tartışmalarını gündeme getirmesiyle, uluslararası ilişkilerde ekonomi faktörünün önemini göstermesi bakımından öğretici olmuştur.

Dünya Finans Krizi'nin ve küreselleşmenin yarattığı eşitsiz ve adil olmayan dağılımın derin etkilerini protesto etmek için ABD'de Ekim 2011'de 'Wall Street'i İşgal Et' hareketi başladı. Hareket'in temel çıkış noktası, "Wall Street"te zenginlik ve refah içerisinde yaşayan ABD'nin yüzde bir nüfusuna karşılık yoksul ve orta sınıfın artan ekonomik sıkıntısını ve gelir dengesizliğini ortaya koymaktı. Temel sloganları, "adalet"

olan bu hareket, zamanla başka kentlere de yayıldı ve farklı kesimlerden destek buldu.

internet

Küresel adalet ve ekonomik düzen ile ilgili detaylı verilere ulaşmak için şu websitesini ziyaret ediniz: https://www.oxfam.org/

"WallStreet'i İşgal Et" Hareketi ile ilgili http://occupywallst.org/ adresini ziyaret ediniz.

belgesel

The Party's Over: How the West Went Bust (2011)
http://topdocumentaryfilms.com/party-over-how-west-went-bust/

2009 Euro Bölgesi Krizi

1 Ocak 1999'da Euro'nun yürürlüğe girmesiyle, hem Avrupa'nın doğusundaki hem de Afrika'daki eski koloni ülkeler için uluslararası bir para birimi olacağı ve uluslararası finansta doların merkezi rolünün yerine geçeceği öngörülmekteydi. Ancak 2009 yılında yüksek kamu maaşları ve uzun-vadeli emekli maaşı zorunluluklarının neden olduğu kamu borçlanması neticesinde Yunanistan'da başlayan borç krizi ile Euro'nun hem Avrupa için bir parasal birliğinin geleceğine hem de Avrupa dışında uluslararası bir para rezerv birimi olarak ayakta kalabileceğine dair inanç sarsıldı. 2010-2012 yılları arasında uluslararası ekonomik düzenin en temel sorunlarından biri, Avrupa borç krizi haline geldi. Burada borçlanma dışında ticaretteki dengesizlikler de özellikle İspanya, İtalya ve Portekiz'de ekonomik krize neden oldu. Bu dengesizlikler, AB içindeki ülke ekonomilerinin farklılıklarını gözetmeden bir para birliğine gidilmesi ve bu birliği düzenleyecek bir hazine ya da mali birlik kurumunun bulunmamasından dolayı iyi yönetilemediği iddia edildi (Mingst and Toft, 2017: 348).

Kriz, AB ülkeleri açısından işsizlikte artış ve sağlık ve eğitim harcamalarında ve yaşam standartlarında düşüşe neden oldu. Ayrıca krizle başetmek için önerilen kurtarma paketlerindeki "kemer sıkma" politikaları, başta kamu çalışanlarının ve işçi ücretlerinin sınırlandırılması olmak üzere, özellikle İspanya ve Yunanistan'da ciddi tepkilere yol açtı. Bu tepkiler, 2013 yılında İspanya'nın Madrid ve Barcelona şehirlerinde A.B'nin "kemer sıkma" politikalarını ve artan işsizliği protesto"larında ve 2015 yılında Yunanistan'da yapılan genel seçimlerde, IMF ve A.B. karşıtı duruş sergileyen sol koalisyonun oluşturduğu Syriza Partisi'nin zaferinde ifade buldu.

Resim 5.9 2009 Euro Bölgesi Krizini temsilen

2000'li yıllardan itibaren özellikle Çin'in ve bir miktar da Hindistan'ın küresel ekonomide hızla yükselmesi ve 2007'den itibaren A.B.D ve Avrupa'da yaşanan krizlerin neticesinde yaşanan durgunluk, görece olarak ülkelerin küresel ekonomik düzeyde hem ekonomik ağırlıkları hem de siyasal etkileri bakımından yoğun kaymalara neden oldu (Eiunadi, 2013: 9). A.B.D ve Avrupa'da yatırımlar gerilerken, Çin ve Hindistan'dan Afrika'da Gana ve Kenya'ya yatırımların arttığı görülüyor. Değişen bu güç ilişkilerinin bir yansıması olarak, Çin'in başını çektiği **BRIC** ülkeleri tarafından alternatif kurumlar oluşturuldu. Çin'in en büyük mali destekçi olduğu ve 2014 yılında kurulan 50 milyon dolar sermayesiyle Dünya Bankası'na rakip olma potansiyeli taşıyan **Yeni Kalkınma Bankası** ve **Asya Altyapı Yatırım Bankası** bu alternatif kurumlara önemli örneklerdendir. BRIC ülkelerine, Güney Afrika, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerin eklenmesiyle, bu grup "yükselen piyasalar" olarak adlandırılmaya başlandı.

BRIC: Brezilya (Brasil), Rusya Federasyonu (Russia), Hindistan (India) ve Çin (China) gibi son yıllarda ekonomileri hızla büyüyen ülkelerin baş harflerinden oluşan ve literatüre Goldman Sachs'ın baş ekonomisti Jim O'Neill tarafından 12 yıl önce 2001 yılında "Building Better Global Economic BRICs" başlığıyla kaleme aldığı çalışmayla giren ekonomi terimidir.

Özet olarak, 2000'li yıllarda küresel ekonominin özellikle finansal genişleme bakımından kontrol sorununun spekülatif para akışıyla dünya ekonomisinde ciddi krizlere yol açtığı görülmektedir. Neoliberal politikaların yol açtığı bu krizlerin dünya ekonomisinde ülke ekonomilerinin ne kadar bağlantılı ve kırılgan olduğunu göstermesinin yanısıra, ekonomik ve toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlik sorununu da derinleştirdiğine dikkat çekmek gerekir. Bu noktada da, yoksullukla ve adaletsiz dağılımla mücadele üzerine hem devletlerin hem de uluslararası kurumların toplumsal kalkınmayı eleştirel bir gözle ele almaları ihtiyacı vurgulanmalıdır.

Yaşamla İlişkilendir

" 'Yüzyılın krizi' 2008'e damgasını vurdu"

Uluslararası Para Fonunun (IMF) ise "dünya ekonomisinin 1930'larda bu yana karşılaştığı en tehlikeli finansal şok" olarak tanımladığı kriz, finans sektörünün devlerini yuttu ve başta otomotiv sektörü olmak üzere reel kesimin lokomotif sektörlerine büyük darbe indirdi.

Dünya genelinde ülkeler toplam 6 trilyon doları aşkın kurtarma paketleri açıkladı. Küresel krizle baş edebilmek için Amerikan Merkez Bankası (Fed) ve diğer merkez bankaları tarihte görülmemiş şekilde koordineli olarak faizleri düşürdü. Avrupa Birliği (AB) ve diğer bazı ülkeler bankalardaki mevduat garantisini artırdı, bazıları ise tam güvence getirdi.

Ekonomiyi kurtarma ve teşvik paketlerinin yanı sıra ekonomileri canlandırmak için merkez bankalarının ciddi faiz indirimlerine rağmen, dünyanın dev ekonomileri peş peşe durgunluğa girmeye başladı. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi kurumların tahminleri, gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin 2009 yılında daralacağını ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin ise önceki performanslarını yakalayamayacağını gösteriyor.

Küresel ekonomik krizle birlikte sadece finans devleri ve reel sektörde faaliyet gösteren uluslararası şirketler son 4 ayda yüzbinlerce kişinin işine son verdi. Krizle birlikte bütün dünyada orta ve küçük ölçekli işletmelerden çıkarılanlarla birlikte bu sayı milyonlarla ifade ediliyor. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise 2009 yılı sonuna kadar 20 milyon kişinin işini kaybedeceği tahmininde bulunarak, küresel ekonomik krizin yarattığı tablonun ne kadar dehşet verici olduğunu ortaya koyuyor.

Bu yıl küresel kriz tüm dünyayı kasıp kavurmadan önce bir dönem ise yükselen gıda ve petrol fiyatı dünyanın gündemini meşgul etti. ABD ham petrolünün varil fiyatı temmuz ayında 147,27 dolarla tüm zamanların en yüksek değerini gördü. Ancak krizle birlikte dünyanın en büyük petrol tüketen ülkesi ABD ile birlikte dünya ekonomisine yön veren diğer ülkelerin ekonomilerinin yavaşlamasının petrole olan talebi düşürmesi petrol fiyatının da hızla erimesine yol açtı.

Kaynak: http://www.hurriyet.com.tr/yuzyilin-krizi-2008e-damgasini-vurdu-10588051

Araştırmalarla İlişkilendir

"Borç Krizinin Nedenleri"

Avro'nun 2002 yılında kullanıma girmesi ile birlikte, Avro alanına dahil olan ülkeler için borçlanmak daha ucuz hale gelmiş; bunun sonucunda kamu sektörü ve özel sektör harcamaları artmış ve birçok Avrupa ülkesi (özellikle Yunanistan, İtalya ve Portekiz) krize yüksek borç oranlarıyla girmiştir. Ayrıca bu ülkelerde rekabet düşmüş, borca dayalı bir büyüme benimsenmiştir. Diğer yandan finansal krizle gelen bankacılık sistemindeki aksamalar, kamuya yeni bir yük yüklemiş; kamu riskinin ve borçlanma maliyetlerinin artışı ile birlikte borç krizi sürdürülemez hale gelmiştir.

Kaynak: Eser, L. Y. ve Ela, M. (2015). "Avrupa Borç Krizi: Nasıl, Neden ve Nereye?", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan, 10(1), s. 209-232

Öğrenme Çıktısı

4 Küreselleşme ve 2000li Yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonucunda uluslararası ekonomik düzene dair temel meseleleri tartışabilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
2008 Dünya Finans Krizi'nin önemli sonuçları nelerdir? Araştırınız.	2008 ve 2009 krizlerini sebepleri ve sonuçları çerçevesinde ilişkilendiriniz.	2009 Euro Bölgesi Krizi'nin AB açısından etkileri nelerdir? Anlatınız.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

1 Uluslararası ekonomik düzene dair temel bakış açıları hakkında bilgi verebilme ve bu bakış açılarını karşılaştırabilme

Uluslararası Politik Ekonomiye Temel Bakış Açıları

Uluslararası ekonomik düzene dair 3 temel bakış açısından bahsedilebilir. Bunlar; a) merkantilist, b) liberal c) Marksist perspektiflerdir. Ekonomik milliyetçilik ya da korumacılık olarak da ifade edilen Merkantilist bakış açısı, devletin çıkarını piyasaya önceler. Liberal bakış açısı ise, serbest piyasa ekonomisi ve asgari devlet müdahalesine dayanır ve bireysel refahın ve zenginliğin piyasa ile belirleneceğini savunur; piyasayı, devlete önceler. Marksist bakış açısı, ekonomik yapının devleti ve devletlerarasındaki ilişkileri belirlediğini savunur ve küresel kapitalizmin hiyerarşik yapısıyla eşitsizlikler yarattığını iddia eder.

2 Bretton Woods Sistemi öncesinde uluslararası ekonomik düzenin temel özellikleri hakkında bilgi edinme ve bu düzen hakkında yorum yapabilme

Bretton Woods Öncesi Uluslararası Ekonomik Düzen

Bretton Woods Sistemi öncesi uluslararası ekonomik düzen, iki temel konu üzerinden değerlendirilebilir. Bunlar: a) Klasik Altın Standardı Dönemi: 1870-1914 yılları arasında İngiltere'nin uluslararası ekonomiye egemen olduğu, merkantilizmin gümrük tarifelerine dayanan koruyucu politikalarının terk edildiği liberal ticarete dayalı, ve sabit döviz kuru olarak altının kabul edildiği dönem; b) 1929 Dünya Ekonomik Buhranı: 1929'da A.B.D'de başlayarak tüm dünyayı etkileyen ve Altın Standardı Dönemi'nin getirdiği serbest piyasa ekonomisinin sorgulanmasına yol açan olay. Kriz, özellikle işsizliğin en çok görüldüğü Almanya'da Nazi iktidarının yükselmesine ve II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olan olaylardan biridir.

3 Bretton Woods Sistemi ile kurulan liberal ekonomik düzen ve kurumları hakkında bilgi edinebilme

Bretton Woods Sistemi ve Liberal Uluslararası Ekonomik Düzen

II. Dünya Savaşı sonrası, devlet korumacılığının krizi tetiklediği düşüncesiyle, liberal bir uluslararası ekonomik düzenin temellerini hazırlamak için oluşturulan Bretton Woods Sistemi, liberal uluslararası ticaret düzeni ve uluslararası para rejimi kurmayı hedefler. Bu hedefi de, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi üç uluslararası ekonomik örgütle yapmaya çalışır. Özellikle A.B.D'nin sisteme egemen olduğu ve bu ekonomik örgütlerin A.B.D'nin ve Batı'nın çıkarlarını kolladığı ve uluslararası krizleri önlemede ve müdahale etmede başarısız kaldığı iddiaları nedeniyle eleştirilir.

4 Küreselleşme ve 2000li Yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonucunda uluslararası ekonomik düzene dair temel meseleleri tartışabilme

Küresel Ekonomik Krizler ve Uluslararası Ekonomik Düzen

2000li yıllarda küresel ekonomik düzene, 2008 Dünya Finans ve 2009 Euro bölgesi Krizi damgasını vurmuştur. 1990'lı yıllarda gelişen veya gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı ekonomik istikrarsızlık, 2000'li yıllarda A.B.D ve A.B ülkelerini ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak ciddi biçimde sarsmış ve neo-liberal ekonomik düzenin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, krizlerin pekiştirdiği küresel istikrarsızlık ve adaletsizlik, yoksulluk, çevre gibi sorunlarla baş etmede küresel yönetişimin parçası olan IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin organizasyonunun ve görev tanımının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, bu krizler, küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin hem ulus-ötesi hem de bölgesel birliklere dahil olmaları nedeniyle birbirleriyle bağlantılı ve krizlere karşı kırılgan olduklarını göstermesi bakımından uluslararası ilişkilerde ekonomi faktörünün önemine işaret etmesi doğrultusunda öğretici olmuşlardır.

1 İskoç iktisatçı ve klasik liberalizmin öncüsü olarak bilinen ve "Milletlerin Zenginliği" kitabında, **mutlak üstünlük** teorisini geliştiren iktisatçı aşağıdakilerden hangisidir?

A. David Ricardo
B. John Maynard Keynes
C. Adam Smith
D. Friedrich Hayek
E. Friedrich List

2 Ekonomik milliyetçilik ya da korumacılık olarak anılan ve devletlerin gücünü garanti altına almanın yolunun gümüş ve altın biriktirmek olduğu görüşlerine dayanan bakış açısı aşağıdakilerden hangisidir?

A. Liberal Bakış Açısı
B. Merkantilist Bakış Açısı
C. Marksist Bakış Açısı
D. Neo-liberal Bakış Açısı
E. Yapısalcı Bakış Açısı

3 Serbest piyasaya ve asgari devlet müdahalesine dayanan liberal görüşe göre piyasanın, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için kendiliğinden ortaya çıkması ve pazardaki değiş-tokuş işlemlerinin herhangi bir müdahale olmadan düzenlenmesi, aşağıdakilerden hangisi ile açıklanabilir?

A. Milletlerin Zenginliği
B. Karşılaştırmalı Üstünlük
C. Mutlak Üstünlük
D. Görünmeyen El
E. Bağımlılık Kuramı

4 1870'lerden I. Dünya Savaşı'na kadar (1914) geçen sürede, uluslararası ödeme sisteminde altının sabit döviz kuru olarak kabul edildiği dönemin ismi aşağıdakilerden hangisidir?

A. Altın Çağı
B. Dolar Çağı
C. Bretton Woods Dönemi
D. Büyük Buhran Dönemi
E. Altın Standardı Dönemi

5 Dünya Ekonomik Buhran Dönemi hangi tarihler arasında yaşanmıştır?

A. 1929 - 1933
B. 1934 - 1937
C. 1938 - 1943
D. 1944 - 1947
E. 1948 – 1953

6 Temmuz 1944'te 44 ülkenin katılımıyla gerçekleşen konferans sonucunda imzalanan, II. Dünya Savaşı sonrası yeni uluslararası para sisteminin esaslarını içeren Anlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

A. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması
B. Dünya Bankası Anlaşması
C. Uluslararası Para Örgütü Anlaşması
D. Bretton Woods Anlaşması
E. Uluslararası Kalkınma Anlaşması

7 Aşağıdaki seçeneklerden hangisi, Bretton Woods kurumlarının içerir?

A. IMF, G20, BM
B. DTÖ, ASEAN, NAFTA
C. IMF, DTÖ, Dünya Bankası
D. Dünya Bankası, NAFTA, IMF
E. AB, IMF, DTÖ

8 Temmuz 2007'de ABD'de başlayan ve domino etkisi yaratarak bütün dünya ekonomilerinde durgunluk ve ticarette daralmaya neden olan mali kriz aşağıdakilerden hangisidir?

A. 2009 Euro Bölgesi Krizi
B. 2008 Dünya Finans Krizi
C. Büyük Buhran
D. Doğu Amerika Krizi
E. Batı Amerika Krizi

9 Aşağıdakilerden hangisi Bretton Woods Sistemi'nin temel amacıdır?

A. Liberal ekonomi politikalarını yerleştirmek
B. Uluslararası ekonomik adaleti sağlamak
C. Uluslararası güvenliği sağlamak
D. Ulusların gelir dağılımını eşitlemek
E. Ulusların ekonomik korumacılığını teşvik etmek

10 Aşağıdakilerden hangisi 1929 Ekonomik Buhran'ının temel sonuçlarından biri **değildir?**

A. Küresel işsizlik sorununun ortaya çıkması
B. Büyük şirket ve bankaların iflas etmesi
C. Dünya ekonomisinde sanayi üretiminin gerilemesi
D. İthalat ve ihracatın gerileme yaşaması
E. Küresel terör olaylarının artması

1. C	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası Politik Ekonomiye Temel Bakış Açıları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası Politik Ekonomiye Temel Bakış Açıları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. D	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası Politik Ekonomiye Temel Bakış Açıları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise "Bretton Woods Öncesi Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise "Bretton Woods Öncesi Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. D	Yanıtınız yanlış ise "Bretton Woods Sistemi ve Liberal Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. C	Yanıtınız yanlış ise "Bretton Woods Sistemi ve Liberal Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. B	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Ekonomik Krizler ve Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. A	Yanıtınız yanlış ise "Bretton Woods Sistemi ve Liberal Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. E	Yanıtınız yanlış ise "Küresel Ekonomik Krizler ve Liberal Uluslararası Ekonomik Düzen" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Serbest piyasa ve ekonomide asgari devlet müdahalesini savunan liberal politik ekonomik bakış açısı, Marksist ekonomik bakış açısı ve bu bakış açısını benimsemiş çevreler tarafından; dünyadaki eşitsizliği daha da derinleştirdiği iddiası ile eleştirilmektedir. Bu bağlamda, ekonomik büyümeyi tek amaç olarak benimsemiş liberal ekonomik anlayışın, Marksist çevreler tarafından yarattığı ekonomik sonuçlar çerçevesinde eşitsiz bir düzen sağladığı iddia edilmekte ve bu düzen içerisinde ekonomik zorluklarla boğuşan bireylerin yaşama şansının oldukça düşük olduğunu savunur. Ekonomik açıdan daha özgürlükçü bir ortam yaratılmasını savunan liberal anlayış, Marksist ekonomik anlayış tarafından, zengin ve fakir arasındaki gelir farkının daha da büyümesinin sorumlusu olarak görülmektedir.

Araştır 2

1929 Ekonomik Buhranı sonuçları bakımından Dünya tarihinde karşılaşılan ekonomik krizler içeresinde, en etkili ve en küresel çapta sonuçlar doğuran krizlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, ekonomik krizin temel sonuçları; küresel işsizlik sorununun ortaya çıkması, büyük şirket ve bankaların iflas etmesi, dünya ekonomisinde sanayi üretimin gerilemesi, ihracat ve ithalat değerlerinde yaşanan gerileme ve devalüasyon gibi bir çok farklı alanda sorunu doğurmuştur. Tüm bu sorunlar sonucunda, serbest piyasa ekonomisinin eleştirilmeye başlanması ile birlikte; uluslararası ekonomi çerçevesinde "devlet korumacılığı" bir metot olarak benimsenmeye başlanmıştır. Tüm bu belirttiğimiz ekonomik sonuçlara ek olarak, siyasal olarak da, 1929 Ekonomik Buhranı; Almanya'da Nazi iktidarının yükselmesi ve 2. Dünya Savaşı'nın zeminini hazırlaması açısından sorumlu tutulmaktadır.

5 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 3

2. Dünya Savaşı sonrası ekonomik düzenin temellerinin ve parametrelerinin belirlenmesi amacı ile oluşturulan Bretton Woods sistemi, liberal bir ekonomik düzenin savunucudur. Bu bağlamda, bu düzen içerisinde gerçekleşecek ekonomik ve uluslararası ilişkileri büyük örgütler ile kontrol ve desteklemeyi amaçlamaktadır. Ekonomik düzenin liberalleşmesi ve serbest Pazar ekonomisinin temellerinin atılması hedefinde olan bu sistem, 3 önemli uluslararası örgütün önemini arttırmıştır. Bu örgütler sırasıyla, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'dür. Bu kuruluşlar, ekonomik açıdan, 1945-1973 yılları arasında ulusal para kurlarının dolara sabitlendiği kur sistemi olan Bretton Woods'u destekler niteliktedirler.

Araştır 4

2008 yılında Amerika'da başlayan Dünya Finans Krizi sonuçları bakımından da küresel nitelik taşımaktadır. 2008 krizi, özellikle dünya ekonomik sistemi ve değerlerinin tartışmaya açılmasına sebep olması nedeniyle, etkili ve sarsıcı sonuçlara sahiptir. Uluslararası ekonomik düzenin en önemli organizasyonlarından olan IMF ve Dünya Bankası'nın bu krizi yönetmede başarısız olmaları sebebiyle, görev tanımına dair yapılandırma gereksiniminin ortaya çıkması en önemli sonuçlardan biri olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, gelir dağılımı eşitsizliği, sosyal adaletsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar, bu kriz ile birlikte, küresel adalet sorununun sebepleri olarak karşımıza çıkmışlardır. Son olarak, 2008 krizi, korumacı ve devletin ekonomiye müdahil olması gerektiğini savunan ekonomik görüşün güç ve önem kazanması sonucunu doğurmuştur.

Kaynakça

Brown, C. and Ainley, K. (2005). Understanding International Relations. New York: Palgrave.

Brown, C. (2001). "International Political Economy", in Understanding International Relations, Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan.

Economides, S. And Wilson, P. (2002). Economic Factor in International Relations: A Brief Introduction, London, I.B. Tauris.

Einaudi, L. (2013). "The Impact of Financial Crisis on the Transformation of Global Economic Governance", in Biagio Bossone, Maria Chiara Malaguti, Susanna Cafaro and Saverio Di Benedett (eds). Legitimacy and Effectiveness in Global Economic Governance. UK: Cambridge Scholars.

Gilpin, R. (2011). Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği, Kripto, Ankara.

Jeffry A. Frieden & David A. Lake. (2000). International Political Economy. Perspectives on Global Power and Wealth. Routledge, London.

John Ravenhill. (2005). Global Political Economy, Oxford University Press, New York.

Mingst, K. and Arreguin-Toft, I. (2017). Essentials of International Relations. New York: W.W and Norton Company.

Polanyi, K. (2007). Büyük Dönüşüm. Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri. İstanbul: İletişim.

Soprano, R. (2013). "Towards a New Bretton Woods? The Financial Crisis, the Doha Round and the Future of the WTO", in Biagio Bossone, Maria Chiara Malaguti, Susanna Cafaro and Saverio Di Benedett (eds). Legitimacy and Effectiveness in Global Economic Governance. UK: Cambridge Scholars.

Strange, S. (1970). "International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect", International Affairs, 46, April, 304-15.

Stravrianos, L. S. (1988). The World Since 1500. A Global History. New Jersey: Prentice Hall.

Williamson, J. (2004). "A Short History of the Washington Consensus", Paper commissioned by Fundación CIDOB for a conference "From the Washington Consensus towards a new Global Governance," Barcelona, September 24–25, 2004.

Bölüm 6

Uluslararası Örgütler – Barış ve Güvenlik

öğrenme çıktıları

Dünya Barışı ve Güvenliğini Sağlamayı Hedefleyen Uluslararası Örgütler

1 Barış ve güvenliğin uluslararası örgütler düzleminde sağlanma çabası konusunda yorum yapabilme

Birleşmiş Milletler Örgütü-Barış ve Güvenlik Arayışı

2 Birleşmiş Milletler Örgütü'nü tanımlayabilme ve dünya sisteminde barışı sağlama, koruma konusunda oynadığı rolün çözümlemesini yapabilme

Uluslararası Ceza Mahkemesi – La Haye – Barış ve Adalet Arayışı

3 Uluslararası Ceza Mahkemesinin barış ve adaleti sağlama hedefi konusunda yorum yapabilme

NATO-Barış ve Güvenlik Arayışı

4 NATO'yu tanımlayabilme ve uluslararası sistemde barış ve güvenlik konusundaki arayışlara ilişkin oynadığı rolü çözümleyebilme

Anahtar Sözcükler: • Birleşmiş Milletler Örgütü • Uluslararası Ceza Mahkemesi • Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

GİRİŞ

Bu ünitede uluslararası düzlemde barış ve güvenliği sağlama hedefiyle kurulmuş uluslararası örgütleri inceleyeceğiz. Öncelikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeni belirlenirken ortaya çıkmış olup, uluslararası sistemin oluşumunda önemli roller üstlenmiş örgütlerin en genişi, Birleşmiş Milletler Örgütü – BM (1945)'ne odaklanacağız. Birleşmiş Milletler örgütü, dünya barış ve güvenliğini sağlamak ve sürdürmek gibi iddialı hedefleri hayata geçirmek için kurulmuştur. Daha sonra, yine İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyasını biçimlendiren hukuk sisteminin uygulama örnekleriyle bağlantısını kurduğumuz, barış ve adalet arayışındaki Uluslararası Ceza Mahkemesi-UCM (International Criminal Court-ICC - La Haye) (2002) incelenecek.

Dünya barışı ve güvenliğini adalet arayışıyla pekiştirme çabasını sürdüren BM'in girişimiyle kurulan UCM'nin değerlendirilmesinin ardından Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, NATO (1949) incelenecek. Soğuk savaş döneminde "Batı bloku"nun savunmasına odaklanan NATO, bölgesel nitelikli bir örgüt iken yeni dünya düzeninde, dünya barış ve güvenliğini korumak gibi küresel bir hedefle dönüşüm geçirerek uluslararası bir örgüt niteliği edinmiştir.

DÜNYA BARIŞI VE GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAYI HEDEFLEYEN ULUSLARASI ÖRGÜTLER

Dünya barış ve güvenliğini sağlama hedefi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle uluslararası örgütlerin üstlendiği bir rol olmuştur. Uluslararası örgütler insan toplulukları arasındaki ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan önemli araçlardandır. Bağımsız, egemen devletlerin ortak hedefler çerçevesinde kendi iradeleriyle bir araya gelerek kurdukları yapılardır. Devletlerarası (hükümetler arası) düzlemde örgütlenerek, dünya sahnesinde barış, güvenlik ve adaleti sağlamak ve korumak hedefleri çerçevesinde kurulmuş olan uluslararası örgütler, günümüzde birtakım sorunlarla karşılaşsalar da, çok önemli aktörler olmaya devam etmektedirler.

Uluslararası örgütler, bir araya getirdikleri aktörlerin niteliği, gücü, örgütün sınırları, yapısı ve hedefleri gibi özelliklerle birbirlerinden ayrışırlar. Ulusal egemenlik haklarına dokunmadan etkinliklerini sürdüren uluslararası örgütlere "İşbirliği örgütü" denir. İşbirliği örgütleri ortak ilke ve hedefler çerçevesinde bir araya gelen üye devletlerin birbirlerinin politikalarını yakından tanıma, tartışma ve birlikte hareket etme olanağı sunar. Bu tür örgütlerde üye statüsü olan ülkelerin politikalarının dönüşümü, birbirlerine yakınlaşması müzakere ve ikna süreçleriyle gerçekleşebilir. Bu tür örgütlerde bağlayıcı kararların alınabilmesi için oybirliğinin sağlanması gerekir. Bu ilke uluslararası işbirliği örgütleriyle uluslararası bölgesel bütünleşme örgütleri arasındaki en önemli farktır. Dünya barışı ve güvenliğini sağlama hedefiyle oluşturulmuş olan işbirliği örgütlerinin üyeleri, örgütün hedeflerini, kurallarını, işleyiş mekanizmalarını kabul etmekle birlikte değişim ve dönüşüm önerilerini de örgütün işleyiş mekanizmalarına uygun bir yol izleyerek tartışmaya açabilirler. İlkece, uluslararası örgütler bizzat üyeleri tarafından biçimlendirilirler.

Öğrenme Çıktısı

1 Barış ve güvenliğin uluslararası örgütler düzleminde sağlanma çabası konusunda yorum yapabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Uluslararası örgütler düzleminde barışı ve güvenliği sağlama çabaları ne anlama gelir?	Dünya barış ve güvenliğini sağlama çabasının Türkiye açısından önemini yorumlayınız.	Uluslararası işbirliği örgütlerinin ayırt edici özelliklerini ana hatlarıyla anlatınız.

Yaşamla İlişkilendir

"(…)'Almanya'dan mı geliyorsun, delikanlı.' 'Evet.' 'Toplama kampından mı?' 'Tabii ki.' 'Hangisinden?' 'Buchenwald'dekinden.' Evet, burayı duymuştu ve 'Nazi cehenneminin halkalarından biri' olduğunu da biliyordu, bu ifadeyi kullandı. 'Seni nereden götürdüler?' Budapeşte'den.' 'Orada ne kadar kaldın?' 'Hepsi bir yıl.' 'Herhalde çok şey görmüşsündür delikanlı, çok eziyet çekmişsindir,' dedi ve bunun karşısında bir şey söylemedim. 'Eh,' diye devam etti, 'önemli olan geçip gitmiş olması,' yüzü aydınlandı, o sırada önünden geçmekte olduğumuz evleri gösterdi ve şimdi memlekete döndükten sonra bir zamanlar ayrılmış olduğum bu şehre bakarken neler hissettiğimi sordu. 'Nefret,' dedim. Bir süre sustu ama sonra duygumu ne yazık ki anlayabildiğini söyledi. Ayrıca koşullara bağlı olarak nefretin de bir yeri, 'hatta yararı' vardı ve sanıyordu ki bu konuda hemfikirdik, kimden nefret ettiğimi biliyordu. 'Herkesten,' dedim. Yine sustu, suskunluğu bu kez daha uzun sürdü, sonra sordu: 'Çok korkunç şeyler yaşamak zorunda kaldın mı?' Ben de bunun korkunçtan ne anladığına bağlı olduğunu söyledim. Elbette, dedi, yüzünde biraz hoşnutsuz bir ifadeyle, çok yokluk çekmiş miydim, aç kalmış mıydım ve muhtemelen dayak da yemiştim ve ben de 'Tabii ki,' dedim. 'Sevgili çocuğum,' diye bağırdı o zaman, yavaş yavaş sabrını yitiriyormuş gibi geldi bana: 'Niçin her şeye tabii diyorsun, hem de hiç tabii olmayan şeyler söz konusuyken!' Toplama kampında böyle şeylerin tabii olduğunu söyledim. 'Evet, evet,' dedi 'orada belki ama…' Bu noktada takılıp kaldı, biraz duraksadı, 'ama…bence toplama kampının kendisi tabii bir durum değil!' Sonunda bir ölçüde doğru sözcüğü bulmuştu, ben de bir karşılık vermedim çünkü yavaş yavaş kavramaya başlıyordum ki insan belli şeyler üzerinde yabancılarla, durumdan haberi olmayanlarla, bir anlamda çocuklarla tartışamazdı. (…)"

Kaynak: Kertész, Imre. (1997). Kadersizlik, (Çeviri: İlknur İgan), İstanbul:Can Yayınları.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ-BARIŞ VE GÜVENLİK ARAYIŞI

24 Ekim 1945'de dünya barışını ve güvenliğini sağlamak ve korumak hedefleri çerçevesinde kurulmuş uluslararası bir örgüttür. Barış, güvenlik, adalet, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği sağlamayı amaçlayan BM'nin merkezi New York'tadır. 1945'de 51 ülkeyi bir araya getiren BM bugün 193 üyeye ulaşmıştır.

BM'nin kuruluşundaki en önemli etmen Milletler Cemiyeti örgütünün dünya barışını ve güvenliğini koruyamamış olmasıdır. Milletler Cemiyeti'nin anlamını yitirmesinin ardından, dünya barış ve güvenliğini sağlamak ve korumak için etkin bir uluslararası örgütünün kuruluş çalışmaları İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılmıştır. BM, Milletler Cemiyeti'nin hukuksal devamı olsa da, etki alanı ve kapasitesi çok daha büyük ve gelişmiş bir kurum olarak düşünülmüştür. Yalta Konferansında, dönemin beş büyük ülkesine (Fransa, Çin, ABD, SSCB ve İngiltere-Birleşik Krallık) veto hakkı verilmesi konusunda anlaşmaya varılınca, BM Antlaşmasının imzalanacağı San Francisco toplantısına katılmak için gereken şartlar da belirlenmiştir. Bu şartlar uyarınca, 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ni kabul etmiş olan ve 1 Mart 1945'e dek Almanya ve Japonya'ya savaş açmış devletler 25 Nisan 1945'de toplanan San Francisco toplantısına katılabildiler. 26 Haziran 1945'de BM Antlaşması (BM Şartı) yürürlüğe girmiştir. BM Antlaşması, yüz on bir maddeden oluşmaktadır, ayrıca yetmiş maddelik Uluslararası Adalet Divanı Statüsü de Antlaşma'ya eklenmiştir. BM'nin, 20.yüzyıl'ı sarsan iki dünya savaşının ardından barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için kurulmasının gerekliliği belirtilirken, ilk hedef, barışı bozacak saldırı ve eylemlere karşı ve başka girişimlere karşı önleyici bir güç olmasıdır. Uluslararası sorunlara barışçı çözümlerin bulunma arayışında da adalet ve hukuk ilkelerine uygun bir çalışma yürütme ilkesi savunulmuştur. İkinci hedefi, uluslararasında eşitlik ve kendi kaderini tayin hakkı temelinde dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini kolaylaştıracak girişimlerde bulunmaktır. Üçüncü hedef, herkesin ırk, cins, dil, din farkı

gözetmeksizin sahip olduğu, yani insan olmaktan kaynaklanan haklara ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek ve korumak için çaba göstermektir. Ekonomik, toplumsal, düşünsel ve insani etkinliklere yoğunlaşarak uluslararası sorunları çözmenin barışçıl yollarını bulmayı denemektir. Dördüncü ilke de bu hedefleri gerçekleştirme çabasını sürdüren devletlerin eşgüdümünü sağlayacak bir merkez olarak çalışmaktır.

BM'nin savaşları engelleme hedefiyle ve tüm ülkelerin, insanlığın hizmetinde etkinliklerini sürdürme ilkesi kuruluşundan beri vurgulanmıştır. Ancak, BM, dünyayı iki süper güç arasında yaşanan soğuk savaş geriliminden kurtarmayı yeterince başaramamıştır. Buna karşın, büyük devletlerin bir arada bulundukları bir forum oluşturabilmiştir. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle Güvenlik Konseyi'nin de, ABD ve SSCB arasındaki veto geriliminin (özellikle iki süper gücün birbirini veto hakkını kullanarak bloke etmesi) sona ereceği ve BM'in kriz çözümünde yetkisini kolayca kullanabileceğine inanılmıştı. Her ne kadar BM, birçok kriz çözümünde aktif rol oynasa da, birçok ciddi gerilim durumunda Güvenlik Konseyi kararlarının devre dışı bırakılabildiği gözlendi (Körfez Krizi, Kosova örnekleri gibi). Yeni dünya düzeninin biçimlenme sürecinde barış ve güvenliğin sağlanması açısından meşruiyet sorunları doğmuştur, ancak BM uluslararası düzlemde varolan en önemli aktörlerden olmaya devam etmektedir. Hem çok geniş bir alanı kapsaması, hem kendisine bağlı çok sayıda önemli uzmanlık kuruluşunun sürdürdüğü çalışmalar ve BM ile ilişkili çok sayıda uluslararası örgütün varlığı, dünya sahnesinde bugün de BM'ye alternatif bir yapının olmadığını göstermektedir. BM'nin dünya barışı ve güvenliğini sağlama hedefine ulaşabilmek için, yeni dünya düzenine uyum sağlama arayışı önemli bir yenilenme tartışmasını gündeme getirmiştir. BM üye devletler tarafından da, BM'in yenilenme sürecine girmesinin gerekli olduğu düşüncesi kabul görmektedir. Öncelikle Birleşmiş Milletlerin yetersizlikleriyle ilişkili olarak eski dönem deneyimine eleştirel bakmak BM'nin meşruiyet sorunlarını çözebilmek için önemli bir adım olarak görülmektedir. Varolan tartışmaların bir bölümü geçmişe odaklanırken, geleceğe yönelik ciddi bir yenilenme beklentisi de dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler'in 70. Yıl kutlamalarında (2015) "Daha iyi Bir Dünya İçin Güçlü Bir Birleşmiş Milletler" sloganı bu tartışmalarda Birleşmiş Milletlerin sürekliliğinin önemine dikkat çekerken dönüşüm geçirmesi gereğini de reddetmiyor. 70. Yıl kutlamaları, Birleşmiş Milletlerin yan kuruluşlarının etkinliklerini de göz önünde bulundurarak "Barışı koruma" çabası, "Silahsızlanma", "Çatışmaların engellenmesi" "İnsan Hakları"nı koruma hedefi, "Zor durumdaki insanlara yardımcı olmak", "Sığınmacılara yardım", "Yoksullukla savaşım", "İklim değişiklikleriyle mücadele", "Evrensel düzlemde eğitim", "Anne sağlığı", "Çocukların aşılanması", gibi farklı başlıklar altında izleyebileceğimiz, sivil ve askeri alanlardaki etkinliklerin öneminin farkedilmesini sağlama fırsatı olarak değerlendirilmiştir. 2017'de göreve başlamış olan Birleşmiş Milletlerin Genel Sekreteri Antonio Guterres'in yenilenme projesi de bu çizgiyi sürdürmektedir. Hem Birleşmiş Milletlerin dünya barışına katkılarının önemini kabul eden Guterres, hem de eksikler konusundaki tartışmaları gündemde tutarak yenilenme arayışını somut bir düzleme taşımayı vaad ediyor.

BM'ye bağlı uzmanlık kuruluşları ve ilişkili uluslararası örgütler:

- BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
- Uluslararası Tarımsal Gelişme Fonu
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)
- Uluslararası Para Fonu (IMF)
- BM Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)
- BM Kalkınma Programı (UNDP)
- BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)
- Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
- Uluslararası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)
- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)
- Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)
- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)
- Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)
- Dünya Bilgi İletişim Örgütü
- Uluslararası Posta Birliği (UPU)
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO)
- Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO)
- Dünya Entelektüel Haklar örgütü (WIPO)

Guterres'in BM'i yenileme projesinin genel çizgileri:

Antonio Guterres de önceki Genel Sekreterler gibi herşeyden önce savaşlar ve çatışmalarla sarsılmakta olan dünyamızda göreve geldiği 2017 yılı ile başlamak üzere, barışa öncelik vermeyi vadediyor. "Barış hedefimiz ve rehberimiz olmalıdır" çağrısıyla, çatışmalara karşı çözümüm diplomatik yolları güçlendirerek barışı sağlamak olacağını vurguluyor. Birleşmiş Milletlerin saygınlığını güçlendirmenin yollarından birisinin, kuruluş hedefleriyle uyumlu bir biçimde, barışı korumaktan öte, çatışmaları başlamadan durdurmanın barışçıl yollarını aramak olduğunu anımsatıyor. Birleşmiş Milletler'in kuruluş amaçlarının, Dünya barış düzeninin dağılma tehlikesinin üstesinden gelmek olacağının altını çiziyor. Günümüzde varolan çatışmaların, ülke içi dinamiklerle başlasalar da hızla bölgesel ve uluslararası nitelikler kazanmasını, Birleşmiş Milletlerin ne denli önemli bir rolü olduğunun kanıtı olarak sunuyor. Bu konularda Birleşmiş Milletlerin eksikliklerini gidermek için reform sürecini başlatma çağrısı yapıyor: "Öncelikle Birleşmiş Milletlerin eksikliklerini kabullenmesi ve işleyiş mekanizmalarını reformdan geçirmesi gerekir" diyerek varolan tartışmaları destekliyor.

Birleşmiş Milletler'in Barış gücü gibi önemli bir aktörünü, nasıl giderek artan oranlarda, aslında varolmayan bir barışı koruma çabasında olduğunu eleştirel bir biçimde anımsatarak, Birleşmiş Milletler operasyonlarının stratejilerinin de genel bir reformdan geçirilmesi beklentilerini sunuyor. Bunun için özel bir çaba göstereceğini duyuruyor (Birleşmiş Milletlerin Barışı koruma operasyonlarının hukuki dayanağı zaten tartışmalıdır). Birleşmiş Milletlerin karar alma mekanizmalarının yavaşlığının başlı başına bir sorun olduğu eleştirilerine katılıyor. Öncelikle de Genel Sekreterlik düzleminde karar alma sürecini yenileme çabasında olacağını açıklıyor. Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'un ancak ve ancak uyum içinde bir arada çalışabilmesinin, savaş ve çatışmaları engelleme, çatışmaları çözümleme, barışı sağlama ve güçlendirme sürecini başarıya ulaştırabileceğini anımsatarak, reform sürecine destek arayışını güçlendirmeye çalışıyor. Devletlerin yanı sıra sivil toplum örgütlerinin rolünün önemini de unutmuyor. Ayrıca Birleşmiş Milletlerde çalışan kadın ve gençlerin oranını da yükseltmeyi vadediyor. (A.Guterres'in Güvenli Konseyinde yaptığı konuşmadan - 10 Ocak 2017, Genel Kurul'da 193 üye ülke temsilcilerine yaptığı konuşma da aynı çizgiler bulunuyor-12 Ocak 2017).

Şekil 6.1 BM'yi "bizim örgütümüz" olarak yansıtan UN4U projesi

Kaynak: http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2160

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Yapısı

BM'in elli bir kurucu üyesi, "asıl üyeler" statüsündedir. BM Şartını uygun biçimde imzalamışlardır, Türkiye de bu tür üyelerdendir. Diğer üyeler "yeni üyeler" konumundadır. Örgüte sonradan katılacak tüm üyeler için öngörülmüş koşullara uymak için "barışsever"lik özelliğine sahip olmak gerekmektedir. Örgüte üye olmak isteyen devlet, talebini Genel Sekreterliğe sunar. Başvuru Genel Sekreterlikten Güvenlik Konsey'ine gider ve değerlendirmenin ardından Güvenlik Konseyi'nden olumlu bir cevap alıyorsa, olumlu karar Genel Kurul'a yollanır. Genel Kurulda en az 3/2 nitelikli çoğunlukla üyelik talebi onaylanırsa, aday devlet BM'nin "**yeni üye**" statüsünü kazanmış olur. Bir örgüt üyesinin örgütten ihraç edilmesi veya üyelikten doğan hak ve ayrıcalıklarını kullanmaktan men edilmesinin kuralları da belirlenmiştir.

BM'nin organlarından **Genel Kurul**'da tam üye devletler bir araya gelir ve burada her üye ülkenin eşit statüsü vardır. Üyelerin en çok beş temsilcisi bulunabilirse de, her üye devletin tek bir oy hakkı vardır. Yıllık olağan toplantılar Eylül-Aralık döne-

minde yapılır, olağanüstü koşullarda gerek görülürse toplantı uzatılabilir ya da olağanüstü toplantılar veya olağanüstü acil toplantılar yapılabilir. Genel Kurul, oturumları yönetmek için bir başkan ve on üç yardımcı seçer. Kararlar basit çoğunlukla veya 2/3 çoğunlukla alınır.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesine uygun bir biçimde Genel Kurul'da, BM'nin hedefleriyle ilişkili tüm konular tartışılabilir. Genel Kurul bağlayıcı olmayan kararlar alabilir. Siyasi konularda aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir, ancak, dünya kamuoyunun ilgili konulara ilişkin eğilimini ölçmek açısından önemlidir ve bu nedenle Genel Kurul'un kendine özgü bir ağırlığı vardır.

Barış ve güvenlik konusunun tartışılması ve bu alanda önerilerde bulunmak, ülkeler arasındaki iyi ilişkileri bozabilecek sorunlara barışçı çözüm önerilerinde bulunmak, silahsızlanma, silah denetimi konularında önerilerde bulunmak, yeni üyelerin katılımı, üyeliklerin askıya alınması konusunda karar almak, bütçeyi onaylamak gibi yetkileri vardır. Üyelerinin katkı paylarını milli gelirlere göre belirler.

Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyelerini de, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerini de seçer. Uluslararası Adalet Divanı'nın üyelerini ise Güvenlik Konseyi'yle birlikte seçer. Vasi atama veya vesayet kaldırma yetkisi vardır.

Genel Kurulun çalışmalarına yardımcı olmak için kurulan komisyonlar, çalışma grupları, komiteler, konseyler, uzmanlık grupları, kendi önerilerini proje biçiminde Genel Kurul'a sunarlar.

Temel Komisyonlar: 1.Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik Komisyonu, 2.Ekonomik ve Parasal İşler Komisyonu, 3. Sosyal ve İnsancıl İşler, Kültürel Konular Komisyonu, 4. Vesayet işleri Komisyonu, 5.Yönetim ve Bütçe İşleri Komisyonu, 6. Hukuk işleri Komisyonu.

Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Şartında belirtilmiş olduğu gibi, dünya barışını ve güvenliğini korumakla görevlidir ve bu konuda her an toplantıya hazır bir mekanizması vardır. Güvenlik Konseyi üyesi on beş üyeden ABD, Rusya (SSCB idi), Fransa, İngiltere, Çin'den oluşan beş üyenin daimi üye statüsü olup, veto yetkisi vardır. Yani beş sürekli üyeden birisi olumsuz oy kullanırsa, karar alınamaz. Daimi olmayan üyeler iki yıl için Genel Kurul tarafından seçilir ve coğrafi dağılıma önem verilir. Kararlar 3/5 oy çokluğuyla alınır. Kararların yaptırım gücü vardır.

Güvenlik Konseyi, barışın tehlikede olduğu düşünüldüğü zamanlarda, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, savaş ve saldırıların önlenmesi için çaba göstermektir. Uyuşmazlıklar giderilemezse ve kendisine bir başvuru yapılmışsa, öncelikle sorunun taraflarını barışçıl çözüm yolları bulmaya çağırması gerekmektedir. Güvenlik Konseyi bizzat sorunun barışçıl çözümü konusunda etkin roller üstlenir. Uzlaştırma, arabuluculuk, etraflı soruşturma yapmak gibi etkinlikleri olur. Barış ve güvenliği sağlama hedefleri uyarınca barışın ciddi anlamda tehlikeye düşmesi durumunda ise yaptırım uygulama yoluyla barışı korumayı deneyebilir. Uzlaşmazlıkların silahlı çatışmaya dönüştüğü durumlarda, öncelikle savaşın en kısa zamanda durdurulması için çaba gösterir. Çatışmaların yayılmasını engellemek için ateş kes yönergesi verebilir. BM- Barış güçlerini çatışmayı, gerilimi hafifletebilmek için, savaş alanına yollayabilir. Barış güçleri çatışan tarafların arasına yerleşerek çatışmaya son verme çabasına katkıda bulunabilir.

BM Genel Sekreterliği, BM'nin idari organlarındandır. BM'nin etkinliklerini düzenleme ve yönetme görevini üstlenir. BM'nin en "yüksek memuru", Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesiyle Genel Kurul tarafından beş yıllık bir süre için atanır. BM Genel Sekreteri BM'in çalışmalarına ilişkin hazırladığı raporu yılda bir kez Genel Kurul'a sunar. Genel Sekreterin siyasi gücü özellikle, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikede olduğuna inanıldığı durumlarda Güvenlik Konseyi'ni konuya yönlendirebilme işlevinden kaynaklanır. BM örgütünün dünya sahnesindeki simgesel temsilcisidir. Günümüzdeki BM Genel Sekreteri, 1 Ocak 2017 tarihinden beri Antonio Guterres'dir (Ban Ki-Moon'un yerine geçmiştir). Eski Portekiz Başbakanlarından olan Guterres'in görev süresi bir kez yenilenebilir beş yıldır.

Ekonomik ve Sosyal Konsey'in görevi ekonomik ve sosyal alanlardaki etkinliklerin eşgüdümünü sağlayarak dünya barışını koruma hedefine bir katkıda bulunmaktadır. BM organlarından birisi olarak Genel Kurul'a bağlıdır ve düzenli olarak bilgi vermekle yükümlüdür. Değişik alanlarda oluşturulan işlevsel komisyonlar ve ayrıca bölgesel komisyonlar kurup incelemeler yapıp raporlar hazırlar. Ayrıca özel uzmanlık kuruluşları arasında eşgüdümü sağlar. Kararların oy çokluğuyla alındığı Ekonomik ve Sosyal Konsey'de her üye devletin bir oy hakkı vardır. Üyeler Genel Kurul tarafından üç yıl için seçilir, 18'i her yıl yenilenir.

Vesayet Konseyi, 1945'te BM'nin Manda rejimini Vesayet rejimine çevirmesiyle, bu rejimin geçerli olduğu ülkelerin bağısızlığını hazırlamak için kurulmuştur. 1994'te artık vesayet altındaki tüm ülkelerin özerklik aldıklarını ya da bağımsızlıklarına kavuşmuş oldukları için de Vesayet Konseyi hedeflerini gerçekleştirmiş sayılmaktadır. Artık iç tüzüğünü değiştirerek Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden oluşan bir Konsey'e dönüşmüştür ve ancak gerek görüldüğü zaman toplanır.

Uluslararası Adalet Divanı, BM'nin temel organlarındandır, çalışma koşulları BM Antlaşması tarafından belirlenmiştir (70 maddelik ek). Merkezi Hollanda'nın La Haye kentindedir. 1945'de oluşturulmuş ve 1946'da çalışmaya başlamış olan Uluslararası Adalet Divanı'nın amaçları, uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak, üye devletlerarasındaki uyuşmazlıkları gidermek, BM'nin içi hukuk sorunlarını ve uzmanlık kuruluşlarının danışma etkinliklerinden doğan sorunları çözüme ulaştırmak gibi görevleri vardır. Kararları kesindir ve bağlayıcıdır. Bununla birlikte Divan kararlarına uymayan devletlere özel bir zorlama uygulanmamış olduğunu gözleriz.

Divan'a bir davanın getirilebilmesi için, tüm taraflarca onaylanmış ve Divanın statüsünün tanınmış olması gerekir. BM üyesi olmayan devletler de Divanın statüsünü tanımışlarsa Divan'a başvurma hakları doğar (örneğin İsviçre). Divan'da yalnızca devletler taraf olabilir, örgütlerin ve özel kişilerin taraf olma hakkı yoktur. Uluslararası bir mahkeme gibi işleyen Divan'da, 9 yıl için, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin seçtiği 15 Yargıç görevlendirilir. Yargıçların seçiminde farklı ülkelerden olmalarına ve coğrafi dağılıma dikkat edilir. Adalet Divanının hukuk alanındaki işlevlerinin yanı sıra diplomatik ve idari görevleri de vardır.

Birleşmiş Milletler Örgütü ve Kıbrıs Sorunu Örneği

Kıbrıs sorunu BM'nin müdahalesini gerektirmiş olan uluslararası sorun örneklerindendir. BM'de Kıbrıs sorununa ilişkin ilk kabul edilmiş başvuru, "halkların kendi kaderlerini belirlemeleri" konusunda Yunanistan tarafından 1954 yılında yapılmıştır. Ancak BM bu yönde bir karar alamayacağını bildirmiştir. 1957'de BM Kıbrıs'ın statüsü konusunu özellikle barış ve güvenliğin sağlanması açısından tartışmaya almıştır. Kıbrıs, 1959'da Londra ve Zürih Antlaşmaları çerçevesinde, 1960'da bağımsızlığını ilan edebilmiştir. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur ama İngiltere, Türkiye ve Yunanistan anayasal düzenin garantörü statüsü edinmişlerdir. Bununla birlikte bağımsızlık topluluklar arası gerilimi durduramamıştır. 1963'de Rum tarafı gerilimi sona erdireceğine inandığı anayasa değişiklikleri önermiştir ama Türk tarafı bu değişiklikleri adada iyice dışlanacağı gerekçesiyle kabul etmemiştir.

> **Kıbrıs:** 1571'de Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ı topraklarına katmıştır. Kıbrıs, 1878'de İngiltere'ye geçici olarak devredilmişse de 1914'de İngiltere Kıbrıs'ı topraklarına katmış. 1925'de İngiltere burada manda sistemini yerleştirmiştir. 1923 Lozan Antlaşmasında da Türkiye Kıbrıs üzerinde bir hak iddia etmeme kararını onaylamıştır. 1950'lere dek adada Rum milliyetçi hareketi EOKA örgütü önderliğinde bağımsızlık savaşımı sürdürülmüştür. Rum Milliyetçileri, Kıbrıs bağımsızlığına kavuşunca İngilizlerin adayı Yunanistan'a devredeceğine inanmışlardır. Türkiye iki toplum arasında Taksim tezini ileri sürerek bu beklentiyi reddedince, doğan gerilim nedeniyle İngiltere Kıbrıs sorunu dosyasını Birleşmiş Milletler Örgütüne devretmiştir.

Adada Türklere karşı saldırılar gerilimi arttırıp topluluklar arası saldırılara dönüştürmüştür. Bir yandan Lefkoşa ateşkes hattı ile ikiye bölünürken, öte yandan Türk uçaklarının tehdit uçuşlarının sürmesi, BM'nin 1964'te Kıbrıs'a bir Barış Gücü gönderme kararı almasıyla sonuçlanmıştır. Böylece BM Güvenlik Konsey'i üç garantör ülkeye danışarak Kıbrıs sorununu gündemine almıştır. Güvenlik Konsey'i daha sonraki dönemde Barış Gücünün görev süresini sürekli uzatmışsa da, ne BM Örgütü ne de ABD sorunu çözememiştir. Bu dönemde Türkiye, antlaşmaların ihlal edilmesi gerekçesiyle adaya müdahale söylemini canlı tutmuştur ve konuyu BM'ye taşımamıştır. Türkiye uluslararası sahnede yalnızlaştırırken 1974'e varan süreçte adadaki Türkler de giderek zorlaşan koşullarda varoluşlarını sürdürebilmişlerdir.

15 Temmuz'da Atina'daki askeri rejim tarafından desteklenen aşırı milliyetçi EOKA-B lideri Nikos Sampson'un önderliğinde askeri bir darbeyle Kıbrıs'ta Makaryos hükümeti devrilmiştir. Türkiye garantör ülke statüsüyle Temmuz ve Ağustos 1974'de Kıbrıs'a iki aşamalı askeri müdahale gerçekleştirerek Kuzey Kıbrıs'ı denetimine almıştır. Kuzey Kıbrıslı Türkler'le, Güney Kıbrıslı Rumlar bir hatla ayrılmıştır. Lefkoşa da ayrıca ikiye ayrılmıştır. Güvenlik Konsey'i 353 no'lu kararında Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı çağrısı yapmıştır. 360 sayılı kararda Türkiye suçlanmıştır. BM Genel Kurul'una bağlı Özel Siyasi Komite 3212 sayılı kararı kabul ederek Kıbrıs'ın egemenliği ve bağımsızlığına saygı, yabancı askeri güçlerin çekilmesi, Anayasal düzenin yeniden oluşturulması, iki toplum ararsında eşitlik ilkesi çerçevesinde görüşmelerin başlaması, mültecilerin dönüşü ve BM Barış Gücü ile işbirliği çağrılarında bulunulmuştur. BM Genel Kurul'unda 365 sayılı ve 3212 sayılı karar değiştirilmeden kabul edilmiştir.

Makaryos'un adaya, cumhurbaşkanlığı görevine dönmesiyle taraflar arasında BM'nin arabuluculuk çabaları görüşmelerin sürdürülmesini sağlamıştır ama bir sonuç alınamamıştır. 13 Şubat 1975'de Kuzey Kıbrıs Türk Federe Devleti, tek taraflı olarak kurulmuştur. BM Genel Sekreteri arabuluculuğunda Rum kesimi ve Türk kesimi liderlerinin yaptıkları görüşmelerde zaman zaman anlaşmaya varılsa da tam bir sonuca ulaşılamamıştır, Kıbrıs Türkleri görüşmelerden çekilmiştir. BM Genel Kurulu 1983'de KKTFD'ne (Kuzey Kıbrıs Türk Federe Devleti) son verilmesi ve Türk askerlerinin çekilmesi çağrısı yapmıştır. İzleyen dönemde BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Sekreteri konuyla ilişkili yetkili bir konum almıştır. Türk tarafı bu sürece bir tepki gibi de görülen "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"ni ilan etmiştir (1983) ve Türkiye KKTC'yi resmen tanımıştır.

1990'larda Kıbrıs'ın AB'ye üye olma projesi, hem de Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsünde olması ve Gümrük Birliği Antlaşmasını imzalama hedefi Kıbrıs konusunu AB'nin alanına çekse de, BM Genel Sekreterleri sırasıyla Kıbrıs sorununa çözüm arayışlarını sürdürmüş ve sırasıyla projeler oluşturmuşlardır. 1991'de Genel Sekreter de Cuellar'ın önerileri, 1992'de Butros Gali'nin, "Gali Fikirler Dizisi"ni sunmak için Denktaş ile Klerides arasında resmi olmayan görüşmeler düzenlemesi, vb. Özellikle Kıbrıs Rum kesimi, AB üyeliğine yaklaştığına inanması nedeniyle süreçten kopmuş gibi davranmıştır. Genel Sekreter Annan'ın 2004'de iki toplumun halkoylamasına sunduğu çözüm projesini Rum tarafı reddetmiş, KKTC tarafı ise kabul etmiştir. Bununla birlikte, 2004 yılında Kıbrıs AB üyesi olmuştur. Kıbrıs sorununa çözüm arayışında yine de BM'in önemli bir aktör olduğunu söyleyebiliriz. 2012 yılında da BM çerçevesinde Kıbrıs sorununa çözüm arayışları sürdürülmüştür. BM tarafların listelenmiş tezlerini incelemeye almış olup, taraflar arası müzakere yolunu açma çabasına odaklanmıştır. Nitekim bu tür çabaların günümüzdeki son örneği yine Birleşmiş Milletler çatısında, Kıbrıs'lı Türk ve Rum liderlerin İsviçre'de bir araya gelerek kendi çözüm önerilerini tartışması olmuştur. Ancak, 28 Haziran 2017'de (Kıbrıs Barış harekatının 43. yılı) başlayan son pazarlıklardan da herhangi bir sonuç alınamamıştır. Kıbrıs müzakereleri 49 yıldır aralar verilerek de olsa Birleşmiş Milletler çerçevesinde sürdürülmüştür ve yine Birleşmiş Milletler çerçevesinde yeni görüşme (müzakere, toplantı) arayışları sürmektedir.

Birleşmiş Milletler Örgütü ve Filistin Sorunu Örneği

BM, Filistin Sorunu'nu İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1947'de Genel Kurul'un gündemine almıştır. ABD ve SSCB'nin itirazı olmaksızın İngiltere'nin manda rejimi sona erdirilmiş ve Filistin bölgesinde iki ayrı devlet kurulması kabul edilmiştir. Bununla birlikte, 1948'de kurulan İsrail Devleti, Arap devletleri tarafından kabul edilmeyerek Arap ordularının saldırılarıyla bölge çatışma ortamına sürüklenmiştir. Böylece dünya barış ve güvenliği açısından bir soruna dönüşerek konu, BM Güvenlik Konseyi'nin alanına geçmiştir. Çatışmalar ve karşılıklı saldırılar Filistin bölgelerinin İsrail denetimine girmesiyle sonuçlanmış ve bölgeden diğer Arap ülkelerine sığınmacı akını başlamıştır. BM'in İsrail'in işgal ettiği topraklardan çıkması çağrısının yanı sıra Filistin bölgesini terk etmiş sığınmacıların sorunlarının çözümü konusunda da bir başarıya ulaşamamıştır.

Filistin sorununa ilişkin önemli dönemeçler; 1949'da BM'in İsrail'in üyeliğini onaylamış olması, 1956'da Süveyş kriziyle bağlantılı Mısır-İsrail çatışmasının ardından BM Barış Gücü'nün Gazze Şeridine yerleştirilmesidir. 1967'de Arap Birliği

İsrail'e karşı oluşturulmuş cepheyle (Mısır, Ürdün ve Suriye'nin, diğer Arap ülkelerinden gelen askeri yardım ve destekle) İsrail'e savaş açmıştır. Altı gün savaşı diye adlandırılan bu savaşta, İsrail'e yapılan saldırı ters tepmiş ve İsrail topraklarını dört katına çıkararak üstünlük elde etmiştir.

1967 yenilgisinin de, 1970'de "Kara Eylül" diye adlandırılan ve Ürdün'de Filistin sığınmacı kamplarına Ürdün'ün ağır bir saldırı gerçekleştirmiş olmasının da Filistin hareketinin, Arap ülkelerinden ayrışarak özerkleşmesinde etkili olmuştur. 1973'de ise Mısır ve Suriye'nin İsrail'e beklenmedik saldırısı, savaşın bölge barışını tehdit eder noktalara sıçraması, BM Güvenlik Konseyi'nin müdahalesini getirmiştir ve ateşkes ilanının ardından BM, görev kuvvetini Mısır'la İsrail ordularının arasına yerleştirilmiştir.

BM 242(1967) ve 338(1973) sayılı Güvenlik Konseyi kararları: İsrail'in işgal ettiği bölgelerden çekilmesi çağrısının yanı sıra savaşan tüm tarafların işgal ettikleri bölgelerden çekilmeleri çağrılarıdır.

Suriye ile İsrail sınırına da 1974'de BM Ateşkes Gözlem Grubu yerleştirilmiştir. BM aynı zamanda Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) gözlemci statüsü vermiştir, ilk lideri Yaser Arafat'ın BM Genel Kurul'undaki konuşması tanınma sürecinin simgesi olmuştur. 1970'li yıllarda Barış görüşmeleri çabalarında etkin bir güç sayılan BM, 1988'de Genel Kurul'unda FKÖ yerine "Filistin" ünvanını kullanma kararı almıştır. On yıl sonra, 1998'de ise Filistin'e gözlemci statüsüyle BM'nin çalışmalarına ve uluslararası konferanslara katılma hakkı tanımıştır.

1987'de Filistinlilerce birinci *intifada* (ayaklanma)'nın ilan edilmesiyle yaşanan gerilim sürecinin ardından FKÖ ve İsrail arasında kayda değer bir uzlaşma 1993 I. Oslo Barış Anlaşması (Geçici Yönetim Düzenleme İlkelerinin Bildirgesi) ve 1995 II. Oslo Anlaşması çerçevesinde yakalanabilmiştir. "Filistin yönetimi"nin oluşturulmasının yanı sıra çok sınırlı bir biçimde uygulamaya konan anlaşmalar, İsrail Başbakanı İzak Rabin'in İsrail aşırı sağı tarafından öldürülmesiyle (1995) durma noktasına gelerek gerilemiştir.

1996'da Arafat seçimlerde geçici yönetimin başına geçtiyse de, bölgedeki karşılıklı çatışma ortamına geri dönülmüştür. İkinci *intifada* (ayaklanma) 2000 yılında Ariel Şaron'nun Mescid-i Aksa'yı ziyaretini neden göstererek başlatılmıştır. FKÖ ile özdeşleştirilmiş olan Yaser Arafat, Filistin devlet başkanı görevini ölünceye dek sürdürmüştür (2004). Ardından Filistin cumhurbaşkanı olarak seçilen (2005) Mahmud Abbas, barış çabalarını yoğunlaştırırken, bir sonraki genel seçimleri (2006) İsrail'in 1948 öncesine dönmesini talep eden Hamas'ın kazanması Filistin'de ikili ve gergin bir yapı oluşturdu.

FKÖ Batı Şeria'da, Hamas İsrail'in çekilmiş olduğu Gazze Şeridi'nde iktidarını kurmuştur (2007). Hamas'ın İsrail'e saldırıları yoğunlaşırken İsrail'in de Gazze'ye saldırıları yoğunlaşmıştır. Karşılıklı saldırılar (bölge ülkelerinin sınırlarını aşanlar dahil) sivillerin ölümüne neden olurken, barıştan uzak bir ortam yaratmıştır. Barış arayışları, uluslararası aktörlerin özelliklede BM'in müdahalelerine rağmen bir çıkmaza girmiştir. 2011'de ise iki başlı Filistin yapısı bir araya gelme çabalarına yönelmiştir. İsrail'le Filistin arasında bir yumuşama da gözlenmiştir (rehin tutulan İsrail'li asker Gilad Shalit'in serbest bırakılmasına karşılık, İsrail'in de hapis 1027 Filistinli mahkumu serbest bırakması).

Filistin bağımsız bir ülke olarak Birleşmiş Milletlere tanınma ve üyelik başvurusunda bulunmuştur. Başvuru değerlendirme sürecine alınmak üzere kabul edilmiştir (2011). Sürecin sonunda (2012) "tam üye olmayan, gözlemci" statüsü kazanmış olan Filistin'in bayrağı 2015'den beri (Vatikan'ınki gibi) 193 Birleşmiş Milletler üyesi devletin bayraklarının yanında yer almıştır. Olayın simgesel önemine dikkat çekilerek, Filistin'in resmen kabul yönünde ilerlemekte olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İsrail tarafında ise, Filistin Barış sürecinin bir ilerleme göstermediği, tam tersine gerilimin artması nedeniyle Filistin tarafının BM'e "Filistin Devleti'nin uluslararası korumaya alınması talebi"ni (2014-2015) izleyen döneme denk gelmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail'den yasa dışı yerleşimlere son vermesini isteyen bir karar geçirmiştir. Obama dönemine rastlayan bu oylamada ABD çekimser kalmıştır (veto etmemiştir) (2016). İsrail ise bu kararlara tepki göstermiştir.

Filistin-İsrail Barış görüşmeleri Birleşmiş Milletler dışında Paris'te toplanan Ortadoğu Barış Konferansı (2017) gibi çerçevelerde sürdürülebilmektedir. Ancak yine sorunun çözüm arayışlarında Birleşmiş Milletler önemli bir platform oluşturmaya devam etmektedir.

Kolombiya Barış Sürecinde Birleşmiş Milletlerin Rolü Örneği

Birleşmiş Milletlerin barışı sağlama konusunda birbirinden farklı roller oynadığının bir örneği olarak Kolombiya barış sürecini verebiliriz. Kolombiya ve bölge ülkelerinde, uzun süren (52 yıl), barış ve güvenliği tehdit eden krizlerden kurtulma arayışıyla başlatılmış "barış süreci"nin başarılı bir sona gitmekte olduğunu gözlüyoruz. Kolombiya devleti ve Terör örgütü sınıflandırmasındaki FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) arasında dört yıl süren görüşmeler 26 Eylül 2016'da ilk sonuçlarını almıştır. 2 Ekim 2016'da Kolombiya'da düzenlenen referandumda barış metni reddedilmiş (%50.23) olsa da Kolombiya Hükümeti ve FARC arasında görüşmeler sürebilmiştir. Barış sürecinin aktörlerinden olan BM, 2017 başından beri FARC örgütünün silah depolarını denetleme görevini üstlenmiş ve 27 Haziran 2017'de FARC silahlarını BM yetkililerine teslim etmiştir. FARC'ın silahlarını simgesel bir törenle Birleşmiş Milletlere büyük ölçüde teslim etmesini, güvenlik güçleri eşliğinde, örgütün mühimmat depolarının BM gözlemcilerince imha edilme süreci izlemiştir. BM bu süreçte tarafsız ve güvenilir bir aktör olarak görev almaktadır.

Yaşamla İlişkilendir

"Atom bombasının kullanılmasından Sovyetler Birliği'nin sona erişine kadar geçen kırk beş yıl, dünya tarihi içinde tek bir homojen dönem oluşturmaz. (…) İkinci Dünya Savaşı, insanlığın, haklı olarak çok özel bir biçimde Üçüncü Dünya Savaşı olarak görülebilecek şeye doğru sürüklendiği bir sırada güç bela sona ermişti. Büyük felsefeci Thomas Hobbes'un gözlemlediği gibi, 'Savaş sadece meydan muharebesinden ya da çatışma eyleminden ibaret değildir, savaş iradesinin hangi yönde olduğu ancak bir zaman dilimi içinde yeterince anlaşılabilir' (Hobbes bölüm 13) Kısa Yirminci Yüzyıl'ın ikinci yarısında uluslararası sahneye tamamen hakim olan ABD ve SSCB'nin oluşturduğu iki kamp arasındaki Soğuk Savaş tartışmasız biçimde böyle bir zaman dilimiydi. Bütün kuşaklar her an patlak vereceğine ve insanlığı tahrip edeceğine geniş çapta inanılan küresel nükleer savaşların gölgesi altında yetiştiler. Aslında her iki tarafın da diğer tarafa saldırmak niyetinde olmadığına inananlar bile kötümserlikten tam olarak kurtulamadılar, çünkü Murphy Yasası ("işlerin kötüye gideceği varsa, er ya da geç kötüye gider") insanlığı ilgilendiren sorunlarda en güçlü genellemelerden biridir. (…) Bu intihar gerçekleşmedi, ancak kırk yıl kadar her gün gerçekleşecekmiş gibi göründü. (..)" (s.263-264)

Kaynak: Hobsbawm, Eric. (1996). **Kısa 20. Yüzyıl - 1914-1991- Aşırılıklar Çağı**, (Çeviri Yavuz Alogan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Öğrenme Çıktısı

2 Birleşmiş Milletler Örgütü'nü tanımlayabilme ve dünya sisteminde barışı sağlama, koruma konusunda oynadığı rolün çözümlemesini yapabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Birleşmiş Milletler Örgütü barışı ve güvenliği nasıl sağlar?	Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere üye olmasının önemini yorumlayınız.	Birleşmiş Milletler Örgütünün günümüzde dünya barış ve güvenliğini korumak konusunda oynadığı role nasıl sahip çıktığını anlatınız.

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ – LA HAYE – BARIŞ VE ADALET ARAYIŞI

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)- (International Criminal Court-ICC) 2002 yılında kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaş suçları, insanlık suçları, dünya barışına karşı işlenen suçları yargılayan mahkemeler öncelikle, Nürnberg Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ve Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi olmuştur. Savaş suçlarının yargılanabilmesi için geliştirilmiş en önemli uluslararası hukuk adımı 1949 Cenevre Sözleşmesidir. BM – Güvenlik Konsey'i tarafından kurulmuş (1993) olan "Eski Yugoslavya için Ceza Mahkemesi"ni Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bir ön hazırlığı gibi de görebiliriz. Savaş suçlarını yargılayan geçici mahkeme örneklerinden olan bu mahkeme ile daimi bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmasının gerekliliği konusu da gündeme gelmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) 1998'de Birleşmiş Milletlerin girişimiyle imzaya açılan Roma Statüsü (Mahkemenin temel kaynağı)'nün imzacı ülkeleri tarafından kurulmuş olup, 2002'de daimi bir mahkeme olarak çalışmaya başlatılmıştır. BM'le işbirliği içinde olsa da UCM bağımsız bir mahkemedir ve hatta antlaşmayla kurulmuş ilk uluslararası bağımsız daimi mahkeme örneğidir (Roma Statüsü). Merkezi Hollanda'nın La Haye kentinde bulunur. Bugün Roma Statüsünü imzalamış ve onaylamış 124 üye ülkesi vardır. (örneğin, ABD imzasını 2002'e çekmiştir, Türkiye de imzacı ülkelerden değildir.) UCM genel olarak uluslararası alanda desteklenen bir mahkemedir, örneğin AB, UCM'yi açık bir biçimde destekleyen güçlerdendir. Uluslararası hukukun temelini oluşturan kaynakların yanı sıra UCM'nin hukuk kaynakları da oluşturularak, cezasız kalmış suçların cezalandırılabilmesinin sağlanabileceği önemli bir yargı mercii sayılmaktadır. UCM, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu, saldırı suçlarına karşı, öncelikle önleyici bir mekanizma olarak düşünülmüştür.

- **Savaş Suçları:** Cenevre Sözleşmesinin ya da uluslararası yasaların ve geleneklerin ciddi derecede ihlal edilmesiyle işlenen suçlardır. İşkence, sivilleri hedef alan saldırılar, bilinçli bir biçimde hastaneler, okullar, tarihi değeri olan binalar vb. önemli hedeflere saldırı, 15 yaşın altındaki çocukları orduya almak vb.

- **İnsanlığa karşı suçlar:** Sivillere yönelmiş genelleşmiş bir saldırı suçu türüdür. Cinayet, sürgün, köleleştirme, yok etme, işkence, cinsel saldırı, siyasi, ırksal, ulusal, etnik, kültürel, inançlarla ilişkili, cinsiyetle ilişkili suçlar, ayrımcılık suçları, vb.

- **Soykırım:** Bir ulusu, bir etnik grubu, bir ırkı veya dini bir grubu bütünüyle veya bir bölümünü yok etmek üzere işlenmiş suçlardır. Grup üyelerinin öldürülmesi, grup üyelerinin fiziksel, ruhsal bütünlüğüne saldırı, grubu fiziksel olarak bütünüyle ya da bir bölümüyle yok olacağı koşullara sürüklemek, gruptaki doğumları engellemek, çocukların zorla bir başka gruba nakledilmesi vb. 2017'den itibaren saldırı suçu üzerindeki yargı yetkisi uygulamaya girecek (Kampala Konferansı değişiklikleri).

UCM'nin kovuşturma açma ve cezalandırma yetkileri vardır. Ayrımcı, insan onurunu zedeleyici çok vahim suçlar işlemiş kişileri tarafsızlık ilkesine özen göstererek yargılama yetkisiyle, UCM son başvuru mercii olarak düşünülmüştür. İç hukuk yollarının kötüye kullanılmış olduğu kuşkusu, yargılamada yetersizlik, ilgisizlik saptanırsa, tamamlayıcı bir mekanizma olarak UCM'ne başvuruda bulunulabilir. Böylece Mahkemenin dünya barışı ve adaletini sağlama hedefi, mağdur haklarında yeni kazanımlar elde edilmesine katkıda bulunmaktadır. Mahkemenin getirdiği yenilik, işlenmiş olan savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım suçlarından sorumlu olduğu iddia edilen kişileri yargılaması ve cezalandırmasıdır. Suç anında sorumlu konumdaki kişilerin aldıkları kararlardan bizzat sorumlu tutulmakta ve bu kişilerin suçları ispatlanırsa cezalandırılabilmektedirler. Bunun yanı sıra, bizzat yargılama süreci, barış, güvenlik ve adaleti sağlama arayışında simgesel bir rol oynayabilmekte ve bizzat bu sürecin caydırıcı bir güç olması beklenmektedir. Kamusal özgürlüklerin korunmasında uluslararası bir baskı aracı olarak çalışan UCM, uluslararası sahnede öncelikle önleyici bir rol üstlenmektedir.

UMC'nin işleyişini sağlayan önemli organlar Başkanlık, Başkan yardımcıları, Yargılama bölümü, Ön Yargılama bölümü, Savcılık bürosu, Temyiz Dairesi, Mahkeme Sekretaryasıdır ayrıca savunma avukatları, taraf Devlet Meclisi de bu sürece katılır.

Mahkeme savcısı, yetki alanına giren ve herhangi bir kaynaktan gelen suç ya da suçlara ilişkin duyurudan yola çıkarak soruşturma başlatabilirler.

Şekil 6.2 Uluslararası Ceza Mahkemesi- UCM (ICC-International Criminal Court)

Kaynak: http://icc-alliance.org/home/

Roma Statüsünü onaylamış devletler Mahkeme'nin yargı alanı kapsamında işlenmiş suç ya da suçların duyurusuyla, konunun soruşturulması için savcıya başvurabilirler. BM Güvenlik Konseyi, suç ya da suçlara ilişkin durumlarda savcıdan soruşturma talebinde bulunabilir.UCM savcısına sınırlar getirilmiş olsa da, takdir yetkisini kullanarak soruşturma başlatabilir ya da dava açmak için yeterli delil olmadığına karar verebilir. Savcı, suçu işlediği iddiası bulunan kişinin tutuklanmasına karar verebilir. Soruşturma aşamasında devletlerle işbirliği mekanizması işler, önce iç hukuk yollarının aşılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, savcının kararlarına da itiraz yolu açıktır. Mahkeme kararları temyiz edilebilir. Mahkemenin verebileceği en yüksek ceza 30 yıl ya da müebbet hapis cezasıdır (gönüllü bir üye ülke uygulamayı üstlenir).

UCM'nin yargılama kapasitesi, dünyada varolan sorunlara göre çok sınırlı kalmaktadır. Uluslararası düzlemde bir iletişimi güçlendirme fırsatı olarak da görülebilecek olan UCM'nin işleyiş mekanizmasının ulusal egemenlik haklarına dokunmayacak biçimde kurulmuş dengeli bir sistem arayışının ürünü olduğunu söyleyebiliriz.

Uluslararası adalet arayışının günümüzde de, en önemli simgelerinden olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin giderek artan eleştirilerin hedefinde olduğunu da anımsatalım. UCM "Uluslararası Hukukta tanımlanmış ağır suçlar işleyebilecek kişileri engelleyebiliyor mu, caydırıcı olabiliyor mu?" ya da "kişiler suç işleyince, ulusal mahkemelerin adaleti sağlayamaması durumunda, uluslararası bir yargı mercii olarak adaleti sağlayabiliyor mu ?" gibi temel soruların gündemde kalması, mahkemenin sürekli bir biçimde sorgulanması ve kendisini sorgulaması anlamına gelmektedir.

UCM'nin hedef olduğu ciddi tepkilere bir örnek Rusya ile ilişkilerinde ortaya çıkmıştır. 2000 yılında Roma Statüsünü imzalamış olan Rusya (meclis tarafından da onaylanmamış, uygulamaya girmemişti) UCM'yi bağımsız bir mahkeme olmadığı suçlamasıyla hedef alarak -Kırım, Suriye krizleriyle bağlantılandırılabilecek bir şekilde-, UCM'den imzasını çekmiştir (2016). UCM'nin Afrika ülkelerine karşı bir ayrımcılık yaptığı iddiası çerçevesinde gelişen tartışmanın önemli sonuçları olabileceğini gösteren örnekler ise, Burundi, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Gambiya'nın çekilme kararları (2016), ya da Afrika Birliği'nin 28. Zirvesinde (22-31 Ocak 2017) toplu halde UCM'den çekilme kararı almasıdır. (Zirve metninin bağlayıcılığı yoktur) Bu durum, UCM üyelerinin üçte birinden fazlasının çekilme tartışmasını sürdürdüğü anlamına gelmektedir ve UCM'ye ilişkin tartışmaları derinleştirmiştir.

Bu örneklere karşın, Filistin hükümetinin UCM'ye katılma çabasının sonucu 2015'de "Roma Statüsü"ne katılarak UCM üyesi olmuştur. Filistin hükümeti üyeliğin hemen ardından UCM'den, Gazze'de, İsrail'in işlemiş olabileceği suçlarla ilişkili ön soruşturma açma talebinde bulunmuş ve bunu kabul ettirmiştir (2016). Ancak İsrail'in UCM üyesi olmaması Filistin'in doğrudan İsrail'i Mahkemeye veremeyeceği anlamına gelmektedir. Bunula birlikte Filistin, savaş suçu işlemiş İsrail vatandaşlarını mahkemeye verme hakkına sahip olmuştur, aynı zamanda, bunun tersi de geçerlidir, Filistinli militan gruplara bu tür suçlar işlemeleri durumunda dava açılabilecektir.

Tartışmanın kökeninde birçok ülkenin UCM'ye üye olmaması nedeniyle yargılanamaması ve devlet adamlarının çıkarları yönünde, yargılanmaktan kaçınma arayışları görülebilir. Mahkemenin yetki ve tarafsızlık sorunlarıyla ilişkili gündemdeki tartışmalar bir yana zaten Mahkemenin kapasitesinin çok sınırlı olmasıyla ilişkili olarak, çok az sayıda yargılama yapabilmiş olması da eleştiriliyor. Günümüzde UCM'nin geleceğiyle ilişkili endişeler dile getirilirken aslında, her şeyden önce ciddi bir reform beklentisi duyurulmaya çalışılmaktadır. Uluslararası düzlemde, UCM, devlet sorumlularının işleyebileceği insanlığa karşı suçlar, soykırım, savaş ve saldırı suçlarını kovuşturan ve yargılayan, en önemli daimi ve bağımsız mahkeme konumunu sürdürmektedir.

UCM'de açılmış davalar: Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin hükümetleri bizzat UCM'ye başvurmuşlardır. Darfur-Sudan ve Libya gibi UCM'ye taraf olmayan ülkelerdeki sorumlu kişilere karşı açılan davalar BM'nin başvurusuyla açılmıştır. Kenya ve Fildişi Sahili konusunda ise doğrudan UCM savcısı dava açmıştır. UCM, Rus işgalindeki, Gürcistan'nın parçası olan Güney Osetya'da işlenen savaş suçlarını incelemeye almıştır.

Öğrenme Çıktısı

3 Uluslararası Ceza Mahkemesinin barış ve adaleti sağlama hedefi konusunda yorum yapabilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Uluslararası Ceza Mahkemesi barış ve adaleti sağlama hedefini nasıl gerçekleştirir?	Uluslararası Ceza Mahkemesinin dünya barış ve adaletini sağlama konusundaki sorunlarını yorumlayınız.	Uluslararası Ceza Mahkemesinin dünya barış ve adaletini koruma konusunda oynadığı rolün önemini anlatınız.

NATO-BARIŞ VE GÜVENLİK ARAYIŞI

NATO, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden biçimlenme ve kalkınma çabalarında özellikle askeri alana odaklanmış örgütlenme örneğidir. 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'nın (Washington Antlaşması) hedefi barışı sürdürebilmek ve her çeşit saldırıyı caydırma yoluyla engellemek, güvenliği sağlamaktır. Bağımsız devletlerin, gönüllü olarak kurdukları savunma ittifakı NATO, Birleşmiş Milletler Şartı'nın bireysel ya da toplu savunma hakkını onaylayan 51. maddesi çerçevesinde oluşturulmuştur. Merkezi Brüksel'dedir.

Kendisini siyasi ve askeri bir örgüt olarak sunan NATO'nun ekonomik, bilimsel alanlarda da işbirliğini kolaylaştırma hedefleri bulunur. NATO üyesi olabilmek için başvuru yapacak ülkelerin siyasal rejimlerinin çoğulcu demokrasi olma zorunluluğu vardır. Avrupa'da Doğu blokunun tek partili rejimlerine karşı bir sınır gibi de görülebilecek NATO'nun bu ilkesi, Doğu-Batı Bloku'nun ayrışma sürecini netleştirmiştir. Soğuk savaş örgütü olarak değerlendirilen NATO'nun kuruluşunda, özellikle Sovyetler Birliğine karşı caydırıcı bir askeri blok oluşturma çabası bulunur.

NATO'nun temel iddiası, üye ülkelerin güvenliklerinin bölünmezliğidir. Toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığın garanti edilmesinin getireceği güven duygusunun dünya barışının korunabilmesinin temel koşulu olduğu inancına dayanmaktadır. NATO Antlaşmasının 5. Maddesi, NATO üyesi ülkelerden birisine ya da birden çok üyeye yönelik herhangi bir saldırının, tüm üyelere yönelmiş sayılacağını ve bireysel ya

da toplu savunma hakkının kullanılacağını bildirir. NATO'ya karşı gerçekleştirilecek herhangi bir saldırıya, nükleer silahlar dahil her türlü güçle karşı çıkacak bir biçimde hazır bulunmanın, caydırıcı bir güç oluşturacağı ilkesine dayalı bir strateji geliştirmiştir. "NATO stratejisi"/"Kitlesel Karşılık Stratejisi", diye adlandırılan NATO'nun soğuk savaş stratejisi, soğuk savaşın yumuşama dönemine girmesiyle birlikte "esnek savunma" doktriniyle değişmiştir.

Saldırı silahlarıyla uyumlu bir karşı saldırı düzenleme ilkesine dayanan "esnek savunma stratejisi", iki bloklu dünyanın sonunun gelmesiyle, yani 1990'larda, yerini "**yeni strateji**" arayışına bırakmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması ve Varşova Paktının feshedilmesi NATO'nun da varlığının tartışılmalı bir konuma gelmesinin temel nedenidir. Ancak NATO 1991'de yeni dünya düzenine uyum çabalarını, "kapsamlı güvenlik kavramı stratejisi"ni sunmuştur. NATO'nun "yeni stratejisi", çok yönlü ve farklılaşan tehditlere karşı esneklik ve hareket yeteneğini geliştirerek Avrupa'da NATO'nun rolünü yeniden belirleme arayışlarına odaklanmaktır. NATO'nun sunduğu öncelikli hedefler, çatışma risklerini en aza indirmek, güven duygusunu arttırmak, NATO müttefiklerini tehdit eden güvenlik sorunlarına müdahale etmektir. NATO, "Yeni strateji"si uyarınca silahlı güçlerde indirim yaparken, çok uluslu acil müdahale birimi -Çevik güç- oluşturma kararı almıştır. Nükleer silah kullanmadan çözüm arama ilkesinin önemsenmesiyle, diyalog, işbirliği ve kolektif savunma ilkelerine dayanan yeni stratejisi, NATO'nun, "siyasal strateji"sini "askeri strateji"sinin önüne geçirme eğilimine vurgu yapar.

NATO 1999 Washington zirvesinde, 'Kitle İmha Silahları Merkezi' oluşturma kararıyla, ortak değerler sistemini paylaşmadığı ve barış için tehdit oluşturduğu düşünülen ülkelerde bulunan kitle imha silahlarının (Nükleer, biyolojik, kimyasal vb.) ortadan kaldırılma beklentisini belirlemiştir. Ortak hedefleri paylaştığı düşünülen ve büyük çoğunluğu bizzat NATO üyesi olan Avrupa Birliği ile ortak proje arayışları da, NATO'nun yeni Avrupa'da yeni rol arayışı bağlamında anlaşılabilir. Örneğin, 2002'de NATO'nun AB ile imzaladığı Berlin + anlaşmasıyla AB'nin NATO'nun askeri donanımını gerek görülen durumlarda kullanabilmesinin yolu açılmıştır. NATO bugün güvenlik tehditlerine karşı çeşitli operasyonlara katılmaktadır (Avrupa, Asya ve Afrika). NATO'nun kuruluşunda geçerli olan Orta Avrupa'da çıkabilecek bir savaşa karşı hazırlık mekanizmaları artık operasyonel görevler üstlenebilecek küresel bir dönüşüme uyum göstermiştir. 11 Eylül 2001'de ABD'yi hedef alan terör saldırıları bu dönüşümü tetikleyerek NATO'nun terörle mücadele hedefine odaklanmasıyla sonuçlanmıştır.

Terörizmin tüm NATO üyelerini hedef alabilecek olması ve günümüzde artık tüm dünyada, terörün devletlerin iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası güvenlik sorunu olarak görülmesi söz konusudur. NATO da bu bağlamda terörle savaşımda önemli bir rol oynamak amacındadır. Bu kapsamda DEAŞ'la mücadele etmekte olan Müttefik güçleri desteklemektedir. Ayrıca, NATO'nun genişlemesine aşamalarıyla bakınca, yeni dünyaya uyarlanma sürecini de izleyebiliriz:

NATO Antlaşması ABD, Kanada, Fransa, Hollanda, Belçika Lüksemburg, İngiltere, İtalya, Portekiz, Norveç, Danimarka, İzlanda tarafından imzalanmıştır. NATO'ya Türkiye ve Yunanistan 1952'de (1951'de imzalanan Protokol), 1955'de de Almanya katılmıştır. Fransa 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekilmiş olup 2009'da geri dönmüştür. Yunanistan da, 1974'de askeri kanattan çıkmıştır (Türkiye'nin Kıbrıs çıkartmasına tepki olarak) 1980'de geri dönmüştür. İspanya 1982'de NATO üyesi olmuştur. Soğuk Savaşın sonu olarak kabul edilen 1989'da 16 üye devletten oluşan NATO, aşamalı bir biçimde eski Doğu Bloku ülkelerine de kapılarını açmıştır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 1999'da, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya 2004'de NATO'ya katıldılar. 2009'da Hırvatistan ve Arnavutluk'un katılımlarıyla NATO 28 üyeye ulaşmışken, NATO'ya son katılan ülke Karadağ (05. 06. 2017) ile üye sayısı 29 ülkeye ulaşmıştır.

NATO ortaklık antlaşmalarıyla etki alanını çok genişletmiştir. 'Ortak ülkeler': Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bosna Hersek, Ermenistan, Finlandiya, Gürcistan, İrlanda, İsveç, İsviçre, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Makedonya, Moldavya, Malta, Rusya, Sırbistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan'dır. Ayrıca "Akdeniz Diyalog" grubu: Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Moritanya, Ürdün, Tunus'tan oluşur. "İstanbul İşbirliği İnisiyatifi"ne; Bahreyn, Katar, Kuveyt ve Suudi Arabistan da katılmıştır. "Bağlantı Ülkeleri" ise Afganistan, Avusturalya, Japonya, Kore ve Yeni Zelanda, Kolombiya, Irak, Moğolistan, Pakistan'dır. İşbirliği içinde olduğu uluslararası örgütler Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Örgütü ve OECD'dir.

Şekil 6.3 NATO Üyeleri

NATO'nun Askeri ve Sivil Yapısı

Hem askeri yapısı hem de sivil yapısı olan NATO'nun en yüksek karar alma organı **Kuzey Atlantik Konseyi'**dir. Üye ülkelerin bir araya geldiği Konsey, üyelere tartışma, diyalog için bir altyapı sunar ve eşgüdüm sağlar. Genel olarak yılda iki kez Dışişleri bakanları düzeyinde toplanır. Hükümet ve Devlet Başkanlarıyla yapılan toplantılarına NATO Zirvesi denir. Konsey'e süreklilik kazandıran, üye ülkeleri temsil eden Büyükelçi düzeyindeki 'daimi temsilciler'dir. Konsey toplantılarına Genel Sekreter başkanlık eder. Her yıl sırasıyla bir üye ülkenin dışişleri bakanı Konsey Başkanlığı görevini üstlenir. Uluslararası işbirliği örgütü olan NATO'nun Konsey'inde kararlar oybirliğiyle alınır. Dolayısıyla oydaşma (Konsensüs) sağlama çabası çok önemlidir. Üye devletlerin birer oy hakkı vardır.

Savunma ve Planlama Komitesi (SPK)'nde ortak savunma yapısına katılan ülkeler NATO'nun askeri politikasını tartışırlar. Fransa'nın 1966'da askeri yapıdan çekilmesinden sonra kurulmuştur. Büyükelçiler düzeyinde de toplanan Komite yılda iki kez savunma bakanları düzeyinde toplanır. NATO'nun Askeri Yapısı'nın en yetkili organıdır.

Nükleer Planlama Grubu güvenlik ve savunma politikasının nükleer güçlere ilişkin konuların tartışıldığı bir forumdur. Savunma Bakanları düzeyinde ve Savunma Planlama Komitesiyle beraber yılda iki kez toplanır. Gerekli olursa elçiler düzeyinde de toplanabilir.

NATO Genel Sekreteri - Uluslararası sekreterliğin başkanı, örgütün en yüksek memurudur ve dört yıllığına seçilir. Ana organ ve komitelere başkanlık eder. Yani, Kuzey Atlantik Konsey'ine, hem de Savunma Planlama Komitesi'ne başkanlık eder. Ayrıca, Genel Sekreterliğe bağlı uzmanlık daireleri, Siyasi İşler Dairesi, Savunma Planlaması ve Politikası Dairesi, Savunma Desteği İşleri Dairesi, Bilimsel İşler Dairesi, Altyapı, Lojistik ve Konsey Harekât Dairesi'dir. NATO'nun şimdiki Genel Sekreteri Jens Stoltenberg (Kasım 2017), NATO'nun varlığını sürdürebilmesi için 2018 yılı için kapsamlı bir dönüşüm öngören NATO zirvesi önermiştir.

Askeri Komite, üye ülkelerin Genelkurmay Başkanlarından ya da daimi görevli askeri personel-temsilcilerden oluşur. Askeri düzlemdeki en yüksek sorumluluk bu organdadır. Askeri Komite

de Konsey'e karşı sorumludur. Savunma ve Planlama Komitesini ve NATO Genel Sekreterini bilgilendirmek, danışmanlık yapmak ve eşgüdümü sağlama görevleri bulunur. Komite, NATO kuvvetlerinin bölgelerarası eşgüdümünü sağlar. Bölgeler, 'Atlantik Yüksek Komutanlığı', 'Avrupa Yüksek Komutanlığı', 'Manş Yüksek Komutanlığı' ve 'ABD-Kanada Bölgesel Planlama Grubu'ndan oluşur. NATO yüksek komutanları bölgelerinin savunma planlarını hazırlamakla yükümlüdürler. NATO'nun kara, deniz, hava tatbikatlarını yönetirler. NATO'nun üye ülkelerinin ulusal silahlı kuvvetlerinin dışında bağımsız bir silahlı gücü, ordusu yoktur.

NATO ve Yugoslavya-Kosova Krizi Örneği

Sırbistan'ın (Miloseviç'in) 1990'da Kosova'nın özerkliğini kaldırarak Sırbistan'a katmasıyla, çoğunlukta olan Arnavutlar direnişe geçmişlerdir. Miloseviç'in tüm baskılarına ve yürüttüğü 'etnik temizlik' politikasına karşı Arnavut Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) başlattığı silahlı mücadele 1998-1999'de Kosova savaşına dönüşmüştür. Yugoslav Ordusuyla Kosova Kurtuluş Ordusunu karşı karşıya getiren bu savaş sırasında "uluslararası bağlantı grubu" (ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve Rusya) katliamları durdurmak için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda düzenlenen Rambouillet Konferansı, NATO'nun gözlemciliğinde Sırplarla Arnavutların anlaşmalarını sağlama çabalarındandır ancak, Kosova'daki insan hakları ihlallerinin ve katliamların durdurulmasının aciliyeti gerekçesi, 1999 Mart ayında NATO'nu tek taraflı aldığı kararıyla, NATO öncülüğünde askeri müdahale (hava müdahalesi) gerçekleştirmesiyle kesilmiştir. Ardından bölgeye uluslararası barış gücü askerleri yerleştirilmiştir. NATO müdahalesinin meşruiyetini sağlama çabaları uluslararası hukuk kurallarıyla oluşan çelişkileri aşma çabasına yoğunlaşmıştır. Kosova müdahalesinin, BM Güvenlik Konseyi'nin Çin ve Rusya'nın veto haklarını kullanarak engellenmiş olması, gerçekten de NATO'nun müdahalesini uluslararası hukukla çelişkili bir konuma getirmiştir. Ancak, Kosova'da varolan ciddi insan hakları ihlalleri, yaşanan ciddi boyutlardaki insani krizin yanı sıra hemen müdahale edilmemesi durumunda çok daha büyük bir savaşla karşılaşılacağı savı, NATO'nun müdahalesinin temel gerekçelerinden olmuştur. Daha sonra Kosova geçici bir süre BM denetiminde kalmıştır. 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Sırbistan, Uluslararası Adalet Divanı'na Kosova'nın bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle başvurmuştur. Ancak 22 Temmuz 2010'da Divan, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin uluslararası hukuku ihlal etmediği sonucuna vararak Kosova'nın bağımsızlığını onaylamıştır.

NATO ve Afganistan Sorunu Örneği

Afganistan'da görev yapan Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (İSAF) NATO öncülüğünde görev yapmaktadır. 2001'de 11 Eylül saldırıları gerekçesiyle ABD'nin kararıyla başlatılmış olan müdahalenin uluslararası toplumla bağlantısı Afganistan'da sağlanması hedeflenen iç güvenliğin dünya barış ve güvenliğiyle ilişkisi olduğu iddiasıdır. Terörle mücadele politikası Taliban'la El Kaide'nin bağlantısını kesmek, eğitim kamplarını kapattırma çağrısı, El Kaide lideri Usame bin Laden'i teslim alıp yargılama, Taliban ve yandaşlarının iktidarını ortadan kaldırarak insan hakları ihlalleriyle mücadele etmek gibi konulara odaklanmıştı. Aslında Taliban'ın ele geçirdiği bölgelerdeki insan hakları ihlalleri ve terörizme destek gerekçeleri, BM Güvenlik Konsey'inin uluslararası yaptırım kararları almasına yol açmıştı.

1999'da 1267 sayılı karar ve 2000'de 1333 sayılı kararlar alınmış ve uygulanmaya başlanmıştı. Önce Ekim 2001'de ABD- İngiliz askeri müdahalesinin gerçekleştirilmesiyle Taliban ve El Kaide Afganistan'ın doğusundaki dağlık bölgeye çekilmişti. Birleşmiş Milletlerin oluşturduğu barış gücü İSAF (International Security Assistance Force) "Uluslararası dengeleyici destek gücü" bölgeye gelmişti. Altı ayda bir sırayla katılımcı ülkelerin komutasında sürdürülen harekât daha sonra, NATO komutasına geçmiştir. 2003 (Ağustos) yılından itibaren müdahale NATO bünyesinde kurumsallaştırılmıştır.

İSAF, NATO üyesi ülkelerin yanı sıra NATO üyesi olmayan ülkeleri de kapsamaktadır ve uluslararası sahnede bir sorumluluk paylaşımı örneği olmuştur. Ancak, 2006'dan itibaren Taliban isyan hareketinin başlamasıyla, sağlanmış olan görece istikrar bozulmuştur. 19-20 Kasım 2010 NATO Zirve toplantısında konuşan dönemin BM Genel

Sekreteri Ban Ki Moon Afganistan sorununun askeri yolla çözülemeyeceğini söyleyerek son durumun ne derecede tıkanmış olduğunu vurgulamıştır. Aynı toplantıda, 2014 yılına kadar NATO koalisyon güçlerinin Afganistan'dan tamamen çekilmesi kararlaştırılmıştır.

Afgan ulusal güçleri zamanla terörle mücadele konusunda yetkiyi ele almıştır. 1 Ocak 2015'den itibaren Afgan güvenlik güçleri ve kurumlarına yardımcı olabilmek için yeni bir misyon kurulmuştur (Resolute Support - RSM). İstihbarat, gözetleme ve keşif (İSR) yolsuzluk, kaçakçılık, narko-terör vb. gibi geniş bir çerçevede Afgan kurumlarının özerkleşebilmelerini destekleyecek sivil desteğin 2020'ye uzatılması hedeflenmiştir. Burada, NATO ile Afganistan'ın siyasal diyaloğu ve geniş anlamda bir işbirliğinin sürekliliği öngörülmektedir. NATO'nun en uzun süreli misyonlarından Afganistan misyonu sırasında DEAŞ'ın da Afganistan'da varlık göstermeye başlaması ve Taliban'ın destekçisi gibi görülmesi, Afganistan'ı genel anlamda terörizmle mücadele konularında NATO'nun yeni rolü ile uyumlu bir hedefe dönüştürür. 2017 itibarıyla NATO'dan ABD özel güçlerine destek olarak Afganistan'a asker takviyesi yapması da istenmiştir.

Öğrenme Çıktısı

4 NATO'yu tanımlayabilme ve uluslararası sistemde barış ve güvenlik konusundaki arayışlara ilişkin oynadığı rolü çözümleyebilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
NATO'nun barış ve güvenliği sağlama hedefini tartışınız.	Türkiye'nin NATO üyesi olmasının önemini yorumlayınız.	NATO'nun dünya barış ve güvenliğini sağlama konusundaki sorunlarını yorumlayınız.

1 Barış ve güvenliğin uluslararası örgütler düzleminde sağlanma çabası konusunda yorum yapabilme

Dünya Barışı ve Güvenliğini Sağlamayı Hedefleyen Uluslararası Örgütler

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya sahnesinde barış ve güvenliği sağlama görevini uluslararası işbirliği örgütleri üstlenmiştir. Uluslararası örgütler insan toplulukları arasındaki ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan önemli araçlardandır ve dünya sahnesinde barış, güvenlik ve adaleti sağlamak ve korumak hedefleri çerçevesinde kurulmuşlardır. Ulusal egemenlik haklarına dokunmadan etkinliklerini sürdüren uluslararası "işbirliği örgüt"leri üye statüsü olan ülkelerin politikalarını müzakere ve ikna süreçleriyle dönüştürebilirler. Bağlayıcı kararlar alabilmek için oybirliğine gerek duyarlar. İşbirliği örgütleri çerçevesinde ülkeler biraraya gelerek dünya sahnesini biçimlendirebilmektedir.

2 Birleşmiş Milletler Örgütünün barış ve güvenliği koruma ve sağlama konusunda yorum yapabilme

Birleşmiş Milletler Örgütü-Barış ve Güvenlik Arayışı

Uluslararası örgütlerden dünya barışı ve güvenliğini sağlamak hedefi çerçevesinde örgütlenmiş olan Birleşmiş Milletler Örgütünün kuruluşu, yapısı ve işleyiş mekanizmaları uluslararası işbirliği örgütü niteliklerine sahiptir. Birleşmiş Milletler Örgütünün, İkinci Dünya savaşının ardından gelen dünya sisteminde barış ve güvenliği sağalama çabasında önemli etkinlikleri olmuştur. BM'nin doğuş ve gelişimi, temel kurumları, BM'nin uluslararası nitelikli sorunların çözümünde oynayabildiği rolün sınırlarını da belirler. Kıbrıs sorunu, Filistin sorunu ve Kolombiya barış süreci örneklerinde Birleşmiş Milletlerin rolü değerlendirilebilir.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

3 Uluslararası Ceza Mahkemesinin barış ve adaleti sağlama hedefi konusunda yorum yapabilme

Uluslararası Ceza Mahkemesi – La Haye – Barış ve Adalet Arayışı

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin barış, güvenlik ve adalet arayışında insan hakları alanda işbirliği hedefiyle kurulumuş ve işleyiş mekanizmaları uluslararası işbirliği örgütü niteliklerinde bir Mahkemedir. 2002 yılında daimi bir mahkeme olarak çalışmaya başlamış olan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), cezasız kalmış savaş suçları türü suçların uluslararası düzlemde yargılayıp cezalandırılabilecek bir yargı mercii olarak değerlendirilebilir.

4 NATO'yu tanımlayabilme ve uluslararası sistemde barış ve güvenlik konusundaki arayışlara ilişkin oynadığı rolü çözümleyebilme

NATO Barış ve Güvenlik Arayışı

Uluslararası işbirliği örgütlerinden NATO'nun barış ve güvenlik arayışıyla askeri alanda işbirliği hedefleri, kuruluş aşamaları ve işleyiş mekanizmaları uluslararası işbirliği örgütü niteliklerindedir. NATO'nun barış ve güvenliği sağlama hedefiyle geliştirdiği soğuk savaş stratejisi, soğuk savaşın yumuşamasına uyarlanan stratejisi ve SSCB'nin yıkılışının ardından yenidünya düzenine uyum gösterme çabasıyla geliştirdiği yeni stratejisi örgütün küreselleşen dünyaya uyum çabasının göstergesidir. NATO'nun yapısı ve işleyiş mekanizması uluslararası nitelikli sorunların çözümünde bir rol oynamasını sağlamaktadır. Bu özellikleri Kosova ve Afganistan sorunları örnekleriyle değerlendirilmiştir.

1 Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluş hedeflerinden **değildir?**

A. Bölgesel bir güç olmak
B. Dünya barış ve güvenliğini sağlamak
C. Dünya barış ve güvenliğini korumak
D. Çatışmaları engellemek
E. Uluslararası bir güç olmak

2 Birleşmiş Milletler Örgütü aşağıdaki savaşlardan hangisinin ardından kurulmuştur?

A. Birinci Dünya Savaşı
B. İkinci Dünya Savaşı
C. Kurtuluş Savaşı
D. Napolyon Savaşları
E. Kore Savaşı

3 Aşağıdakilerden hangisi "Uluslararası işbirliği örgütlerinin ayırt edici özelliklerinden **değildir?**

A. Bağımsız, egemen devletlerce, ortak hedefler çerçevesinde kurulurlar.
B. Ulusal egemenlik haklarına dokunmadan etkinliklerini sürdürürler.
C. Ulusal egemenlik hakkının örgüte devredilmesini öngörürler.
D. Üye devletlerin birbirlerinin politikalarını yakından tanıma, tartışma ve birlikte hareket etme arayışının platformudur.
E. Bağlayıcı kararların alınabilmesi için oybirliğinin sağlanması gerekir.

4 1945'de Birleşmiş Milletler'in kuruluşuna katılabilmek için aşağıdaki devletlerden hangilerine savaş açmış olmak gerekmekteydi?

A. Rusya ve Çin
B. Avusturya ve Polonya
C. Kuzey Kore ve İran
D. Amerika ve Kanada
E. Almanya ve Japonya

5 Aşağıdakilerden hangisi Uluslararası Ceza Mahkemesi –UCM'nin kuruluş hedefidir?

A. Avrupa'da haksız rekabetle savaşmak
B. Kültürler arası diyalog platformu oluşturmak
C. Barış ve adaleti sağlamak
D. Göçmenlerin adalet sorunlarıyla ilgilenmek
E. Dünya güvenliğini sağlamak

6 Aşağıdakilerden hangisi UCM'nin üyesi olmak için imzalanması ve onaylanması gereken antlaşmadır?

A. Paris antlaşması
B. San Francisco antlaşması
C. Schengen Konvansiyonu
D. Roma Statüsü
E. Lizbon Antlaşması

7 Aşağıdakilerden hangisi NATO üyesidir?

A. Güney Afrika
B. Burkina Faso
C. Meksika
D. Hindistan
E. İngiltere

8 Aşağıdakilerden hangisi NATO'nun Afganistan'daki yeni misyonudur?

A. Savaş suçlarını kovuşturmak
B. Afgan güvenlik güçleri ve kurumlarına yardımcı olmak
C. Afganistan'a yerleşmek
D. Afganistan'ın ekonomik kalkınmasını finanse etmek
E. Kültür alanında proje üretmek

9 Aşağıdakilerden hangisi NATO'nun kuruluş temelindedir?

A. Roma Statüsü
B. AB Antlaşması
C. Milletler Cemiyeti antlaşması
D. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
E. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. Maddesi

10 2017'de katılan yeni üye ile NATO'nun kaç üyesi olmuştur?

A. 12 üye
B. 193 üye
C. 29 üye
D. 47 üye
E. 27 üye

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. A	Yanıtınız yanlış ise "Bm'nin Kuruluşu ve Gelişimi" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise "Bm'nin Kuruluşu ve Gelişimi" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yatınız yanlış ise "Dünya Barışı ve Güvenliğini Sağlamayı Hedefleyen Uluslararası Örgütler" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yatınız yanlış ise "Bm'nin Kuruluşu ve Gelişimi" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
5. C	Yatınız yanlış ise "UCM" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
6. D	Yanıtınız yanlış ise "UCM" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. E	Yatınız yanlış ise "NATO" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
8. B	Yanlış ise "NATO" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
9. E	Yanlış ise "NATO" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
10. C	Yanlış ise "NATO" bölümünü yeniden gözden geçiriniz.

6 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Bağımsız, egemen devletlerin barış ve güvenliği sağlama amacıyla, kendi iradeleriyle güçlerini bir araya getirmeleri anlamına gelir. Söz konusu olan bu hedef doğrultusunda örgütlenmeleri, yani kurumlaşmalarıdır.

Araştır 2

Birleşmiş Milletler Örgütü dünya barış ve güvenliğini koruma hedefiyle öncelikle savaşları, çatışmaları engelleme çabasındadır. Uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak, üye devletlerarası uyuşmazlıkları gidermek için, uzlaştırma, arabuluculuk, etraflı soruşturma gibi çabalar işe yaramazsa "yaptırım" uygulama yolunu deneyerek barış arayışını sürdürür. Savaş durumunda ise öncelikle savaşın en kısa zamanda durdurulması için çaba gösterir. Çatışmaların yayılmasını engellemek için ateşkes yönergesi verebilir. BM-Barış güçleri, çatışmayı ve gerilimi hafifletebilmek için savaş alanına gidip çatışan tarafların arasına yerleştirilebilir.

Araştır 3

UCM barış ve adaleti sağlama hedefiyle, cezasız kalmış savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu, saldırı suçlarında sorumluluğu olanların cezalandırılabileceği önemli bir uluslararası yargı mercii oluşturmuştur. Aynı zamanda da bu tür suçlara karşı caydırıcı bir mekanizma olarak düşünülmüştür. Ulusal egemenlik haklarına dokunmayacak biçimde kurulmuş dengeli bir sistem arayışının ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Birleşmiş Milletler Örgütü ile iyi bir iletişim içindedir.

Araştır 4

NATO, soğuk savaş döneminde Batı Bloku ülkelerinin barış ve güvenliği sağlama hedefleriyle kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden biçimlenme ve kalkınma çabalarında özellikle askeri alana odaklanmış örgütlenme örneğidir. Bugün küreselleşen bir güç olarak barış ve güvenliği sağlama hedefindedir.

Kaynakça

Bennett, A.Le Roy & Oliver, James K., Uluslararası Örgütler – İlkeler ve Meseleler, (2002) (Çeviri, 2015), (Çeviri: Nasuh Üslü), BB101, Ankara.

Defarges, Philippe Moreau. (1997). Relations Internationales – Questions régionales, Editions du Seuil, Tome I. Paris.

Defarges, Philippe Moreau. (1997). Relations Internationales – Questions mondiales, Editions du Seuil, Tome II. Paris.

Evren Balta (editör), (2014), Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2007). Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Alfa Yayınları no: 1851, İstanbul.

Hobsbawm, Eric. (1996). Kısa 20. Yüzyıl - 1914-1991- Aşırılıklar Çağı, (Çeviri Yavuz Alogan) Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Kertész, Imre. (1997). Kadersizlik, (Çeviri: İlknur İgan), Can Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

http://un.org

www.icc-cpi.int/

www.nato.int

www.mfa.gov.tr

Bölüm 7

Uluslararası Bölgesel Örgütler

Öğrenme çıktıları

Uluslararası Bölgesel Nitelikli Örgütler

1 Uluslararası Bölgesel örgütlerin farklı türleri ve işlevleri konusunda yorum yapabilme

Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine – Bölgesel Bütünleşme

2 Devletlerarası bölgesel bütünleşme örgütü Avrupa Birliği'nin tarihini, kurumlarını ve oynadığı rolü betimleyebilme

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

3 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uluslarüstü bir mahkeme olarak hedefleri ve işlevi konusunda yorum yapabilme

Uluslararası Bölgesel İşbirliği Örgütlerinden Örnekler

4 Uluslararası bölgesel işbirliği örgütlerinden bazı örnekleri (ASEAN, NAFTA, APEC) hedefleri, kuruluş aşamaları ve işleyiş mekanizmalarıyla tanıyabilme

Anahtar Sözcükler: • Avrupa Topluluğu • Avrupa Birliği • Avrupa Konseyi • Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi • Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi • ASEAN • NAFTA • APEC • İşbirliği Örgütü • Bütünleşme Örgütü

GİRİŞ

Bu ünitede, uluslararası bölgesel nitelikli örgütlerden örnekler inceleyeceğiz. İkinci Dünya Savaşı sonrası Dünya sisteminin önemli aktörlerinden sayılan bölgesel nitelikli örgüt örneklerinden önce Avrupa bölgesinin en önemli bütünleşme örgütü AB (Avrupa Birliği) incelenecek. Daha sonra işbirliği örgütü örneklerinden Avrupa Konseyi üyelerinin ulusüstü mahkemesi olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) incelenecek. AİHM, Avrupa hukuk alanı yaratma deneyimi olarak da görülebileceği için Avrupa bütünleşmesini pekiştiren bir aktör gibi değerlendirilebilecektir. Son olarak da Avrupa bölgesinin dışında işbirliği örgütü örneklerinden Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), ardından Kuzey Amerika bölgesi ülkelerinin kurduğu Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) incelenecek. Büyük Okyanus (Pasifik Okyanusu)'u çevreleyen bölge ülkelerini bir araya getiren bölgesel işbirliği örgütlerinden Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) bu ünitede inceleyeceğimiz son bölgesel nitelikli uluslararası örgüt olacak.

ULUSLARARASI BÖLGESEL NİTELİKLİ ÖRGÜTLER

Uluslararası örgütler gibi bölgesel nitelikli örgütler de ortak hedef(ler) çerçevesinde, gönüllü, bağımsız devletler tarafından kurulurlar. Bir bölge ile sınırlı uluslararası bölgesel örgütler, amaçları (genel kapsamlı ya da özel bir konu), örgütlenme biçimleri çerçevesinde belirlenmiş uluslararası bir antlaşma çerçevesinde ülkeleri bir araya getirirler. Uluslararası örgütler gibi bölgesel örgütler de kendilerine özgü hukuksal bir yapı kurgularlar, uluslararası hukuk kişiliğine sahiptirler (kamu hukuku bağlamında tüzel kişiliktir). Birbirlerinden çok farklı hedefler etrafında kurulabilirler ve birbirlerinden çok farklı kurumları, işleyiş mekanizmaları, yaptırım güçleri olabilir.

Uluslararası bölgesel nitelikli örgütler ulusal egemenlik haklarına dokunmayan işbirliği ile sınırlı örnekler olabildiği gibi, ulusal egemenlik hakkının aşamalı bir biçimde örgüt kurumlarına devrini öngören bütünleşme arayışında da olabilir. Örneğin, üye devletlerce belirlenmiş resmi dilleri ve çalışma dilleri bulunan uluslararası bölgesel örgütlerden bazılarının kendi yapıları içinde bağımsız mahkemeler kurulabilmiştir. Böylece kendi hukuklarından doğan anlaşmazlıklar bölgesel örgüt düzleminde çözümlenebilmektedir. Avrupa Birliği örneğinde AB Adalet Divanı bu türden bir mahkemedir. Bölgesel nitelikli örgütlerden Avrupa Konseyi çerçevesinde kurulmuş olan AİHM ise "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi"nde öngörülen insan olmaktan ileri gelen hakları savunan uluslararası-uluslarüstü mahkeme örneğidir.

Bölgesel bütünleşme kuramları da, özellikle son elli-altmış yıldır oluşturulan ya da düşlenen/önerilen bütünleşme projeleriyle/deneyimleriyle ilişkili olarak ortaya çıkmışlardır. Devletlerarası bütünleşme ve işbirliği deneyimleri ve/veya bütünleşme düşleri/projelerinin kurumları ve işleyiş mekanizmaları konularında yapılan sistemli çalışmaların bir bölümü artık klasikleşmiştir. Varolan en önemli ve kapsamlı bütünleşme deneyimi Avrupa Birliği olduğu için de bütünleşme kuramları özellikle AB deneyimine odaklanırlar. Bölgesel bütünleşme kuramlarının ilk dalgası özellikle siyasal bölgesel bütünleşmelerin kullandığı stratejilerin doğruluğunu savunan ve bunu açıklama çabasına yoğunlaşan kuramlardır. Burada siyasal bölgesel bütünleşme kuramlarına "federalizm", "işlevselcilik", "yeni işlevselcilik" gibi örnekler verebiliriz.

Modern bölgesel bütünleşme kuramları diye adlandırabileceğimiz yeni dalga ise öncelikle bölgesel bütünleşme çalışmalarında tek bir kuramın herşeyi açıklayamayacağı görüşünü paylaşmaktadırlar. Herşeyi kapsayan tek bir büyük kuram arayışı yerine, çok sayıda birbirini tamamlayan kuramın bölgesel bütünleşme süreçlerini daha iyi açıklayabileceğini gösteren çok sayıda çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalarda, yapılarla bireylerin rolünü bir arada düşünebilecek çok değişkenli çalışmalara yoğunlaşılmaktadır.

Avrupa Birliği karar alma sürecini ayrıştırarak inceleme eğiliminde olanlar, seçeneklerin oluşturulması, devletlerarası pazarlıklar ve kurumsal yetki devri aşamalarının her birinin ayrı ayrı incelenmesi gereği iddiası üzerine kurulanlar, önemli karardan çok bu kararların uygulanması ve toplumdan aldıkları tepkilerle ilgilenenler sıralanabilir. "Konstrüktivizm", "kurumsalcılık", "yeni kurumsalcılık", "yönetişim", "Avrupalılaşma", Avrupa bütünleşmesinin sosyolojisi, siyasal kuram, "tarihsel kurumsalcılık" devletlerarası bütünleşme olgusunun uluslararası boyutunu ön planda tutan "liberal hükümetlerarasıcılık" gibi geniş bir çeşniden söz

edebiliriz. AB çalışmaları, olgunun uluslararası boyutunu unutmadan, kamu politikaları alanı, karşılaştırmalı siyaset bilimi alanı, siyasal sosyoloji alanı ve siyasal düşünceler alanlarıyla alışveriş içinde sürdürülen araştırmalarla geliştirilmektedir. Uluslararası bölgesel örgütlerin işbirliği ile sınırlı olanları ise daha çok uluslararası ilişkiler kuramlarının çözümleme alanlarında gerçekçilik, davranışçılık, bağımlılık yaklaşımları (dünya sisteminin merkez-çevre ilişkileri), çoğulculuk gibi kuramların sınandığı örnekleri oluştururlar.

Öğrenme Çıktısı

1 Uluslararası Bölgesel örgütlerin farklı türleri ve işlevleri konusunda yorum yapabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Uluslararası bölgesel örgütlerin işbirliği örgütü ve bütünleşme örgütü olmaları ne anlama gelmektedir?	Türkiye izlediğimiz örneklerden hangi bölgesel örgütlerin üyesidir?	Uluslararası bölgesel nitelikli örgütlerin sosyal ve siyasal bilim kuramlarının örnek inceleme konuları olmalarını yorumlayınız.

AVRUPA TOPLULUKLARINDAN AVRUPA BİRLİĞİNE – BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME

İkinci Dünya savaşı sonrasında Avrupa'nın parçalanmışlığını aşma çabaları devletlerarası işbirliği hedefiyle kurulan çok sayıda bölgesel örgütün dünya sahnesine katılmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin, 1948'de Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını kolaylaştırma hedefiyle, ABD'nin Marshall yardımlarının dağıtımını örgütlemek için OEEC - Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (1961'de OECD – Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne dönüşmüştür) kurulmuştur. Aynı şekilde, Avrupa bölgesinde siyasal yakınlaşmayı sağlamak için 1949'da kurulmuş olan Avrupa Konseyi ya da Batı Avrupa'nın savunmasını hedeflemiş BAB–Batı Avrupa Birliği (1948) gibi örgütler, savaş sonrasında Avrupa'nın kaybetmiş olduğu gücünü, güvenini ve yaşam düzeyini yeniden kazanmak için gösterdiği çabalardandır. Bu dönemde kurulan işbirliği örgütleri Avrupa'nın Batı Avrupa ve Doğu Avrupa olarak iki süper gücün etki alanında bölünmesine de görünürlük kazandırmışlardır. Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine varan süreç ise, soğuk savaş ortamında öncelikle Batı Avrupa ülkelerinin kapsamlı bir bütünleşmeye yönelme kararlarıyla kurulmuştur.

Avrupa Birliği'nin Kuruluş Aşamaları

Bugün AB, 28 Avrupa ülkesini (İngiltere ayrılma sürecini tamamlarsa 27) siyasal ve ekonomik bütünleşme projesi çerçevesinde bir araya getirebilmiştir. AB bütünleşme örgütü olarak, federasyon yönelimli konfederal bir yapıya sahiptir.

Barış ve istikrarın ekonomi alanında gerçekleştirilecek bütünleşme çabalarıyla sağlamlaştırılabileceği inancıyla yola çıkan AB, İkinci Dünya savaşından sarsılmış, yıkılmış olarak çıkmış Avrupa ülkelerinin bölgesel işbirliği örgütlerinin hedeflerini yetersiz bulan ülkelerce, yani Fransa Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından kurulmuştur.

dikkat

Bütünleşme örgütü (Integration): Kararların oyçokluğuyla alınabilmesi yönünde ilerleyerek ortak politikaları derinleştiren yani geliştiren örgütlerdir. Dolayısıyla, bütünleşme örgütlerinde ulusal egemenlik hakkının ulusüstü bir otoriteye devri söz konusudur.
İşbirliği (Cooperation) örgütlerinde ise kararlar oybirliğiyle alınabilir, ulusal egemenlik hakkı devredilmez.

1948'de Avrupa ülkelerini bir araya getiren La Haye Kongresi'nde Winston Churchill, bir tür "Avrupa Birleşik Devletleri" kurulması gereğinden söz etmiştir ancak 1949'da kurulan Avrupa Konseyi bu düşün uzağında kalmıştır. Avrupa bütünleşme düşünün uygulamaya geçmesine katkısı olan başlıca önemli devlet adamları ve siyasetçiler Jean Monnet (Fransız Devlet adamı), Robert Schuman (Fransız Dışişleri Bakanı), Konrad Adenauer (Federal Almanya Devletinin ilk Devlet Başkanı), Alcide de Gasperi (İtalyan Dışişleri Bakanı), Altiero Spinelli (İtalyan siyasetçi), Paul Henri Spaak (Belçika Başbakanı ve Dışişleri Bakanı)dır. Avrupa'da barışı korumak, Avrupa ülkelerine dünya sahnesinde kaybetmiş oldukları gücü yeniden kazandırabilmek için öngörülen yeni birleşme modelini 9 Mayıs 1950'de Robert Schuman sunmuştur. "Schuman Bildirgesi"nin sunulduğu gün olarak 9 Mayıs Avrupa Birliğinin kuruluş günü sayılmış ve Avrupa Günü olması kararlaştırılmıştır.

Avrupa Günü: Simgesel bir önemi olan 9 Mayıs 1950'de Robert Schuman'nın Avrupa bütünleşmesinin özünü ve önemini vurgulayan bildirisini sunduğu gündür. 1985'de AB Milano Zirvesinde 9 Mayıs günü Avrupa'nın kuruluş günü olarak resmen kabul edilmiştir. Bu kapsamda 9 Mayıslarda AB Kurumlarını ve AB yurttaşlarını yakınlaştırmayı hedefleyen kutlamalar düzenlenmektedir.

Avrupa Topluluklarının ilk adımı kömür ve çelik sektörlerinin yönetimini ulusüstü bir otoritenin denetimine aktarma temelinde şekillenen **Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)**'nu kuran **Paris Anlaşmasıyla** atılmıştır (18 Nisan 1951- Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg). Üye devletlerin yasama organlarının onayıyla 1952'de uygulamaya giren AKÇT Antlaşması kararlaştırıldığı gibi elli yıl geçerli olmuş ve 2002'de sona ermiştir ancak söz konusu iki sektörle ilişkili kurallar Avrupa Topluluğunca süreç içinde zaten üstlenilmiştir.

AKÇT'nin hedefi kömür, çelik sektörlerinde gerekli malların ve bu sektörlerde çalışanların serbest dolaşımını sağlayacak ortak pazar oluşturmaktı. Kurumları, ulusüstü "Yüksek Otorite" (Jean Monnet başkanlığında), Bakanlar Konseyi ve Ortak Meclis idi. Topluğun oluşturduğu ortak pazar iki sektörle sınırlı olsa da, üye olmayan ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamak gibi girişimler o dönemde başlamıştır.

AKÇT'nin ardından bütünleşme sürecini hızlandırmak için 1952'de Jean Monnet'nin tartışmaya sunduğu ortak bir "Avrupa Ordusu" kurma projesi başarısızlıkla sonuçlansa da **Avrupa Siyasi Topluluğu** (AST) "Birleşik Avrupa Devletleri İçin Eylem Komitesi"nin kurulmasına engel olmamıştır. 1955 yılında Avrupa Topluluğunun üye ülkelerinin Dışişleri Bakanlarının gerçekleştirdiği Messina Toplantısı Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluklarının-AAET kuruluş hazırlıklarına onay vermiştir.

25 Mart 1957'de Roma'da **AET** ve **AAET**'yi kuran **Roma Antlaşması** aynı altı ülke tarafından imzalandı ve 1958 yılında uygulamaya girdi. Avrupa Toplulukları tüm Avrupa ülkelerinin katılımına açıktır. Roma Antlaşmasıyla, üye ülkelerde malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımları hedefleniyordu. Yavaş yavaş ilerleyecek bir sürecin sonunda, AET bu hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak yapıların ve politikaların oluşturulmasını öngörmüştü. 1960'ların başlarında bütünleşme sürecini hızlandırma çabalarının yarattığı krizin çözülmesiyle 1965 yılında imzalanan Avrupa Topluluklarının kurumlarını **birleştiren** sözleşmenin 1967 yılında uygulamaya girmesiyle AKÇT, AET ve AAET **Avrupa Topluluğu'na (AT)** dönüşmüş oldu.

1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yla genişleyen topluluğun ikinci genişleme dalgası 1981'de Yunanistan'ın, üçüncü genişleme dalgası 1985'de İspanya ve Portekiz'in katılımlarıyla sürmüştür. 1980lerde on iki üyeli AT derinleşme sürecini hızlandırarak, 1986'da tek pazarı oluşturmayı hedefleyen **Avrupa Tek Senedi** imzalandı ve 1987'de uygulamaya girdi.

Tek Senet malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin üye ülkeler arasında dolaşımlarının önündeki engelleri ortadan kaldırma hedefini "92 programı" diye adlandırılan bir projeyle uygulamayı hedefliyordu. Bu adım aynı zamanda AT'nin etki alanını ekonomik ve sosyal bütünleşme, araştırma ve teknolojik gelişme, çalışanların sağlık ve güvenlik sorunları, çevre politikaları gibi alanlara doğru genişletti. Tek Senet'le iç pazara ilişkin alanları ilgilendiren konularda **nitelikli çoğunluk**la alınan karar oranını arttırarak, bütünleşme yönünde bir adım daha atıldı.

Karar alma biçimleri: Oybirliği ve basit çoğunluğun yanı sıra Nitelikli Çoğunluk ilkesi benimsenmiştir. Nitelikli çoğunluk oyu, Lizbon Antlaşmasında 2014'e dek geçerli olmak üzere belirlenmiştir. Üye ülkelerin çoğunluğu ilkesine uyum sağlanmışsa 345 oyun 255'idir.

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışı, eski Doğu Bloku ülkelerinin de AB üyesi olabilme perspektifini gündeme getirmiştir. Süreç, Batı Almanya ile Doğu Almanya'nın birleşmesiyle başlayıp, "Öteki Avrupa" ülkelerinin de AB'ye katılma talebinde bulunmalarıyla tamamlanmıştır. Bu dönemde atılan en önemli adım **Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma**'nın (1992-Maastricht Antlaşması) 1 Kasım 1993'de yürürlüğe girmesidir.

Avrupa Topluluğunun resmen Avrupa Birliği olarak adlandırılması bütünleşme yönünde atılmış bir adımdır. Avrupa Birliği'nin hedefi, üye devletlerin ortak bir pazar oluşturarak kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabilmesini sağlayabilecek bir yapıya yavaş yavaş ulaşırken, siyasal bütünleşme sürecini ilerletmektir. Yani AB yavaş yavaş bütünleşme, derinleşme süreçlerini sürdürürken, siyasal düzlemde gerçekleşecek bir birlikteliğin bu süreci doğal olarak izleyeceği varsayımına dayanır.

Derinleşme: AB'nin federasyon çağrışımlı ortak politikalarının oranının artması, ekonomik ve siyasal bütünleşme yönünde ilerleme anlamına gelmektedir. Avrupalılaşmak da bu bağlamda kullanıldığında AB'nin derinleşmesi ve bu alana katılmak için AB normlarına ve yasalarına uyum göstermek anlamına gelmektedir.

Avrupa Birliği Antlaşması ya da Maastricht Antlaşması'yla AB, Tek para birimine geçiş hazırlıklarının yanı sıra Topluluğun etkinlik alanını eğitim, mesleki eğitim, kültür, sağlık, tüketicinin korunması, trans-Avrupa ağları, endüstri alanlarına doğru genişletmiştir. Geliştirilmiş ortak politikalarla tek bir pazar oluşturma yönünde, nitelikli çoğunluk alanını genişletirken, ortak karar alma mekanizmasında bazı konularda Avrupa Parlamentosu'nu Konsey'le eşit konuma da getirmiştir. 2009'a dek geçerli olacak üç sütunlu bir yapı kurmuştur. Daha sonra Lizbon Antlaşması bu üç sütunu birleştirmiştir.

Birinci sütun Avrupa Topluluğu, **İkinci sütun** Ortak Dışişleri ve Güvenlik (ODGP), **üçüncü sütun** Adalet ve İçişleri (AİP)'nden oluşmaktaydı. İkinci ve üçüncü sütun hükümetlerarası işbirliği temelinde düşünülmüştü. AB'nin böylece Topluluk **müktesebatı**'nı geliştirmesi ve uluslararası alanda siyasal bir görünürlük sağlama arayışı, güvenlik kimliği oluşturma çabalarıyla da desteklemiştir.

AB müktesebatı (Fransızcası, acquis communautaire): AB'nin temel antlaşmaları, yasaları ve yönetmeliklerinden doğan hak ve yükümlülüklerin bütünüdür. Topluluk müktesebatını AB'ye katılmak isteyen ülkelerin hepsi kabul ederek AB'ye katılabilirler. **"Farklılaşmış bütünleşme"** açılımı ise üye ülkelerin bazı politikalara katılacak düzeyde olamamaları nedeniyle bir takım çekirdek politikaların, önce bazı üyelerce geliştirilmesinin kabul edilmesidir. Bugün, ortak para birimi Avro'nun 28 üye'den (İngiltere ayrılınca 27) 19'u tarafından kullanılması, Schengen alanında 28 üye'den (İngiltere ayrılınca 27) (Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İsveç, İtalya, Macaristan, Malta, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Polonya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan olmak üzere) 22 AB üyesinin yanı sıra, AB üyesi olmayan 4 (İzlanda, İsviçre, Lihtenştayn, Norveç) Avrupa devletinin Schengen alanında olması örnek verilebilir.

AB 1 Ocak 1999'da resmen Avro'nun resmi para birimi olarak kullanımına 11 ülkenin katılımıyla geçmiştir. Bugün 28 üye ülkenin (İngiltere ayrılınca 27) 19'u Avro para birimini kullanmaktadır (Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan). Ayrıca AB, 1993'de eski Doğu Avrupa ülkelerine genişleme tartışmaları sırasında **"AB Kopenhag kriterleri"** başlığı altında AB'ye katılımın zaten varolan koşullarını kağıt üzerine dökmüştür.

AB Kopenhag kriterleri 3'e ayrılır: 1-Sağlamlaşmış çoğulcu demokrasi, Hukuk Devleti, İnsan hakları ve Azınlık Haklarının korunması; 2-Pazar ekonomisi ve AB iç pazarının rekabet koşullarıyla başa çıkabilecek gelişmiş ekonomi; 3-AB müktesebatını benimseme ve uygulama ilkeleri AB'ye katılım kurallarına dönüşmüştür.

AB'nin resmi dil sayısı 24'e ulaşmıştır (Almanca, Bulgarca, Çekçe, Danca, Estonca, Fince, Felemenkçe (Hollandaca), Fransızca, Hırvatça, Macarca, İngilizce, İrlandaca, İspanyolca, İsveçce, İtalyanca, Letonca, Litvanca, Maltaca, Lehçe, Portekizce, Romence, Slovakça, Slovence, Yunanca). 60'dan fazla azınlık dili ve bölgesel dil bulunmaktadır ve AB sınırları içinde konuşulan dillerin sayısı çok daha fazladır. AB dil çeşnisini koruma ve destekleme çabasındadır.

Dördüncü genişleme dalgasıyla 1995'de Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in de katılımlarıyla 15 üyeli AB, **Amsterdam Antlaşması**'yla (1997- 1999'da uygulamaya girmiştir) yurttaşlara yakınlaşma hedefine odaklanmıştır. "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" arayışında temel haklar ve ayrımcılığın engellenmesi ve AB yurttaşlarının serbest dolaşımını kolaylaştıracak önlemler arttırılmıştır (sınırların denetimi, vize, göçmen ve siyasal sığınmacı politikası ve adli olaylarda işbirliği). Schengen Antlaşması metne katılmıştır. AB'nin özellikle 15 ülkeden 27 üye ve ötesine geçebilmesini sağlayacak kurumsal dönüşümü, 2000 yılında imzalanan Nice Antlaşmasıyla tasarlanmıştır. 2003'te yürürlüğe giren **Nice Antlaşması,** AB'nin asli birlik kurumları Avrupa Parlamentosu, AB Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Adalet Divanı, Sayıştay ve ayrıca birlik organları, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi'nin üye sayılarında değişiklikler yapmıştır.

Nice Antlaşması birçok alanda kademeli olarak uygulamaya girecek nitelikli çoğunluk oylamasının alanını genişletmiştir. Ekonomik ve parasal politikalar, uyum politikası, ulaşım politikası, kültür, özgürlük, güvenlik ve adalet alanları ve iç pazarı ilgilendiren bazı alanlarda nitelikli çoğunluk ilkesine geçiş kararlaştırılsa da ulusal hassasiyet yaratacak alanlarda bu geçiş yapılamadı. Nice Antlaşmasının hemen ardından 2004 yılında AB beşinci genişleme dalgasıyla 10 yeni üyeyi birliğe katmıştır (Kıbrıs ve Malta dışında eski Doğu Avrupa ülkelerinden Estonya, Letonya Litvanya, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya). 2007'deki beşinci genişlemenin devamı olarak düşünülen genişleme dalgasıyla Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla AB 27 üye devlete ulaşmıştır. 2013'de ise Hırvatistan'ın katılımıyla AB 28 üyeli bir birlik olmuştur.

Lizbon Anlaşmasının 50. maddesine uygun bir biçimde 2017-2019 **Brexit** (Britain-exit yani İngiltere'nin Avrupa Birliğinden çıkma kararı) sürecini izleyeceğiz. 2016 referandum sonucunda İngiltere'de AB'yi terk etme kararı alınmıştır. AB yetkilileriyle gerçekleştirilen görüşmelerin sonunda 2019 tarihinde İngiltere'nin AB'den ayrılma sürecinin son aşamasını tamamlaması öngörülmüştür. AB (yeni bir katılım ya da terk durumu olmazsa) ilkece, 27 üye ülkeli bir topluluk olacaktır. AB tarihinde yalnızca genişleme dalgalarını izledik. İlk daralma süreci 2017'de başlamış olup öngörüldüğü gibi 2019'da sonlanırsa İngiltere'nin AB'den ayrılmasıyla ilk "daralma" sözkonusu olacaktır. Süreci aşamalarıyla izleyeceğiz. Diğer taraftan İngiltere'de konu tartışılmaya devam ediyor, Brexit karşıtları süreci geri çevirme çabasındalar.

AB'nin Başlıca Ortak Politikaları ve Ortak Politikaları Destekleyen Programlar: Gümrük Birliği, Tek Pazar, Ortak Tarım Politikası, Yapısal Politikalar, Ortak Ticaret Politikası, Avrupa Yurttaşlığı, Ortak Eğitim, Bilim ve Kültür Programları, Tüketiciyi Koruma Programı, Araştırma ve Çevre Politikası, Sağlık Politikası, Sosyal Politika, Bölgeler Politikası, Siyasal Sığınmacı, Göçmen Politikası, Serbest Dolaşım, "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası", "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet," Politikası".

Genişleme: Avrupa Birliğine kurucu üyeler olan Fransa Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un ardından yeni üye devletlerin katılmasına genişleme denir. AB'yi 28 üye devlete ulaştıran genişleme dalgalarıyla şöyle sıralanmıştır:
Birinci genişleme 1973 - İngiltere, İrlanda ve Danimarka;
İkinci genişleme 1981 -Yunanistan;
Üçüncü genişleme 1985 - İspanya ve Portekiz,
Dördüncü genişleme 1995 - Avusturya, İsveç, Finlandiya;
Beşinci genişleme 2004- Litvanya, Letonya, Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya, Slovenya, Malta ve Güney Kıbrıs;
Beşinci genişlemenin devamı 2007 - Bulgaristan ve Romanya
Altıncı genişleme 2013- Hırvatistan

Kasım 2017 itibariyle, **AB'ye aday statüsü:** Türkiye, İzlanda, Karadağ, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk.
AB'ye potansiyel aday statüsü: Bosna-Hersek, BM/Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı ile Kosova.

Şekil 7.1 Avrupa Birliği Haritası

Nice Antlaşması uygulamaya girmeden, 2001'de Laeken zirvesinde AB Antlaşmalarının birleştirilmesi konusu, Avrupa Anayasası Antlaşması projesiyle gündeme gelmişti. AB'yi Anayasa'sı olan Federal bir devlet aşamasına sıçratmak isteyenlerle, hükümetlerarası yapının korunduğu ve çok yavaş bir derinleşme düşünenler arasında yoğun tartışmalar yaşandı. Avrupa Anayasası Antlaşması, 2004'de Roma'da tüm üye devletlerce imzalansa da, Fransa ve Hollanda referandumlarında reddedildi. AB'nin bu krizi Aralık 2007 Lizbon AB Konsey toplantısında 27 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarınca imzalanan Reform anlaşmasıyla aşıldı. Teker teker her üye ülkenin parlamentosu tarafından onaylanan (İrlanda'da referandumla Reform Anayasası'nın reddedilmesinin ardından uzlaşmaya varılarak ikinci bir referandumla kabul edildi) Antlaşma 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girmiştir. Lizbon Antlaşması diye de adlandırılan Reform Antlaşmasının Anayasal bir niteliği bulunmamaktadır. Bugün yine AB'nin yeni Antlaşma gereksinimi konusu tartışılmaktadır.

Avrupa Birliğinin İşleyiş Mekanizmaları

AB'nin "kurumsal üçgeni" diye adlandırılan yasama mekanizması AB Konseyi, AB Parlamentosu ve AB Komisyonu'undan oluşur. "Olağan yasama yöntemi" Lizbon Antlaşmasıyla birlikte, AB Konseyi'nin AB Parlamentosu'yla birlikte "ortak karar alma" (co-decision) mekanizması alanını genişletmiştir. AB'nin ayrıca Özel Yasama Yöntemleri vardır. Danışma Yöntemi (Komisyon'nun hazırladığı öneri konusunda Avrupa Parlamentosu-AP'nin bağlayıcı olmayan görüşünü bildirmesi) ve Muvafakat Yöntemi (AP'nin Komisyon'un önerisine veya AB'nin uluslararası anlaşmalara taraf olmasına onay vermesi)dir. Olağan Yasama yönteminde AB Komisyonu yasama teklifini hazırlar. Bu aşamada, gerekiyorsa danışma kurumlarının yanı sıra, sivil toplum kuruluşları, işverenler, işçi sendikaları, yerel otoriteler gibi konuyla ilgili taraflarla görüşmelerde bulunur.

Lizbon Antlaşması "AB yurttaş girişimi" (European Citizen's initiative - ICE)'ni de bu sürece katmıştır. AB üyesi en az yedi ülkenin, toplam bir milyon Avrupa yurttaşının imzasıyla AB Komisyonunu yasal düzenlemeler konusunda harekete geçirme hakkı 1 Nisan 2012'den beri geçerlidir. Bugüne dek, elli kadar başvuru girişimi olmuştur. Yalnızca ikisi prosedüre uygun bulunarak son aşamasına ulaşmıştır. Birçok sivil toplum örgütünün reddedilme gerekçelerini kabullenemeyerek, "AB Yurttaş Girişimi"ni eleştirmeleri ve AB dışı olanaklar yaratma arayışlarına yoğunlaşmalarıyla sonuçlanmıştır. Yine de AB'nin özgün yapısını tamamlayan organları ve paralel mekanizmalarla siyasal sosyal aktörlerin katılımını sağlayabilme kapasitesi olduğunu iddia edebiliriz.

AB'nin alacağı önemli kararların öncesinde uzun bir olgunlaşma süreci işletilmektedir. "By pass" mekanizmaları diye de adlandırılan bu süreç AB'nin "demokrasi açığı" sorununu çözmese de etkisini hafifleten bir etmendir. Lizbon Antlaşmasının getirdiği önemli bir esneklik de, tüm üye devletlerin kendi anayasal düzenlerinin öngördüğü biçimde AB'den ayrılma hakkıdır (50.madde). Bu hakkı ilk kullanan ülke İngiltere olmuştur.

AB'nin "demokrasi açığı" sorunu: AB Komisyonu'nun AB hükümeti gibi bir işlevinin olmasına karşın seçilmişlerden oluşmaması ve AB halklarının seçmiş olduğu Parlamenterlerin ise yeterince gücünün olmaması sorunudur.

Komisyon hazırladığı taslağı Konsey'e ve AP'ye iletir. Yasama, Komisyon ve AP'nin anlaşmaya varmasıyla gerçekleştirilir. AP taslak önerisinde değişiklik talebinde bulunursa Komisyon taslak öneriyi değiştirir. AB Konseyi, AP'nin değişiklik önerisini kabul edebilir veya değişiklik yapıp AP'ye iletir. AP, Konsey'in ortak pozisyon belgesini kabul ederse mevzuat kabul edilmiş olur. Reddederse (veto) mevzuat önerisi kabul edilmez. Değişiklik önerisinde bulunursa, öneri Konsey ve Komisyon'a gönderilir. Komisyon bu konuda görüş bildirir ve Konsey Komisyon'un kabul ettiği değişiklikleri nitelikli oy çokluğuyla kabul eder. Komisyon'un onaylamadığı değişiklikleri ise Konsey'in oybirliğiyle kabul etmesi gerekmektedir. "Uzlaşma Komitesi" AP ve Konsey'in anlaşmaya varamadığı durumlarda kurulur. AP ve Konsey'den eşit sayıda temsilcinin katılımıyla kurulan "Uzlaşma Komitesi"nde de anlaşma sağlanamazsa taslak mevzuat yasalaşamaz. Komite anlaşmaya varırsa, taslak tekrar AP'ye gönderilir ve Konsey'le AP'nin onayını alarak kabul edilir. Lizbon Antlaşması Ulusal Parlamentoların da AB karar alma sürecinde bir yerleri olmasını kabul etmiştir.

Avrupa Birliği'nin Kurumları ve Organları

Avrupa Komisyonu

AB'nin bütünleşme sürecinin merkezindeki kurumdur ve AB hükümeti çağrışımı yapar, AB'nin çıkarlarını koruması beklenir. Brüksel'de konumlanmıştır ve görev süresi beş yıldır. Nice Antlaşmasının belirlediği ve Lizbon'nun değiştirmediği kurumsal geçiş süreci uyarınca 28 üye devletten birer Komiserden oluşmakta olan Komisyon, beş yıllığına görevdedir. Komisyon'nun başkanı üye devletlerce AP'nin görüşü alındıktan sonra atanır. 2014-2019 döneminde Jean-Claude Juncker Komisyon başkanıdır. Komisyon üyeleri de AP'nin onayıyla atanırlar. Atamalar yapıldıktan sonra Komiserler kendi hükümetlerinden bağımsız bir konum elde ederler, AP'ye karşı sorumludurlar. Önemli bir sorun görürse, Parlamento'nun nitelikli çoğunlukla alacağı bir kararla Komisyon'un görevine son verme hakkı vardır.

Komisyon, AB Antlaşmalarının uygulamalarını tarafsızlık ilkesine göre gözetir ve denetler. Yaygın deyişle, "Antlaşmaların Bekçisidir". Antlaşma ihlali soruşturması başlatma yetkisi vardır, sorunu AB Adalet Divanı'na götürebilir. Her Komisyon üyesi AB politikalarından biri veya birden çoğunun sorumluluğunu üstlenir. Genel müdürlükler (DG – Direction générales) ve uzmanlık bölümleri vardır. Ancak, Komisyon kararları ortak alınır, Komisyon üyelerinin ortak sorumluluğundadır. Komisyon AB'nin yasama sürecini başlatır yani inisiyatif alma gücü vardır. Yasa önerilerini AB Konseyine sunar. Aynı zamanda yürütme görevi de vardır. AB Konseyi ve AB zirve kararlarını uygulamaya geçirir. Ayrıca Komisyon birçok uluslararası platformda ve üçüncü ülkelerle ilişkilerde AB'yi temsil etmekle yükümlüdür. Komisyonun idari kadroları Brüksel'de görevlidir, küçük bir bölümü de Lüksemburg'dadır. Komisyon bünyesinde 38000 görevli çalışmaktadır. Lizbon Antlaşması Avrupa Parlamentosu'nun Komisyon üzerindeki etki alanını da genişletmiştir ama Komisyonun kurumlar arası denge sağlayıcı rolü korunmuştur.

AB Konseyi

Brüksel'de bulunur. AB üye devletlerin temsilcisi Bakanları bir araya getiren **Bakanlar Konseyi,** AB karar alma sürecinin merkezindeki kurumdur. Yasama yetkisini AP ile paylaşır. AB'nin yıllık bütçesi Konsey ve AP tarafından onaylanır. Ekonomi politikalarının eşgüdümünü sağlar. AB'nin uluslararası antlaşmalarını imzalar. AB'nin dış politikasını ve savunma politikasını belirler. Yargı organları ve polis güçleri arasındaki eşgüdümü sağlar.

Kararlar oybirliğiyle veya nitelikli çoğunlukla alınır. Ancak, Lizbon antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle hemen geçerli olamasa da "çifte çoğunluk sistemi" öngörülmüştür: Nitelikli çoğunluğun hem üye devletlerin ağırlıklı oylarını, hem de nüfuslarını göz önünde bulundurması anlamına gelmektedir. Bu koşullarda, AB nüfusunun en az %65'i ve üye devlet sayısının % 55'inin hesaplanması gerekmektedir (bu durumda engelleyici azınlık dört ülkeden oluşacak). Bazı politikalar konusunda ise oybirliği ilkesi geçerlidir. Toplantılara katılacak bakanlar gündemle bağlantılı olarak belirlenir, dolayısıyla daimi üyeleri yoktur. Konsey toplantılarının sıklığı da konulara göre değişir. Ayda bir ya da üç-dört ayda bir vb.

AB'nin önemli organlarından Daimi Temsilciler Komitesinin rolü (COREPER), Özel Tarım Komitesi'nin ilgilendiği tarım konuları hariç,

Konsey'in çalışmalarını hazırlamaktır. COREPER, ulusal yönetimlerden gelen memurların oluşturduğu çalışma grupları tarafından desteklenir. Üye devletlerle AB kurumları arasında bir anlaşma zemini oluşturmaya çalışır. AB Konseyi genel sekreterliğinde aşağı yukarı 3500 görevli çalışmaktadır. AB Konseyi altı ayda bir dönüşümlü olarak sırası gelen üye ülke tarafından yönetilir (Dönem Başkanlığı).

Avrupa Konseyi-Zirve

Üye ülkelerin hükümet veya devlet başkanları, Komisyon başkanı, AB Dış ilişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisinin ve toplantıların başkanlığını üstlenen Zirve Başkanı'nın katılımıyla toplanır.

Yasama yetkisi yoktur ancak AB'nin temel yapısı, yönelimi, gündemi Konsey toplantılarında kararlaştırılır. AB'nin Bakanlar Konseyi düzeyinde tıkanmış sorunlarını aşmaya yarayan toplantılarda resmi olmayan görüşler tartışmaya açılabilmektedir. 1974'de başlayan Konsey toplantıları, 1992'de kurumsallaşmıştır. 2009'da ise Konsey AB'nin resmi kurumlarından olmuştur. AB'nin "demokrasi açığı" sorununun özellikle "meşruiyet açığı" boyutunu hafifleten kurumlardandır.

- **AB Zirvesi Başkanı:** Lizbon Antlaşması ile 2009'dan itibaren başlatılan uygulamayla, 2.5 yıllığına nitelikli çoğunluk ile atanmıştır. Bir dönem daha atanabilir. İlk AB Başkanı Herman Von Rompuy (Belçika eski Başbakanı) ikinci AB başkanı ise Donald Tusk (Polonya eski Başbakanı) olmuştur (2014'den beri).

- **AB Dış ilişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi:** Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerdendir. Konsey'in genel sekreterlik işleri, dışişleri ve güvenlik politikasının yüksek temsilciliği ve AB Dış ilişkiler Komiserliği işlevlerini yerine getirir. Kendisine özgü bir idari birim vardır (AB Dış İlişkiler Servisi). İlk AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton (İngiltere, Tony Blair hükümeti eski devlet bakanı ve AB eski ticaret komiseri), 2009'da göreve gelmiştir. İkinci AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'dir. (İtalya eski Dışişleri Bakanı) 2014'den beri görevdedir.

Avrupa Birliği Parlamentosu (AP)

Strazburg'da bulunur. Avrupa yurttaşlarının temsilcilerinden oluşur. 1979'dan beri üye ülkelerde yapılan AB Parlamentosu seçimlerinde genel oy ve doğrudan seçimlerle Parlamenterler belirlenir. 2014'te yapılan AB Parlamentosu seçimlerinin belirlediği 28 üye devletin 751 temsilcisinden oluşmaktadır (İlkece, 2019 seçimleri Brexit sonrası 27 üyeye dönüş anlamına gelecek.). Üye ülkelerin AP'ye göndereceksi Parlamenter sayısı nüfus oranlarına göre saptanır. AB Parlamenterleri seçildikleri ülkeleri değil siyasal eğilimleri temsil ederler. AP'de bugün sekiz adet siyasal grup vardır, ayrıca grup kuramayacak sayıdaki parlamenterlerin bağımsız olma hakları da vardır. AP'nin genel sekreterliğinde ve grupların işleyişini sağlayan 7650 görevli çalışmaktadır. AP komisyon çalışmalarını ve kısmi oturumlarını Brüksel'de sürdürür. Sekretaryası ise Lüksemburg'dadır. Görev süresi beş yıldır. Parlamento Başkanı iki buçuk yıl için üyelerin salt çoğunluğuyla seçilir. Parlamento'nun bir başkanı ve on dört başkan yardımcısı vardır.

AP yasama işlevleri, danışma rolü, görüş bildirme rollerinin yanı sıra ortak karar alma rolünü de elde etmiştir. Örneğin; Lizbon Antlaşması ile artık Komisyon'nun imzaladığı anlaşmalarda -ortaklık antlaşmaları, ticari antlaşmalar gibi- Avrupa Birliği Parlamentosu'nun onayının alınması zorunludur. Veto hakkı da Lizbon'un getirdiği önemli haklardandır. AP'nin, AB Komisyon üyelerinin, Komisyon Başkanını atamalarını onaylamanın yanı sıra, denetleme yetkisiyle üçte iki çoğunlukla Komisyonu görevden alma yetkisi bulunur. AP Konsey ve Komisyonu izler ve sözlü-yazılı sorular yöneltir. Komisyonun programını onaylar. Araştırma komisyonları kurar, AB yurttaşlarının dilekçelerini inceler. İdari görevlerin kötüye kullanılmasından doğan sorunları incelemek için bir Ombudsman atar. AP ve Konsey bütçe konusunda yetkileri paylaşır. Yıllık bütçe AP onayını almak zorundadır. AP her yeni AB Antlaşmasıyla güçlendirilmeye devam etmektedir, çünkü AB'nin "demokrasi açığı" sorununu "meşruiyet açığı" ve "siyasal açık" boyutlarını AB yurttaşlarının siyasal katılımı ve temsil sorunlarını çözümleyebilecek denge arayışlarının odağındaki kurumdur.

AB Adalet Divanı

Lüksemburg'da bulunur. AB'nin yargısal denetim organıdır. AB mevzuatının uygulanmasını, AB Antlaşmalarına ve yasalara uygunluğu denetler. Uygulanma aşamasında, tüm üye devletlerce aynı şekilde yorumlanmalarını da sağlamakla yükümlüdür, hukuk yaratma ve boşluk doldurma işlevleri vardır. Üye devletler arasındaki, AB kurumları arasındaki, AB kurumlarıyla üye devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümlenmesi konusunda yetkilidir. Ayrıca özel kişi ve şirketler AB kurumlarının haksızlık yaptığı iddiasıyla Adalet Divanına başvurabilirler.

Adalet Divanı her ülkeden bir yargıç ve sekiz hukuk sözcüsünden oluşur. Divan yargıçları ve yasa sözcüleri altı yıl için üye devlet hükümetlerinin onayıyla atanırlar, yeniden atanmaları da mümkündür. Atamayla birlikte yargıçlar hükümetlerinden bağımsız bir konuma ulaşırlar. AB Adalet Divanı'nın, Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve uzmanlık mahkemelerinden oluşan üçlü yapısı vardır. Kararlar basit çoğunlukla alınır. Görüşmeler gizli yapılır, sonucu tüm yargıçlar imzalar. Temyiz olanağı bulunmayan kararları bağlayıcıdır. Adalet Divanının iş yükünü hafifletebilmek için, 1989'da Asliye Mahkemesi kurulmuştur. Yine aynı yöntemle seçilen, her ülkeden birer yargıçtan oluşan Mahkeme, sekreterlik işleri, idari işler veya çeviri sorunları konusunda Adalet Divanının alt yapısını kullanır. Kişiler ve şirketlerin açtığı davalarla ilgilenir. Hukukla ilişkili sorunlar ise Adalet Divanı tarafından karara bağlanır.

AB Hukuku: AB hukukunun Asli (birincil) kaynağı AB'nin geçerli olan Antlaşmaları ve ekleridir. AB hukukunun Türev kaynakları ise AB kurumlarınca yaratılmıştır:
AB'nin imzaladığı uluslararası antlaşmalar, Tüzük (Réglement) üye devletlerin hukuklarında uygulama zorunluluğu vardır. **Yönerge** (Directive) zorunludur, ama yönergeler hedefleri belirler, üye devletlerin bu hedeflere ulaşma biçimlerini belirlemez. **Karar** (Décision), yalnızca hedefledikleri ülke ya da işyeri, firma vb. tarafından doğrudan uygulamaya geçirilir. **Tavsiye** (Recommendation) hiçbir uygulama zorunluluğu yoktur. Bu şekilde AB kurumları görüşlerini sunmuş olurlar. Görüş bildirme (Avis) hiçbir uygulama zorunluluğu yoktur. Hukuki yaptırımı olmayan görüşlerdir. Karar alma yetkisi olan kurumlarca sunuldukları gibi danışma organlarınca da sunulurlar.

Avrupa Sayıştayı

AB'nin diğer önemli kurumlarından Sayıştay, AB bütçesinin doğru bir biçimde kullanılmasını sağlamakla görevlidir. Her yıl bir önceki yıla ilişkin rapor hazırlar. Merkezi Lüksemburg'da olan Sayıştay 1975'de kurulmuştur ve her üye devletin altı yıl için atadığı birer üyesi bulunur. Konsey, AP'ye danışarak atamaları yapar.

Avrupa Merkez Bankası

1998'de Frankfurt'ta kurulmuş bağımsız bir organdır. Avro'nun idaresinden sorumludur ve hükümetlerden bağımsız bir biçimde çalışır. AB üyesi ülkelerin Merkez Bankaları sistemiyle birlikte çalışır.

AB'nin karar alma yetkisi olmayan danışma kurum ve danışma organları, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Avrupa Bölgeler Komitesi, AB Yatırım Bankası, Ombudsmandır. AB'nin çok sayıda gözlemevi ve vakıfları da bulunur.

Yaşamla İlişkilendir

"Topluluğun İnşası"

Avrupa Topluluğunun kuruluş tarihi olan 1958, yaşanan iki büyük politik krizden dolayı Avrupa için kayda değer bir yıldı. Bu olaylardan birinin merkezi Bonn, diğerininki Paris'ti. Sovyet başkanı Nikita Kruşçev'in Batılı üç işgal gücüne kentin statüsünde değişiklik talep eden bir ültimatom gönderilmesiyle, Berlin krizi patladı. Neredeyse bir nükleer savaşla sonuçlanacak olan 1962 Küba füze krizi ile birlikte, Kruşçev'in, müttefik dört ülkeyi Doğu Avrupa'yı kontrol etmek amacıyla kuşatma altında tuttukları Berlin'den çıkarma çabaları doruğa ulaştı. Berlin ve Küba krileri ile Ortadoğu ve Tayvan krizleri, Soğuk Savaşı alevlendirdi ve AT'nin ilk yıllarında uluslararsı ilişkilere egemen oldu.

Fransa'daki kriz bu kadar kapsamlı uluslararası sonuçlar yaratmasa da, AT üzerinde daha etkili oldu. Topluluğun faaliyete başlamasından beş ay sonra, Fransız ordusu Cezayir'de isyan başlattı ve Paris'teki hükümeti indirmekle tehdit etti. Böylece pek sevilmeyen Dördüncü Cumhuriyet utanç verici bir şekilde sona erdi. (…)

De Gaulle AT'yı kurulduğu anda enkaza dönüştürebilirdi. Aksine, rakip bir serbest ticaret bölgesine ilişkin İngiliz teklifinden uzak durarak ve 1960'larda gümrük birliğinin uygulanması planına bağlı kalarak AT'yi korudu. (…)" (s.113)

Kaynak: Dinan, Desmond. (2009). **Avrupa Birliği Tarihi,** (Çeviri: Hale Akay), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yaşamla İlişkilendir

"Bir medeniyet konstelasyonu olarak bakıldığında Avrupa temelde üç medeniyetten oluşmaktadır: Batı Yahudi-Hıristiyan, Rus-Slav ve Müslüman Türk medeniyetleri. Bunların herbiri içerisinde de elbette oldukça büyük ve çeşitli bir toplum ve devlet gelenekleri bulunmaktadır. Medeniyet tanımını "Avrupa Medeniyeti" başlığı altında bu medeniyetlerin ilkine hapsetmek, medeniyet kelimesini yalnızca kültürel ifadelerle sınırlandırmakta ve birçoklarının bu terim ile özdeşleştirdiği ideolojik özelliklerin oldukça uzağında kalmaktadır. Bu terimi sadece Batı ile özdeşleştirmek, birçok zorluğu beraberinde getirmektedir çünkü Avrupa, sadece jeopolitik Batı kavramından daha geniş bir şeye işaret etmektedir. Dahası, Avrupa'yı bir medeniyet konstelasyonu olarak görmek, odak noktasını Avrupa tarihindeki temel referans noktaları olarak devletlerden uzaklaştırmaktadır. Devletler tarihi şekillendiren öncelikli güçler olsalar da, medeniyetlere dair bir perspektif moderniteyi oluşturan kültürel, coğrafi ve siyasi faktörleri öne çıkarmaktadır (s. 77) (...) O halde son olarak Avrupa nedir? Avrupa, birbirinden farklı şeyler arasındaki ilişkilere atıfta bulunmak için kullanılan bir terimdir ve onun gerçekliğini oluşturan tek şey, tam olarak öteki ile kendisini ilişklendirme biçimidir ki bu ilişki, Avrupa'nın kendi tarihini de kapsamaktadır. Avrupa medeniyet konstellasyonu, sadece çoğul bağlantılarda görünürlük kazanan bir yapıdır. Yüzlerce yıllık kültürel tercümenin bir sonucu olarak Avrupa medeniyetleri örtüşmekte ve birbirlerine nüfuz etmektedir. (s.82)"

Kaynak: Delanty, Gerard, (Ed.) (2015), **Doğu ve Batı'nın Ötesinde Asya ve Avrupa,** (çeviren: Firdevs Bulut) Matbu Kitap, İstanbul.

Öğrenme Çıktısı

2 Devletlerarası bölgesel bütünleşme örgütü Avrupa Birliği'nin tarihini, kurumlarını ve oynadığı rolü betimleyebilme

Araştır 2

Uluslararası bölgesel bütünleşme örgütü Avrupa Birliğinin kuruluş dinamikleri nelerdir?

İlişkilendir

Türkiye'nin AB'nin tam üyesi olma hedefini yorumlayınız.

Anlat/Paylaş

Avrupa Birliği bütünleşme hedefine nasıl yaklaşmaktadır, anlatınız.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Avrupa Konseyine bağlı olarak uluslararası- uluslarüstü bir mahkeme olarak Fransa'nın Strazburg kentinde 1959'da kurulmuştur.

Avrupa Konseyi: Uluslararası bölgesel işbirliği örgütüdür. 1949'da kurulmuştur. Bugün 47 üyesi olan Avrupa Konseyi çoğulcu liberal demokrasilerin siyasal işbirliği platformunu oluşturmuştur.

AİHM'nin hedefi, Avrupa Konseyi üyelerinin 1950'de imzalanan ve 1953'te yürürlüğe giren "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi"ne (European Convention of Human Rights) saygı göstermelerini sağlamaktır. AİHM, sözleşmede öngörülen insan olmaktan ileri gelen hakları savunan uluslararası bölgesel bir mahkemedir. Uluslararası hukukta "insan hakları" statüsü önce BM örgütü çerçevesinde tanımlanmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında yurttaş haklarının ötesine geçerek insanların doğuştan ve vazgeçilmez, devredilemez haklarını koruma arayışıyla 1948'de imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisiyle (Universal Declaration of Human Rights) önemli bir adım atmıştır. Ancak, BM Genel Kurulunda kabul edilmiş olan bildirgenin bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Yaptırım mekanizması eksikliği sorunlarını gidermek için başka sözleşmeler imzalanmışsa da (Kişisel Haklara İlişkin Sözleşme ve Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme) bu arayışlardan en önemlisi bölgesel düzlemde imzalanan "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" (AİHS) olmuştur.

AİHS, AİHM yoluyla doğrudan uygulanabilir kurallar da sunabilmiştir. Avrupa Konseyi ülkelerine AİHM'nin yetkisini kabul etme zorunluluğu getirilmesini aynı zamanda bir "Avrupa Hukuku" oluşturma çabası çerçevesinde görebiliriz. Avrupa Konseyinin işbirliği örgütü olmasına karşın AİHM ulus-üstü yönelimi olan bir uluslararası mahkemedir. AB bütünleşme örgütü olarak en başından beri AİHM'nin ilkelerini paylaşmıştır. Bugün Avrupa Birliği'nin tüm üyeleri aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesi oldukları için AİHM'nin alanındadırlar. Lizbon Antlaşmasıyla birlikte AB siyasal bir birlik olarak da AİHM'ye katılmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamış olan devletlerden herhangi birisi sözleşmeyi ihlal ederse bireylerin, grupların, sivil toplum örgütlerinin, tüzel kişiliklerin, doğrudan AİHM'ye başvuruda bulunabilme hakkı vardır. Başvuruların belirlenmiş usul kurallarına uygun bir biçimde yapılması gerekmektedir. AİHM konu, kişi, yer ve zaman açısından sınırlı olarak yargılama yetkisine sahiptir.

Sözleşmeye taraf bir devlet tarafından temel haklardan biri ya da birkaçının ihlalinden dolayı kendisini mağdur olarak değerlendiren kişiler de yargı mercii olarak AİHM'ye şikayette (başvuru) bulunabilirler. Ancak, "bireysel başvuru hakkının" ilgili devlet tarafından tanınması gerekir ve başvurunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde belirtilen haklardan biriyle ilişkili olması zorunludur. Başvuruyu

yapacak olan kişinin önce, kendi ülkesinde hakkını aramış olması, iç hukuk yollarının ulusal mevzuatın öngördüğü usule göre izlenmiş olması gerekiyor. Kişiler kendi ülkelerindeki tüm iç hukuk yollarını tüketip, olumsuz bir nihai karar durumunda, karar tarihinden itibaren altı ay içinde yazılı olarak AİHM'ye başvurabilirler.

Başvuru AHİM'nin resmi dilleri İngilizce ve Fransızca yapılır ama seçme sansı yok ise, 47 Avrupa Konseyi üyesinden birisinin diliyle de yapılabilmesi öngörülmüştür. Mahkemenin başvurunun esastan incelenmesine karar verebilmesi için öncelikle yapılan başvuruları "ön koşullar"da incelemesi ve bir eksik görmemesi gerekir. Mahkeme başvurunun ön koşulları bulundurmadığı kanısına varırsa, başvuruyu reddeder. Karşı başvuru yolu olmadığı için red kararı kesindir. Mahkeme'nin başvuruyu kabul etmesi durumunda ise esas hakkında karar vermeden önce, taraflara "dostane çözüm" önerme hakkı vardır. Başvurunun sonuçlanması için öngörülen "dostane çözüm yolu", yani tarafların kendi aralarında uzlaşabilmeleri gerekir ve bu sonucun da Mahkeme tarafından kabul edilmesi gerekir. Bu yolla bir çözüme ulaşılamazsa mahkemenin başvuruyu esastan görüşmesi gerekir. Önce tarafların yazılı görüşlerini alan mahkeme gerekli görürse duruşma yaparak tanık dinleyebilir, keşif yapabilir. Mahkeme başvuru sahibinin devlet tarafından hakkının çiğnenmiş olduğu sonucuna varabilir. Bu durumda "hakkaniyete uygun bir biçimde, zarar gören tarafın tazminine hükmeder". Tazminatı, suçlanmış olan devletin ödemesi gerekir. AİHM, ulusal yargı kararını ortadan kaldıramaz, iptal edemez, değiştiremez. Tazminat kararı verir ve uygulamayı denetler.

AİHM'nin yapısı 1998'de 11. Protokol'ün (değişiklik Protokolü) yürürlüğe girmesiyle yeniden düzenlenmiştir. Yarı zamanlı çalışan Divan'ın ve Komisyon'un yerine, kişilerin doğrudan başvurularını alabilecek sürekli bir yapı oluşturulmuştur ve yargılama süreci hızlandırılmıştır. Ama sistem büyüyen taleplerle başa çıkamadığı için reform tartışmaları gündemde kalmıştır. AİHM içtüzüğünün 47. Maddesinde yapılan değişiklikle başvuru koşulları zorlaştırılmıştır. Talepleri sınırlayarak Mahkemenin etkili bir çalışma gerçekleştirmesini sağlama hedefi, başvuru formlarının öngörülen koşullara uyumlu olmasını zorunlu kılmıştır. Aksi durumlarda Mahkeme başvuruyu, zaman kaybetmeksizin hemen reddedebilecektir. Formda aranan tüm bilgilerin bulunması gereği ve dosya ile eklerinin sınırlandırılması gibi zorunluluklar 1 Ocak 2014'de yürürlüğe girmiştir. 2016'da başvuru formunun formatı yenilenerek, çok özenli bir hazırlık beklentisini arttırarak, başvuru yapma yetkisine ilişkin düzenlemeleri de kapsamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sürekli olarak görev yapan ve sözleşmeci ülke sayısı kadar yargıçtan oluşur (bugün 47 üye ülke). Genel Kurul olarak toplanıp başkan ve iki başkan yardımcısı, Daire başkanları, yazı işleri müdürü ve yardımcılarını seçer. Daire kurma yetkisi vardır ve Mahkeme içtüzüğünü kabul eder. Mahkeme seçilmiş yargıçlar ve bürokrat hukukçulardan oluşur. Seçilmiş yargıçlar altı yıl için seçilmekte (her üç yılda yargıçların yarısı yenilenir) ve yeni düzenlemede aynı ülkeden birden fazla yargıcın seçilebileceği düzenlemesi getirilmiştir. Yargıçlar kendi ülkelerini temsil etmez, kendi adlarına görevlerini sürdürürler. Her üye ülke gerekli niteliklere sahip üç yargıç adayı sunar, seçimi Avrupa Konseyi'nin Parlamenterler Meclisi yapar. Mahkeme'de görevli bulunan "Bürokrat hukukçuların" da ülkelerinden bağımsız olmaları beklenir. Ayrıca başvuruyu yapanlara da bağımlı olmamaları önemlidir.

Yazı işleri müdürlüğü başvuru formlarını sunar. Mahkemeye gelen başvuruların incelenmesi için üç yargıçlı Komite'ler kurulur. Komite'ler yapılan bireysel başvuruyu "oybirliğiyle kabul edilemez" bulabilir, kayıttan düşürebilir. Ayrıca Mahkeme, yedi yargıçlı Daireler oluşturur. Daireler Komitelerin karar vermediği bireysel başvurular konusunda karar verirler. Bir Daire'de görülen davada önemli anlaşmazlıklar oluşursa dava Büyük Daire'ye yollanır. Bir tür Temyiz Mahkemesi rolü olan Büyük Daire on yedi yargıçtan oluşur -Mahkeme başkanı, başkan yardımcıları, Daire başkanları, ilgili ülke yargıcı ve Mahkeme Genel Kurulunun seçeceği diğer yargıçlar-. Büyük Daire'nin kararı kesindir.

Bireysel Başvuru Hakkı'nı Kullanan Bayan Titiana Loizidou Örneği: Bireysel başvuru hakkını 1987'de kabul etmiş olan Türkiye'ye karşı kullanan Loizidou, Mülkiyet Hakkı ve konuta saygı hakkının ihlali gerekçesiyle açtığı davayı kazanmıştır. Türkiye maddi tazminatı yedi yıl sonra ödemiştir ama kararın Loizidou'nun evine dönmesini uygulamaya geçirmeyerek uzlaşma arayışına girmiştir. Gerilim kaynağı olan bu boyutun yanı sıra binlerce Kıbrıs'lı aynı tür taleplerde bulunmaktadır.

Öğrenme Çıktısı

3 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uluslarüstü bir mahkeme olarak hedefleri ve işlevi konusunda yorum yapabilme

Araştır 3

Bölgesel nitelikli uluslararası bir mahkeme olan AİHM'ye kimler, ne gibi gerekçelerle başvuruda bulunabilir? Sizce AİHM insan haklarının korunması açısından önemli bir rol oynayabilir mi?

İlişkilendir

Avrupa Konseyi üyelerinin üye olduğu AİHM, Avrupa Birliğinin de resmen tanıdığı bir Mahkemedir. İkisi arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.

Anlat/Paylaş

AİHM'nin etkisini arttırabilmek için attığı adımları anlatınız.

ULUSLARARASI BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTLERİNDEN ÖRNEKLER

ASEAN – Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği

ASEAN (Association of South East Asian Nations) Güney Doğu Asya ülkelerinden Tayland, Filipinler, Malezya, Endonezya ve Singapur'un kurduğu uluslararası bölgesel ekonomik işbirliği örgütüdür. 8 Ağustos 1967'de Tayland'ın başkenti Bangkok'ta imzalanan ASEAN Bildirgesinde (Bangkok Bildirgesi de denir) birliğin hedefleri; bölge ülkelerinin barış ve güvenliğini sağlamak, ekonomik büyüme hızlarına ivme kazandırmak, toplumsal ve kültürel alanlarda gelişim için işbirliğidir.

1984'de Bruney Darussalam, 1995'de Vietnam, 1997'de Laos ve Myanmar (Birmanya), 1999'da Kamboçya'nın katılmasıyla on üyeye ulaşan ASEAN, 4.5 milyon kilometreyi kapsayan, büyük bir birliktir. 1976'dan beri Papua Yeni Gine gözlemci statüsünde olması, 2006'da Doğu Timur'un örgüte katılım başvurusunda bulunması (2017'de 11. tam üye olması beklenmektedir), Avustralya'nın katılım isteğini belirtmesi (buna karşı çıkan üyeler olduğu ileri sürülse de) birliğin daha da genişleyeceğini göstermektedir.

ASEAN soğuk savaş ortamında kurulmuş uluslararası örgütlerdendir. Öncelikle bölgeyi yoğun bir biçimde etkileyen siyasal gerilimi aşabilmek için, Sovyet Bloku'na karşı bir ekonomik dayanışma alanı oluşturmak ve komünist hareketleri engellemek, bölgedeki barış ve güvenliği sağlamak, istikrarı korumak gibi hedefler belirlemiştir. Biraraya gelemeyeceği düşünülen kurucu ülkelere bakınca gerçekten de yüzölçümü farkları, kültürel farklar, sömürge geçmişlerinden gelen farklar çarpıcı boyutlardadır. Ancak bütün farklılıklara rağmen, Tayland'ın diplomatik çabaları, 1961'de Tayland, Filipinler ve Malezya'nın kurmuş olduğu Güney Doğu Asya birliği (ASA) örgütünden yola çıkarak ASEAN projesini gündeme getirebilmiştir. Üye ülkeler en başından beri bölgelerinin, Vietnam savaşı örneğindeki gibi soğuk savaşın sıcak çatışma alanına dönüşmesini engelleme isteğindedirler ve ASEAN'ı askeri boyutları kapsayan bir örgüt olarak düşünmemişlerdir. 1971'de Kuala Lumpur Bildirgesi ya da 1976 Güney Doğu Asya Dostluk ve İşbirliği Antlaşması özellikle bölge ülkelerinin özerkliği ve bağımsızlığını garanti altına almak ve hiçbir dış gücün üye ülkelerin içişlerine karışmasına izin vermemek gibi ilkeler etrafında biçimlenmiştir. ASEAN'a üye ülkeler komünist bloktan komşularıyla (o dönen Kamboçya, Laos, Vietnam) da barış içinde yaşama isteklerini vurgulamışlardır.

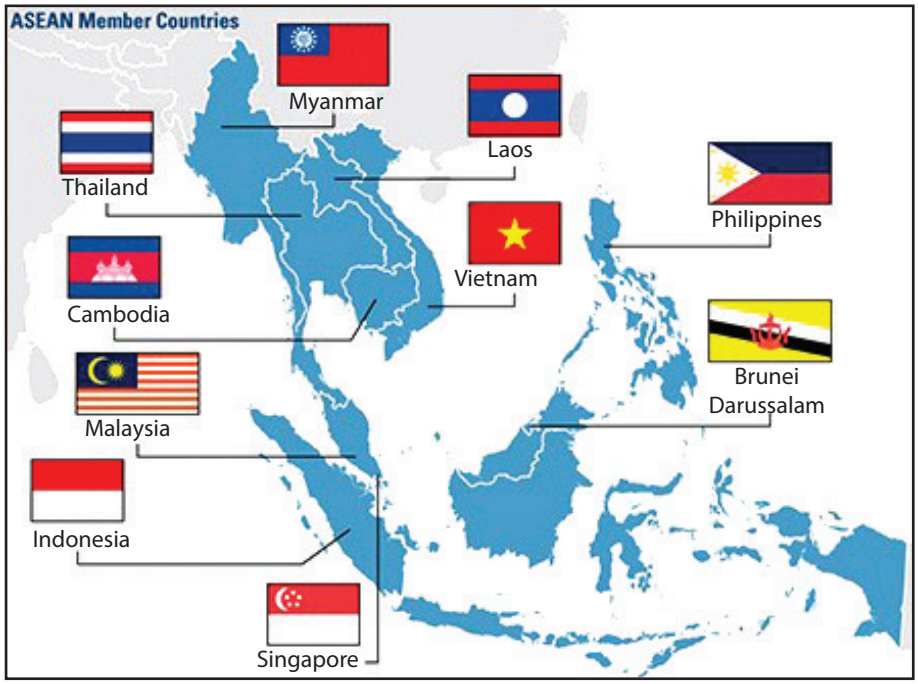

Şekil 7.2 ASEAN – Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği

Kaynak: http://www.mima.gov.my

İlk kuruluş döneminde bölgedeki yoğun siyasal gerilim nedeniyle ASEAN öncelikle siyasi çatışmaların dışında kalma arayışına ağırlık verip, ekonomik büyüme, toplumsal ve kültürel gelişme ya da bilimsel ve idari alanlarda daha sınırlı bir etkinlik gösterebilmiştir. Bugün artık, ekonomik büyümeye önem veren, toplumsal ve kültürel gelişimi destekleyen, bölgede barış ve istikrarı sağlamak için işbirliği ve yardımlaşmayı ön plana geçirmiş bir örgüte dönüşmüştür. 1989'da Soğuk savaşın sonuyla Vietnam ordusunun Kamboçya'dan çekilmesiyle örgütün varoluşundaki itici güçlerinden olan komünizmin yayılmasını engelleme hedefi yok olmuştur.

1992 Singapur zirvesinde serbest dolaşım alanı yaratmak (ASEAN Free Trade Area- AFTA) ve örgütün genişleme perspektifi konularında anlaşmaya varılmıştır. AFTA'nın hedefi bölgeye yatırımları ve yatırımcıları çekebilecek güveni yaratacak önlemleri almak, bölge ekonomilerinin liberalleşmesini sağlamaktır.

Buna karşın, 1997 ekonomik krizi nedeniyle gümrük duvarlarını önemli ölçülerde indirmeyi hedefleyen anlaşma ancak 2002'de imzalanabilmiştir. Asya ekonomik krizi, 1997'de Tayland parasının devalüasyonuyla tetiklenen para kriziyle başlayarak, Endonezya, Malezya başta olmak üzere ASEAN ülkelerine yayılmıştır. Mali krize dönüşen kriz ASEAN'nin kriz çözümünde etkili olamadığının fark edilmesi ve krizlere karşı bir önlem olarak "ASEAN artı 3"ü (ASEAN+3 -ASEAN Plus Tree- APT) uygulamaya geçirmiştir. ASEAN zirve toplantıları sırasında Çin, Japonya ve Güney Kore'yle ASEAN'ı bir araya getiren bu işbirliği toplantıları 1997 Singapur Zirvesinde başlamıştır. Çin'in ASEAN'la serbest dolaşım alanı yaratma girişimi 2002'de öngörüldüğü biçimiyle, 2010'a dek 6 ASEAN ülkesiyle, sonra da 2015 de tüm ASEAN ülkeleriyle serbest dolaşım alanı yaratma kararıyla sonuçlanmıştır. Japonya ve Güney Kore'de benzer girişimlerde bulunmuşlardır. ASEAN +3 (APT), Mekong havzasının gelişimi için projelerle ilerlemektedir (çevre teknolojilerinin, turizmin geliştirilmesi vb.).

APT'nin Dünya Ticaret Örgütü (WTO) toplantılarında Avrupa Birliğini ya da NAFTA'nın etki alanını dengelemek, onların karşısında güçlü bir merkez olarak durabilmek gibi hedefleri de vardır. Üyelerinin bölgesel konuların çözüm arayışlarında ortak bir konum sunabilmeleri için sistemli ve örgütlü bir biçimde tartışabilmelerini sağlama arayışındadır. Bu şekilde, büyük güçlerle yapılan görüşmelerde ASEAN ülkelerinin bir araya gelerek tartışmaların merkezinde yer alabilmelerini sağlamıştır. ASEAN bölgedeki sınırlara ilişkin çatışmaları aşma çabalarının/müzakerelerin yürütülebileceği bir yapı da kurmuştur.

ASEAN 11 Eylül 2001 sonrası dünyada da terörizmle mücadele konusunu, etkinlik alanlarına katmıştır. Çin, Japonya ve ABD ile terörizmle mücadele sözleşmeleri imzalamıştır. 12 Ekim 2002 Bali'de meydana gelen terör saldırısının ardından ASEAN ülkeleri ekonomilerine ilişkin alanlarda, özellikle turizmde ve yatırımlarda bir düşüşle karşılaşma endişelerinin tetiklediği tartışmalar, ASEAN 2007 zirvesinde suçluların iadesini kolaylaştıracak bir anti-terörizm anlaşmasıyla sonuçlanmıştır. ASEAN 2003'den beri etkinlik alanlarını "ASEAN Güvenlik Topluluğu", "ASEAN Ekonomik Topluluğu" ve "ASEAN Toplum ve Kültür Topluluğu" olarak ayrıştırmıştır.

ASEAN'nın önemi sadece 600 milyon (dünya nüfusunun %9'u) olan nüfusunda değildir, 2011'de 1.5 trilyon dolara yakın bir GSMH (GDP) ve son on yılda görülen ortalama %6-7'lik büyüme hızıyla çok önemli bir ekonomik dinamizmdir. Bununla birlikte ASEAN'ın genişlemesiyle birlikte kurucu üyelerle yeni gelenler arasında bazı bölünmeler yaşanmıştır. Tayland, Filipinler, Endonezya gibi demokrasiler öteki üyelere göre daha zengin olup, bütünleşme yönünde bir ilerleme talep ederken Birmanya(Myanmar) ve Vietnam gibi otoriter rejimli üyeler aynı zamanda da daha yoksul ülkeler olup, örgütün varolan işbirliği kurumlarının değişmemesini istemektedirler. Ulusal egemenlik haklarını korumak isteyen bu ülkeler, özellikle iç işlerine karışma konusunda endişelidirler. Bu ülkelerin talepleri, ticaretten daha çok yardım ve yardımlaşma konularına yoğunlaşmaktadır.

Son dönemlerde uluslararası platformlarda, görüşmelerde bu ayrışmalar örgütün gücünü kıran, gelişmesini engelleyen etmenlerden olmuştur. Ancak tüm bu gelişmelerle birlikte ASEAN dünyadaki bütün büyük güçler tarafından ticari düzlemde önemli bir muhatap olarak kabul edilmektedir. Japonya'nın doğrudan yatırımları, fabrikaları, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, ABD, Almanya gibi önemli ekonomik aktörlerin bölge yatırımlarında rekabete girmeleri ve girişimcilerinin bu pazardan pay almak için mücadele etmeleri, ASEAN bölgesinin ekonomik gelişimini hızlandırmaktadır. Afrika ve Latin Amerika ülkeleri de bu gelişimin sırlarını keşfedebilmek için birçok açıdan bu bölgenin gelişimini yakından izlemektedirler.

ASEAN'nın karar alma sürecindeki en üst organı, yılda bir kez düzenlenen Devlet Başkanları ve Başbakanların katıldığı Zirve toplantısıdır. Örgütün başkanlığı dönüşümlü olarak her yıl sırası gelen üye ülke tarafından yürütülür. ASEAN ülkelerinin dışişleri bakanları toplantısı her yıl yapılır, bakanlar düzeyinde konferanslar, ayda bir kez toplanan daimi temsilciler komitesi ve çalışma grupları bulunur. Tarım ve ormancılık, kırsal gelişim, çevre, sağlık, ticaret, endüstri, finans, yatırım, enerji, ulaştırma, turizm, telekomünikasyon, işgücü, yoksullukla mücadele, uluslararası suç, hukuk gibi üye ülkelerin ilgili bakanlarını bir araya getiren gruplar sistemiyle işler yürütülür. Örgütün genel eşgüdümünü sağlama görevini üstlenen Genel Sekreterliği Endonezya- Cakarta'dadır.

ASEAN'nın "iyi yönetişim" ilkelerini benimseyerek bölgesel işbirliğini geliştirme hedefinin güncellendiği 2017 Manila Zirvesinde (30. ASEAN Zirvesi) 2025 yılına dek, hedefleri gerçekleştirme perspektifi konusunda ortak bir görüş belirlenebilmiştir.

NAFTA- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

NAFTA (The North American Free Trade Agreement), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, uluslararası bölgesel nitelikli işbirliği örgütüdür. ABD, Kanada ve Meksika tarafından 17 Aralık 1992'de imzalanmış ve 1 Ocak 1994'de yürürlüğe girmiş olan NAFTA, üye ülkelerde liberal kuralların geçerli olduğu serbest ticaret alanı yaratmayı hedeflemiştir.

Şekil 7.3 NAFTA üyesi ülkelerin bayrakları

Kaynak: http://agnewsfeed.com/2017/09/27/nafta-modest-progress-tensions-grow/

Aslında NAFTA, 1988'de ABD ve Kanada'nın imzalamış oldukları ve 1989'da yürürlüğe girmiş olan serbest ticaret anlaşmasının bazı ilkelerini kabul edip genişletmiştir. Üç ülke Kuzey Amerika kıtasını kapsayacak bir şekilde NAFTA'yı kurmuştur.

Bu anlaşmayla üç ülke ticaret ve yatırım alanlarında liberal kuralları uygulamaya geçirmiştir. NAFTA sık sık öteki uluslararası bölgesel ekonomik işbirliği ve bütünleşme örgütleriyle karşılaştırılır ve örneğin Avrupa Birliği'nin Maastricht Antlaşması ile NAFTA'nın benzerlikleri vurgulanır. Ancak NAFTA'nın AB gibi bir bütünleşme örgütü değil, işbirliği örgütü olduğunu görürüz. İşbirliği yoluyla ortak bir pazar kurma girişimi olan NAFTA'nın hukuksal yaptırımları olan ulusüstü kurumları yoktur, ortak bir pazar oluşturma girişimi, AB'nin tek pazarına dönüşmemiştir.

NAFTA üç üye ülkenin ticari engellerini yok edecek tarife ve miktar sınırlandırmalarını kaldırmayı hedeflemiştir. Anlaşmazlıkların çözümünde ortak bir yönetim mekanizmasıyla üçlü işbirliği öngörülmüştür. NAFTA, bölgesindeki güvenli ticaret ortamını kurumlaştırarak ticari engelleri kaldırma hedefini on beş yıllık bir geçiş sürecine yaymıştır. Uygun ortamı yaratabilmek için belirlenen hedefler öncelikle sanayi ve tarım ürünleriyle serbest ticaret alanını yaratmak, bölgede malların ve hizmetlerin dolaşımını kolaylaştırmaktı. Gümrük vergilerinin ilkece, kademeli olarak kaldırılması ve üye devletlerin kendi aralarındaki yatırımların arttırılması için eşit rekabet koşullarının sağlamasını üç ülke de kabul etmiştir.

Mali hizmetler, iletişim, yatırım ve patent konularında işbirliği, üç ülkede fikri mülkiyet hakları-telif haklarını korumak, çevreyi korumak ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini denetlemek gibi ilkeler desteklenmiştir. Kuzey Amerika Serbest ticaret alanında dolaşıma giren ürünlerin bilgi metinleri İngilizce, İspanyolca ve Fransızca olabilmiştir ama ortak para birimi konusu küresel mali krizlerle gündemden düşmüştür.

NAFTA, özellikle küreselleşme karşıtı hareketlerce protesto edilmektedir. Örneğin NAFTA'nın malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayıp, kişilerin serbest dolaşımını hedeflememesi eleştirilen yönlerindendir. Sadece pazarın serbest dolaşıma açılmasıyla sorunların çözülemeyeceği eleştirileri de Meksika'nın NAFTA sayesinde ihracatını üç katına çıkarabilmesine karşın, ekonomik açıdan ABD'ye iyice bağımlı hale gelmesine dayandırılmaktadır. ABD'de ise "popülist radikal sağ" hareketler için NAFTA ABD'deki yatırımların Kanada ve Meksika'ya kaymasının nedeni olarak suçlanmaktadır. Buna karşın, NAFTA'nın 1994 yılından beri üç ülke arasındaki ticari alış verişi ve yatırımları önemli boyutlarda arttırdığını, üç ülkenin de rekabet düzeylerinin artmış olduğunu ve bölge ülkelerinin dünyaya açılımını hızlandırdığını ileri sürenler (10 Ocak 2011 Meksika toplantısı) tam tersine krizleri aşmak için NAFTA'nın daha da derinleştirilmesini savunurlar.

ABD'de seçim propagandasında NAFTA'yı dönüştürmek ya da iptal etmek temasını kullanmış olan Trump hükümeti, "popülist radikal sağ" çizgide süregelen eleştirilerin savunusunu yapmıştır. İktidara geçtikten sonra, Trump'ın ilk adımlarından birisi, NAFTA'yı eleştiri hedefine yerleştirmek oldu. NAFTA'nın simgesel anlamıyla çelişir bir biçimde, Meksika-ABD sınırına duvar örme sürecini hızlandırmayı vaat eden Trump, NAFTA'nın ABD'nin de çıkarlarını koruyabilecek şekilde yeniden görüşülmesi gerektiğini, NAFTA'nın 1994'den beri ABD ekonomisinde gerçekleşen değişime artık uyum gösteremediğini ileri sürmüştür. Trump yönetimi Kanada ve Meksika devlet başkanlarıyla görüşerek müzakereleri yeniden açma kararını onaylatmıştır (16 Ağustos 2017'den itibaren).

NAFTA'nın sekreterliği her üç üye ülkede kurulmuş birer bürodan oluşur. ABD-Washington, D.C., Kanada-Ottawa ve Meksika-Mexico City bürolarının başkanları ülke hükümeti tarafından seçilir. Büroların harcamaları da bulundukları ülkenin sorumluluğundadır. Sekreterlik ulusal sanayiciler veya devletler arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları, tarafsız bir biçimde çözmekle yükümlüdür. Özel ticari anlaşmazlıkların çözümü üye ülkelerin oluşturduğu bir Danışma Komitesinden beklenmektedir. NAFTA'nın işleyişi komiteler, çalışma grupları ve yan kuruluşlarca sağlanır. NAFTA'nın en üst kurumu ise Serbest Ticaret Komisyonudur. Üç üyenin bakanlarından oluşan Komisyon, Anlaşmanın uygulamalarını, yorumlarını ve tüm komite, grup ve kuruluşlarını denetler. NAFTA Komisyonu yılda bir kez yapılan toplantılarla çalışmalarını sürdürür.

APEC- Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği

APEC (Asia Pasific Economic Cooperation), bölgesel ekonomik işbirliğini geliştirmek ve serbest piyasa ekonomisini bölgede yerleştirmek amacıyla oluşturulmuş bir hükümetler arası bölgesel forumdur. Bölge ülkelerinin GATT (şimdi WTO) çerçevesinde bir ağırlık kazanmak için düzenli diyalog toplantıları 1989'da Avustralya'nın Canberra kentinde başlamıştır.

APEC üyeleri: Büyük Okyanus'u (Pasifik okyanusu) çevreleyen ülkelerden ABD, Avusturalya, Kanada, Brunei (Brunei Darussalam), Endonezya, Japonya Malezya, Filipinler, Yeni Zelanda, Singapur, Güney Kore, Tayland'dan oluşan on iki ülkenin girişimiyle Avustralya önderliğinde kurulmuştur. Asya ve Pasifik bölgesinde ekonomik işbirliği ve diyalog arayışındaki öteki bölge ülkelerinden APEC'e sonradan katılan Çin Halk Cumhuriyeti, Hong-Kong-Çin, Tayvan (Chinese Taipei), Meksika, Papua Yeni Gine, Şili, Peru, Rusya Federasyonu, Vietnam'la birlikte yirmi bir üye ülkesi vardır.

1993'de Seattle Bildirgesiyle kurumlaştırılmış olan APEC'in her yıl düzenli bir biçimde yapılan zirve toplantıları başlamıştır. Ancak, bağlayıcılığı olmayan açık diyalog ilkesine göre etkinliklerini sürdüren APEC üye ülke ekonomilerine hukuki yükümlülükler getirmez. İşbirliği hedefine uygun tavsiye nitelikli kararlar oybirliğiyle alınabilir, dolayısıyla yükümlülükler gönüllülük ilkesiyle sınırlı kalır. APEC'in zirve toplantılarından birçoğu Asya-Pasifik ekonomilerini liberalleştiren kuralların karara bağlandığı önemli bildirgelerin yayınlanmasıyla sonuçlanmıştır. Çok büyük bir alanda (dünya ekonomisinin yarısından fazlası, küresel ticaretin %45'i) serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesi ve etkili bir biçimde işlemesini hedefleyen APEC, uluslararası bölgesel diyaloğu kurumsallaştırarak ekonomik işbirliğini geliştirmiştir. APEC'i bugüne dek getiren süreç içinde korumacılıkla mücadeleyi kolaylaştıracak kararlar alınabilmiş ve gümrük tarifeleriyle vergi yükünü düşüren ticari anlaşmaların düzenlenmesiyle ticari engeller büyük ölçüde kaldırılmıştır.

Bu sürecin temel adımlarını APEC'in zirve kararıyla izleyebiliriz. "Gönüllü Sektörel Liberalleşme" (EVSL), APEC ilkelerinin uygulanmasında önemli bir rol oynarken, bölge ülkelerinin/ekonomilerinin işadamlarının dolaşımını kolaylaştıracak vize kolaylıklarının sağlanması gibi kararlar, APEC İş Danışma Konseyi'nin oluşturulması gibi kararların uygulama kolaylığı getirmiştir. APEC'in kurucu ilkelerini yansıtan zirve, 1994'de Endonezya'da sekiz sayfalık "Bogor Bildirgesi"yle sonuçlanmıştır. 1995 yılından başlamak üzere APEC ülkelerinin serbest ticaret bölgesi oluşturmasını belirleyen Bogor kararları APEC'in daha sonra izleyeceği yolu büyük ölçüde çizmiştir. Daha sonraki Zirveler bu ilkelerin nasıl gerçekleştirilebileceği konusunu değişik boyutlarıyla gündemde tutmuştur. Düzenli bir biçimde değerlendirme ve yeniden biçimlendirme raporları hazırlanmaktadır. Bogor hedeflerinin 2010 değil, 2020 yılına dek uygulamaya konma hedefi konusunda anlaşmaya varılmıştır.

APEC Zirve kararları: 1995 - "Osaka Gündemi"/ Osaka Etkinlik Ajandası"na göre 2010 yılına dek üye ülkelerin ticaret ve yatırım alanlarında liberalleşme sağlanması ve ekonomik ve teknik işbirliğinin yoğunlaştırılma kararı; 1996 "Manila Eylem planı", Bogor Kararlarına uyumlu bir biçimde kalkınma programlarının eşgüdümü kararı; 1997 "Altyapı İçin Kamu-Özel Ortaklığı Vancouver Çerçevesi" on beş sektörde vergilerin azaltılma kararı Bogor hedefleri tarihinin ileriye atılması; 1998 Kuala Lumpur, 1999 Yeni Zelanda Zirveleri, sürdürülebilir gelişme kararları –beceri geliştirme konusuna odaklanılırken dünya mali krizine karşı alınması gereken önlemler; 2000 Brunei Darussalam Bildirgesi ve sonrasında APEC sürdürülebilir ekonomik gelişme ve liberalleşme konularına küresel mali kriz temasıyla güvenlik konularına dikkat çekme çabaları, kamuoyu oluşturma hedefi; 11 Eylül saldırılarının ardından 2001 Şangay Zirvesinde "Yeni yüzyılın yeni hedefleri"ni belirlerken terörizmle mücadele; 2002 Meksika tarım dışı alanlarda serbest pazar oluşturulması kararı; 2003'de Tayland Zirvesi dünyadaki ekonomik durgunlukla mücadele; 2004 Şili "Santiago Bildirgesi" yapısal reformlar için bir takvim: 2005 Güney Kore Zirvesi, ticaret ve güvenlik konularının yanı sıra Avrupa'ya ekonomisini liberalleştirme çağrısı; 2006 Vietnam, 2007 Avustralya Zirvelerinde ekonomik liberalleşme çağrıları, güvenlik konuları; 2008 Peru Zirvesinde, her türlü korumacılığa karşı çıkan ve küresel finans kriziyle mücadele için "Küresel ekonomi bildirisi" ve G-20 zirvesiyle ortak ilkelerinin desteklenmesi; 2009 Singapur, 2010 Japonya Zirvesinde Bogor ilkelerinin tamamlanma gereği; 2011 APEC Hawaii Zirvesinde (ABD'nin ev sahipliğiyle gerçekleştirilmiştir) de çevreye saygılı sürdürülebilir ekonomik gelişimini sağlama ilkeleri vurgulanırken, yine G-20 ilkeleriyle uyum konusu gündemde tutulmuştur. 2012 Rusya, Zirvesi, 2013 Endonezya Zirvesi, 2014 Çin Zirvesi - İpek yolu gelişimi planı, 2015 Filipin Zirvesi, 2016 Peru Zirvesi gibi düzenli aralıklarla gerçekleştirilen zirvelerde Bogor ilkelerini tamamlama ve hedeflere ulaşabilmek için ortak strateji çalışması kararları ve işbirliği konusu ön planda olmuştur.

1989'dan beri, yani soğuk savaş sonrası bir dünyada düzenlenen APEC toplantıları, özellikle de 1993'den beri zirve toplantılarının taşıdığı önem nedeniyle, dünyanın siyasal gündemi ve üye ülkelerin siyasal öncelikleriyle ilişkili olarak siyasal diyalog alanına da dönüşmektedir. Dünya kamuoyunun gündeminde bir ağırlık kazanan zirveler, gösteri izni veren ülkelerde, hükümetler dışı örgütlerin küreselleşme karşıtı gösterilerine ya da, bölgedeki otoriter baskı rejimlerinin insan hakları ihlallerine karşı dikkat çeken gösterilere de sahne olmaktadır.

APEC Liderler Zirvesi üye ülkelerin devlet başkanlarını yılda bir kez bir araya getirir. Her Zirve dönüşümlü olarak bir başka üye ülkede yapılır. Her zirve sonunda, liderler zirvenin yapıldığı ülkenin ulusal kostümünü giyerek simgesel bir dayanışma, yakınlaşma mesajını iletmiş olurlar. Ayrıca APEC çalışmalarını yüksek düzeyli memurlar ve bakanlar düzeyinde yapılan toplantılarla da sürdürmektedir. Ekonomi, ticaret, yatırım, teknoloji transferi, insan kaynaklarını geliştirme, enerji, telekomünikasyon, deniz kaynaklarının korunması, balıkçılık, ulaştırma ve turizm konularında çalışma grupları sistemiyle işler yürütülür. 1992'de alınan kararla 1993'de işlerlik kazandırılmış olan APEC Sekreterliği Singapur'dadır.

Yaşamla İlişkilendir

"Milliyetçiliğin bu baş döndürücü sarhoşluğuna kapılmamış olmamı, asla özel bir korkuya ya da ileri görüşlülüğe değil, şimdiye kadarki yaşam biçimime borçluydum. Daha iki gün öncesine kadar "düşman bir ülkede" bulunuyordum ve gördüğüm kadarıyla Belçika'daki büyük halk kitleleri de bizim ülkemizin insanları kadar barış yanlısıydı ve hiçbir şeyden haberleri yoktu. Ayrıca ben çok uzun süre kozmopolit bir yaşam sürmüştüm; anavatanım gibi benimsediğim bir ülkeden bir gecede nefret edemezdim. Yıllardır politikaya ve politikacılara güvenmiyordum, özellikle Fransız ve İtalyan dostlarımla yaptığım sayısız görüşmelerde her zaman, çıkacak olası bir savaşın saçmalığını tartışmıştım. Aşırı milliyetçiliğe kuşkuyla baktığım için onun bulaşıcı mikrobuna karşı bir bakıma aşılanmıştım; bu ilk anların ateş nöbetlerine karşı hazırlıklı olmakla birlikte, yeteneksiz diplomatların ve silah sanayisindeki vicdansızların sebep olduğu, kardeş halklar arasında çıkan savaş yüzünden Avrupa birliğinin gerekliliğine olan inancımın sarsılmaması konusunda kararlıydım."

Kaynak: Zweig, Stefan, Dünün Dünyası – Bir Avrupalının Anıları-, (1942), (Çeviri: Kasım Eğit- Yadigar Eğit), İstanbul, Can Yayınları (6. Basım 2017)

Öğrenme Çıktısı

4 Uluslararası bölgesel işbirliği örgütlerinden bazı örnekleri (ASEAN, NAFTA, APEC) hedefleri, kuruluş aşamaları ve işleyiş mekanizmalarıyla tanıyabilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Uluslararası Bölgesel işbirliği örgütlerinden ASEAN, NAFTA, APEC örneklerinin hedeflerini ve özelliklerini yorumlayınız.	Uluslararası Bölgesel işbirliği örgütlerinden ASEAN, NAFTA, APEC örneklerinin hedeflerini ve özelliklerini yorumlayınız.	Uluslararası Bölgesel işbirliği örgütlerinden ASEAN, NAFTA, APEC örneklerinin hedeflerini ve özelliklerini yorumlayınız.

1 Uluslararası Bölgesel örgütlerin farklı türleri ve işlevleri konusunda yorum yapabilme

Uluslararası Bölgesel Nitelikli Örgütler

Uluslararası bölgesel nitelikli örgütler ortak hedef(ler) çerçevesinde, gönüllü, bağımsız devletler tarafından kurulurlar. Bir bölge ile sınırlı, uluslararası bir antlaşma çerçevesinde ülkeleri bir araya getirirler. Kendilerine özgü hukuksal bir yapı kurgularlar. Uluslararası bölgesel nitelikli örgütler ulusal egemenlik haklarına dokunmayan işbirliği ile sınırlı örnekler olabildiği gibi, ulusal egemenlik hakkının aşamalı bir biçimde örgüt kurumlarına devrini öngören bütünleşme arayışında da olabilir.

2 Devletlerarası bölgesel bütünleşme örgütü Avrupa Birliği'nin tarihini, kurumlarını ve oynadığı rolü betimleyebilme

Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine – Bölgesel Bütünleşme

İşleyiş mekanizmasını ulusüstü yapılarla ulus devlet yapılarının dengesini sağlayarak kurup, derinleşen ve genişleyen Avrupa Birliğinin bugün 28 (Brexit gerçekleşirse 27) üyesi bulunmaktadır. AB, kendine özgün yapısı, kurumları ve işleyiş mekanizmalarıyla değerlendirilmesi gereken bölgesel bir bütünleşme örgütüdür.

Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma 1992-1993 Maastricht Antlaşması, 1997-1999 Amsterdam Antlaşması, 2000-2003 Nice Antlaşması 2007-2009 Lizbon Antlaşması Avrupa Birliği'nin bütünleşme hedefinde bir değişiklik yapmıyorlar. Tam tersine AB'nin bütünleşme hedefine yaklaşabilmek için yeni adımlar atıyorlar. Bu antlaşmaların art arda gelmelerinin nedeni bütünleşme sürecine engel olabilecek olası krizleri aşma çabasının yoğun bir biçimde bugün de sürmesidir.

AB'nin ulusüstü otoriteyi temsil eden en önemli kurumu AB Komisyonudur. Komiserlerden beklenen kendi ülkelerinin çıkarlarını değil, AB'nin çıkarlarını gözetmeleridir. AB Antlaşmalarının koruyucusudurlar, AB'yi geliştirecek derinleştirecek, genişletecek öneriler geliştirmeleri beklenir. Üye ülkelerin hükümetleriyle bağ kuran kurum, AB bakanlar konseyi ve AB konseyidir. Avrupa Parlamentosu Avrupa halklarının temsilcisidir. AB'nin demokrasi açığı sorununu da aşma hedefiyle imzalanan her yeni antlaşma AP'nin karar alma mekanizmasındaki gücünü arttırmıştır.

3 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uluslarüstü bir mahkeme olarak hedefleri ve işlevi konusunda yorum yapabilme

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM, Uluslararası bölgesel işbirliği örgütü, Avrupa Konseyi üyelerinin (bugün 47 üye) imzaladığı "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi"ne saygı göstermelerini sağlamak için kurulmuş uluslararası bölgesel bir mahkemedir. AİHM işleyiş mekanizmasıyla birlikte ulusal egemenlik haklarına dokunmaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamış olan devletlerden herhangi birisinin AİHS'sini ihlal etmesi durumunda bireylerin, grupların, sivil toplum örgütlerinin, tüzel kişiliklerin, doğrudan AİHM'ye başvuruda bulunabilme hakkı vardır. Başvuruların belirlenmiş usul kurallarına uygun bir biçimde yapılması gerekmektedir. AİHM insan haklarının korunma çabaları açısından önemlidir ama yaptırım gücü işbirliği mekanizmalarıyla sınırlıdır.

4 Uluslararası bölgesel işbirliği örgütlerinden bazı örnekleri (ASEAN, NAFTA, APEC) hedefleri, kuruluş aşamaları ve işleyiş mekanizmalarıyla tanıyabilme

Uluslararası Bölgesel İşbirliği Örgütlerinden Örnekler

Uluslararası bölgesel ekonomik işbirliğini ön planda tutan örgütlerden ASEAN (10 üye), NAFTA (3 üye) ve APEC (21 üye) işleyiş mekanizmalarıyla, bütünleşme örgütlerinden farklı olarak, ulusal egemenlik haklarına dokunmaksızın dünya sahnesinde önemli bir ekonomik aktör olmayı hedeflemekteler. ASEAN soğuk savaş döneminde Güney Doğu Asya bölgesini etkileyen siyasal gerilimleri aşabilmek için, Sovyet blokuna karşı bir ekonomik dayanışma alanı oluşturmak ve komünist hareketleri engellemek, bölgedeki barış ve güvenliği sağlamak, istikrarı korumak gibi hedeflerle kurulmuş bir uluslararası bölgesel ekonomik işbirliği örgütüdür. 1989 soğuk savaş döneminin bitmesiyle ASEAN çok büyük bir alanı kapsayan ekonomik işbirliği hedefini ön plana geçirmiştir. NAFTA uluslararası bölgesel serbest ticaret ve ekonomi işbirliği örgütü olarak Kuzey Amerika'da birbirini tamamlayabilecek ekonomileri bir araya getirme çabasındadır. APEC'in ekonomik işbirliğini geliştiren liberal ekonomi ilkeleri çerçevesinde kurulmuş bir forum olmasının nedeni Büyük okyanusu çevreleyen çok sayıda ve birbirinden çok farklı üye devleti bir araya getirmesidir. Üyeleri arasındaki diyaloğu sağlamanın önemli bir hedef olduğu düşüncesi APEC'in yıllık toplantılarının iyi niyetli simgelerle desteklenmesiyle de güçlenir. İzlediğimiz bölgesel örgütlerin hepsi, liberal ekonomi ilkeleriyle uyumlu bir biçimde kurumlaşarak dünya sahnesine, ekonomik kalkınma ve güçlenme yoluyla katılma arayışındadırlar.

1 Aşağıdakilerden hangisi Avrupa Birliğinin niteliklerindendir?

A. Uluslararası işbirliği örgütü
B. Bölgesel bütünleşme örgütü
C. Uluslararası mahkeme
D. Bölgesel sivil toplum örgütü
E. Bölgesel devletlerarası işbirliği örgütü

2 Aşağıdakilerden hangisi AB'nin tam üyesi **değildir?**

A. İspanya
B. Yunanistan
C. Estonya
D. Norveç
E. Hollanda

3 Aşağıdakilerden hangi ülke Lizbon antlaşmasının 50 maddesinin tanıdığı hakkı kullanarak AB'den ayrılma sürecini başlatmıştır?

A. Fransa
B. Belçika
C. Portekiz
D. Letonya
E. İngiltere

4 AB'nin kurumsal yasama mekanizmasında hangi kurum "halkların temsilcisi" olarak adlandırılır?

A. AB Parlamentosu
B. AB Konseyi
C. AB Komisyonu
D. AB Adalet Divanı
E. Avrupa Bölgeler Komitesi

5 Aşağıdakilerden hangisi Komisyonunu işlevlerinden **değildir?**

A. Üyeleri AB politikalarının sorumluluğunu üstlenir
B. AB'ye üyelik başvurularını değerlendirir
C. AB'nin yasama sürecini başlatır, inisiyatif alır
D. AB halklarını temsil eder.
E. AB Antlaşmalarının bekçisidir.

6 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtüzüğünün 47. Maddesinde yapılan değişikliğin hedefi nedir?

A. Başvuruları sınırlayarak etkili bir çalışmayı sağlamak
B. Başvuruları zorlaştırmak
C. Kuruluş ilkelerinden uzaklaşmak
D. Mahkemenin önemini azaltmak
E. Devletleri cezalandırmaktan kaçınmak

7 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde sürekli görev yapan– üye sayısı kadar- kaç yargıç vardır?

A. 7
B. 28
C. 193
D. 12
E. 47

8 Aşağıdakilerden hangisi ASEAN'ın kuruluş hedefidir?

A. Bölgesel bir askeri birlik kurma hedefi
B. Bölgesel ekonomik işbirliği hedefi
C. Federasyon kurmak
D. Konfederasyon kurmak
E. Bölgesel bütünleşme hedefi

9 Aşağıdakilerden hangi üçlü NAFTA'nın üyeleridir?

A. ABD – Kanada - Brezilya
B. Kanada – Meksika - Venezüella
C. ABD – Meksika - Küba
D. ABD – Kanada - Meksika
E. Kanada – Kolombiya - Arjantin

10 Aşağıdakilerden hangisi APEC üyesi **değildir?**

A. ABD
B. Avustralya
C. İngiltere
D. Şili
E. Rusya

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. B	Yanıtınız yanlış ise "AB Kuruluş Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise "AB Kuruluş Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. E	Yanıtınız yanlış ise "AB Kuruluş Aşamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. A	Yanıtınız yanlış ise "AB Kurumları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. D	Yanıtınız yanlış ise "AB Kurumları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. A	Yanıtınız yanlış ise "AİHM" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. E	Yanıtınız yanlış ise "AİHM" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. B	Yanıtınız yanlış ise "ASEAN" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. D	Yanıtınız yanlış ise "NAFTA" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. C	Yanıtınız yanlış ise "APEC" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Bölgesel düzlemde bağımsız, egemen devletleri ortak bir hedef çerçevesinde, kendi iradeleriyle biraraya getiren örgütler ulusal egemenlik hakkına dokunmaz ise (kararlar oybirliğiyle alınırsa) işbirliği örgütüdürler. Ulusal egemenlik haklarını gönüllü olarak, aşamalı bir biçimde örgüt merkezine devredenler bütünleşme örgütleridir.

Araştır 2

Avrupa Birliği, İkinci Dünya savaşından sarsılmış, yıkılmış olarak çıkmış Avrupa ülkelerinin bölgesel düzlemde bir araya gelerek barış ve istikrar arayışının bir ürünüdür. Aynı dönemde Avrupa ülkelerini biraraya getiren uluslararası bölgesel işbirliği örgütlerinin hedeflerini yetersiz bulan ülkelerce, yani Fransa Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından kurulmuştur. Ekonomi alanında gerçekleştirilecek bütünleşme çabalarıyla sağlamlaştırılabileceği inancıyla yola çıkan Avrupa Toplulukları bütünleşme hedefini aşamalı bir biçimde gerçekleştirmektedir. Bu sürecin önemli bir aşaması Avrupa Topluluklarının Avrupa Topluluğuna sonra da Avrupa Birliğine dönüşmesi olmuştur.

Araştır 3

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamış olan devletlerden herhangi birisinin AİHS'yi ihlal etmesi durumunda bireylerin, grupların, sivil toplum örgütlerinin, tüzel kişiliklerin, doğrudan AİHM'ye başvuruda bulunabilme hakkı vardır. Başvuruların belirlenmiş usul kurallarına uygun bir biçimde yapılması gerekmektedir. AİHM insan haklarının korunma çabaları açısından önemlidir ama yaptırım gücü işbirliği mekanizmalarıyla sınırlıdır.

7 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

ASEAN soğuk savaş döneminde Güney Doğu Asya bölgesini etkileyen siyasal gerilimleri aşabilmek için, Sovyet blokuna karşı bir ekonomik dayanışma alanı oluşturmak ve komünist hareketleri engellemek, bölgedeki barış ve güvenliği sağlamak, istikrarı korumak gibi hedeflerle kurulmuş bir uluslararası bölgesel ekonomik işbirliği örgütüdür. 1989 soğuk savaş döneminin bitmesiyle ASEAN çok büyük bir alanı kapsayan ekonomik işbirliği hedefini ön plana geçirmiş çok hedefli bir işbirliği örgütü olmuştur.

NAFTA bütünleşme hedefi olmayan, kararların oybirliğiyle alındığı bir işbirliği örgütüdür. Kuzey Amerika bölgesini kapsayan üç ülkeyi bir araya getirerek, uluslararası bölgesel serbest ticaret ve ekonomik işbirliğini derinleştirmeyi hedefler.

APEC de ekonomik işbirliğini geliştiren liberal ekonomi ilkeleri çerçevesinde kurulmuş bir forumdur. Büyük okyanus bölgesini çevreleyen çok sayıda ve birbirinden çok farklı üye devleti bir araya getirir. Üyeleri arasındaki diyalogu sağlamanın önemli bir hedef olduğu düşüncesi APEC'in yıllık toplantılarının iyi niyetli simgelerle desteklenmesiyle de güçlenir.

Kaynakça

Bennett, A.Le Roy & Oliver, James K., Uluslararası Örgütler – İlkeler ve Meseleler, (2002) (Çeviri, 2015), (Çeviri: Nasuh Üslü), BB101, Ankara.

Delanty, Gerard, (Ed.) (2015), Doğu ve Batı'nın Ötesinde Asya ve Avrupa, (çeviren: Firdevs Bulut) Matbu Kitap, İstanbul.

Dinan, Desmond, (2009). Avrupa Birliği Tarihi, Çeviren Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Dinan, Desmond. Ed. (2005). Avrupa Birliği Ansiklopedisi. Çeviren Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Evren Balta (editör), (2014), Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2007). Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Alfa Yayınları no: 1851, İstanbul.

Karluk, Rıdvan S. (2003). Avrupa Birliği ve Türkiye. Beta Yayınları, İstanbul.

Lescot, Christophe. (2011). Questions européenne. Ellipses yayınları, Paris.

Moussis, Nicholas. (2004). Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi. Çeviren Ahmet Fethi. Mega Press, İstanbul.

Rifkin, Jeremy. (2010), Avrupa Rüyası. (Çev. Buket Okucu Özbay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.

Saurugger, Sabine (2009). Théories et concepts de l'intégration européenne, Sciences Po. Les Presses Yayınları, Paris.

İnternet Kaynakları

http://europa.eu

http://www.ikv.org.tr

http://www.echr.coe.int/echr/

http://www.aseansec.org

http://www.nafta-sec-alena.org.

http://www.apec.org

Bölüm 8

Uluslararası Hükümetler Dışı Örgütler

Öğrenme çıktıları

1 Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Örgütleri (Kuruluşları)

1 Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Kuruluşlarını tanımlayabilme ve örgüt örnekleriyle tanıyabilme

2 Çok Uluslu Sermaye - Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)

2 Uluslararası Hükümetler dışı çok uluslu ekonomik aktörleri tanımlayabilme ve bazı örnekleriyle tanıyabilme

3 Küreselleşme Karşıtı Hareketler

3 Küreselleşme karşıtlığını ve küreselleşme karşıtı hareketleri tanımlayabilme

Anahtar Sözcükler: • Küreselleşme • Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Kuruluşları (STK) • Çok Uluslu Sermaye • Küreselleşme Karşıtı Hareketler

GİRİŞ

Uluslararası hükümetler dışı örgütler ve hareketler, kitabın ikinci ünitesinde betimlenmiş olan küreselleşme süreci ile bağlantılı olarak dünya sahnesinde yerlerini almışlardır. Uluslararası hükümetler dışı örgütler ve hareketler, "siyasal küreselleşme", "küresel ekonomi" ya da "kültürün küreselleşmesi", "küresel adalet", "küresel göç", "medeniyetler çatışması", "küreselleşme karşıtı hareketler", "küresel terör" başlıkları altında incelenmiş olan küreselleşme sürecinin hem sonucu hem tetikleyicisidir.

Bugün uluslararası sistemin dinamiklerini anlayabilmek için devletlerin, uluslararası örgütlerin ve uluslararası bölgesel örgütlerin yanı sıra uluslararası hükümetler dışı (devletler dışı) örgüt ve kuruluşların oynadıkları rolleri de tanımak ve çözümlemek gerekmektedir. Ulusüstü mekanizmalarla siyasal alanda, sosyal alanda ve ekonomi alanında örgütlenen devletler dışı uluslararası aktörler, küreselleşme dinamiğini geliştirip derinleştirirken uluslararası sistemin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Bir başka deyişle, sorunların küresel düzlemde algılanabilmesi ve ulus aşırı dinamiklerle çözüm üretilmesinde bu tür örgütlerin etkili olabildikleri gözlenmektedir. Birbirlerinden çok farklı hedefler ve yapılara sahip olan hükümetler dışı örgüt ve kuruluşların ortak özelliği çalışmalarını devletlerden- hükümetlerden bağımsız olarak sürdürmeleridir.

Bu bölümde önce uluslararası hükümetler dışı sivil toplum örgütlerinden bazı örnekleri tanıyacağız. Uluslararası Af Örgütü-UAÖ (Amnesty International- AI) ve Yeşil Barış (Green Peace) ilk örneklerimiz olacak. Daha sonra, küreselleşme sürecinin önemli aktörlerinden ulus ötesi sermayeyi bir araya getiren "Çok Uluslu Şirketler"den (ÇUŞ)/(Multinational corporations) bazı örnekler sunulacak. Shell, IBM ve GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) bu bölümün örnekleri olacak. En son kısımda da küreselleşme karşıtı hareketleri inceleyeceğiz. Bu örneklerden yola çıkarak uluslar üstü örgütlenme örnekleri çerçevesinde küreselleşen yenidünya düzenini tanıyıp tanımlayabilecek araçlar edineceğiz.

ULUSLARARASI HÜKÜMETLER DIŞI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ (KURULUŞLARI)

Hükümetler dışı uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK), hükümetlerin ve devlet kurumlarının ve kuruluşlarının dışında varlık gösteren özerk örgütlerdir. Bugün dünya sahnesinde siyasal, sosyal, kültürel alanda, çevre sorunları çerçevesinde ya da hukuk alanındaki adaletsizlik ve haksızlıklarla ilişkili alanlarda savaşım verebilmek gibi hedeflerle örgütlenmiş çok sayıda ve giderek de sayıları artan STK bulunmaktadır. STK'lar yasal kuruluşlardır ve ilkece, kar amacı olmaksızın, gönüllülük yöntemiyle etkinliklerini yürütürler. Bu tür kuruluşların çalışmalarını özgürce gerçekleştirmeleri için bağımsız gelir kaynaklarına gereksinimleri vardır ve dolayısıyla bu kaynakların bağışlardan ya da üyelik aidatlarından oluşması beklenir. STK'lar dernek, sendika, vakıf, oda türü örgütlenmelerle topluma yarar ve hizmet ilkeleri temelinde etkinliklerini belirlerler. Uluslararası düzlemde örgütlenen STK'lar da ulus aşırı mekanizmalarla örgütlenerek çözüm çabalarını sürdürürler. Lobi çalışmaları, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekebilecek türden çeşitli eylem ve etkinlikler bu çabalardandır. Yani, uluslararası STK'lar hem alanlarıyla ve sorunlarla ilişkili olarak hükümetleri, uluslararası örgütleri doğrudan etkileme çabalarını sürdürürken hem de dünya kamuoyu oluşturma etkinliklerine yoğunlaşarak ağırlıklarını arttırma çabasındadırlar.

Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Örgütleri (Kuruluşları) Günü: Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın (BM Şartı) 10 bölümünün 71. Maddesi, uluslararası hükümetler dışı örgütlere danışmanlık rolü öngörmüştür (1945): "*Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi yetkisine giren sorunlarla uğraşan sivil toplum kuruluşlarına danışmak için uygun düzenlemeler yapabilir. Böyle düzenlemeler uluslararası örgütlere ve gerektiğinde, Birleşmiş Milletler'in ilgili üyesine danışıldıktan sonra ulusal örgütlerle de yapılabilir*". "Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi" 27 Şubat 1950'de Uluslararası hükümetler dışı örgütlere Birleşmiş Milletlerin çalışmalarına katılabilme statüsü vermiştir. Böylece "uluslararası bir antlaşmayla kurulmamış uluslararası örgütler" tanımına uygun örgütler danışman olarak etkinliklere katılmaktadırlar. 27 Şubat Uluslararası hükümetler dışı örgütler günü (World NGO Day) olarak önce 2010'da 12 ülke tarafından benimsenmiştir. 2014'den beri de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 27 Şubat'ın Dünya Uluslararası Hükümetler Dışı Örgütler günü olarak tanınmasını sağlamıştır.

Uluslararası Af Örgütü - UAÖ

İnsan haklarını savunma hedefiyle kurulmuş olan Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International - AI), "Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi"nce kabul edilmiş ilkeler çerçevesinde etkinliklerini sürdürür. Uluslararası hükümetler dışı örgüt örneklerindendir (NGO-Non Governmental Organisation) ve kar amacı gütmez. Hiçbir devletle bağımlılık ilişkisi bulunmayan Uluslararası Af Örgütü, özel bir ideoloji veya herhangi bir dinle de ilişkisinin olmadığının altını çizer. "Vizyonumuz, herkesin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları standartları ile güvence altına alınan haklarına erişmesidir". Düzenlediği etkinlikler özellikle düşünce suçlularının serbest bırakılması, siyasi suçluların adil bir biçimde yargılanması, işkence, zulüm, idam cezasına karşı, siyasi cinayet, adam kaçırma ve her türlü insan hakları ihlallerine karşı durulmasına katkıda bulunmayı amaçlar. Medeni haklara, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara saygıya çağrı yapan çalışmalar düzenler.

Resim 8.1 Uluslararası Af Örgütü'nün Logosu

İnsan Hakları Alanında Küresel Siyasetin Aktörleri: İnsan Hakları konusu, hem birçok uluslararası örgütün, hem de uluslararası hükümetler dışı örgütün etkinlik alanındadır. İnsan olmaktan kaynaklanan temel hakların ihlalini engelleme çabaları, bizi kölecilikle savaşım tarihine dek götürebilir (1800'lerin başları). Gerek Milletler Cemiyeti, gerekse Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bu konudaki etkinlikleri, insan haklarının uluslararası bir düzlemde korunması çabalarının örneklerindendir. Küresel düzlemde, insan hakları ihlallerinin gözlemlenmesi, saptanması ve insan haklarının savunulma arayışlarının gündeme getirilmesi ve gündemde tutulması konusunda Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), Özgürlük Evi (Freedom House) gibi hükümetler dışı örgütler de bu alanın önemli aktörleri olmuşlardır. İnsan Hakları konusunda uzmanlaşmış olan bu aktörler internet, sosyal medya olanaklarından da yoğun bir biçimde yararlanmaktadırlar. Günümüzde varolan tüm iletişim kapasitesini İnsan Hakları konusunda normların oluşturulmasına katılabilecek şekilde kullanmaktadırlar. Uluslararası örgütler ve bölgesel örgütler bu alanda çalışan hükümetler dışı örgütlere danışmanlık konusunda başvurmaktadırlar. Hükümetler dışı örgütler tarafsızlık ilkesi çerçevesinde, etkili bir danışmanlık görevini sürdürmektedir.

Uluslararası Af Örgütü'nün kurucusu İngiliz Avukat Peter Benenson'dur. Aslında örgütün kuruluşunu tetikleyen olay, 1960 yılında iki Portekizli öğrencinin kadeh tokuştururken "özgürlük" diye bağırmış olmaları nedeniyle yedi yıl hapse mahkûm edilmeleridir. Peter Benenson'un bu olayı okuduğu bir makaleden öğrenip bu olaya karşı yoğun bir tepki hissetmesi örgütün kuruluşundaki itici gücü olmuştur. Öncelikle Benenson The Observer'da (İngiliz Gazetesi) "Unutulmuş Mahkumlar" (The Forgotten Prisoners) başlıklı bir makale yayınlayarak dünyadaki düşünce suçlularına dikkat çekmek istemiştir ve bu yolla çok da etkili olabildiği görülmüştür. "Siyasal tutukluların serbest bırakılması çağrısı" (Apeal for Amnesty) uluslararası kamuoyunu harekete geçirerek düşünce suçluları için bir baskı oluşturma fikri pekiştirmiştir.

Bu deneyimden yola çıkılarak, "Uluslararası Af Örgütü" 1961 yılında Londra'da kurulmuştur ve aşamalı bir biçimde kurumlaşmıştır. Örgütün temel ilkelerin belirlendiği ilk uluslararası toplantısı Belçika, İngiltere, Fransa, Almanya, İrlanda, İsviçre ve ABD'den gelen katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Ardından örgütün etkinliklerini sürdürebilmek

için Peter Benenson'un Londra'daki bürosunda gönüllülerce ofis ve kütüphane açılmıştır. Bu şekilde örgütün çalışma yöntemleri belirlenmeye başlanmıştır. 1962'de Belçika'da bir konferans toplayarak Uluslararası Af Örgütü'ne uluslararası daimi bir nitelik kazandırma kararı alınmıştır. 1963'de Örgütün merkezi olan Londra'da Uluslararası Sekretarya'sı da kurulmuştur. Bu dönemde örgüte bağlı çalışan grupların sayısı artmaya başlamış ve etkinliklerini sürdürdüğü coğrafi alan da genişlemiştir. Peter Benenson 1964'de örgütün ilk başkanı olarak seçilmiştir.

Önce Birleşmiş Milletler Örgütü UAÖ'nün danışman statüsünü kabul etmiş, daha sonra UNESCO da UAÖ'ne danışman statüsü vermiştir. Etkinlikleri ve getirdiği ses Af Örgütü'nün 1977'de Nobel Barış Ödülünü almasını sağlamıştır. 1978'de de BM'in İnsan Hakları ödülünü kazanmıştır. Bugün 50'yi aşan ülkede büroları bulunur, 3 milyonu aşan üyesi ve bağışçısı vardır.

Birleşmiş Milletler Örgütü, UNESCO, AB, Amerika Devletleri Örgütü, Afrika Birliği Örgütü gibi uluslararası örgütlerin danışmanlığını yapan örgüt 160'dan fazla ülke ve bölgede etkinliklerini sürdürmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşunu (1998 Roma Statüsü ve 2002 yürürlüğe girmesi) yoğun bir biçimde teşvik etmiş ve desteklemiştir.

Örgütün en önemli özelliği, dünyanın herhangi bir yerinde düşünceleri, inançları nedeniyle mahkûm edilen ya da tutuklu bulunan insanların serbest bırakılması için barışçıl yollarla savaşmaktır. Örgütün misyonu çerçevesinde sürdürdüğü etkinlikler insan olmaktan doğan hakların ağır ihlallerini engellemeye ve sonlandırmaya odaklanmıştır: Etnik köken, cinsiyet, dil, renk, din, siyasi görüş nedeniyle özgürlüğü sınırlandırılanların özgür bırakılması için çaba göstermek, işkence ve kötü muameleye son vermek için çaba gösteren UAÖ'nün terörle mücadele etmek, kadınlara yönelik şiddeti durdurmak, yoksullukla mücadeleyi insan onuru ve insan hakları alanıyla ilişkilendirmek, siyasal sığınmacılar, göçmenlerin haklarını savunmak, siyasi mahkûm ve tutukluların hukuk devleti kuralları uyarınca yargılanmalarını sağlamak için çalışmak, idam cezasının kaldırılması için mücadele etmek, uluslararası silah ticaretine düzenlemeler getirilmesi için çalışmak, yakın tehlike (immediate risk) altındakiler için Acil Eylem çağrıları yapmak gibi hedefleri bulunmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü'nün Düzenlediği Kampanyalardan Örnekler: Stop torture! (İşkenceyi durdurun!) kampanyası; Siyasi cinayet, kayıplar ve yargısız infazlara karşı kampanya; Mayınlara karşı kampanya; Mültecilere saygı göster kampanyası; Kadın hakları insan haklarıdır kampanyası; Kadına şiddetin durdurulması için kampanya; Silahlar denetlensin/Bir milyon yüz kampanyası; Terörle mücadele Adalet kampanyası, idam cezasına karşı kampanyalar (idam cezasının kaldırılmasına yönelik kampanyalar, idam cezasının geri getirilmesine karşı kampanyalar), gazetecilik suç değildir kampanyası vb.

Uluslararası Af Örgütü'nün kuruluşundan beri sürdürdüğü çalışmalara bakarsak insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmaya yoğunlaştığını görürüz. Tarafsızlık ilkesiyle ve sistemli bir biçimde sürdürdüğü araştırmaları yayınlayarak somut bilgiyi yaygınlaştırma çabasını sürdürmektedir. Ortaya çıkarılmış olan hak ihlallerini durdurmak için hükümetlerle, devletlerarası örgütlerle ve çıkar gruplarıyla, şirketlerle ve diğer ilgili aktörlere görüşme, bilgilendirme ve dikkat çekme yöntemleriyle bağlantı kurar ve kamuoyu baskısı oluşturmaktadır. İhlallerden sorumlu olan hükümetleri hukukun üstünlüğü ilkesine saygı göstermeye çağırır ve imzalamış oldukları insan hakları standartlarını yürürlüğe koymaları için destekler, teşvik eder, izler.

Uluslararası Af Örgütü'nün Kurumsal Yapısı

UAÖ Tüzüğünde belirtildiği gibi, dünya çapında gönüllü üyelik temelinde kurulmuş bir örgüttür. Örgüt şemasında şubeleri, yapıları, uluslararası ağları, bağlı grupları ve uluslararası üyeleri vardır.

Örgütün çalışmalarının yürütülmesinde en yetkili merci Uluslararası Konsey'dir. İşlevleri şöyle sıralanabilir: Örgütün stratejisine odaklanmak; UAÖ'nün vizyon, misyon ve temel değerlerini belirlemek; UAÖ'nün Entegre Stratejik Planı'nı (altı yıllık planlar) mali stratejisiyle belirlemek; hareket için yönetişim ve delegasyon sistem ve organları oluşturmak, bu organların üyelerini seçmek ve bu organ ve üyelerin sorumlu olmasını sağlamak; ha-

reketin kabul edilmiş strateji ve planlarına ilişkin performansını denetlemek; şube, yapı ve diğer organlarının sorumluluklarını belirlemektir.

Şube ve yapıların temsilcilerinden oluşan Uluslararası Yürütme Komitesi, ise en az iki yılda bir toplanır, kararlar salt çoğunlukla alınır. Uluslararası Yürütme Komitesi'nin işlevi ise dünyada UAÖ'nün liderliğini ve yöneticiliğini yapmaktır. Uluslararası Yürütme Komitesiyle birlikte çalışan Bakanlar Forumu anlaşmazlık durumlarında Uluslararası Konsey'e başvurma hakkına sahiptir. Gündelik işler Uluslararası Yürütme Komitesi'nin yönetimindeki Genel Sekreter başkanlığındaki Uluslararası Sekretarya tarafından yürütülür.

Şubeleri, yapıları, uluslararası ağları, bağlı grupların sürdürdükleri etkinliklerin sorumluluğu örgütün idari organlarına aittir. UAÖ şubeleri örgütün kriterlerine uyuyorlarsa, Uluslararası Yürütme Komitesi'nin onayıyla dünyanın herhangi bir bölgesinde yada ülkesinde kurulabilir, Uluslararası Sekretarya da bu şubeleri kayıtlara geçirir.

UAÖ organlarından yapıların hedefi sürekli bir insan hakları etkinliği programını koordine etmektir. Uluslararası Yürütme Komitesi'nin kıstaslarına uygun yapıların en az bir kurulu ve etkinliklerini sürdüren gönüllüleri bulunur. Uluslararası Yürütme Komitesi'nin onayıyla kurulan Uluslararası ağlar, en az beş farklı şubeden veya yapıdan üye bulundurmak zorundadır, ya da en az iki Uluslararası Sekretarya Programı bölgesinden UAÖ üyelerine sahip olmaları gerekir. Bu türden kriterlere uyan uluslararası ağlar, hareketin vizyon ve misyonunu belirli bir tema ve kimliğe dayandırarak tanıtmak ve uygulanmasını sağlamak gibi önemli işlevler üstlenirler.

Bağlı Gruplar, en az beş üyeden oluşurlar aidatlarını ödemek ve bir şubeye bağlı olmak koşuluyla, Uluslararası Yürütme Komitesi'nin onayını alarak çalışmalarını yürütebilirler. Tarafsız değerlendirme ve üyelerin güvenliği gibi değerlendirilebilecek nedenlerle, hiçbir bağlı grubun kendi ülkesindeki düşünce suçlularıyla ilgili çalışmamak gibi izlenmesi gereken ilkeler vardır.

Bireysel Üyelik statüsü de UAÖ'nün hedeflerine uyumlu bir biçimde katkıda bulunmak isteyen özerk bireylerin yıllık bir aidat ödeyerek örgütün üyesi olabilmelerini sağlar. Özgürlüğü için mücadele ettiği bireylere hesap verebilir olmak temelinde örgütlenen UAÖ'nün kurumsal yapısı şeffaflık, hesap verebilirlik konusunda yasal bir sistem oluşturma çabasının ürünüdür.

Greenpeace Örgütü (Yeşil Barış)

Türkiye'de de yaygın kullanımıyla Greenpeace, çevre sorunlarıyla küresel düzlemde mücadele eden hükümetler dışı (Non Governmental Organisation - NGO) uluslararası bir Sivil Toplum Kuruluşu'dur (STK).

Resim 8.2 Greenpeace Logosu

Uluslararası STK olarak Greenpeace (Yeşil Barış) 1971'de ABD - Alaska'da yürütülmekte olan nükleer denemeleri protesto eylemi çerçevesinde örgütlenen 14 eylemci tarafından Kanada'nın Vancouver kentinde kurulmuştur. 1979'dan itibaren örgüt uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Uluslararası Greenpeace'in merkezi Hollanda'nın Amsterdam kentindedir (1989). Bugün Greenpeace örgütü 40'ı aşan ülkede bulunmaktadır ve kendisini "dünyayı mekân edinmiş" bir STK olarak tanımlayabilmektedir. Dünyada varolabildiği alan sürekli genişlemektedir ve bugün etkinliklerini 100'ü aşan ülkede sürdürebilmektedir. Bir STK olarak kar hedefi yoktur ve hükümetler, siyasal partiler, örgütler veya şirketlerle bağımlılık ilişkisine girmemeyi ilke edinmiştir. Bu nedenle kendi mali kaynaklarını yaratmaktadır. Rakamlar yıllara göre değişse de 2015 yılı itibarıyla Greenpeace 2 milyon üye ve bağışçısı olduğunu duyurmuştur. 1500 civarında çalışanıyla, birey ya da vakıf kaynaklı maddi katkılarla sınırlanmış olarak ilkelerinden sapmaksızın, dünyanın her köşesinde çevre sorunlarıyla savaşımını sürdürebilmektedir.

Çevre Sorunları Alanında Küresel Siyasetin Aktörleri: Çevre sorunları 1960'lar, 1970'lerde küresel siyasetin konusu olmuştur. Çevresel kaynakların bilinçsizce aşırı kullanımı özellikle yoğun sanayileşme çevre felaketlerine neden olmuştur. Çevre felaketlerinin ulusal sınırları aşan niteliği (ulusötesi) konuyu küresel siyasetin gündemine getirmiştir. Birleşmiş Milletler "Gıda ve Tarım Örgütü"nü (FAO-1945) bu bağlamda anlamlandırabiliriz. Ayrıca çevresel bozulmaya dikkat çeken yayınlar, tartışmalar, bu konuda bilinçlendirme çabalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Kalkınma çabaları, nüfus artışı ile çevrenin sorunlu kullanımı konularına odaklanan "BM insan Çevresi Konferansı", (Stockholm Konferansı) 1972 yılında uluslararası bir tartışma platformu oluşturarak bilinçlenme-bilinçlendirme sürecine önemli bir katkıda bulunmuştur. "BM Çevre Programı"nın (UNEP) kurulması ve BM çerçevesinde günümüze dek sürdürülmüş olan etkinliklere hükümetler dışı örgütler de katılmıştır. Küresel sivil toplum örgütleri diye sınıflandırabileceğimiz "Greenpeace" (Yeşil Barış), "Worldwide Fund for Nature" (WWF) gibi birçok uluslararası - hükümetler dışı sivil toplum kuruluşu (STK) çevre sorunlarına dikkat çekmeyi hedeflerler. Küresel çevre siyaseti alanında hükümetler dışı aktörler de artık önemli bir ağırlığa sahiptirler.

Greenpeace'in temel hedeflerini barışçıl araçlarla, çevreye zarar veren etkinlikleri saptamak, izlemek, bu gözlenen gidişin geleceğe yönelik olumsuzluklarına dikkat çekmek ve yetkilileri ve dünya kamuoyunu buna son vermeye çağırmak olarak özetleyebiliriz. Örgütün dünyada kamuoyu oluşturmak ve kamuoyu baskısını tetiklemeye yönelik eylemleri arasında son derecede yaratıcı protesto biçimleri (direkt eylem) olduğu gibi, bizzat karar alma konumundaki yetkili, temsilci, kurum ve kuruluşlarda lobi çalışmaları yapmak da vardır. Ayrıca sürekli olarak bilimsel verilere dayanan araştırmalar yapmak ve çevre kirliliğine ilişkin sorunlara yeni çözüm önerileri sunmak de Greenpeace'in çabalarını yoğunlaştırdığı savaşım yollarındandır. Greenpeace çevreyi koruma önlemleri içeren birçok uluslararası antlaşmanın oluşum sürecine katılmıştır. Çevre felaketlerini önleyici çözümlere dikkat çekmek için özellikle de basın- yayın organlarında ses getirecek etkinlikler örgütler.

Dost ya da düşmanlar Greenpeace için yalnızca çevre duyarlılığı düzeyiyle belirlenmektedir. Bu nedenle, Greenpeace için özerk bir yapı kurmuş olmak çok önemli bir özelliktir. Çevre duyarlılığı güçlü olan herkes, her kurum, her siyasal merkez Greenpeace'in dostu sayılmaktadır. Yani, Greenpeace ile yakınlık derecelerini belirleyen kurum ve kuruluşların çevreye duyarlı eylem ve etkinlikleridir. Bir başka deyişle, her hangi bir hükümet ya da Çok Uluslu Şirket, çevreye zarar vermeyecek kararlar almaya başlarsa Greenpeace dostu sayılabilir. Önemli olan sonuç almaktır. Greenpeace "yeşil ve barış içinde bir gelecek" için çalışan herkesle iyi ilişkiler içine girebilmektedir. Bu bağlamda birçok uluslararası örgüt, hükümetler dışı örgüt, gerekirse hükümetlerle işbirliği yapabilmektedir. Temel ilkelerini şiddete karşı olmak, saydamlık ve hesap verebilirlik olarak betimlemiştir.

Bunun yanısıra, Greenpeace çok yönlü saldırıların da hedefi olmaktadır. Greenpeace üyelerinin yaşamlarının mercek altında olduğu söylenebilir. Özel yaşamları yakından izlenen Greenpeace örgütünün basın yayın kuruluşlarında görünürlüğü olan aktivistlerinin "çevreye zararlı" kullanımları saptanarak örgütün saygınlığının sorgulanmasına yol açma arayışını görmekteyiz. Yine aynı türden arayışlara, "İklim değişimi"nin kanıtlarını Peru'da bir arkeolojik kazı alanından edinen Greenpeace aktivistlerinin, bizzat arkeolojik kazı alanına zarar vermiş oldukları gerekçesiyle Peru hükümetinin hedefi olmaları (2014), konunun uluslararası bir platforma kadar taşınması (Peru hükümeti-2015) gibi örnekler verebiliriz. Eleştirilere açık bir örgüt olduğu gözlenen Greenpeace'i dikkatli olmaya çağıran bu tür saldırılar, genel anlamda kamuoyunun dikkatini çekerken çevreye dikkatli bir biçimde uygulanan Greenpeace kampanyalarının saygınlığına zarar vermemektedir.

Çalışmalarını yoğunlaştırdıkları önemli konu başlıklarıyla hedeflerini de izleyebiliriz. Bunlardan birisi, "İklim Değişimi"ni engellemek başlığı altında sunulur. "Yeni bir enerji geleceği yaratmak için

bize katılın" çağrısı çerçevesinde yenilenebilir enerjinin desteklenmesi, kademeli olarak fosil yakıtların sonlandırılması gibi politikalar savunur. Bir başka konu, "Ormanların korunması" başlığıyla sunulur. Burada da yaşlı ormanların dünyanın akciğeri olduğunu ispatlayacak bilgileri bir araya getirerek özel olarak korunmaları gereğini vurgulamak gibi stratejiler savunur. Okyanusların korunması, çevre dengesi için stratejik bir alan olması gerekçesiyle gündemde tuttuğu bir başka başlıktır. Okyanusların gereksiz zararlı balıkçılıkla mücadele edilerek savunulabileceği konusunda bilinçlenmeye çağrı yapan etkinlikler sürdürür.

"Tarım" alanı da Greenpeace için önemli başlıklardandır. Sürdürülebilir tarım kampanyası çerçevesinde gözlenebileceği gibi çevreye duyarlı tarımdan yanadır. Genleriyle oynanmış organizmalara (GDO) karşı sürdürdüğü savaşımı, toksik kirlenme başlığı altında da geliştirerek zehirli kimyasallara karşı bir savaşıma dönüştürür. Nükleer silahlar ve nükleer kirlilikle savaşım da önemli bir başlıktır. Genel anlamda barış ve silahsızlanmayı destekler ve nükleer silahların yok edilmesini önerir. Nükleersiz Gelecek kampanyası, Küresel Isınma ve Enerji kampanyası, Akdeniz'i Koruyoruz kampanyası, Tarım ve GDO kampanyası gibi birçok kampanya yürütülmektedir.

Resim 8.3 Greenpeace'in Nükleer Enerji ve Küresel Isınma Karşıtı Eylemlerinden Görüntüler

Kaynaklar: https://nuclear-news.net/2010/07/29/protest-against-nuclear-power-plant-near-venice/, http://www.greenpeace.org/india/en/Multimedia/Photos/greenpeace-activists-dressed-a/

Greenpeace'in yapısı kar amacı gütmeyen örgüt modeline uygun olarak belirlenmiştir. "Dernek maddeleri" karar alma sürecini ve "yönetişim" yapısını tanımlamaktadır. Merkez örgütte Konsey ve Yönetim Kurulu bulunur. Çeşitli ülkelere yerleşmiş ulusal ve bölgesel Greenpeace bürolarının hepsinin kendi yönetim kurulu ve büro yöneticisi vardır. Bütün Greenpeace büroları uluslararası Greenpeace'e bağlıdır. Mali kontrol lisansı olan büro sorumluları tarafından yapılır. Dünya'nın dört bir yanında açılan ve Greenpeace adını kullanma hakkını alan büroların lisanslarının verilebilmesi için de derneğin belirlediği ilkelere uygun bir talep sunulması gerekmektedir. Ayrıca, lisans alabilmek için izlenmesi gereken sürece uyumlu bir biçimde gerçekleşmesi gerekmektedir.

Yaşamla İlişkilendir

Devlet Aşırı Örgütler

Devlet aşırı örgütler, devlet aşırı aileler benzeri küçük gruplardan yüksek düzeyde formal kontrol ve sosyal ve sembolik ilişkilerin koordinasyonu ile ayrılmaktadırlar. Gerek devlet içi gerekse devlet dışı siyasal örgütlerin karakteristiği, teknik yöntem araçları ve kontrol alanının iç dinamiklere bağlı genişleme eğilimi benzeri özel bürokratik egemenlik biçimidir. Devlet aşırı örgütlerin ilk ve gittikçe önem kazanan biçimi, amaçsal ağlar ve toplumsal hareketlere dayanan devlet aşırı faaliyet örgütleridir. Örneğin bugün uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace ya da geçtiğimiz yüzyılın kölelik karşıtı mücadelesi (abolitionism) bu kapsama girer. Başlangıç yıllarında Sosyalist Enternasyonal de bu alana dahildi. Ancak bugün daha ziyade devlet aşırı örgütlerin ikinci türü, yani ulus devlet düzeyinde örgütlü siyasal partilerin birliği olarak görülmelidir. Göç kaynaklı ve sınır aşırı faaliyette bulunan siyasal parti ve toplumsal hareketlerin büyük çoğunluğu gerçekte sınırlar üstü değildir, köken ülkeye odaklanmışlardır. Bu parti ya da hareketler, genelde anayurtlarında bir bölgenin özerkliği ya da ayrılmasını savunan mültecileri kendine çekmektedir.

Üçüncü türü teşkil eden devlet aşırı dinsel örgütler, genellikle beraberlerinde bir topluluk (cemaat) da oluşturmaktadırlar. (…)

Genelde ulus aşırı şirketler (transnational corporations) olarak anılan devlet aşırı iktisadi girişimler, sayısız kurumsal işbölümüyle iç ayrışma düzeyi oldukça yüksek sınıraşırı örgütlerdir. (…)" (s.31-32)

Kaynak: Faist, Thomas (yayına hazırlayan). (2003). Devletaşırı Alan – Almanya ve Türkiye arasında Siyaset, Ticaret ve Kültür, (Çeviri: Selin Dingiloğlu), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Araştırmalarla İlişkilendir

"…yeni sistem karşıtı hareketler için şekillendirilmekte olan ve onlar tarafından kurulmakta olan çerçeve, eski hareketlerin içinden çıktığı çerçeve, eski hareketlerin içinden çıktığı çerçeveye göre, kavramak ve pratikte dönüştürmek bakımından daha çok yönlü, daha kapsamlı, daha zorlayıcıdır. Bu hem gözlemciler hem katılanlar için dağınık ve oluşum halindeki bir alandır ve büyük ölçüde hareket halindedir. Zorunlu olarak basitleştiriyoruz. Deyiş yerindeyse, bugün bir yanda, yani harekete geçirici ve gelişmiş yanda, işletmeler arası sistemi devletlerarası sisteme bağlayan bağları gevşeten, devletler-ötesi birikim sürecine niteliğini veren, çok katmanlı örgütsel biçimlerin karmaşık ilişkisel yapısı vardır. 1968 dünya devriminin olumlandığı ve geliştirdiği diğer yanda ise, sistem karşıtı hareketler tarafından örgütlenmiş yeni devlet-ötesi şebekelerin ilişki ağı bulunuyor. Bu şebekelerin düğüm noktaları ve çok katmanlı kesişmeleri sayıca artarken ve genişleyen ilişki hatları kullanıldıkça daha da güçlenirken, söz konusu ağ da giderek artan bir biçimde, kendi başına, gelişen bir tür açık toplumsal yapı durumuna gelmiştir. (…) Bir bütün olarak modern dünya sistemi, giderek daha fazla, hareketlerin alanı bakımından dünya ölçeğinde, kapsamları bakımından da devletler-ötesi bir duruma geliyor. Ve böylelikle ulusal arenalar, giderek daha fazla, aslında yalnızca dünya çapında değil, eylemciler tarafından giderek daha sık bir biçimde –yaygın kullanılan terimiyle- "küresel" olarak adlandırılan, mücadele içinde birbirine bağlanmış yerelliklerden oluşur bir hale gelmektedir." (s.130-131)

Kaynak: Arrighi, Giovanni; Hopkins, Terence K. ; Wallerstein, Immanuel. (1995) Sistem Karşıtı Hareketler, (Çeviren: C.Kanat, B.Somay, S.Sökmen), İstanbul: Metis Yayınları.

Öğrenme Çıktısı

1 Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Kuruluşlarını tanımlayabilme ve örgüt örnekleriyle tanıyabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Küreselleşme sürecinde uluslararası hükümetler dışı örgütlenmelerin oynadığı rol neden artmaktadır?	Uluslararası hükümetler dışı sivil toplum örgütü örneklerinden insan hakları savunucusu Uluslararası Af Örgütü'nün rolünü yorumlayınız.	Uluslararası sivil toplum kuruluşlarından Greenpeace (Yeşil Barış) örgütünün rolünü ana hatlarıyla anlatınız.

ÇOK ULUSLU SERMAYE - ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER (ÇUŞ)

Küreselleşme sürecinin önemli aktörleri olan ulus ötesi sermayenin simgesi "Çok Uluslu Şirketler" (ÇUŞ) (Multinational corporations), İkinci Dünya Savaşı sonrasında belirginlik kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1960'lardan sonra ÇUŞ'ların iyice yaygınlaşmalarına tanık oluyoruz. ÇUŞ'ların ortak hedeflerinin küresel düzlemde ticaret, hizmet, mallar ve emeğin dolaşımının önündeki ulusal engellerin azaltılması ve karlı yatırım olanaklarının arttırılmasıdır. Aslında ÇUŞ'ların varoluşlarının koşulu da şirketlerin önündeki ulusal engellerin azalmaya başlamasıdır. Bu süreç ÇUŞ'ların varlıklarını güçlendirmektedir.

"Çok Uluslu Şirket" adlandırması için gerekli nitelikler şöyle sıralanmaktadır: Şirketin bir merkezi vardır ama şirket birden çok ülkenin sermayedarlarına aittir. Aynı zamanda ÇUŞ'lar birden çok ülkede yatırım yapar ve şirket çalışanlarının seçiminde belirli nitelikleri edinmiş olmak tek kıstastır. Bir başka deyişle, bu tür şirketler, çalışabilecek niteliklere sahip olan tüm dünya yurttaşlarına açıktır.

ÇUŞ'lar neo-liberal dünya kapitalizminde yaygınlaşan "Doğrudan Yabancı Yatırımlar" çerçevesinde ön planlarda yerlerini almışlardır ve sosyal sorumluluk projeleri, sürdürülebilir gelişme açılımları, çok uluslu şirketler tarafından da ciddiye alınmaktadır. Ülke politikalarını aşan biçimiyle de ÇUŞ'lar meşruiyetlerini sağlayabilmek için sosyal sorumluluk projeleri ve sürdürülebilir gelişme projelerine giderek daha çok önem vermektedirler.

ÇUŞ'ları destekleyen yaklaşımlar, yatırım yaptıkları "çevre" bölgelerin gelişimine katkıda bulunduklarını ve doğrudan yatırımların kalkınma etkisi yarattığını iddia etmektedirler. Gelişmiş bölgelerde merkezleri bulunan ÇUŞ'lar, bazı durumlarda endüstrileşmiş ülkelerdeki "endüstrisizleşme" sürecinde bir rol oynasalar da, "çevre" ülkelerin endüstrileşmelerini hızlandırabildikleri ileri sürülmektedir. ÇUŞ'lara eleştirel bakan yaklaşım için ise ÇUŞ'ların yatırım yaptıkları "çevre" ülkelerdeki ucuz emekten yararlanabilmekte ve kar oranlarını bu yolla arttırmakta olduklarının altını çizmektedirler. Ayrıca, gelişmekte olan bu ülkelerde, doğrudan yatırımların ülke ekonomik yapısını kötüye götürdüklerini de savunanlar bulunmaktadır.

Dünyanın en büyük ÇUŞ'ları ABD, AB ve Japonya kökenli olsa da, çok uluslu şirketlerin giderek daha baskın çıkan boyutları çok uluslu yapılarıdır, dolayısıyla bu tür şirketler ülke adıyla değil şirket adlarıyla anılmaktadırlar. Dünya sahnesinde ulus devletlerin yanı sıra ÇUŞ'lar ekonomik güçlerinden kaynaklanan siyasal bir güç edinmişlerdir. Her ÇUŞ kendi alanında karşısına çıkan dünya pazarının siyasal-teknik engellerini yumuşatmak ya da ortadan kaldırmak için mücadele eden çıkar grubu olarak ağırlık edinme yarışındadır.

Burada "Çok Uluslu Şirket" örneklerinden enerji ve petrokimya gruplarını bir araya getiren Shell ile bilişim teknolojisi alanındaki önemli örneklerden IBM, GAFAM (Alphabet (Google), Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) tanıtılacak.

Shell

Shell, enerji ve petrokimya alanında etkinliklerini yoğunlaştırmış olan "Çok Uluslu Şirket" grupları örneğidir. 1833'de Londralı bir İngiliz antikacı (Marcus Samuel), dükkânında döneminin egzotik dekorasyon modası istiridye satmak için geniş bir istiridye ithalatı-ihracatı ticaret ağı geliştirmiştir. Daha sonra oğullarının girişimiyle iş petrol ihracatı, gazyağı ihracatı gibi alanlara açılmaya kadar genişlemiştir.

Resim 8.4 Shell'in Logosu

Shell Logosu: Uzak Doğuya gazyağı taşıyan Shell şirketinin tankerlerinin her birisi farklı bir deniz kabuğu adı ve biçimiyle ayırt ediliyordu. 1915'de California'da Shell Şirketi'nin servis istasyonları kırmızı ve sarı renkte deniz kabuğu kullanarak logoyu yaygınlaştırdılar.

İngiliz Shell şirketinin Uzak Doğu'da ulaşım konusundaki başarıları ve petrol konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı azaltma projesi, başarılı Hollanda petrol şirketleriyle birlikte çalışmaya karar vermesiyle sonuçlandı. Uzak Doğu'da rekabet etmek yerine İngiliz Hollanda şirketleri birlikte önce 1903'de Asiatic Petroleum Company'yi (Asya petrol şirketi) kurdu. Ardından, 1907'de Royal Dutch/Shell şirketler grubunun birleşmesi söz konusu oldu. Kısa bir zamanda Royal Dutch/Shell önemli bir uluslararası şirket olarak dünya pazarında önemli bir yer edindi. 20.yy başlarında otomobillerin seri üretime geçmesiyle şirket hızla Avrupa, Amerika ve Afrika'da büyük gelişme göstermiştir. 1920'de Shell dünyadaki en büyük petrol şirketi olmuştur. 1947'de dünyadaki ilk ticari deniz petrol kuyusunu açmıştır. 1969 petrol krizinin ardından Shell, Kuzey Denizi'nden, Latin Amerika'ya uzanan çok geniş bir alanda yeni petrol kuyuları açarak petrol üretimi arttırdı. 1990'lardan itibaren dünyada çevre duyarlılığının gelişip yaygınlaşmasıyla, Shell'in etkinlikleri de giderek daha çok uluslararası hükümetler dışı örgütlerce mercek altına alınmaya başlandı. Yine bu dönemde Shell'in yatırımlarında Rusya ve Çin açılımı gözlendi. Shell, %60'ı Royal/Dutch Petroleum'a, %40'ı Shell Transport an Trading Company'ye ait 1700'den fazla şirkete ulaşmıştı. 2005'de Shell'in kurumsal şemasında gerçekleştirilen bir reformla tek şirket yapısına dönüştürüldü. Bugün de petrokimya alanında dünya piyasasında önemli etkileri olan Shell, dünyanın en büyük çok uluslu şirketlerindendir.

Dünya ekonomik krizinin etkisini azaltma çabasıyla bazı ülkelerdeki yatırımlarını çekse de 2016'da sunulan rakamlara göre 70'den fazla ülke ve özerk bölgeye yerleşmiş olan Shell'in 92 binden fazla çalışanı bulunmaktadır. "Herkesin ulaşabileceği enerji üretilirken iklim değişimi nasıl engellenir?" sorusu çerçevesinde dünyadaki gelişime uyum gösterme çabasıyla Shell bugün "sosyal sorumluluk" ve "sürdürülebilir gelişme" için çevre korumacılığına duyarlı bir biçimde dünya enerji talebine cevap verme çabasında olduğunu iddia etmektedir.

IBM

IBM adıyla tanınan ***"International Business Machines Corporation"*** (uluslararası iş makineleri şirketi) bilişim teknolojisi alanında dünyanın en büyük çok uluslu şirket örneklerindendir. Bugün 410 bini aşan çalışanı ve 170'den fazla ülkede etkinliği bulunan IBM, bilgisayar, bilgisayar donanım üretimi, yazılım, servis hizmetleri, sunucu servisleri ve araştırma geliştirme alanlarında yer edinmiştir.

Resim 8.5 IBM'in Logosu

IBM, Merkezi Armonk, New York, ABD'de olan, dünyanın en büyük bilişim teknolojisi şirketidir. 1911'de aralarında ITR(International Time Recording) ve IBM'in (International Business Machines Company)de bulunduğu kasap terazisi, zaman kaydedici, tabulatris ve delikli kartlar imalatında uzmanlaşmış üç şirket Computing Tabulating Recording Company (CTR) adı altında birleşir. IBM adını 1924'de almıştır. 100 yılı aşan tarihinde IBM bilişim teknolojileri alanında birçok yenilik getirmiştir. Uzun süre dünya pazarında edindiği büyük yerle ilişkili olarak, IBM bilgisayar ile özdeşleştirilmiştir. Ancak 80'li yılların sonlarında önemli rakipleri ortaya çıkmıştır. Rakipleri, IBM'in yerini alarak bilişim teknolojileri alanında önemli yeniliklere imza atıp pazarda büyük pay almaya ve IBM'i zorlamaya başlamışlardır. Bu dönemde şirket mali zorluklarla karşılaşmışsa da ürün kalitesi konusundaki iddiası sürmüştür. 1993'de gerçekleştirilen bir yönetim reformu krizden çıkış denemesi gibi olmuştur. Zamanla IBM'in yeniden pazardaki yerini genişlettiği görülmüştür. Hatta 2010 yılında yapılan bir sıralamada (Interbrand) "2010 yılı Dünya'nın en değerli markaları" listesinde 2. sırada yer alabilmiştir.

Küreselleşme sürecini temellendiren önemli bir dinamik, bizzat bilişim teknolojisinin ulus-devlet sınırlarını aşan bilgi ve iletişim akışını geliştirmesinden ve kolaylaştırmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda IBM, "Çok Uluslu Şirket" olarak küreselleşme sürecinin ürünü ve tetikleyicilerindendir. IBM, sermaye gücünden yola çıkılarak yapılan sıralamalarda dünyada birçok ülkeden daha güçlü-zengin şirketler arasında yer almaktadır.

Teknoloji, bilişim hizmeti alanı ve çok uluslu şirket örnekleri:

Çok Uluslu şirket örneklerinden, piyasa değeri çok yüksek (milyar dolarlar) teknoloji-hizmet alanı şirket örneklerinden bazılarını sıralayabiliriz: Alphabet Inc.(Google), Apple, Facebook, Amazon, Microsoft (GAFAM); Netflix, Airbnb, Tesla, Uber (NATU); Baidu, Alibaba, Tencent, Xiaomi (BATAX); ya da, Oracle, Samsung Electronics, IBM, Foxconn, Dell, Yahoo, Twitter, Linkedin, vb.

Bu şirketlerin önemli bir özelliği, borsa değerlerinin çok hızlı bir biçimde büyümesi ve yaygınlaşmasıdır. Hatta bazıları, kuruluşlarından bir kaç yıl sonra dünyanın en önemli ve büyük şirketleri sınıflandırmasına dahil olmuşlardır. Her biri başlı başına bir marka oluşturabildi ancak hızla yaygınlaşan kullanımlı, kısaltmalarla adlandırılmaya başladılar. "Üzüm salkımı" benzetmesiyle tanımlanan GAFAM buna bir örnek olmuştur (Alphabet (Google), Apple, Facebook, Amazon, Microsoft). Bu yolla globalleşen pazarın simgeleri sayılmaktadır. Burada sıralanan türden şirketler hem teknoloji alanının kullanım kapasitesini genişlettiler, hem de bu alanın kullanım biçimlerini dönüştürerek gündelik yaşamları küresel düzlemde değişime açtılar.

Dördüncü endüstri devrimi- 4.0 diye de adlandırılan bu değişim-dönüşüm, nano-teknoloji, bio-teknoloji ve bilişsel bilim alanındaki gelişimle birlikte ortaya çıkan yeni araçlarla yaşamlarımıza katıldılar. Boyutları küçülürken etkinliği artan aletler bir yanda, diğer bir yanda insanı kopyalayabilen bilimsel gelişmeler ve insan beynini inceleyen nöro-bilim alanı ürünlerini vermeye başladı ve bir süredir yaşamlarımızı etkilemekte. Yapay zeka, robotlar, internet alanındaki işlemlerin sürekli bir biçimde gelişen türleri, insansız araçlar, üç boyutlu basım olanakları vb. artık küreselleşmenin birbirine eklemlenmiş bir dünya alanında yarattığı dönüşümün hem tetikleyicileri hem de sonuçları olmuştur.

Bununla birlikte, içiçe geçmiş olduğunu gözleyebildiğimiz bir dünya yaratan bu teknoloji "devrimi" insanlığın geleceği açısından baktığımızda hem bir umut oluşturmakta, hem de bir endişe kaynağı olmaktadır. Yukarıda sıraladığımız köklü yeniliklere kapı aralayan buluşlar gerçekten de yaşamımızı, çalışma hayatımızı, tüketim biçimlerimizi kökten etkilemiştir. Birçok alanda özellikle de, bugün iyileşme olanağı bulunmayan bazı hastalıkların iyileştirilebilmesi konusunda nano-teknoloji ve bio-teknoloji alanlarındaki gelişim büyük bir umut ışığı oluşturabilmiştir. Bununla birlikte, günümüzde bir endişe kaynağı olan da işte tam da bilinmezlerle dolu bu köklü değişimdir. Bio-etik konusunda dikkatli olma çağrısı başlı başına bir tartışma konusudur. Dolayısıyla bu çerçevede süren tartışmaların odağında özellikle yeniliklerin bilinmezlik boyutu bulunmaktadır. Bu boyut aynı zamanda küreselleşme karşıtı hareketlerin, uluslararası hükümetler dışı örgütlerin de savaşım alanı olmuştur. Sınırları belirsiz bir güç kaynağı olarak teknolojilerin kullanımında beklenti, her şeyden önce bir özen arayışı çerçevesinde görülebilir. Tam da bu noktada, saydamlık ve hukuki düzenleme talepleri dünya kamuoyu oluşturma çabasındaki çeşitli siyasal ve sosyal, ulusal ve ulus ötesi aktörler tarafından dillendirilmektedir.

GAFAM

Hızla küreselleşen pazarda yer edinebilmiş, "internet devleri" diye de adlandırılan çok uluslu sermaye şirketlerine bir örnek GAFAM kısaltması ile toparlanan: **Alphabet (Google), Apple, Facebook, Amazon, Microsoft** 20.yy sonlarında 21. yy'ın başlarında ortaya çıkmışlardır. Yeni teknolojilerin ve bu alanda gerçekleşen icatların simgesi gibi görebileceğimiz GAFAM, diğer teknoloji grupları gibi, rekabet ortamında, sürekli bir biçimde daha hızlı yenilik arayışıyla hızla önemli bir yer edinmiştir. Kapsadığı yenilik alanından da anlaşılabileceği gibi, küreselleşen dünyada bireylerin, toplumların da değişim ve dönüşüm hızlarını etkilemektedir. Bir başka deyişle, sürekli bir biçimde gerçekleştirilen icatlarla küreselleşen dünyada çok geniş bir alana yayılmaktadırlar ve doğrudan çalışma ve eğlenme biçimini dönüştürmektedirler. Artık iş yerlerimize, evlerimize, ceplerimize ulaşan bu dijital alanın ürünleriyle yaşamaktayız. Bilgiye, görsel sanatlara ulaşma biçimlerimiz, alışveriş biçimlerimiz dönüşmektedir. Burada kısaca, büyük "klasikleşmiş" çok uluslu sermaye şirketlerinden farklı olarak, küçük olanaklarla başlamış çok büyük bir hızla büyümüş GAFAM örneğini tanıyacağız.

Google

Çokuluslu Şirket örneklerinden Google, 1998'de Amerika'da kurulmuştur. (Stanford Üniversitesinde iki öğrencinin (Larry Page, Sergey Brin) 1995'de başlayan çalışmalarının ürünüdür. İnternetle ilişkili servis konusuna odaklanarak dünyanın en önemli çok uluslu şirketlerinden (ÇUS) birisi konumuna hızla gelmiştir. Dünyada varolan tüm bilgileri düzenlemek, ulaşılabilir kılmak ve kullanıcılar için ücretsiz erişim sağlamak Google şirketinin resmi hedefleridir. Google'ın Google arama motoru, Google Görüntü, Google Video, Google Docs, Google Analytics, Google Earth, Gmail, Google Drive, Google Apps, Google Çeviri, Google Haberler, Google Fiber, Google Harita ve bunun gibi çok sayıda ürünü bu pazarda büyük bir yer kaplamıştır. Ağustos 2015'den itibaren Google yenilenerek "Alphabet Inc." grubuyla bağlantılanmıştır. Yaşamlarımıza hızla girerek edindiği önemli yeri geliştirerek korumaktadır.

Apple

Elektronik ürünler alanında önemli bir ÇUŞ olan Apple, 1976'da ABD'de kurulmuştur. İlk kişisel bilgisayar 1977'de piyasaya çıkmıştır ve hızla küresel pazarda büyük bir yer edinmiştir. Apple Bilgisayar (Apple Computer Inc.) olarak kurulmuş olan şirket, 2007'den beri Apple diye adlandırılmaktadır. Özellikle dizüstü bilgisayar çeşitleri ve cep telefonu çeşitleriyle dünya pazarında ve insanların yaşamlarında kapmış olduğu yeri geliştirerek korumuştur.

Facebook

2004'de "the Facebook" adıyla ABD'de kurulmuş ve yine hızla büyük bir yer edinmiş çok uluslu şirket örneğidir. Sosyal medya alanında çok önemli bir yer edinen şirket, 2005'de "Facebook" olarak bugünkü adını almıştır. 2016'da Apple, Google ve Microsoft'un hemen ardından, dünyanın en pahalı 4. Şirketi olma konumunu kazanmıştır. Kurulduğu günden beri, oyunun kurallarını değiştiren "büyük olay" olarak değerlendirilmiştir. 2005'de altı milyon kullanıcısı olan şirket 2016'da iki milyar kullanıcı sayısına yaklaşmıştır. Medya bağlantı kurma platformu gibi işlemektedir. Görüşlerin paylaşılabildiği, haber, araştırma, analiz ve çeşitli alanlarda pratik bilgiler, sitelerle bağlantı gibi sınırları belirsiz bir ilişkiler ağı alanıdır.

Amazon

ABD'de 1994 yılında kurulmuş ve hızla büyümüş çok uluslu şirket örneklerinden Amazon elektronik ticaret ve "cloud computing" konularına yoğunlaşmıştır. 2004'den itibaren internetten birçok şirketin ürünlerini satarak işe başlamışken, 2007 yılından itibaren bilgisayara kitap yükleme sistemi (Kindle) ile kendi ürününü de satmaya başlamıştır. Bugünlerde insansız hava aracıyla ürün dağıtımı yapma olanakları araştırılmakta, tartışılmaktadır.

Microsoft

1975'de Bill Gates ve Paul Allen tarafından ABD'de kurulmuş bir enformatik, micro-enformatik bilişim teknolojileri şirketidir (Microsoft Corporation). Bilgisayar yazılım şirketi olarak hızla büyümüştür. Windows, Microsoft Office ürünleriyle tanınmıştır. Dünya pazarında hızla önemli bir yer edinmiş çokuluslu şirket (ÇUŞ) örneklerinden olan Microsoft, ayrıca yaratıcılarından Bill Gates'in genç yaşında ulaştığı finansal başarının da etkisiyle, "Düşünce hızında çalışmak" (başlıklı kitabı) sloganı ile bu sektörün etkili öncülerinden sayılmaktadır. "Düşünce hızında çalışmak" bu alanın özelliklerini yansıtan bir tür slogana dönüşmüştür.

Öğrenme Çıktısı

2 Uluslararası Hükümetler dışı çok uluslu ekonomik aktörleri tanımlayabilme ve bazı örnekleriyle tanıyabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Sizce çok uluslu sermaye (ÇUS) ulus devlet merkezli sistemi nasıl dönüştürmektedir?	Çok uluslu sermaye şirketlerinden enerji ve petrokimya şirket grubu Shell örneğinin küreselleşme dinamiği çerçevesinde yorumlayınız.	Bilişim teknolojisi alanından IBM, GAFAM örneklerini küreselleşme dinamikleri çerçevesinde anlatınız.

KÜRESELLEŞME KARŞITI HAREKETLER

Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki farkların artması ve sosyal refah devletinin geliştiği birçok ülkede eşitsizlikleri yumuşatan refah devletinin geri çekilmeye başlamasıyla birlikte, "gelişmiş" ülkelerde ortaya çıkan "yeni fakirler" ve/veya işsizlerin oranındaki önemli artış, genelleşen bir hoşnutsuzluğu da küresel düzlemde arttırmaktadır. Devletin ekonomi alanından çekilerek küçülmesini, dayanışma yatırımlarının azaltılmasını destekleyen "sosyal Darvinizm"e yönelmiş olan ülkelerde, aynı zamanda güvenlikçi politikalar ve yatırımlar arttırılmıştır.

Sosyal Darvinizm: H. Spencer tarafından Darvin'in "doğada zayıflar ayıklanır" ilkesini sosyal alana uyarlamasıyla ortaya çıkan sosyal Darvinizm, liberalizmin doğada varolan doğal ayıklanmayı sosyal düzlemde destekleyen yorumuyla, rekabetçiliği, bireyciliğin egoist yorumunu savaşçı bir güvenlikçilikle bir araya getirmiştir.

Zaman içinde hoşnutsuzlukları dile getirmenin bir yolu olarak, "gelişmiş ve zengin" ülkeleri bir araya getiren, bu anlamda da zenginlik simgesine dönüşmüş olan uluslararası toplantılar, küreselleşme karşıtı hareketlerin protesto meydanına dönüştür. "Küreselleşme karşıtlığı" genel anlamıyla, "neo-liberal" kapitalizmin yarattığı eşitsizliği eleştirmek, ekonomik zenginleşme ve küreselleşme ilişkisine karşı dayanışma ağları kurma çabasını tanımlamaktadır. Küreselleşmiş medyada dikkatle izlenen protesto hareketlerinin özellikle polisle çatışma ve direniş sahneleri ses getirmektedir. Küreselleşme karşıtı hareketlerin sürdürülebilir gelişme, insan temelli, adil bir proje arayışını dile getirdikleri ileri sürülse de, ortak bir toplumsal-siyasal alternatif sunamadıkları da sıklıkla vurgulanmaktadır.

Küreselleşme karşıtı hareketlerin başlangıcı 1999'da Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantısına karşı geliştirilen gösterilerdir. Hareket daha sonra küresel düzlemde gevşek bir örgütlenme sürecine girmiştir. Küreselleşmenin simgesi olarak görülen Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantılarının yanı sıra G8, G20, OECD toplantıları gibi büyük ekonomi ve finans çevrelerini, zengin kategorisine giren devletleri bir araya getiren toplantılarda sistemli bir şekilde, küreselleşme karşıtı hareketin protesto eylemleri görülmektedir.

İşçiler, işsizler, gençler ve orta sınıfın bir kesiminden oluşan binlerce, bazen de on binlerce göstericinin tepki gösterileri (Washington, Davos, Quebec, Prag, Nice Bolonya ve Cenova vb.) son dönemde "Wall Street'i işgal et" hareketiyle gündemdeki yerini korumuştur.

"Wall Street'i işgal et" hareketi 17 Eylül 2011'de New York'ta küreselleşmenin yarattığı eşitsizliklerin ve ABD'nin zenginliğinin simgesi olarak kabul edilen, finans merkezi Wall Street de

düzenlenen uzun süreli işgal eylemiyle, öncekilerden farklı bir tepki biçimi geliştirmiştir. Kanadalı bir aktivist grup olan Adbusters'ın başlattığı hareket "Biz %99'uz" sloganı çerçevesinde örgütlenmiş barışçıl bir işgal eylemidir. Eylem, Arap Baharından etkilenerek başlamış olduğu izlenimi yaratmıştır. Aylar içinde gücü azalmış olan işgal hareketinin kampı Şubat 2012'de açık alanda uyuma yasağı yönetmeliği ileri sürülerek dağıtılmışsa da küçük gruplar zaman zaman yeniden işgal girişimlerinde bulunmakta ve polis tarafından dağıtılmaktadır.

Ayrıca, Avrupa'da birçok ülkede ekonomik krizle artan hoşnutsuzluk, benzer tepki hareketlerini tetiklemektedir. Kapitalizm karşıtı sloganlarla, kapitalizmdeki krizin faturasının yoksullara yüklenmekte olduğunu ileri sürerek, protesto gösterileri sıklıkla düzenlenmektedir. Hareketin küreselleşmenin yarattığı eşitsizliğe karşı çıkmak konusunda sesini duyurmayı başardığını, yaygınlaştığını gözlemekteyiz. Bununla birlikte, bu örneklerde de gözlenen zayıflık, önemli bir alternatif geliştirme konusudur.

Resim 8.6 Wall Street'i işgal et hareketi

Kaynak: http://www.turkishny.com/new-york/60-new-york/134621-wall-streeti-isgal-et-hareketi-banka-karti-olarak-geri-dondu

Alternatif bir küreselleşme arayışını, küreselleşme karşıtı eğilimleri bir araya getirerek kalıcı bir hükümetler dışı örgütlenmeye dönüştürme arayışı **Dünya Sosyal Forumu- DSF** (World Social Forum – WSF) çerçevesinde geliştirilmiştir. Dünya Sosyal Forumu özgürlükler alanını genişletecek, katılımcı demokrasi deneyimini güçlendirecek bir tartışma platformu oluşturma iddiasındadır. Küreselleşmeye karşı alternatif arayışları "bir başka dünya mümkün" sloganıyla yola çıkmaktadır ve özellikle neo-liberal kapitalizmin iddiası olan alternatifsizlik inancının yaygınlaşmasına karşı gelerek, genel hatlarıyla, daha adil ve daha demokratik bir dünyanın olabileceği iddiasını geliştirmektedir. Her türlü eşitsizlikle mücadeleye çağrı anlamında ırkçılıkla, ayrımcılıkla savaşım, sosyal adalet talebi, katılımcı demokrasinin geliştirilmesi, demokrasinin derinleşmesi savunulmaktadır. Savaş karşıtlığı, sürdürülebilir ekonomik kalkınma, insani bir dünya talebi eşitsizlik üreten küreselleşmeye karşı arayışı küresel boyutlarda örgütleme çabaları, alternatif arayışlarını tartışma ve izleme forumu oluşmuştur.

DSF ilkelerini benimseyen, dünya üzerindeki tüm sivil toplum örgütlerinin ve hareketlerinin katılımına açık olmakla birlikte, dünya sivil toplumlarını temsil etme, tüm sivil toplum örgütlerinin merkezi olmak gibi bir iddiasının da olmadığını özel olarak vurgular. Toplantılarda alınan kararların, yalnızca toplantıya katılmış olanları bağladığı özel olarak vurgulanarak, DSF çerçevesinde katılımcı demokrasi ilkelerine ne denli önem verildiği gösterilmeye çalışılır. DSF toplantılarında alınan kararlar forumun kendi olanakları aracılığıyla dağıtılmaktadır. Alınan kararlardan farklı kararlar alan grupların da sesini duyurma çabasında olmasını da demokrasi anlayışının doğal sonucu olarak görebiliriz. DSF özenle, hiyerarşi, sansür, sınırlama, kısıtlama gibi özgürlükleri kısıtlayacak uygulamaların olmadığı ve olamayacağını iddia eder. Sivil toplum kuruluşlarına açık çoğulcu, merkezileşmeyecek bir kuruluştur, hükümetler dışı dinler dışı siyasal partiler dışı bir örgütlenme türü olarak küresel bir deneyim sunmaktadır.

İlk kez 1998'de Brezilya- Porto Alegre'de toplanan Sosyal Forumla küreselleşme karşıtlarının bir araya gelmesini sağlayan önemli bir adım atılmıştır. Bu atılımı geliştiren 2001'den itibaren Dünya Sosyal Forumu-DSF toplantıları olmuştur.

Dünya Sosyal Forumu'nun (DSF) toplantıları 2001, 2002, 2003 yıllarında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde, 2004'de Hindistan'ın Mumbai kentinde, 2005'de yine Porto Alegre'de, 2006'da üç farklı şehirde; Venezüella'nın Karakas, Mali'nin Bamako, Pakistan'ın Karaçi kentinde düzenlendi. 2007'de Kenya'nın Nairobi kentinde 2008 için dünya çapında eylem kararı alındı. 2009'da Brezilya'nın Belem kentinde, 2010'da Porto Alegre'de ara toplantı, 2011'de Fas'ın Dakar kentinde, 2012'de Porto Alegre'de ara toplantı gerçekleşmiştir. 2013 ve 2015 Dünya Sosyal Formu Tunus'un başkenti Tunus'da gerçekleştirilmiş ve "Arap Baharı" olarak adlandırılmıştır. 2016 Dünya Sosyal Forumu Kanada'nın Montreal kentinde adil bir dünya arayışıyla "Başka bir dünya için" toplanmıştır. 2017'de DSF ara toplantılardan Brezilya'nın Porto Alegre kentinde, "Latin Amerika'nın yolu" ve direniş biçimleri tartışıldı. Muhafazakarlığa, yabancı düşmanlığına ve hoşgörüsüzlüğe karşı küresel inisiyatif seminerleri düzenlenerek, göçmen sorununu da göz önünde bulunduran seminerler ve 2018 DSF'nin öncesinde etkinlik programları konusunda anlaşmaya varıldı. Almanya'nın Hamburg kentinde gerçekleştirilen G20 toplantısı (7-8 Temmuz 2017) sırasında gösteriler düzenlendi ve DSF'nin mesajlarını dünya kamuoyuna iletme fırsatı değerlendirilmiş oldu. DSF'nin Brezilya toplantılarının büyük ilgi görmesini de göz önünde bulundurarak 2018 toplantısının Brezilya'nın Salvador (Bahia) kentinde yapılacağı açıklanmıştır.

Dünya Sosyal Forumu'nun son dönem toplantılarında ilk yılların toplantılarında gözlenen coşkunun azaldığı gözlenmiştir. Dolayısıyla, son dönemlerde DSF'nin yeniden güçlenmesi için arayışlar sürmektedir. Dünya kamuoyunun yakından izlediği "Arap baharı"nın ardından "Arap baharı" temasıyla düzenlenen, "Teröre karşı birlik" mesajlarıyla desteklenen Dünya Sosyal Forum'ları (2013-2015 Tunus/Tunus) bu arayışa bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bir başka yenilik, G7 ülkelerinden Kanada'nın Montreal kentinde düzenlenen forum dikkat çekmiştir. Bunun ardından Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenlenen forumda da (2017 Direnişlerin Sosyal Forumu) başka bir dünya arayışı ve eşitsizliklere, adaletsizliklere karşı direniş temaları ön planda tutularak, toplantıların etki alanını canlı tutma arayışına tanık olduk. 2018 DSF toplantısının da DSF'yi güçlendirmek için çalışacağı ve tüm ortak ilkeleri benimseyen sivil toplum kuruluşlarına açık olduğunun altı çizilerek hazırlanacağı duyuruldu. DSF'nin yenilenmesi, alternatif ekonomik modeller bulma gereği, en başlangıcından günümüze gelen öneriler arasındadır. DSF'ye bağlı olarak Avrupa Sosyal Forumu, "Alternatif zirve" arayışları Asya Sosyal Forumu, Ortadoğu Sosyal Forumu, Afrika Sosyal Forumu gibi DSF'ye bağlı bölgesel forumlar düzenlenmektedir. Temelde DSF toplantılarını destekleyen çeşitli şehirlerde seçilmiş temalarla toplantılar yapılmaktadır.

Avrupa Sosyal Forumu Toplantıları

2002'de İtalya'nın Floransa kentinde ilk Avrupa Sosyal Forumu düzenlendi. Daha sonra Paris (2003), Londra (2004), Atina (2006), Malmö (2008), İstanbul (2010) gibi şehirlerde yıllık toplantılar devam etti. Ancak daha sonra "alternatif zirve" tartışmaları gündeme geldi. Çeşitli ülkelerde/şehirlerde dikkat çekecek temalar seçilerek toplantılar düzenlenmektedir.

Yaşamla İlişkilendir

"Halk Mitingleri, yürüyüşler, gönüllü birlikler, dilekçeler ve afişler tarzında yürütülen etkinliklerin organizasyonu ilaveten şu sonuçları doğurmuştur:

- Politik eylemcilerin "Sen kimsin?", "Biz kimiz?" ve "Onlar kim?" gibi kimlik sorularına verilen ortak cevapları yaydıkları standart pratiklerin yerleşmesi;
- Halk etkinliklerinin hazırlanması ve yürütülmesi süreci içinde eylemciler arasında sorun çözme bağlarının geliştirilmesi;
- Kiliseler ve karşılıklı yardım dernekleri gibi mevcut kuruluşların yeni politik etkinlik türlerine katılması;
- Devlet kurumlarının etkinliklere ve kimlik iddialarına farklı karşılıklar verme yöntemlerinin gelişmesi –meşru ve gayri meşru etkinlikler arasındaki sınırların kalması, bazı aktörler tanınırken diğerlerinin tanınmaması, destekleme ya da köstekleme, seçim, kanalize etme, sızma ve çeşitli grupları dağıtma-.

Bu ilave sonuçlar birlikte toplumsal hareketlerin kamu politikasına düzenli katılımcılar olmasını sağladı. Fakat ayrıca onlar eylemciler arasında, eylemcilerle onların seçmenleri arasında eylemcilerle devlet kurumları arasında yeni toplumsal bağlar kurdu. Eylemcilerin demokratikleşmeye yönelik ortak taleplerinin dışındaki yeni toplumsal bağlar demokratikleşmenin önemli yanlarını oluşturdu."

Kaynak: Tilly, Charles, Toplumsal Hareketler, (2004) (Çeviri: Orhan Düz), İstanbul, Babil Yayınları (1. Basım 2008)

Öğrenme Çıktısı

3 Küreselleşme karşıtlığını ve küreselleşme karşıtı hareketleri tanımlayabilme

Araştır 3

Küreselleşme karşıtı hareketler, küreselleşen dünyadaki hoşnutsuzluklarla savaşımda nasıl etkili olabilirler?

İlişkilendir

Küreselleşme karşıtlığının simgesel bir önem edinmiş "Wall Street'i işgal et" hareketinin "Biz %99'uz" sloganını yorumlayınız.

Anlat/Paylaş

Dünya Sosyal Forumu özgür, katılımcı demokrasi deneyimini güçlendirecek bir tartışma platformu oluşturma iddiasını nasıl pekiştirir, anlatınız.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

1 Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Kuruluşlarını tanımlayabilme ve örgüt örnekleriyle tanıyabilme

Uluslararası Hükümetler Dışı Sivil Toplum Örgütleri (Kuruluşları)

Uluslararası hükümetler dışı örgütler küreselleşme sürecinde uluslararası sahnenin önemli aktörlerinden olmuşlardır. Küreselleşme süreci bir yandan hızla devletlerarası ilişkilerin, devletlerarası bağımlılık ilişkilerine dönüşmesini tetiklerken, bir yandan da hükümetler dışı sivil toplum kuruluşları sorunlara küresel düzlemde dikkat çekmekte ve sorun çözümüne katkıda bulunabilmektedirler. Burada uluslararası sivil toplum kuruluşlarından ilk örnek Evrensel İnsan Hakları Bildirgesince kabul edilmiş ilkeler çerçevesinde insan hakları savunucusu Uluslararası Af Örgütü'dür (AI). Daha sonra çevre sorunlarıyla küresel düzlemde mücadele eden uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan Greenpeace (Yeşil Barış) örgütü özellikleriyle sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

2 Uluslararası Hükümetler dışı çok uluslu ekonomik aktörleri tanımlayabilme ve bazı örnekleriyle tanıyabilme

Çok Uluslu Sermaye - Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)

Çok uluslu sermayenin şirketleri küreselleşme dinamiğini hem hızlandırmakta, hem de bu dinamiğin bir ürünüdürler. Burada, birden çok ülkeden sermayedar katılımıyla kurulan ve birden çok ülkede yatırım yapan, çalışanlarını belirli niteliklere sahip olmak koşuluyla tüm dünya yurttaşlarından seçen çok uluslu şirket (ÇUŞ) örneklerinden enerji ve petrokimya şirket grubu Shell ve bilişim teknolojisi alanından IBM, GAFAM özellikleriyle sunulmuştur.

3 Küreselleşme karşıtlığını ve küreselleşme karşıtı hareketleri tanımlayabilme

Küreselleşme Karşıtı Hareketler

Küreselleşme karşıtı hareketler, özellikle küresel zenginlik simgesine dönüşen uluslararası toplantıları, protesto etkinliklerini düzenlemek için fırsat bilen, küresel katılımlı gösterilerle tanınmışlardır. "Küreselleşme karşıtlığı" neo-liberal kapitalizmin yarattığı eşitsizliği eleştirmek, ekonomik eşitsiz adaletsiz zenginleşme ile küreselleşme ilişkisine karşı farkındalık yaratmak ve dayanışma ağları kurmak arayışındadır. Burada bu tür hedeflerle küreselleşme karşıtı hareketlerin görünürlüğünü sağlama çabasının önemli bir örneği olan Dünya Sosyal Forumu ve daha sonra kurulan bölgesel forumlar, tanımlanmış ve değerlendirilmiştir.

1 Aşağıdakilerden hangisi devletler dışı uluslararası Sivil Toplum Kuruluşu örneklerindendir?

A. Uluslararası Af Örgütü (AI)
B. Birleşmiş Milletler Örgütü
C. Avrupa Birliği
D. Avrupa Konseyi
E. NATO

2 Aşağıdakilerden hangisi Uluslararası Af Örgütünün hedeflerindendir?

A. Devletlerden bağımsız bir biçimde insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmak
B. Okyanusların korunması için çalışmak
C. İnsan hakları konusunda hükümetlerin sözcüsü olmak
D. Devletlerin yardımıyla insan hakları ihlalleri araştırmalarını yayınlamak
E. Kar amaçlı araştırmalar yapmak

3 Uluslararası Af Örgütünün misyonu çerçevesinde sürdürdüğü etkinliklere aşağıdakilerden hangisi **uymaz?**

A. İnsan olmaktan doğan hakların ağır ihlallerini engellemeye ve sonlandırmaya çalışmak
B. İşkence ve kötü muameleye son vermek için çaba göstermek
C. Terörle mücadele etmek
D. Kadınlara yönelik şiddeti durdurmaya çalışmak
E. Çevreyi koruma önlemleri için mücadele etmek

4 Aşağıdakilerden hangisi Greenpeace örgütünün sürdürdüğü kampanyalardan **değildir?**

A. Küresel Isınma ve Enerji kampanyası
B. Tarım ve GDO kampanyası
C. Nükleersiz Gelecek kampanyası
D. Akdeniz'i Koruyoruz kampanyası
E. Gazetecilik Suç Değildir kampanyası

5 Aşağıdakilerden hangisi Greenpeace'in "yeşil ve barış içinde bir gelecek" için çalışma yöntemlerinden **değildir?**

A. Karlı yatırım olanakları aramak
B. Kar amacı olmaksızın çalışmak
C. Yaratıcı protesto biçimleriyle çevre felaketlerine dikkat çekmek
D. Yetkili temsilci, kurum ve kuruluşlarda lobi çalışmaları yapmak
E. Çevre kirliliğine ilişkin bilimsel araştırmalar yapmak, yayınlamak

6 Greenpeace (Yeşil Barış) örgütünün uluslararası nitelik kazandığı yıl aşağıdakilerden hangisidir?

A. 2001
B. 1979
C. 1971
D. 2017
E. 1999

7 Aşağıdakilerden hangisi "Çok Uluslu Şirket" örneklerindendir?

A. NATO
B. Amazon
C. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)
D. Worldwide Fund for Nature (WWF)
E. NAFTA

8 Aşağıdakilerden hangisi bilişim alanında yatırım yapan bir Çok Uluslu Şirket **değildir?**

A. IBM
B. Apple
C. Google
D. Shell
E. Microsoft

9 Aşağıdakilerden hangisi Dünya Sosyal Forumu toplantılarının hedeflerinden **değildir?**

A. Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki eşitsizliğe dikkat çekmek
B. Refah devletinin geri çekilmesinin yarattığı eşitsizliklere dikkat çekmek
C. Nobel Barış ödülünü kazanmak
D. Güvenlikçi politikaları protesto etmek
E. Alternatif bir küreselleşme arayışını gündeme getirmek

10 Aşağıdakilerden hangisi Küreselleşme karşıtı hareketle bağlantılıdır?

A. Küreselleşen pazarda çok uluslu açılımlarla kar oranlarını arttırmak
B. Küreselleşen dünyadaki eşitsizliklere dikkat çekmek ve protesto etmek
C. Savaş suçlarını uluslararası bir düzlemde yargılamak
D. Avrupa'da bütünleşme sürecini desteklemek
E. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. A	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası Hükümetler Dışı Örgütler" ve "Uluslararası Af Örgütü" konularını yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası Af Örgütü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. E	Yanıtınız yanlış ise "Uluslararası Af Örgütü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise "Greenpeace Örgütü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise "Greenpeace Örgütü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. B	Yanıtınız yanlış ise "Greenpeace Örgütü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. B	Yanıtınız yanlış ise "Çok Uluslu Sermaye-Çok Uluslu Şirketler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. D	Yanıtınız yanlış ise "Çok Uluslu Sermaye-Çok Uluslu Şirketler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. C	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşme Karşıtı Hareketler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. B	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşme Karşıtı Hareketler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Küreselleşme sürecinde devletlerarası ilişkilerin yanı sıra, ulus devletleri aşan uluslararası sivil toplum kuruluşlarının rolü artmıştır çünkü bu tür örgütler kendi alanlarını ilgilendiren sorunlara özel olarak dikkat çekmektedirler, ya da bizzat dikkat çektikleri sorunların çözüm aşamasında danışmanlık türü etkinliklerde bulunmaktadırlar. Uluslararası sivil toplum örgütleri bu nedenlerle giderek daha önemli bir rol oynamaktadır.

Araştır 2

Çok uluslu sermayenin Çok Uluslu Şirketleri (ÇUS) dünyanın dört bir yanında yatırım yapmaktadır ve dünya pazarında rekabet ederken kendi kurallarının yaygınlaşmasını da sağlayabilmektedir. Üretimin küreselleşmesi ve sorunların da küreselleşmesi sonucunu doğurmuştur. Küreselleşme dinamikleriyle Ulus-devletleri aşan mekanizmalar giderek daha çok yaygınlaşmıştır. Ulus devlet merkezli sistem bu dinamiğe uyum sağlayarak dönüşmektedir.

Araştır 3

Küreselleşme karşıtı hareketler, özellikle küresel zenginlik simgesine dönüşen uluslararası toplantıları, protesto etkinlikleri düzenlemektedirler. Eşitsizliklere, hoşnutsuzluklara dikkat çekmek için fırsat bildikleri, küresel katılımlı gösteriler, gerçekten de dünya kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Neo-liberal kapitalizmin yarattığı eşitsizliği eleştirmek, bunun yanı sıra ekonomik gelişmenin yarattığı eşitsiz zenginleşme ve küreselleşme ilişkisine karşı dayanışma ağları kurma arayışları Dünya Sosyal Forumu ve daha sonra kurulan bölgesel forumlarının kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Dünya Sosyal Forumu böylece eleştirel yaklaşımıyla dünya kamuoyu oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır.

Kaynakça

Arrighi, Giovanni; Hopkins, Terence K. ; Wallerstein, Immanuel. (1995) **Sistem Karşıtı Hareketler**, (Çeviren: C.Kanat, B.Somay, S.Sökmen), İstanbul: Metis Yayınları.

Bennett, A.Le Roy & Oliver, James K., **Uluslararası Örgütler – İlkeler ve Meseleler**, (2002) (Çeviri, 2015), (Çeviri: Nasuh Üslü), BB101, Ankara.

Evren Balta (editör), (2014), **Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Faist, Thomas (yayına hazırlayan). (2003). **Devlet aşırı Alan – Almanya ve Türkiye Arasında Siyaset**, Ticaret ve Kültür, (Çeviri: Selin Dingiloğlu), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2007). **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, Alfa Yayınları no: 1851, İstanbul.

Tilly, Charles, **Toplumsal Hareketler**, (2004) (Çeviri: Orhan Düz), İstanbul, Babil Yayınları (1. Basım 2008)

İnternet Kaynakları

http://www.amnesty.org

http://www.amnesty.org.tr

https://www.apple.com

https://www.facebook.com

https://fsm2016.org

https://www.google.com

http://www.greenpeace.org

http://www.greenpeace.org/turkey/tr/

http://www.ibm.com

http://www.microsoft.com

http://www.shell.com